

Don Quijote Dersleri

VLADIMIR NABOKOV

ÇEVİREN
EMRAH SERDAN

iletişim

VLADIMIR NABOKOV • Don Quijote Dersleri

© Önsöz: Houghton Mifflin Harcourt Publishing, 1983.

Önsözün hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Lectures on Don Quixote

© 1983 Estate of Vladimir Nabokov

Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Houghton Mifflin Harcourt'tan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2325 • Edebiyat Eleştirisi 54

ISBN-13: 978-975-05-1984-0

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

I. BASKI 2016, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Siyamî Kuzu

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VLADIMIR NABOKOV

Don Quijote Dersleri

Lectures on Don Quixote

ÇEVİREN *Emrah Serdan*

iletişim

VLADIMIR NABOKOV 1899'da St. Petersburg'da doğdu. Varlıklı, liberal bir ailenin en büyük oğluydu. Bolşevikler iktidara geldiğinde aile Rusya'dan ayrılarak önce Londra'ya, sonra Berlin'e gitti. Nabokov, öğrenimini Cambridge, Trinity College'da tamamladı. 1923 ile 1940 arasında anadilinde romanlar, hikâyeler, oyunlar, şiirler yazdı ve kuşağının seçkin Rus göçmen yazarlarından biri olarak ün kazandı. 1940 yılında karısı ve oğluyla ABD'ye göç etti ve 1941'den 1948'e kadar Wellesley College'da dersler verdi. 1955'te yayımlanan *Lolita*'nın (İletişim, 1999) dünya çapındaki başarısından sonra, 1959'da Cornell Üniversitesi Rus Edebiyatı profesörlüğünden emekli olarak İsviçre'ye yerleşti. Nabokov, İngilizce yazdığı ilk romanı *The Real Life of Sebastian Knight*'ı (*Sebastian Knight'in Gerçek Yaşamı*, İletişim, 2003) 1941'de yayımladı ve ondan sonra bu dili şaşırtıcı bir yaratıcılıkla kullanarak eserlerini İngilizce yazmaya devam etti. Vladimir Nabokov 1977'de, İsviçre'nin Montreux kentinde öldü. *Lolita* dışında, önemli romanları arasında, fantastik bir aile romanı parodisi olan *Ada or the Ardor* (*Ada ya da Arzu*, İletişim, 2002) sayılmalıdır. İletişim Yayınları'ndan çıkan diğer kitapları: *Karanlıkta Kahkaha* (1993); *Pnin* (1999); *Bir Günbatımının Ayrıntıları* (1999); *Rua, Dam, Vale* (2000); *Lujin Savunması* (2001); *Cinnet* (2003); *Göz* (2005); *İnfaza Çağrı* (2007); *Saydam Şeyler* (2010); *Konuş, Hafıza* (2011); *Nikolay Gogol* (2012); *Maşenka* (2012); *Laura'nın Aslı* (2012); *Rus Edebiyatı Dersleri* (2013), *Solgun Ateş*, (2013) *Edebiyat Dersleri* (2014).

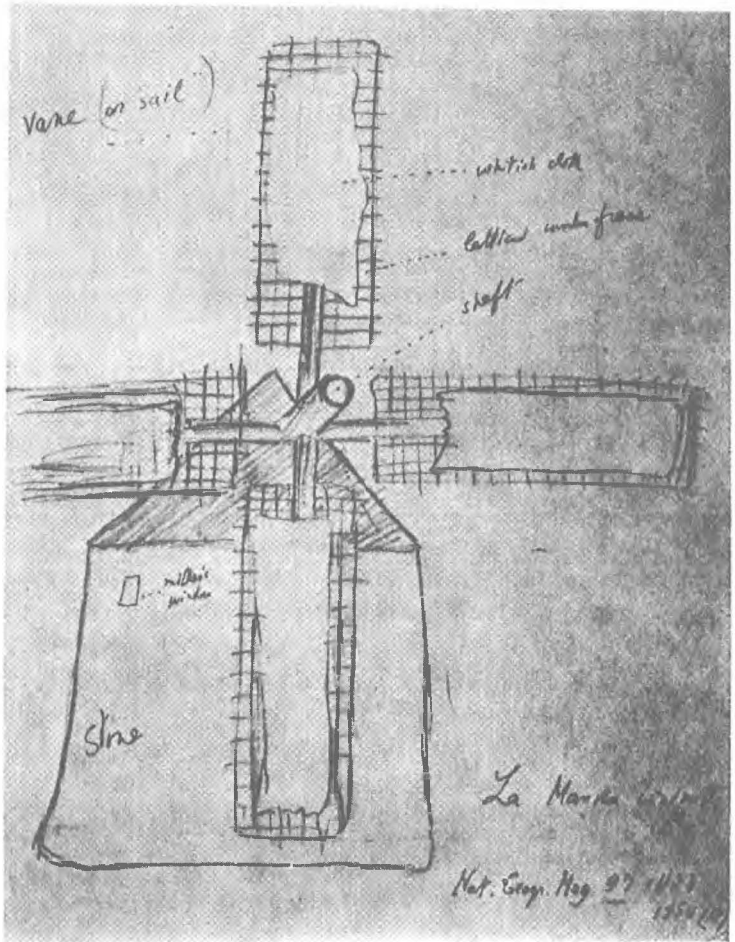

YAYINEVİNİN NOTU

Metin içinde Cervantes'in romanından yapılan alıntılar için *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote* (çev. Roza Hakmen, şiirler Ahmet Güntan, Yapı Kredi Yayınları, 2010) çevirisinden yararlanılmıştır. Çeviriden yararlanmamıza izin verdikleri ve gösterdikleri anlayış için Yapı Kredi Yayınları'yla metni Türkçeye kazandıran Roza Hakmen'e ve şiirler için Ahmet Güntan'a teşekkür ederiz.

İletişim Yayınları

Nabokov'un çizimiyle bir 17. yüzyıl değirmeni.

İÇİNDEKİLER

Editörün Önsözü

FREDSON BOWERS..... 9

Önsöz

GUY DAVENPORT..... 15

GİRİŞ..... 25

İKİ PORTRE: DON QUIJOTE VE SANCHO PANZA..... 41

YAPISAL MESELELER..... 59

ACIMASIZLIK VE ALDATMACA..... 89

TARİHÇİLER MOTİFİ, DULCINEA VE ÖLÜM..... 119

GALİBİYET VE MAĞLUBİYETLER..... 135

ANLATI VE YORUM: BİRİNCİ KISIM (1605)..... 165

ANLATI VE YORUM: İKİNCİ KISIM (1615)..... 219

Ek..... 287

Editörün Önsözü

FREDSON BOWERS

Vladimir Nabokov, 1940 yılında Birleşik Devletler'deki yeni hayatına başlamak için bu ülkeye girdiği sırada, kendi beyanıyla,¹ başlayacağı akademik kariyer için hazırladığı bir dizi dersi yanında getirmişti. Cervantes'in *Don Quijote*'si üzerine yazdığı sözü geçen dizi ise, Cornell Üniversitesi'ndeki görevinden bir dönemlik izin aldığı ve 1951-52 öğretim yılının bahar döneminde Harvard Üniversitesi'ne konuk olduğu sömestr için özellikle kaleme alınmıştır.

Beş yıl öncesinde başlatılan Harvard Genel Eğitim dersleri arasında Beşeri Bilimler 1 ve 2 bulunuyordu: İlk dönemi klasik edebiyat uzmanı John H. Finley, Jr. epik edebiyata ayırıyor, ikinci dönemde ise Profesör Harry Levin roman dersi veriyordu. Bu iki kişi Genel Eğitim programının kurulmasında hayli etkili olmuşlardı; Beşeri Bilimler 1 ve 2 de bu programın vitrininde durmaktaydı. Profesör Levin'in zaman zaman diğer bölümlerdeki sorumlulukları nedeniyle Beşeri Bilimler 2 dersi için yerine vekâlet edecek birini bulması gerekiyordu: I. A. Richards, Thornton Wilder ve Vladimir Nabokov bu zamanlarda onun yerini doldürmüşlardı. Profesör Levin'in hatırladı-

---

1 Vladimir Nabokov, *Strong Opinions* (Yoğun Fikirler), New York: McGraw-Hill, 1973, s. 5.

ğı kadarıyla, dersi konuştukları sırada romanın gelişimini tartışmak için incelenen eserler arasında en makul başlangıç noktasının *Don Quijote* olduğunu Nabokov'a söyleyen kendisiydi. Nabokov bu düşünceye öyle katılmıştı ki, özellikle bu ders için Cervantes üzerine bir dizi ders hazırlamaya koyulmuştu; arkasından da daha önceden hazırlamış olduğu Cornell derslerini kullanacak ve Dickens, Gogol, Flaubert ve Tolstoy'u inceleyecekti. Cervantes derslerinin Nabokov döndükten sonra Cornell'de verildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.²

Nabokov, Harvard'daki vazifesine ve Cervantes hakkında vereceği yeni derslere itinayla hazırlanmıştı. Anlaşılan, ilk yaptığı tüm eserin bölüm bölüm kapsamlı bir özetini kaleme almak olmuştur. Sözünü ettiği yazardan geniş alıntılar yaparak ders verdiği için bu özetle kısmen kendi anlatısına, kısmen not düştüğü alıntılara başvuruyor, ikisini de kitaptaki olaylar, diyaloglar, karakterler ve motiflere dair yorumlarıyla harmanlıyordu. Kullandığı metin 1949 yılında Viking Press'in yayımladığı ve daha sonra Random House'un Modern Library dizisinden çıkarılmış olduğu Samuel Putnam *Don Quixote* çevirisiydi. Neredeyse tüm işaret edilen sayfalar bu edisyondan alınmıştır (Nabokov'un öğrencilerini özellikle okumamaları için uyardığı, kısaltılmış Viking Portable edisyonuyla karıştırılmasın). Ancak Nabokov, J. M. Cohen'ın İngiltere'de Penguin Books için tercüme ettiği karton ciltli *Don Quixote*'nin de (1950) okunabilir olduğunu belirtmişti.

Putnam edisyonunun Nabokov'un kendi notları ve dersleri için kullandığı kopyası saklanmamıştır; ancak karton ciltli Penguin kitabı halen Nabokov ailesindedir. Bu kopyada çeşitli pasajların kenarına kurşun kalemle çizgiler atılmıştır, ancak yalnızca bir iki kenar notu bulunmaktadır: onlar da birinci kısım, 9. bölümdeki "Galibiyet mi? Mağlubiyet mi?" gibi sorular veya

---

2 Nabokov, Cornell Üniversitesi'nde verdiği edebiyat derslerinde Jane Austen, Dickens, Stevenson, Joyce, Flaubert, Proust, Kafka, Tolstoy, Gogol, Turgenyev, Çehov, Dostoyevski ve Gorki'yi dönem dönem değiştirerek inceliyordu. Bu derslerin metni için bkz. *Edebiyat Dersleri* (çev. Ayşe Lucie Batur ve Fatih Özgüven, İletişim, 2014) ve *Rus Edebiyatı Dersleri* (çev. Yiğit Yavuz, Fatih Özgüven, Ayşe Nihal Akbulut, İletişim, 2014).

ikinci kısım, 30. kısımda “Dükalık motifi başlıyor” gibi yorumlardır. Nabokov’un derste kullandığı kopya bu mudur, emin olamasak da (Dersler Putnam sayfa numaralarına ayarlanmış olduğu için alıntı yapmakta sorun yaşayabilirdi), neredeyse hiç kenar notu bulunmadığı, dolayısıyla da bir editör için faydasız olduğu için bu durum çok da önemli değildir.

Romanın Nabokov’un çıkarmış, kâğıda geçirmiş ve daha sonra istediğinde başvurabileceği şekilde daktilo etmiş olduğu özeti, yapılan altı dersi takip ettiği haliyle bu kitapta Anlatı-Yorum bölümünde mevcuttur. Nabokov, bu Anlatı-Yorum’u bir araya getirerek roman hakkında layıkıyla bilgi sahibi olduktan sonra, derslerin kendisi için ilk kez etraflıca bir hazırlık yapmaya başladı. Bu noktada el yazmaları, kapsamlı Galibiyetler ve Mağlubiyetler motifi üzerinden *Don Quijote*’nin yapısını ele alacağı bir sistem kurmuş olduğunu işaret eder. Elimizdekiler, aynı zamanda bu konuyu işleyecek bir dizi derse dair bir taslağı uzun uzun yazmış olduğunu da doğrular niteliktedir.

Inceleme derinleştikçe, Nabokov daktilo ettiği Anlatı-Yorum’dan çeşitli sayfaları ayırdı ve kronolojik sıralamasında merkeze aldığı yeni konuya uyacak şekilde önemli değişiklikler yaptı. Elle yazılmış detaylandırmalar, genişletmeler ve daha ayrıntılı yorumlar sırası değiştirilmiş daktilo sayfalarına ekleniyor ve tüm metnin üzerinde Galibiyetler ve Mağlubiyetler motifine dair kurulan tartışmaya oturuyordu. Ancak bu taslak tamamlandıktan sonra mevcut altı dersin çeşitli konuları ele alması aklına gelmişti; bu yeni yapı hem ilk notlarında yaptığı kronolojik incelemeden, hem de anlatıyı mandallayacağı basit Galibiyetler ve Mağlubiyetler karşıtlığından daha yetkin olmuştu.

Dolayısıyla, bu altı dersin okunduğu ve bugün altı klasör halinde saklandığı son haline ulaşması için, Nabokov bir yeniden yazma sürecine girdi ve –malzemeye ihtiyacı olduğu için– Galibiyetler ve Mağlubiyetler taslağından bazı sayfalarla birlikte, ilk yazdığı Anlatı-Yorum notlarından birkaç ilave sayfayı da ayırarak yeni ders notlarına ekledi. Daktilo edilmiş sayfalarda kullanmayacağı kısımları silerek, bu sayfaları son el yazması met-

ne işledi. Galibiyetler ve Mağlubiyetler üzerine olan altıncı bölüm, yeni bir formüle uygun olarak baştan yazılmıştı. Şimdi ilk Anlatı-Yorum notlarının beşte biri denebilecek kırk küsur sayfa ayrı bir klasörde durmaktadır; ne taslakta ne de son haliyle derslerde kullanılmıştır. Anlatı-Yorum'un ilk halini yeniden oluşturmak için, daktilo edilmiş sayfalar (atılmış sayfa numaralarından anlaşılabilir) Galibiyetler ve Mağlubiyetler taslağının terk edilmiş el yazmasından çıkarılmış; metnin elle yazılmış yerleri de uygun olduğunda derslerin kendisine veya Anlatı-Yorum bölümüne eklenmiştir. Nabokov, bu sayfalardan istediklerini altı derslik son metne ekledikten sonra silinmiş olan daktilo edilmiş içeriği kurtarmak adına, özgün müsveddeden diğer sayfalara da başvurulmuştur. Anlatı-Yorum'un dağılmış olan sayfaları böylelikle derlenmiş ve sonra iptal edilmiş olan ilk taslağın kullanılmamış kırk kadar sayfasına eklenmiştir; içinden yalnızca birkaç sayfa eksiktir.

Bu kısmın baştaki haline getirilme sürecinde, altı derste kullanılması için ayrılan yorumlar ve alıntılarda birtakım tekrarlar meydana gelmiştir: Anlatı-Yorum bölümünde aynı konuların derste işlenenlere bir genişleme veya eklenti niteliğinde olması amacıyla bu tekrarlar metinden çıkarılmıştır. Metinde yapılan bu zaruri düzenleme, editörün Nabokov için ileride genişletilebilecek anlamlı notlar barındıran alıntılarının bulunduğu pasajlar eklemesini zorunlu kılmıştır; bununla birlikte, metinle olan alakası nedeniyle bazı alıntılar genişletilmiş, okuyucunun keyif alacağı yeni alıntılar eklenmiştir. Kaybedilmiş birkaç sayfanın yerine, metnin devamlılığını sağlamak adına çok nadir bazı özetler girilmiştir.

Muhafaza edilen metin Nabokov'un altı klasöründen oluşmaktadır: her klasör bir dersi kapsamakta, ayrıca arka plan denebilecek bazı notları da içermektedir. (Bu notlar mümkün mertebe dersin metnine katılmıştır.) Derslerin süresi büyük ölçüde farklılık göstermektedir; bu biraz da Nabokov'un meşum parantezlerini kullanarak metinden çıkardıklarından kaynaklanır (Nabokov derslerin süresi konusunda çok titizdi). Fakat her dersin verilmesi aynı zamanı aldığından, sayfa sayılarında-

ki açık fark, derslere son halini veriyorken daha önce hazırladığı materyalden sınırlı bir şekilde faydalanmasıyla (bazen bir sayfadan yalnızca birkaç cümle) alakalıdır. İlk Galibiyetler ve Mağlubiyetler taslağından araya eklenmiş daktilo sayfaları dışında derslerin nihai hali tamamen Nabokov'un el yazısından alınmıştır. Bu taslak sayfalarının çoğu, romanı sistemli olarak incelemeye başladığında tuttuğu özetin daktilo edilmiş metninden çıkmıştır. İlk ders yaklaşık yirmi sayfadır; ikincisi otuz beştir; üçüncü ders yetmiş bire fırlar; dördüncü yirmi dokuz; beşinci otuz birdir; altıncı dersin son hali de, kapanış bölümüyle birlikte, yaklaşık elli sayfadır. Dersleri verildiği haliyle temsil eden klasörler dışında, aynı zamanda 175 kullanılmamış özet sayfası, serbest notlar, bir de Avellaneda'nın gayri meşru *Don Quijote'nin İkinci Cildi* için tuttuğu on beş sayfa kadar kabataslak notu barındıran bir dosya bulunur.

Yaşanan editöryal sorun, Nabokov'un bağlı olduğu altı derisi rastgele sınırlarından kurtararak ve yorumlarını da ekleyerek, *Don Quijote* fikrini en geniş haliyle sunmakla çözülmüştür. Nabokov dersler sırasında beğenmediği malzemeleri karalayıp okunmayacak hale getirirdi. Diğer taraftan süreye bağlı olarak okuduğu veya okumadığı kısımları parantez içine alma alışkanlığı da vardı; ne kadar süre geçtiğini de genelde kenar notu olarak eklerdi. Anlatı-Yorum taslağından sayfalara başvurduğunda da, ya zaman sınırlı olduğundan ya da o sırada anlatmakla meşgul olduğu konuyla alakası olmadığı için belli kısımların üzerine çapraz bir çizgi çekerdi. Editör parantez içine alınmış olan pasajları metnin orijinal halinin bir kısmını oluşturduğu, genellikle konuyla alakalı olduğu ve süre yetse mutlaka anlatılacağı için tutarlı bir şekilde metne geri eklemiştir. Daktilo edilmiş serbest sayfalarda silinmiş olan kısımlar konunun geçtiği yerlerde araya eklenmiştir, özellikle *Don Quijote*'den bir alıntı faydalı olacağı zaman; ancak silinen pasajların çoğu, başta içinde olduğu Anlatı-Yorum kısmına geri eklenmiştir.

Nabokov okumaya niyetli olduğu alıntıları genelde kâğıda geçirirdi; bazen de Putnam çevirisindeki sayfa numarasını ya-

zıp bırakırdı. İkinci durumda, süresi müsaade ettiğinde, kitabı açıp sınıfa mı okurdu, yoksa öğrencileri daha sonra okumaları için pasaja yönlendirip bırakır mıydı, emin değiliz (metne hepsi eksiksiz eklenmiştir). Editör bu ayrıntılara biraz serbestçe yaklaşmış, uygun olduğu yerlerde Nabokov'un daha kısa alıntılarını genişletmiş veya Nabokov'un derste söylediklerini daha iyi örneklendirmek için metinde veya dipnotlarda ilgili alıntıları eklemiştir. Genelde dersler, ayrıntılandırılan bazı genişletmeler dışında, Nabokov'un hazırladığı son halinin yapısı ve düzenine uygun ilerlemektedir; bunlarda da yazarın eklemiş olduğu parantezlerden cesaret alınmıştır. Ancak ilk bölüm, mevcut haliyle hiç de yapay denemeyecek bir durumda olsa da, diğerlerinden daha serbest bir yapıya sahiptir; yalnız orijinal metin değil, klasörler içinde içerikle tam bir bütünlüğü olmayan notlar ve yorumlar da bir araya getirilerek hazırlanmıştır.

Sonuçta hazırladığımız dersler farklı konuları işleseler ve dolayısıyla olayları sabit bir kronolojik sıraya göre izlemeseler de, Anlatı-Yorum kısmının romanı Cervantes'in yazdığı haliyle, Nabokov'un araya eklediği, derste yer almayan açıklamaları ve analizleriyle tutarlı bir şekilde birleştirdiği söylenebilir. Bu nedenle yalnız Nabokov'un *Don Quijote*'ye dair genel fikrini anlamamız açısından değil, eskiden okumuş olanlara da Nabokov'un derslerinde yalnız üzerinden geçtiği olayları hatırlatmak gibi sıradan bir sebepten de bu kısım, kitabın esas bir parçası olarak düşünölmelidir. Umarız bu özet, derslerden heveslenerek ilk defa okuyacakları uzaklaştırmaz, dünyanın en büyük edebi eserlerinden birine başlayacak olanlar bu tecrübeden çekinmezler.

Son olarak, *Le Morte d'Arthur* ve *Galyalı Amadis*'ten alıntılarının olduğu kısa ek bölüm de, Nabokov'un öğrencilerine *Don Quijote*'nin okuduğu ve öykündüğü şövalyelik romanslarından tipik sahneleri göstermek için dağıttığı teksir metnini içermektedir.

Önsöz

GUY DAVENPORT

Vladimir Nabokov 1966'da, kendisiyle röportaj yapmaya gelen Herbert Gold'a, "Zalim ve kaba, eski püskü bir kitap olan *Don Quijote*'yi Memorial Hall binasında, muhafazakâr meslektaşlarım dehşet ve utançla seyredelerken paramparça edişimi keyifle hatırlıyorum," demişti. Paramparça etmişti kitabı, bunun için iyi eleştirel sebepleri vardı; fakat sonra tekrar bir araya getirmişti de. Cervantes'in başyapıtı, Nabokov'un Cornell'deki müfredatında yer almıyordu; kitabı pek sevmediği söylenirdi. Kitap üzerine vereceği Harvard derslerine hazırlandığı sırada (Harvard, kitabı es geçmemesinde ısrar etmişti) ilk fark ettiği şey, Amerikalı profesörlerin yıllar içinde bu zalim ve kaba eski kitabı görünüş ve gerçeklik üzerine ince ve tuhaf bir masala dönüştürmüş olduğuydu. Bu yüzden ilk önce kitabın üzerine çöreklenmiş olan uzun bir yanlış okuma geleneğinin ardından öğrencilerine anlatacağı metni bulmalıydı. Nabokov'un yaptığı yeni okuma, bir modern eleştiri olayı haline gelmiştir.

Nabokov, Harvard'da 1951-1952 öğretim senesinde, Cornell'de ise 1948'den 1959'a kadar verdiği dersleri temize geçirme niyetini asla gerçekleştirememiştir; 1951-1952 bahar döneminde Harvard'da Beşeri Bilimler 2 dersine kaydolmuş "600 genç yabancı"nın arasında olmayan bizler de Nabokov'un Cer-

vantes hakkında söylediklerini, Amerikalı bibliyografların en meşhuru olan Fredson Bowers'ın itinayla ve zevkle düzenlediği klasörlerden çıkan notlardan okumak durumundayız.

Nabokov'un bu derslerini yaptığı Memorial Hall binası, ironicilerin en müşkülpesentini bile tatmin edecek kadar sembolik bir yerdi. Bu zevksiz Kraliçe Victoria dönemi numunesi, Mark Twain'in Connecticutlu Yanki'sinin rüyasında gördüğüne kalıbını basacağı türden karma bir Ortaçağ mimarisi aşırmasıdır. Üniversite Gotiği'nin ilk örneklerinden olan bu bina 1878 yılında, William Robert Ware ve Henry Van Brunt tarafından, İç Savaş sırasında donkişotvari Güney askerleri tarafından katledilmiş askerlerin anısına tasarlanmıştı. Sir Walter Scott ve John Ruskin'in muhayyilesinden çıkına binanın, bu son derece donkişotvari mimari retoriğin içinde bizi sarsması için de, gülünç tavrıların ve ince ayrıntıların ustası La Manchalı yaratıcı yaşlı asilzadeden daha iyisi bulunamaz.

Bir keresinde, Kentucky Üniversitesi'nde *Don Quijote* dersi verdiğim sırada bir öğrencim uzun Baptist kolunu havaya kaldırmış, kitabımızın kahramanının deli olduğu sonucuna vardığını söylemişti. Ben de bunun dört yüz yıldır tartışılan bir şey olduğunu, şimdi bir sonbahar günü sınıfa doluşan bizlerin kendi adımıza fikrimizi belirteceğimizi söylemiştim. "İyi de," demişti, biraz şikâyetçi bir sesle, "deli bir adam hakkında kimse-nin kitap yazacağını sanmam." Kullandığı *kimse* doğrudu aslında. Nabokov'un Harvard'da ustalıkla parçalarına ayırdığı kitap, Cervantes'in metninden evrilmişti; bu yüzden *Don Quijote* söz konusu olduğunda, kimin Quijote'si olduğu sorusu ister istemez akla gelir. Michelet'ninki mi? Miquel de Unamuno'nunki mi? Joseph Wood Krutch'inki mi? Cervantes'in karakteri de, aynı Hamlet, Sherlock Holmes ve Robinson Crusoe gibi, neredeyse daha icat edildiği andan itibaren kitabının sayfalarını terk etmiştir.

Quijote ve yol arkadaşı Sancho Panza'ya mütemadiyen aşırı duygusal bir tutum takınıldığı gibi –ah tatlı, kafası karışık Don Quijote! Ah şu komik, sağduyulu köylünün canlı tasviri Sancho Panza!– Gustave Doré, Honoré Daumier (ve şimdilerde Pi-

casso ve Dali) gibi onları resmedenler, sevenleri, taklitçileri, uyarlayanları da metni sapmaya uğratmışlardır; bir de *donkişotça* kelimesini kullananlar vardır ki, anlamını istediğiniz yere çekebilirsiniz. Bu kelimenin, *Kafası karışık, kendisini kandıran* veya *gerçekle çakışarak yaşayan* anlamına gelmesi gerekmektedir. Bu kelimenin nasıl *hayalperestliğiyle hayranlık uyandıran* anlamını edindiği, Nabokov'un derslerinde açıklamaya giriştiği konulardan biridir.

Cervantes'in Don Quijote'sini, Cervantes'in metnine tekrar kazandırmak için Nabokov (bir avuç Amerikalı eleştirmenin, kitaba dair gülünç derecede sorumsuz yorumundan doğan bir ihtiyacın peşine düşerek) bölüm bölüm bir özet yazmıştır; Profesör Bowers da bu kısmı, sağ olsun, eklemiştir. Bu özete gösterilen ihtimam, ülkemizde geniş kapsamlı ikinci yıl derslerinde *Don Quijote*'ye bir haftasını ayıran, kitabı en son kendisi ikinci yıl öğrencisiyken okumuş, ikinci kısmın kapağını aralamamış ya da (bir tanesini biliyorum) kitabı hiç okumamış öğretmenleri utandırmaya yetecektir. Çünkü *Don Quijote*'nin insanların sandığı kitap olmadığını Nabokov biliyordu, acısı ve rahatsızlığı da biraz bu sebeptendi. Birçok ilave hikâye (*The Pickwick Papers*'ı bulandırdığını kayıtsızca unuttuğumuz türden), romanın örgüsüz olay örgüsünü sekteye uğratar. Kitabı kafamızda bir dizi pikaresk olay olarak yeniden yazarız: berberin leğeni-ne Mambrino'nun tolgası olarak el koyulması, yel değirmenlerine taarruz (kitabın özü de bu sahne haline gelmiştir), koyunlara saldırı, vesaire. Metne tamamen yabancı olanlar bile hikâyenin akla yatkın bir özetini çıkarabilir.

Nabokov derslerine hazırlandığı sırada kesinlikle doğru olan bir şeyi düşünmekten kendisini alamıyordu: bu kitap insanda gaddar bir kahkaha uyandırıyor. Cervantes'in okumaktan delirmiş yaşlı adamı ve pis kokulu silahtarını, alay konusu olmak için yazılmışlardı. Okurlar ve eleştirmenler çok geçmeden İspanyol mizahını görmezden gelerek hikâyeyi başka tür bir hiciv olarak yorumlamaya başladılar: çığ ve romantik olmayan bir dünyada aslında akli başında, insancıl bir ruh elbette ancak deli olarak görünebilirdi.

Kazın ayağı öyle değildir. Toplumun dışındakileri geleneksel olarak reddetmiş olan İspanya, bu insanları (örneğin Çin veya ABD gibi) barındırmaz. Cervantes'in yaşadığı çağda Yahudiler, Mağripliler, Musevi ve Müslüman kökenli Hıristiyanlar şiddetle sınır dışı edilmişlerdi. Roma İmparatorluğu'nun tamamında bırakıldığında bile, İspanya arenalarda gladyatör kıyımını (halkın eğlencesi için) devam ettirmişti. Ulusal eğlenceleri olan boğa güreşi, bugün bile İspanya'yı diğer medeni toplumlardan ayıran unsurlardandır. *Don Quijote*'nin yazıldığı tarihi dönem II. Felipe'nin krallığına denk düşüyordu; kendisini "En Katolik Kral" olarak adlandıran paranoyak yobazın devrini, bugün Romantikliğin ay ışığıyla yumuşatıyoruz. Nabokov, tam da İspanyolların romantikleştirildiği bir dönemde derslerini veriyordu. Lowell ve Longfellow, Amerikalıların muhayyilesinde yer edecek (*Man from La Mancha* (La Manchalı Adam) müzikalinden anlayabilirsiniz) ve o ülkeyi bulmak isteyen Amerikalıların üşüşeceği bir İspanya yaratmışlardı.

II. Felipe'nin İspanyası'nın da kendine göre donkişotvari olduğu söylenebilir. Soylular, hiçbir atlı askerin giyip de savaşa girmeyeceği zırhlara sahiptiler. Geveze, evhamlı ve işini bilen bir kral olan Felipe, boş zırhını esas duruşa dikerek askerlerini seyrediyor gibi yapardı. Kendisi sarayında, şehvetli Titian'larının arasında muhasebesini yapar, Yeni Dünya'dan Viyana'ya, Rotterdam'dan Cebelitarık'a uzanan elçilik ve casuslar ağına gönderilmiş veya bu ağdan alınmış olan her mektubu okur ve notlandırır. Bir örnek aranacaksa Don Quijote kendisiydi; ama bir anti Quijote'ydi o. Aynı Quijote gibi, fon kumaşı sürekli yırtılan bir rüyada yaşıyordu. Tanrıtanımazları yakarak idam ediyordu; ancak bir tanrıtanımazın tanrı tanımadığını nereden bilebilirsin ki? Koyunları hem koyun, hem de Mağripli olarak gören Don Quijote'nin düştüğü epistemolojik çukurda değil miydi kendisi de? Felipe'nin acımasız casusları, dindar Katolik olduğunu söyleyenleri dine riayet etmeyen dönmeler, hümanistler, Protestanlar, Yahudiler, Müslümanlar, ateistler, cadılar ve kimbilir başka ne olabilecekleri şüphesiyle (nasıl öğrenebileceğinizi biliyorsanız) işkencecinin önüne bırakıyorlardı.

Avrupa, gerçekliğin değişikliğe uğradığı bir dönemden geçiyordu. Hamlet, bulutların belirsiz şekillerinden bahsederek Polonius'a sataşıyordu. Don Quijote'nin kendisini kandırma becerisi, bir çağın tedirginliklerini ele almaktır. Kimlik, Avrupa tarihinde ilk defa bir fikir veya inanç meselesi haline gelmişti. Chaucer “domuz kemikleri”yle alay ederken, gerçek kutsal emanetlere gösterilen saygıya şüpheli bir şekilde yaklaşmıyordu. Ancak *Don Quijote*'de bir at yalağının vaftiz kurnası ile karıştırılması, (Cervantes buna niyet etmiş olsun ya da olmasın) vaftiz kurnası adını verdiğimiz nesnenin ona bağladığımız donkişotvari büyüden bağımsız olarak sadece bir su teknesi olup olmadığı sorusunu ciddi olarak sorar.

Bana kalırsa, *Don Quijote*'nin anlamı yıllar içerisinde Aydınlanma'nın rüzgârlarına kapılmış ve ona büyük bir hoşnutlukla atfettiğimiz sahte sancakla mutlu mesut seyretmişti. Nabokov'un bakışını böyle bir sıkıntıya sokan da buydu. Kitabın yalnız durmasını, bir peri masalı, “gerçek hayat” denilen masaldan bağımsız bir hayal ürünü olmasını istiyordu. Fakat *Don Quijote* de tam “gerçek hayat”la oyunlar oynayan bir kitaptır. Bir bakıma anlamın nesnelere ve hayatlara nasıl girdiğine dair bir araştırmadır. Büyüden, büyüün olmadığı bir dünyada büyüünün yersizliğinden, genel olarak büyü denilen şeyin abesliğinden bahseden bir kitaptır. Buna rağmen bizi büyüler. Yanlış okumalar ve bizim de işbirliğimizle, alay ettiği şey haline gelmiştir.

Amerikalı ruhun keskin gözlemcisi Nabokov, sınıfındaki 600 Harvard ve Radcliffelinin hepsinin, tıpkı gezgin kovboylarıyla Eski Batı'ya ve Memorial Hall binasının Gotik mimarisine inandıkları gibi, şövalyelere de inandıklarını biliyordu. Bu inançları yerle bir etmekte gecikmemiş; hatta Cervantes hakkında hiçbir şey öğrenmeyeceklerini, ne hayatını ne de (İnebahtı'da kaybettiği) sol elini *kendisinden* dinleyeceklerini kesin bir dille söylemişti. Bunun yerine yel değirmeninin ne olduğunu öğrenmeleri üzerinde durmuş, karatahtaya bir yel değirmeni çizmiş ve her bir kısmının isimlerini anlatmıştı. Bir taşra beyinin onları niçin dev zannedebileceğini anlatmıştı: yel değir-

meni bir 17. yüzyıl İspanyası icadıydı; Avrupa'da her tür yeni-liği en son duyan ülke kendileriydi.

Dulcinea del Toboso konusunda söyledikleri son derece ke-sin ve komiktir. Ancak Saray Aşkı konusuna, başkalaşmış aca-yip tarihine ve günümüzdeki tuhaf varlığına girip öğrencileri-nin dikkatini dağıtmamıştır. İtinayla biçimlendirdiği revizyo-nist derslerini verdiği sırada aklının bir köşesi muhakkak yal-nız dört dakikalık bir yürüyüş uzaklığındaki, geçmiş on yılın sekiz senesini kelebek anatomisini incelemek üzere entomolo-ji araştırma görevlisi olarak geçirdiği Üniversite Müzesi'nde ise, diğer kısmı da tüm deliliği ve budalalığıyla Saray Aşkı'nı konu alan, üç sene sonra *Lolita* olarak hayata geçecek bir projede ol-malıydı. Bir İspanyol ismi olan Dolores'in bu sevimlileştirilmiş hali merakımızı ister istemez uyandırır. *Lolita*, *Quijote*'ye yapı-lan yakın ve sıkıcı bir okumadan etkilendiğini söyleyemeyece-ğimiz kadar Nabokov motiflerinin (öteki olarak benlik, yanıl-samaların üretkenliği, duyu ile takıntının etkileşimi) bir sonra-ki kademesini temsil eden bir romandır. Diğer yandan pikaresk yolculuk, her iki eserde de "bağdaştırıcı önsezi" olarak mevcut-tur. Bir de *Lolita* adlı peri vardır tabii ki. Batı dünyasında ro-mantik aşkın ilk tezahüründe, hayatına baştan çıkarıcı bir ço-cuk olarak başlamıştır; bazen oğlan bazen kızdır, Sappho'nun aşkı ya da Anakreon'un delikanlılarıdır. Platon bu ümitsiz aş-kı İdeal Güzelliğe duyulan sevgi olarak felsefeye taşımıştı. Bu motif Romalıların kurşuni ellerinde müstehcen ve baskıcı bir hal almış, Ortaçağ'ın başlarında neredeyse tamamen silinmiş, 10. yüzyılda *Romans* adıyla tekrar ortaya çıkmıştı. Cervantes'in döneminde Saray Aşkı, edebiyatı istila etmişti (hâlâ da öyledir), bu konuyu ve sahip olduğu yeni Şövalyelik bağlamını hicvet-tiği eserinde, erdem ve güzelliğin mükemmel numunesini ko-ca ayaklı ve siğilli bir taşra kızına dönüştürmek ona gayet an-laşılır gelmişti.

Don Quijote'nin *Romans* türünün sağlığına bir etkisi olmadı; yalnız o tarihten beri süregelen sağlıklı bir paralel geleneği or-taya çıkarmıştır. Her Richardson'ın artık bir Fielding'i olacaktır. İdeal güzellik var olmaya devam edecek, ancak yan kom-

şusu Madam Bovary olacaktır. İkisi de canlı İrlandalı kadınlar olan Scarlet O'Hara ve Molly Bloom hayalimizde eşit hakka sahip olacaklardır. İlk romanslarda bile erdemli güzellik bir cadıyla dengelenir; her Una için bir Duessa vardır. *Don Quijote*'den sonra sahte güzellik kendi başına ilginç hale gelmiş, baştan çıkarıcılığıyla eski ayrıcalıklarını sahiplenen bir Havva olmuştur. 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyılda, bu kişilik hem edebiyat hem de gerçek hayatta tezgâh kurmuştu. Michelet, bir Fransız kralına ulaşmak için, kadınlardan oluşan bir duvarı aşmanız gerektiğini söylüyordu. Metresler bir sosyal kurum haline gelmişlerdi; edebiyat müşkülpesent ve tehlikeli olsa da, bir eşten daha ilginç ve memnun edici olduğunu söylüyordu: Romansın âdet edindiği bu ayrıntıyı *Don Quijote* hesapta karşısına almıştı. Düşkün Dekadanlık için metres, müstehcen bir Lilit'h'ti; kıyamet, bela ve ölüm kokan, dantel gecelikli ilkel kadın. Lulu, diyordu Benjamin Franklin Wedekind ona. Molly, diyordu Joyce. Circe, diyordu Pound. Odette, diyordu Proust. Bu koronun içinden Nabokov kendi Lulu'su olan, gerçek adı Dolores aslında daha çok Swinburne'ü hatırlatan Lolita'yı seçmişti; kuzenleri olan Alice (Nabokov, *Alice Harikalar Diyarında*'yı Rusçaya çevirmişti), Ruskin'in Rose'u ve Poe'nun Annabel Lee'sini harmanlamıştı onda. Humbert Humbert'ın anılarını da, unutmayalım, bir profesör bize bir delinin zırvaları olarak takdim ediyordu.

Dolayısıyla bu derslere Nabokov'un romanlarını sevenlerin de ilgi duyacağı söylenebilir. Hem Cervantes, hem de Nabokov oyunun çocukluk yıllarının ötesine geçebileceği fikrindeydi; doğal dönüşümünü tamamlayarak gündüz düşlerine (ki psikiyatristler şüpheyle yaklaşır ve köreltmeye çalışırlar) ve her türlü yaratıcılığa dönmeyip, oyun olarak kalabilirdi. Don Quijote'nin yaptığı da budur: gezgin şövalyecilik oynamak. Lolita'nın Humbert Humbert ile olan ilişkisinde yaptığı da oyundur (yetişkinlerin cinsellikle ilgileniyor olması onu şaşırtır; onun için bu herhangi bir oyun gibidir); Humbert'ın (Freud'un teorilerinden yakayı kurtarmak üzere yazılmış) psikolojisi için de, çocukluğun oyun saatlerinde kalmış olduğu

söylenbilir. Her durumda, bir eleştirmen ne zaman pikaresk romanı veya edebiyatta yanılısma ve kimliğin işlenmesini akla getirirse, kendini Cervantes ve Nabokov'u beraber düşünenken bulacaktır.

Cervantes derslerinin Nabokov için bir zafer olduğu görüyüyüm; bence *Don Quijote* konusundaki nihai düşüncesiyle kendisini de şaşırtmıştı. Bu hırıltılı klasik bozuntusunu ıvır zıvır, biraz da hileci olarak görmesine rağmen vazifesini özenle yapmıştı. Bence ilgisini kabartan da bu hile şüphesiydi. Bana kalırsa, daha sonra asıl hilenin kitabın itibarında ve eleştirmenlerin yaydığı salgında olduğunu fark etti. Nabokov'un tam da dişi ve tırnağıyla girişeceği türden bir vaziyetti bu. Bu engin karmaşanın arasında bir çeşit simetri keşfeder Nabokov. Cervantes'in, kitabın "korkunç acımasızlığı"ndan habersiz olduğundan şüphelenmeye başlar. Quijote'nin ince mizah anlayışı, sevimli bilgiçlikleri hoşuna gitmeye başlar. Cervantes'in yazmış olduğu kitaptan daha muazzam bir karakter yaratması ve bu karakterin sanata, felsefeye, siyasi sembolizme ve okuryazarların folkloruna girmesi gibi "ilginç bir hadise"yi kabullenir.

Don Quijote, tamamen İspanyollara özgü bir acımasızlıkla, bunaklık döneminde çocuk gibi davranan yaşlı bir adama eziyet eden kalpsiz bir acımasızlıkla örölü kaba ve eski bir kitaptır hâlâ. Cücelere ve bedensel özürölülere gülünen, gurur ve kendini beğenmişliğin hiç olmadığı ve olmayacağı kadar hadsizliğe vardığı, resmî düşünceden sapanların alkış tufanıyla şehir meydanlarında yakıldığı, merhametin ve iyiliğin sanki yeryüzünden silindiği bir dönemde yazılmıştır. Kitabın ilk okuyucuları bu merhametsizliğe iştahla gülmüşlerdi gerçekten. Fakat dünya çok geçmeden kitabı başka türlü okumanın yollarını keşfetti. Tüm Avrupa'da modern romanın ortaya çıkmasını sağladı. Fielding, Smollett, Gogol, Dostoyevski, Daudet ve Flaubert bu İspanyol fablını kendi fikirlerine göre şekillendirdi. Yaratıcısının ellerinden bir soytarı olarak çıkan bir karakter, tarihin seyri içerisinde bir azize dönüştü. Her türlü aşırı duygusallığın kalbindeki acımasızlığı hemen fark edip ortaya çıkara-

ran Nabokov bile, ona fazla bulaşmaz. “Bugün ona gülmeyiz ar-
lık,” diye bitirir sözünü. “Taşdığı arma merhamet, sancağı gü-
zelliktir. Uysal, sahipsiz, hilesiz, özverili ve yürekli olan her şe-
yi temsil eder.”

Lesson One

Introduction to "Don Quixote"

I shall devote today's talk to the following seven points:

- ① Required Reading, ② The connection between Real Life and Fiction
- ③ The "where" of Don Quixote ④ The "when" of the book
- ⑤ What people think of the book ⑥ ~~Other general remarks~~ ^(to be done)
- ⑦ The long shadow of Don Quixote. Do not be distressed by ~~conflicting~~ ^{conflicting} ~~obscurities~~ ^{obscurities}; I shall try to clear up for you as we go along, and do not fret at my reticence; they have two essential rules. There are three ways of pronouncing that name: Quijotes, Huixotes and Kvixotes. The last has a girth of crossed swords in the middle which compels my choice.

① Required reading

In your hands has been placed a volume ^(100 pages) which is on the list of our five novels. "Don Quixote" is - God bless it - a largeish volume consisting of two parts in one volume; Turgenev edition. This is for those who can afford it the Young Press edition, which is ^{in two volumes} "Don Quixote" is almost a thousand pages long. The problem is to spend time on twenty-four hours. I think you could manage it if you had a little help. I shall try to clear up for you as we go along, and do not fret at my reticence; they have two essential rules.

Nabokov'un Harvard'daki öğrencilerine verdiği ilk derse ait notlar.

GİRİŞ

“Gerçek hayat” ve kurmaca

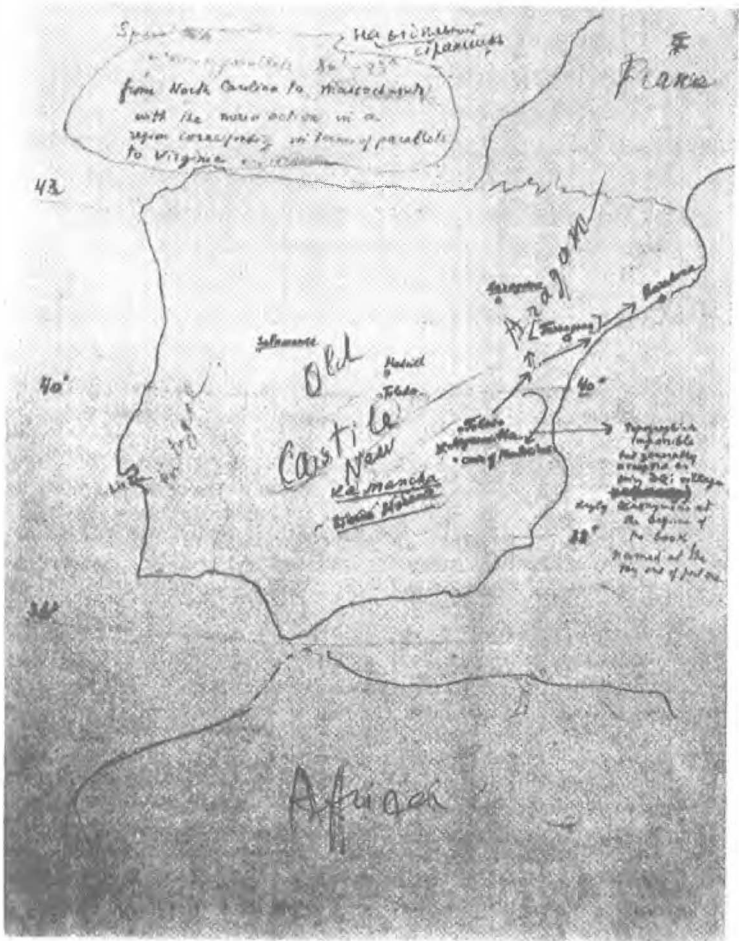
Romanlarda sözümona “gerçek hayatı” arama gafletine düşmeye gayret göstereceğiz. Gerçeklerin kurmacasını kurmacanın gerçekleriyle karıştırmayalım. *Don Quijote* bir peri masalıdır; *Karanlık Ev* ve *Ölü Canlar* da öyle. *Madam Bovary* ve *Ana Karenina* ise olağanüstü peri masallarıdır.¹ Ancak bu peri masallarının olmadığı dünya gerçek olamaz. Bir kurgu şaheseri özgün bir dünyaya sahiptir ve bu sebepten okurun yaşadığı dünyayla uyuşmaz. Diğer yandan bu hayali kurulan “gerçek hayat” ve somut “gerçekler” nedir? Yüklü genler konusunda birbirine nefes aldırmayan biyologları ya da asırların tozu toprağında birbirini gırtlaklayan tarihçileri görünce insan şüphelenmeden edemiyor. Sözde ortalama insanın yaşadığı “gerçek hayat”ın kaynakları ister gazetesi, isterse de sayısı beşe inmiş bir dizi duyusu olsun, tek bir şeyden neyse ki emin olabiliriz: o da, ortalama insanın da bir kurmaca ürünü, bir istatistik demeti olduğudur.

---

1 Dersin ödevleri ve koşulları hakkında ilk sözlerinden sonra VN ilk dersine şöyle devam etmiştir: “*Don Quijote*, diğer işlevlerinin yanı sıra, Dickens, Flaubert ve diğerlerine nasıl yaklaşacağımızı öğrenmemiz açısından bir idman sahası vazifesi görecektir.”

	Pages	Chapters	Notes
I Introduction to Don Quixote	30"	1	
II Don Quixote and Sancho Panza	40"	} 2	
Remarks on Structure	35"		
III ~~As a~~ Theme	20"	} 3	
Chivalry ~~Theme~~ Theme	30"		
IV Cruelty & ~~as a~~ Mythification	15"	} 4	
Mythification Theme	15"		
(The Social Inequalities)	20"		
V ~~of the book~~ Altiplano	20"	} 5	120/50
The Chroniclers	25"		
Sublime as well	15"		
VI Don Quixote's Victories and Defeats	40"	} 6	
~~of the book~~			
VII Conclusion	15"		

Nabokov'un Don Quijote derslerine ait planı.

Nabokov'un romandaki olayları yerleştirdiği İspanya haritası.

O halde “gerçek hayat” kavramı bir genellemeler sistemi üzerine kurulmuştur; sözde “gerçek hayat”ın sözde “gerçekleri” de ancak genellemeler üzerinden bir kurgu eseriyle ilişki kurabilir. O halde bir kurgu eseri ne kadar genellikten uzak ise, “gerçek hayat” bakımından da o kadar tanınmaz olacaktır. Ya da başka bir tabirle, bir kurgu eserinde ayrıntılar ne kadar canlı ve yeni olursa, sözde “gerçek hayat”tan o kadar uzaklaşacaktır; zira “gerçek hayat” yaygın niteleme, ilan edilen çoğunluk, sağduyu âlemini işaret eder. O halde buzlu sulara kasıtlı olarak çivileme atlamam gerek; insan bunu kırmak istiyorsa başka seçeneği olamaz. O yüzden bu kitaplarda sözümona “gerçek hayat”ın isabetli ve ayrıntılı bir temsilini aramanın faydası yoktur. Diğer taraftan, kurmacanın bazı kalıplarıyla hayatın bazı kalıpları arasında örtüşme mevcuttur. Bedensel ya da zihinsel acıyı düşünün örneğin; veya rüyaları, deliliği ya da iyilik, merhamet, adalet gibi şeyleri – insan hayatının bu genel unsurlarını düşündüğünüzde, kurmaca ustalarının onları alıp sanata nasıl dönüştürdüğünü incelemenin yararlı bir iş olacağına inanmanız işten bile değildir.

Don Quijote'nin “nerede”si

Hiç kendimizi kandırmayalım. Cervantes’e bir haritacı diyemeyiz. *Don Quijote*’nin istikrarsız arka planı bir hayal ürünüdür – üstelik yetersiz bir hayal ürünüdür. İtalyan masallarından çıkmış ısmarlama tiplerle dolu abes hanları ve aşk acısı çeken kırsal çoban kılığında şair bozuntularının doldurduğu abes dağlarıyla, Cervantes’in resmettiği ülke 17. yüzyıl İspanyası’na ancak Noel Baba’nın 20. yüzyıl Kuzey Kutbu’nu temsil ettiği kadar benzer. Hatta Cervantes’in İspanya bilgisi en az Gogol’ün Rusya’nın iç bölgelerine dair bilgisi kadar azdır diyebiliriz.

Ancak gene de İspanya’dır bu yer; işte burada “gerçek hayat”ın kalıpları (bu örnekte coğrafya) kurmacanın kalıplarına uyarlanabilir. Birinci kısımda Don Quijote’nin serüvenlerinin La Mancha’daki Argamasilla ve El Toboso köylerin-

de, Kastilya'nın çorak düzlüklerinde, ve Morena sıradağlarının güneyinde, Sierra Morena'da geçtiğini genel anlamda söylemek mümkündür. Çizmiş olduğum haritada bu yerlere bakmanızı tavsiye ederim. Sizin de göreceğiniz gibi, İspanya yavanlık (pardon, enlem) açısından 43 ila 36 dereceleri içinde, yani Massachusetts ve Kuzey Carolina arası kadar uzanır; kiptaki olayların çoğu Virginia'ya karşılık gelen bir bölge içerisinde gerçekleşir. Bir üniversite kenti olan Salamanca'yı batıda, Portekiz sınırında göreceksiniz; Madrid ve Toledo'yu da İspanya'nın ortasında hayranlıkla seyredebilirsiniz. Kitabın ikinci kısmında yolumuz kuzeye, Aragon'daki Zaragoza'ya düşecek olsa da, daha sonra değineceğim sebeplerden ötürü yazar fikrini değiştirir ve kahramanını Barcelona'ya, ülkenin doğu kıyısına gönderir.

Ancak Don Quijote'nin gezintilerini topografik olarak inceleyecek olursak, korkunç bir kördüğümle karşı karşıya kalırız. Ayrıntılarla sizi yormayacak, serüvenlerin her bir adımında inanılmaz hatalar olduğunu belirtmekle yetineceğim.² Yazar bir yere özgü gibi gelebilecek ve doğrulanabilecek tasvirlerden kaçınır. Orta İspanya'nın dört-beş vilayetinde geçen bu gezintileri takip etmek imkânsızdır; kuzeydoğudaki Barcelona'ya gelişimize kadar ne tanıdık bir kasabadan geçer ne de bir nehri aşarız. Cervantes'in yerler konusundaki bilgisizliği istisnasız ve mutlaklıdır; La Mancha bölgesindeki Argamasilla için bile bu geçerlidir ki bazılarına göre kitabın kesin başlangıç noktası aşağı yukarı burasıdır.³

---

2 Bkz. Paul Groussac, *Une Enigme littéraire: Le DON QUICHOTTE d'Avellaneda* (Paris: A. Picard, 1903), s. 77-78 ve dipnot. (VN)

3 Nabokov, bu cümlelerin sonunda Argamasilla hakkında, "Birinci Kısım'ın son sayfalarında bahsedildiği üzere Don Quijote'nin köyü" diye yazmış. Köyün adının Argamasilla olduğu, kesin bir bilgidен ziyade gelenek haline gelmiş maul bir varsayımdır; çünkü birinci kısmı tamamlayan mezar taşı yazılan ve diğer dizelerin sahibi olan altı hayali akademisyenin yaşadığı yer burasıdır. Birinci kısmın 1. bölümünün açılış cümlesi şöyle başlar: "La Mancha'nın, adını hatırlamadığım bir köyünde, fazla uzun zaman önce sayılmaz (...)" Cervantes anlatı içerisinde bu yerin ismini hiç belirtmemiştir.

Don Quijote'nin "ne zaman"ı

Mekân konusunu bitirdik. Sıra zamana geldi.

Milton'un *Kayıp Cennet*'i yayımladığı yıl olan 1667'den⁴ güneşin kavurduğu bir cehennem, 17. yüzyılın ilk iki onyılına geri hareket ediyoruz.

Bronz alevler içinde kapı eşiğinden karısına talip olanların üzerine sıçrayan Odysseus; günahkârın yılanı dönüşmesini Vergilius'un yanı başında ürpererek seyreden Dante; melekleri bombardımana tutan Şeytan – bunlar ve diğerleri, epik adını verdiğimiz bir sanat biçimi ya da aşamasına dahildir. Geçmişin büyük edebiyatlarının Avrupa'nın taşrasında, bilinen dünyanın kenarında ortaya çıktığı söylenebilir. Güneydoğu, güney ve kuzeybatıda bulunan noktaları, sırasıyla Yunanistan, İtalya ve İngiltere'yi zaten biliyoruz. Dördüncü bir nokta da güneybatıdaki İspanya olmuştur.

Şimdi epik biçiminin evrimine, metrik kabuğunu değiştirmesine, ayaklarının toynaklanmasına şahit olacak; epik denen kanatlı canavarın hemen hemen evcilleştirilmiş bir memeli denebilecek, hususi bir düzyazı biçimi olan eğlenceli öykü ile çiftleşmesiyle başarılı bir melez elde edeceğiz, eğer kurduğum metaforu eğreti bir şekilde tamamlamam gerekirse. Sonuç üretken bir kırma, yeni bir tür olacaktır: Avrupa romanı.

Mekân İspanya, zaman ise 1605 ve 1615 arasındaki yıllar; cebe sığdırılabilecek ve rahatlıkla taşınabilecek bir onyıl. İspanyol edebiyatı canlanıyor; Lope de Vega'nın kaleme aldığı beş yüz oyun, bugün çağdaşı Miguel de Cervantes Saavedra'nın yazdığı bir avuç oyun kadar unutulmuş durumda. Bizimki köşesinden usulca doğruluyor. Hayatına en fazla bir dakika ayırabileceğim, ki zaten eserine yazılmış olan çeşitli sunuşlarda bu bilgileri kolaylıkla bulabilirsiniz. Bizi kitaplar ilgilendiriyor, insanlar değil. Saavedra'nın sakat elini benden duymayacaksınız.

---

4 VN öğrencilerine "çoğunuz cenneti Prof. Finley'nin rehberliğinde *tekrar buldunuz*" diye eklemiştir; bu da, meşhur Helenist John H. Finley'nin Beşeri Bilimler I'de (ilk dönem) içinde *Kayıp Cennet*'in de yer aldığı beş epik üzerine vermiş olduğu derslere bir gönderme.

Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616); William Shakespeare (1564-1616). İspanyol İmparatorluğu, Cervantes'in doğduğu yıllarda gücünün ve şöhretinin doruğundaydı. En büyük dertlerini yaşamaya ve en iyi edebiyat eserlerini vermeye ise yüzyıl sonunda başlamıştır. Cervantes'in yazarlıkta çiraklık yıllarında olduğu günlerde, yani 1583'ten sonra Madrid fakir şair bozuntuları ve dili ağdalı denebilecek Kastilya düzyazıcıları ile hayat doluydu. Aralarında, daha önce de söylediğim gibi, Lope de Vega vardı ki oyun yazarı Cervantes'i tamamen gölgede bırakmıştı; gerekli tüm espriler ve ölümlerle birlikte dört başı mamur bir oyunu yirmi dört saat içinde yazabiliyordu. Cervantes de oradaydı – askerlikte de, şairlikte de, oyun yazarlığında da, memurlukta da başarısız olmuştu (zavallı İspanyol Armadası için devletten buğday talep ederek günde altmış kuruş alıyordu)– ve bir gün, 1605 yılında, *Don Quijote*'nin birinci kısmını yazdı.

1605 ve 1615 yılları arasında, yani *Don Quijote*'nin her iki kısmının da yayımlandığı dönemde edebiyat dünyasına kısaca bakmamız faydalı olabilir. Bir şey şahsımın ilgisini çekti: Avrupa'nın her yerinde, İtalya, İspanya, İngiltere, Polonya, Fransa'da var olan hastalık derecesinde bir sonencilik cümbüşü; bir hissi, bir görüntüyü ya da bir fikri on dört dizeden bir hücreye dizip, beş ya da yedi kafiyenin –Latin ülkelerinde beş, İngiltere'de yedi– yaldızlı parmaklıklarının arkasında kafeslemeye duyulan tuhaf ama tamamen de aşağılık denemeyecek bir dürtü.

İngiltere'ye şöyle bir bakalım. Elizabeth dönemi sonrasının olağanüstü ortamında Shakespeare'in bir dizi eşsiz tragedyası –*Hamlet* (1601), *Othello* (1604), *Macbeth* (1605), *Kral Lear* (1606)– ya sahnelenmişti ya da sahnelenmek üzereydi. (Hatta Cervantes meczup şövalyesini yazdığı sırada, Shakespeare meczup kralını yazıyor olabilirdi.) Shakespeare'in yaydığı gölgede Ben Jonson, Fletcher ve bir dizi diğer oyun yazarı yetişti: gür bir yetenek örtüsüydü bu. Shakespeare'in yazdığı, bu türün ulaştığı nihai nokta denebilecek soneler 1609 yılında yayımlandı; etkisi tartışılmayan düzyazı anıtı, İncil'in Kral James edisyonu, 1611 yılında çıktı. Milton 1608 yılında dünyaya gel-

di; *Don Quijote*'nin birinci ve ikinci kısımlarının yayın tarihleri arasında. İngiltere'nin Virginia kolonisinde Kaptan John Smith 1608'de *A True Revelation*, 1612'de *A Map of Virginia*'yı (Virginia Haritası) kaleme aldı.⁵ Pocahontas'ın hikâyesini anlatan oydu; kaba, ancak kalemi kuvvetli bir hikâyeci idi ve bu ülkenin ilk yerleşimci yazarıydı.

Fransa için bu on yıl, iki büyük çağ arasındaki kısa bir durgunluk dönemi idi; şair Ronsard'ın olağanüstü renkli döneminden hemen sonra, denemeci Montaigne'inkinden hemen önceydi. Şiir, meşhur ve itibarlı Malherbe gibi kusursuz kafiye kurabilen ama hayalperestlikte zayıf, vasat mükemmeliyetçilerin elinde ağırbaşlı bir ölüme gidiyordu. Honoré d'Urfé'nin yazdığı *L'Astrée* gibi maharetsiz duygusal romanlar revaçtaydı. Ülkenin bir sonraki büyük şairi La Fontaine henüz doğmamıştı; Racine ya da Molière gibi oyun yazarları da henüz sahneye çıkmış değildiler.⁶

İtalya'da 16. yüzyılın ortasında başlayan, tüm düşüncenin şüpheyle karşılaştığı ve tüm ifade biçimlerinin dizginlendiği baskı ve zorbalık döneminde, bahsediyor olduğumuz on yıl abartılı şiirlerden ibaretti; Giovanni Marini ve müritlerinin ölçsüz istiareleri ve zoraki fikirlerinin ötesinde de anımsanacak bir şey yoktur. Şair Torquato Tasso berbat ettiği acıklı hayatını on yıl önce tamamlamış, büyük bağımsız düşünür Giordano Bruno ise yakılarak yeni idam edilmişti (1600).

Almanya'ya gelecek olursak, sözünü ettiğimiz ve sözde Alman Rönesansı'nın (1600-1740) hemen eşğine denk düşen on yılda bahsi geçen büyük bir yazar yoktur. Fransız edebiyatı önemsiz şairleri bayağı etkilemiş, İtalyan edebiyat çevrelerini örnek alan çevreler kurulmuştu.

Rusya'da (16. yüzyılın sonunda) Korkunç İvan'ın coşkulu risaleleri ve (19. yüzyıl Rönesansı öncesinde) Moskovalı yazarla-

5 John Smith'in *A True Revelation* adında bir eseri yok. Nabokov, Smith'in ilk yazdığı eser olan *A True Relation of Virginia*'yı (Virginia'nın Gerçek Bir Tasviri) kastediyor olmalı. – ç.n.

6 Öğrencilerine VN şu aba altından değnek gösteren cümleyi (daktilo müsvedesi diyebileceğimiz metne el yazısıyla) eklemiştir: "Bu isimler hakkında Webster [Sözlüğü'nden] bilgi edineceksiniz."

rın en büyüğü olan Başrahip Avvakum'un (1620-1681) doğumu arasında, uzun bir baskı ve tecrit çağı boyunca tüm seçebildiklerimiz anonim peri masalları, efsanevi kahramanların serüvenlerini bestelemiş ozanlarca yazılmış kafiyesiz anlatı şiirleri (bu *bylina*'ların⁷ en eskisi 1620 yılında Richard James adında bir İngiliz için kâğıda geçirilmiştir). Rusya'da da edebiyat, Almanya'da olduğu gibi henüz bir cenin halindeydi.

Eleştirmenlerin genel sözleri

Bazı eleştirmenler, ki bunların belirsiz bir azınlığı çoktan ölmüştür, Don Quijote'nin bayat bir fars olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Diğerleriyse *Don Quijote*'nin gelmiş geçmiş en iyi roman olduğunu savunmuşlardır. Yüz yıl önce Sainte-Beuve adında hararetli bir Fransız eleştirmen kitaba "İnsanlığın İncili" adını vermiştir. Bizler gene de bu hokkabazların büyüüne kapılmayalım.

Viking Yayınevi edisyonunun çevirmeni Samuel Putnam, Bell ve Krutch'ın⁸ *Don Quijote* hakkında kaleme aldığı kitapları tavsiye ediyor. Bu kitaplardaki pek çok şeye itirazım var. Orneğin Cervantes'in "Shakespeare kadar hassas bir kavrayışa, kıvrak bir zihne, faal bir hayal gücüne ve ince bir mizah anlayışına" sahip olduğu gibi ifadelere itiraz ediyorum. Yok, olmaz – Shakespeare'i yalnız komedyalarıyla sınırlayacak olsak bile Cervantes tüm hepsinde geride kalacaktır. *Don Quijote* ancak *Kral Lear*'ın yareni olabilir ki iyi bir yarendir de. Cervantes ve Shakespeare'in eşit olduğu tek konu bıraktıkları etki ve yarattıkları manevi coşkudur – burada kitaptan bağımsız olarak

7 *Bylina* (Rusça), sözlü epik edebiyat eseri, kelime olarak "olmak"ın geçmiş kipinden türemiştir ve "bir zamanlar olan" anlamına gelmektedir. VN bu kelimeyi *bwilina* olarak Latin harflerine çevirse de yaygın kullanım bu. – ç.n.

8 Viking edisyonundaki Putnam çevirisi daha sonra Modern Library tarafından satın alındı. Okurların metnin büyük parçalar halinde özetlendiği Viking Portable edisyonundan uzak durması tavsiye edilir. VN'nin sözünü ettiği eleştirmenler ve eserleri Aubrey F. G. Bell, *Cervantes* (Norman: University of Oklahoma Press, 1947) ve Joseph Wood Krutch, *Five Masters: A Study in the Mutations of the Novel* (New York: Cape & Smith, 1930). Yapılan alıntı da Bell'in *Cervantes* kitabınının 35. sayfasından bir alıntıdır.

yaşamaya devam eden bir görüntünün nasıl karşılandığının tarihi üzerine düşen uzun gölgeyi düşünüyorum. Shakespeare'in oyunlarıysa, yaydıkları gölgeden bağımsız olarak yaşamaya devam edecektir.

İki yazarın da 1616'nın Aya Yorgi Günü'nde öldüğü not dü-şülmüştür; "sahte görüntülerin ejderhasını öldürmek için el ele verdikten sonra" diyen Bell'in bu sözü muzipçedir ama yanlışır: ejderhayı öldürmek şöyle dursun, Cervantes ve Shakespeare bu sevimli canavarı merasime çıkarmış, edebiyatın sonsuzluğu boyunca parlak pulları ve melankolik gözlerini keyifle seyretsinler diye tasmayla gezdirmiştir. (Bu arada, 23 Nisan iki adamın da ölüm tarihi olarak kabul edilir –benim de doğum günümüdür– ama Cervantes ve Shakespeare farklı takvimlerde ölmüştür; iki tarih arasında on günlük bir fark vardır.)

Don Quijote etrafında yankılanan bir fikir çatışması vardır – bu bazen Sancho'nun sağlam ancak yavan aklını, bazen de Don Quijote'nin yel değirmenlerine saldırdığındaki öfkesini hatırlatır. Katolikler ve Protestanlar, ince mistikler ve kalın enseli devlet adamları, iyi niyetli ama lafbesi ve akli çalışmayan Sainte-Beuve, Turgenyev ve Brandes gibi eleştirmenler ve kıyamet kadar huysuz, okumuş insan, kitap ve yazarı hakkında çelişen fikirlerini ifade etmişlerdir. İçlerinde hiçbir şaheserin evrensel bir kilisenin yardımı olmadan yazılamayacağını düşünen Aubrey Bell gibiler vardır; "İspanya'nın kilise sansürcülerinin hoşgörülü ve sabırlı ruhunu" över, Cervantes ile kahramanının hayırlı bir vaka olan Karşı Reform'un kollarında yaşamış iyi Katolikler olduğunu dile getirir. Bunun aksine pişkin Protestanlar gibi diğerleri de Cervantes'in Reformcularla işbirliği yaptığını ima ederler.⁹ Bell aynı zamanda kitabın verdiği dersin Don Quijote'nin çoğunluğun iyiliğini sağlamaya dair divanece var-

9 VN parantez içinde şöyle yazmıştır: "Bkz. *Don Quijote*'deki İncil alıntılarında birinin kabul gören Katolik metinden değil (Aziz Hieronymus'un 4. yüzyıl Latince çevirisini esas alan 1592 tarihli Vulgate) 1569 tarihli İspanyol Reformcu İncili'nden yapıldığını iddia eden Duffield." Alexander James Duffield, farklı kişilere ait dipnotlarla beraber 1881 yılında üç ciltlik bir *Don Quijote* çevirisi yapmıştı. VN'nin gönderme yaptığı yer *Don Quixote, His Critics and Commentators* (Londra: C. K. Paul, 1881), s. 44.

sayımı olduğuna inanır; ona göre bu çaba yalnız kiliseye ait olmalıdır. Aynı düşünce ekolü Cervantes'in, oyun yazarı Lope de Vega ve ressam Velazquez gibi Engizisyon'a aldırış etmediğini, dolayısıyla kitapta rahiplerle geçilen gırgırın iyi niyetli bir aile arası gülüşmeden ibaret olduğunu, iki tarafın arasındaki manastır fiskosu, gül bahçesi eğlencesi olduğunu savunur. Ancak diğer eleştirmenler buna doğrudan zıt bir görüşü benimser ve Cervantes'in *Don Quijote*'de Duffield gibi sert Protestan yorumcuların "Katolikçe ayinler" ve "rahip zorbalığı" adını verdiği¹⁰ şeylerden duyduğu rahatsızlığı korkusuzca dile getirdiğini kanıtlamaya çalışır, pek de başarılı olamaz; aynı eleştirmen Don Quijote'nin yalnız saplantılı olmadığını, aynı zamanda 16. yüzyıl İspanyası'nı "aynı [patolojik] türe mensup, tek bir fikre kapılmış kaçıklar"ın istila ettiğini dile getirir; "kral, Engizisyon, asilzadeler, kardinaller, rahipler ve rahibeler," bu eleştirmenin sert bir dille ifade ettiği gibi, "cennetin girişinin bir kapısı ve anahtarının onlarda olduğuna dair egemen ve küstah bir düşünceye kapılmışlardı."¹¹ Biz dindar ya da dinsiz, haşarı ya

10 Duffield, s. 66n: "Cervantes'in Hıristiyanlığa taarruza geçtiği sonucuna varmıyorum, bunu söylemek ağır bir iftira olacaktır; ancak Katolikçe ayinler ve rahiplerin küstahlığı, ukalahığı ve zorbalığından duyduğu rahatsızlığı korkusuzca ifade ettiğini inkâr etmek ahmaklık olacaktır. Bu muazzam ve neşeli hicivcinin sahtekâr bilgeleri ve yalancı şövalyeleri tamamen tedavülden kaldırması onları doğanın ve sağduyunun ışığı altına çıkarması, miti, kurmacayı ve yalanı hakikatle yan yana getirmesi sayesinde olmuştur; gömlek eteğinden tesbih yaptığında, çorba kâsesine kutsanmış su, eşeğin semerine piskopos tacı ve *sanbenitoları* [Engizisyon sırasında suçluya giydirilen bir külah – ç.n.], Sancho'nun ağzına da azizlerin kemiklerini ve keşişlerin kutsallığını koyduğunda, hepsini sinamak istemektedir."

11 Duffield, s. 94-95: "Bana kalırsa Don Quijote bir deliydi.

Deliliği zarar görmüş ya da kuvvetten düşmüş bir beynin sonucu değildi; ne Cardenio gibi bir gaddar ne de Anselmo gibi bir ahmaktır. Sabit fikirlidir, tek bir konuda delidir; tüm diğerlerinde ise tamamen akli başında, hatta olağanüstü hikmet sahibidir. Deliliği asıl zihninde değil, midesindedir; istese herhangi bir gün kendi kendini iyileştirebilir. Bu bana ait bir kuruntu değil: *La Mancha*'lı *Yaratıcı Asilzade Don Quijote*'nin yazarının belirgin ve belirleyici aklının ifadesi budur.

16. yüzyıl İspanyası'nı aynı türe mensup, tek bir fikre kapılmış kaçıklar istila etmişti. Ülke kaçıklara emanet edilmişti – kral, Engizisyon, asilzadeler, kardinaller, rahipler ve rahibeler cennetin girişinin bir kapısı ve anahtarının onlarda olduğuna dair egemen ve küstah bir düşünceye kapılmışlardı. Şarlken, II. Felipe, Loyolalı İgnatius, Tomás de Torquemada, Avila Dükü, Ximenes de

da ağırbaşlı genellemelerin tozlu yolunda yürümeyeceğiz. Cervantes'in iyi ya da kötü bir Katolik olduğunun önemi yok; iyi ya da kötü bir adam olmasının bile önemi yok; ben döneminin şartlarına olan tutumunun, her ne idiye, önemli olduğunu da düşünmüyorum. Şahsen, bu şartlarla pek ilgilenmediği görüşünü kabul etmeye daha meyilliyim. Bizi ilgilendiren, hemen hemen yeterli bir İngilizce tercümeyle sahip İspanyolca bir metin olan kitabın kendisidir. Metinden yola çıkarak, elbette, kitabın dünyasını aşan bir ışıktaki değerlendirmemiz gereken bazı ahlâki çıkarımlara ulaşacağız; bu dikenlere değdiğimizde elimizi çekmemeliyiz. “*L’homme n’est rien – l’oeuvre est tout*” (beşer hiçbir şeydir, şaheser her şeydir) demiştir Flaubert. Her sanat-için-sanat diyenin içinde hüsrana uğramış bir ahlâkçı yatar; *Don Quijote*'nin bir kitap olarak etiği, bazı pasajlarının mağrur bedenine kurşuni bir laboratuvar ışığı yöneltmesine yol açar. Kitabın zalimliğinin de sözünü edeceğiz.

Biçim hususunda genel laflar

Romanları tek şeritli ve çok şeritli romanlar olarak ayırabiliriz.

Tek şeritli: Tek bir insan varoluşunu konu edinen romanlar.

Çok şeritli: İki ya da daha fazlasını konu edinen romanlar.

Bir ya da birden fazla hayat her bölümde sürekli olarak var olabilir; ya da romancı benim minör ya da majör *makas* adını verdiğimiz tekniğe başvurabilir.

Minör: Önemli hayat veya hayatların egemen olduğu bölümlerin, tali karakterlerin bu ana hayatları tartıştığı bölümlerle değişerek ilerlemesi.

Cisneros, kutsal kadın Santa Teresa ve savaş, kilise ve hatta edebiyat ve devlet dairelerindeki neredeyse tüm önderlerin zihnine girmiş, bazılarında delicesine bir aşk olarak tezahür etmiştir; ne kadar saplantının etkisindelerse, o kadar Don Quijote'ye benzemişlerdir. Bu yüzden Cervantes'in insan zihninin haritasını çıkarmaya başladığında ne yaptığını bildiğine inanmak bizim için faydalıdır. En karanlık bölgelerine yolculuk eden, bize bu korkunçluğun niteliğini anlatan ve ışığın iyileştirici kutsanmışlığıyla nasıl aydınlatılacağını gösteren ilk kişiydi. Bu ifadeyi ispat etmek, Don Quijote'nin memleketindeki serüvenlerini okumak kadar zevklidir.”

Majör: Çok şeritli romanlarda yazarın anlatmakta olduğu bir hayattan bir başkasına geçip, tekrar geri dönmesi. Bu hayatlar arasında birçok sayfa olabilir, ancak bir edebi biçim olarak çok şeritli romanın özelliklerinden bir tanesi, bu hayatların şu ya da bu noktada bir araya gelmeye mecbur olmasıdır.

Madam Bovary, örneğin, makasın neredeyse hiç olmadığı tek şeritli bir romandır. *Anna Karenina* ise majör makasların olduğu çok şeritli bir romandır. Peki ya *Don Quijote* nedir? Birkaç makasın olduğu bir buçuk şeritli bir roman diyeceğim ona. Şövalye ve silahtarı bir bütün sayılır, zaten silahtar efendisini tamamlamak içindir; ancak ikinci kısmın bir noktasında bu ikili birbirinden ayrılır. Makaslar son derece ilkeldir, yazar Sancho'nun adası ile Don Quijote'nin şatosu arasında huzursuzca mekik dokur; sonunda ikilinin tekrar bir araya gelmesi ve her zamanki şövalye-ve-silahtarı birliğine dönmesi herkesin –yazarın, karakterlerin, ve okurun– yüreğine ciddi biçimde su serper.

Üslup yerine içerigin söz konusu olduğu başka bir bakış açısıyla, modern romanların aile romanı, psikolojik roman (çoğunlukla birinci tekil şahıstan yazılırlar), gizemli roman vesaire olarak ayrıldığı söylenebilir. Büyük eserler genelde muhtelif birkaç türün bir birleşimi olur. Zaten bu konuda kılı kırk yarmaya pek lüzum yok. Bayağı can sıkıcı bir uğraş haline gelebilir bu iş; sanatsal değerden aciz gösteriş budalası eserlere ter döküp, içi doldurulmuş bir kartal gibi olan bir şaheseri güvercin yuvasına sokmaya çalışırken bulabiliriz kendimizi.¹²

Don Quijote çok mu çok eski bir ilkel roman türüne aittir. Pikaresk romanla –bu kelime İspanyolcada haydut anlamına gelen *picaro*'dan gelir– yakın bir ilişkiye sahiptir; asma kaplı tepeler kadar eski bu öykü türünün kahramanı cingöz, berduş, şar-

12 Bu paragrafı takip eden daha sonra sildiği bir pasajda VN şöyle yazmıştır: “Bu yüzden şu şahısların romanlarını nereye koyacağımızın zerre önemi yoktur – ama neyse, çağdaş isimler vermemeye karar vermiştim.” Tireden sonra gelen açıklama, parantez içindeki şu kısmın arasına eklenmiştir: “Galsworthy ya da Mannworthy veya Upton Lewis veya Jules Rolland.” İsimleri karıştırmak VN'nin en sevdiği laf oyunlardandı. Thomas Mann, Upton Sinclair, Sinclair Lewis, Jules Romains ve Romain Holland sevdiği yazarlar değildi.

latan gibi eğlenceli bir maceraperest olur. Bu kahraman antisosyal ya da asosyal bir serüvene atılarak ve bir işten bir işe, bir espriden diğer espriye geçerek güldürü unsurunun tüm lirik ya da trajik niyeti gölgede bıraktığı gevşek bir biçimde dizilmiş renkli mizansenlere konu olur. Yazarın siyasi baskının yaşandığı, devletin ya da kilisenin ahlâki bir dersi şart koştuğu dönemlerde bir serseriye kahraman olarak seçmesi önemlidir – böyle bir seçimde bulunarak yazar kahramanının sosyo-dini-politik geçmiş hakkında tüm tehlikeli sorumluluklardan kurtulur; çünkü avare, maceraperest ve kaçkın esasen asosyal ve sorumsuzdur.

Geleceğe bakan Don'un serüvenlerinde biri ince, diğeri şişman iki grotesk tipten başından geçenlerden çok daha fazlasını görsek de, kitap gene de esasen ilkel bir biçime, serbest, karmakarışık ve rengarenk pikaresk türüne aittir ve bu sayede ilkel okurlarca kabul edilmiş ve beğenilmiştir.

Don Quijote'nin uzun gölgesi

Diğer romancıları okuduğumuz sırada, *Don Quijote* bir anlamda bizimle kalmaya devam edecek. En önemli ve akılda kalan özelliğini, yani *garip asaletini*, pek de karanlık olmayan evin donkişotumsu sahibi, roman tarihinin en ilgi çekici ve iştah kabartan karakterlerinden olan John Jarndyce'da göreceğiz. Gogol'ün *Ölü Canlar*'ına geldiğimizde, romanın pikareskvari yapısı ve kahramanın giriştiği tuhaf serüvenlerde Don Quijote'nin serüvenlerinin acayip bir yankısını ve dehşetli bir parodisini fark edeceğiz. Flaubert'in romanı *Madam Bovary*'yi okuduğumuzda mevzubahis hanımın romantik kaçamaklara bizim sıksa hidalgo kadar kendini kaptırmış olduğunu görmekle kalmayacak, daha da ilginç bir şeyin farkına varacağız: Flaubert'in kitabını amansız bir serüvende azimle ilerliyormuşçasına yazıyor olmasının, büyük yazarların en çok göze çarpan Don Quijoteliği olarak tanımlanabilmesi: sanatın gözünü kırpmaz dürüstlüğü. Son olarak Tolstoy'un *Anna Karenina*'sının baş karakterlerinden biri olan Lyovin'de gene bizim ağırbaşlı şövalyeyi seçer gibi olacağız.

Dolayısıyla Don Quijote ve silahtarını alevlenmiş heybetli bir günbatımında ilerlemekte olan iki ufak siluet gibi düşünmeliyiz; yaydıkları iki büyük siyah gölge, ki bir tanesi özellikle uzundur, yüzyılların düzlüğünde uzandıkça uzanır ve bize kadar ulaşır. İkinci derste bu iki kişiyi önce benim yaptığım birkaç camın arkasından, sonra da bir deney ortamında seyredeceğiz. Üçüncü dersimde yapısal birkaç unsurdan –yapısal geçrelerden– söz etmek istiyorum; özellikle Pastoral motif, Kitabı İlave Edilmiş Novella motifi ve Şövalye Destanları motifi. Dördüncü dersimi Zulüm, Aldatmacalar ve Büyülemeler'e ayıracağım. Beş numaralı dersimde Sahte Tarihçiler ve Aynalar motifini işleyecek, aynı zamanda küçük Altisidora, Dulcinea ve Ölüm'ü de aradan çıkaracağım. Son Quijote dersimde de Don Quijote'nin galibiyet ve mağlubiyetlerinin müsabaka müsabaka üzerinden geçeceğim.

İKİ PORTRE: DON QUIJOTE VE SANCHO PANZA

Fani Don Quijote

İspanyolcanın tercümenin günbatımında önemini yitirdiğini hesaba kattığımızda bile, Sancho'nun esprileri ve atasözleri ne kendi başına ne de bir araya geldiklerinde bizi pek eğlendirir. En sulu modern şaka bile daha komiktir. Kitabımızdaki maskaralıklar da çağdaş karınları gülmekten ağrıtmayacaktır. Mahzun yüzlü şövalye eşsiz bir kimsedir; birtakım istisnai tarafları olsa da, karmakarışık sakallı ve domates burunlu Sancho, alışlageldik bir soytarıdır.

Trajedi komediden daha iyi eskir. Dram kehribar içinde saklanır; kahkahaysa mekân ve zamanda kaybolur gider. Sanatın isimsiz heyecanı ulvi bir huşunun uyandırdığı erkeksi ürpertiye ya da kadınsı ıslak bir gülümsemeye sıradan bir kıkırdamadan daha yakındır; elbette aynı çizgide acının ya da kahkahanın kükremesini de aşan bir şey vardır: bu muhteşem mırıltı, bu zevk hissini üreten tensel düşünce –*tensel düşünce*– sanatın hakikiliğine verilen bir diğer addır. Bu maddeden kitabımızda az miktarda bulunur, ancak olanı da olağanüstü değerlidir.

Mahzun adama biraz yakından bakalım. Don Quijote adını takınmasından evvel, Quijada ya da Quesada gibi yalın bir is-

20 m. ~~...~~

The man Don Quixote

Even if allowance be made for the fading away of the Spanish in the course of translation, even so Spanish's ^{of the barbaric Latin} proverbs are not very much proverbial either in themselves or in their ^{up to now} accumulation. The comic ^{medium} ~~stage~~ in gag is funny. Not does the horseplay scenes in our book ^{really} ~~translate~~ modern ^{because that more stage as such} ~~diapnoye~~ as cac-braim. The knight of the manuscript ^{with one movement,} ~~is a~~ ^{is the} ~~genitalised clown in the picture~~ ~~is~~ ^{is} ~~the~~ ^{is} ~~genitalised clown in the picture~~

Countenance is a ^{of the nose and the nose} ~~is~~ ^{is} ~~genitalised clown in the picture~~

Now, tragedy were better than comedy.

Drama endures in amber; the guffaw is dispelled in space and time. The stunted thrill of art is certainly closer to the manly shudder of sacred awe, or to the moist smile of feminine compassion than it is to the casual chuckle; and of course, there is something still better ~~with~~ than the roar of pain or the roar of laughter — and that is the supreme pure of pleasure produced by the impact of reason ^{in nature} ~~thought~~ ^{art} ~~of the~~

Nabokov'un Don Quijote'ye dair sözlerinin ilk sayfası.

me sahiptir. Taşra beyidir; bir bağı, bir bey konağı, birkaç dönüm sürülebilir toprağı vardır; mümin bir Katolik'tir (ileride çok vicdan azabı duyacaktır); uzun boylu, leylekten hallice bir beyefendidir. Sırtının ortasında kocaman, tüylü bir ben vardır ki, Sancho'ya göre bu aynı göğsünün kıllı olması gibi kuvveti yerinde bir adamın taşıdığı nişandır. Ancak o iri kemikleri etsizdir; akıl sağlığı nasıl bir dama pulu gibi kâh akli yerinde, kâh zirdeli bir kareye denk geliyorsa, kondüsyonu da zindelik, bitkinlik, dayanıklılık ve çaresiz sızılardan karıştığı bir yumak halindedir. Zavallı Quijote'nin mustarip olduğu mağlubiyet sancıları, kafasına inen yıldırıcı darbelerden daha fenadır belki; biz yine de onun asabi enerjisini ve açık havada uyumaya olan amansız düşkünlüğünü belki bir nebze hafifletse de, pek iyileştiremeyecek olan korkunç, sabit bedensel zorluğunu unutmayalım: adamcağız senelerdir böbrek hastalığından şikâyetçidir.

Kitabın gaddarlığı hakkında ileride söyleyeceğim çok söz var; bu kitabı müşfik, insancıl bir eser olarak gören uzmanların ve uzman olmayanların insafsızlığına ilişkin ilginç tavrıdan da bahsedeceğim.

Zaman zaman, bir Ortaçağ güldürüsüne yakışır olsun diye Cervantes kahramanını yalnız iç gömleğiyle karşımıza çıkarır: bu kıyafetin baldırlarını tamamen örtmediği ayrıntılarıyla anlatılır. Bu feci ayrıntıları saydığım için kusura bakmayın; seviyeli eğlence ve merhametli şakalaşmaların savunucularına söyleyecek birkaç sözümüz olmalı. Bacakları uzun, cılız, tüylüdür, hiç de temiz sayılmazlar; yine de, anlaşılana o ki, pörsümüş postu sayesinde tombul yol arkadaşına musallat olan asalaklara yem olmaz. Güderiden dar *doublet* ceketinin düğmelerinden kopmayanlar birbirinden farklıdır; su geçiren bu zırhlı sırlıklam eden yağmur ve ter ile hepsi paslanmıştır. Salamanca öğrencisi usulü yumuşak boyunluğu işlemezdir; dar kahverengi pantolonu sarı yamalar içindedir; ipekten yeşil uzun çoraplarında geçmiş yamaların çapraz dikiş izleri durur; pabuçlarıysa hurma rengindedir. Yetmiyormuş gibi bir de ay ışığında onu zırhlı bir hayalete çeviren silahlarını kuşanır – Danimarka kralığındaki dostları keyifsiz Wittenberg öğrencisi Hamlet'i kan-

dırmak istese, Elsinore istihkâmında pek de yersiz durmayacak bir zırlı hayalet.

Don Quijote'nin zırlı eski, kararmış ve küflenmiştir. İlk bölümlerde kafasına bulup geçirdiği miğferini yeşil kurdelelerle bağlamıştır; düğümleri birkaç bölümde çözmeyi ancak başarabilir. Bir yerden sonra bu miğfer bir berber leğenine dönüşür; yuvarlak biçimli parlak pirinçten kâsenin kenarında müşterilerin çenesini dayamaları için bir girinti de bulunur – Don Quijote bunu da diğer şeyler gibi kafasına takar. Cılız koluna geçirdiği kalkanı ve mızrak yerine kullandığı bir ağaç dalıyla Rocinante'nin üzerindedir: Atı da kendisi gibi etsiz, uzun boyunlu ve aslen uysal yapılıdır; dalgın gözleri, sakın mizacı ve çelimsiz de olsa var olan asaletiyle efendisinin dövüşmüyorkenki halini andırır; çünkü Don Quijote bir kez öfkelenmiş mi kaşı gözü oynamaya başlar. Yanaklarını şişirir, fal taşı olmuş gözleriyle etrafına bakar; sağ ayağıyla yeri döver, Rocinante bir köşede başını eğmiş dururken sanki onun yerine savaş atını canlandırıyor gibi.

Mukavva siperinin ardında Don Quijote'nin yüzü buruşuk ve toz toprak içindedir; kemerli ve yamuk bir burnu, çökük gözleri, ayrık ön dişleri, beyazlamış seyrek saçlarına rağmen hâlâ siyah duran pos bıyıkları vardır. Uzun ve çökük, ağırbaşlı bir yüzü vardır; başta soluktur ama Kastilya düzlüklerinin kavurucu güneşinin altında bir çiftçi gibi kararır. Yüzü o kadar incedir, avurtları o kadar çökmüştür, o kadar az dişi kalmıştır ki, yanakları sanki (yaratıcısının deyişiyle) “ağzının içinde birbirine değiyordu[r].”

Davranışlarıysa fiziksel görünümüyle çift taraflı mizacının gizemi arasında bir geçiş sağlar. Dinginliği, ağırbaşlılığı, insana hoş gelen sakın tavırları ve iradesi, bir anda gözünü bürüyen kanla tuhaf bir tezat oluşturur. Sessizlikten ve nezaketten hoşlanır. İfadelerini dikkatle seçse de asla kulağa yapmacık gelmez. Bir mükemmeliyetçi ve sadelikçidir: köylünün tekinin bir kelimeyi yanlış söylemesi ya da yanlış ifadeyi kullanmasına dayanamaz. Her şeyden önce yürekli bir beyefendi, muazam cesur bir adamdır; kelimenin en doğru anlamıyla bir kah-

ramandır. (Bu önemli husus atlanmamalıdır.) Tüm nezaketine ve herkesi memnun etme çabalarına rağmen bir tek şeye katlanamaz; bu da hayallerini süsleyen aşkı Dulcinea'ya yöneltilen en ufak bir olumsuz sözdür. Silahlarının da dile getirdiği gibi, Dulcinea'ya olan tutumu dinî bir inanç gibidir. Don Quijote'nin niyeti asla onu onurlandırmaktan öteye gitmez; onun koruyucusu olarak kabul edilmek dışında bir ödülde gözü de yoktur. "Yüce Tanrı'mızı da böyle sevmemiz gerekiyormuş diye duydum," der Sancho. "Sırf sevmek adına, bir lütuf ummadan, cezadan korkmadan."

Eserin özellikle ilk kısmını düşünüyorum; çünkü ikinci kısımda Don Quijote'nin kişiliğinde bazı acayip değişiklikler oluyor: akli başına geldiği dakikalarda korktuğu anlara şahit oluyoruz. Bu yüzden onun mutlak cesaretinin altını çizerken, ikinci kısımda odasını bir anda kedilerin bastığı bir sahnede nasıl korktuğunu da görmezden geliyoruz. Tüm bunlarla beraber şövalyelerin en cesuru, en üzgünüdür de. Hiç art niyet beslemez; bir çocuk gibi hemen başkalarına güvenir. Düşününce, çocuksuluğunun bazı yerlerde yaratıcısının niyet ettiğinden daha öne çıktığı olur. Romanın ilk kısmının 25. bölümünde, kefaret olarak "delice davranışlar" sergilemeyi önerdiğinde – alışıldık deliliğinin üzerinde "delice davranışlar" yani– eşek şakasından anladığının naifçe şeyler olduğunu gösterir.

"Sancho, böyle gerektiği için söylüyorum: [Sancho bu sırada Dulcinea'ya yazılmış mektubu ulaştırmak için Morena Dağları'ndan ayrılmak üzeredir.] Hiç değilse çıplak halde on beş, yirmi çılgınlığımı seyretmeni istiyorum, yarım saat bile sürmez. Çünkü kendi gözlerinle gördükten sonra, eklemek istediklerin konusunda gönül rahatlığıyla yemin edebilirsin; zaten emin ol, benim yapmayı düşündüğüm kadar çılgınlığı sen sayamazsın'... Alelacele pantolonunu çıkartıp don gömlek kaldı, sonra birdenbire bacaklarını iki kere havaya savurup başı yerde, ayakları havada iki takla attı ve öyle bir gösteri yaptı ki, Sancho bir daha görmemek için Rocinante'nin dizginlerine asılıp döndürdü ve [Cervantes bölümü şu sözlerle bitirir] efendisinin delirdiğine yemin edebileceğine kanaat getirdi."

Şimdi onun şu deliliğine gelelim. Bir zamanlar Señor Alonso adında, toprağıyla ilgilenen, erken uyanan ve avlanmaktan hoşlanan yumuşak huylu bir taşra asilzadesidir. Elli yaşında şövalye hikâyeleri okumaya ve akşamları ağır yemekler yemeğe başlamıştır; bir çevirmen (Duffield) yemeklerden birini “diriliş turtası” olarak tercüme etmiştir (*duelos y quebrantos* – motamot olarak “acı ve kayıplar”), “kayalıklardan düşerek boyun kemiklerini kıran ve kazayla can veren hayvanların etinden yapılan bir tencere yemeği”.¹ Burada kullanılan “acı” hayvanların çektiği acıyı tanımlamak için kullanılmamaktadır – onların hisleri önemsizdir; hayvanlarına ne olduğunu öğrenen küçükbaş sahiplerinin ve çobanların acısıdır bu. Güzel bir düşünce bu, aslında. Bu maceraperest yürekli domuzları, ete dönüşen kahraman danaları ve koyunları yediğinden mi, yoksa akli hiç başında olmadığından mı bilinmez, Don Quijote kasvetli dünyasına kendine has yöntemleri ve tüm o olağanüstü hayalleri, duyguları ve faaliyetleriyle gezgin şövalyeliğin rengini geri getirmek gibi asil bir misyon edinir. Ağırbaşlılıkla kaderini “çalışma, tasa ve silâhlar” olarak seçer.²

Bu noktadan itibaren delirmiş bir akli başında adam ya da akli başındalığın eşiğinde bir deli olarak karşımıza çıkar; zihni çalkalanan bir meczup, arada akli gelen karanlık bir zihin. Başkalarına bu şekilde görüldüğü gibi, kendisine de her şey iki yönlü görünür. Gerçeklik ve düş, hayatın örgüsünde birbirine geçmiştir. “Nasıl,” der silahtarına, “Benimle birlikte olduğun bütün bu süre boyunca, gezgin şövalyelere ait her şeyin kuruntu, çılgınlık, saçmalık gibi görünüp tam tersi olduğunu fark etmemiş olman mümkün mü? Aslında böyle olduğu için değil; aramızda daima bir büyücüler güruhu olduğundan ve her şeyimizi değiştirip, canlarının istediği şekilde, bize iyilik mi, kötülük mü etmek istediklerine bağlı olarak çevirdikleri için.” (209)

1 Hakmen çevirisinde bu yemek “omlet” olarak geçiyor. – ç.n.

2 VN önce parantez içinde şu cümleyi eklemiş, sonra üzerini çizmiştir: “ya da çok daha şişman bir beyefendinin [Winston Churchill – ç.n.] diğer, çok daha acıklı bir olayda belirtmiş olduğu gibi, ‘ter, gözyaşı ve kan.’”

Hatırlayacağınız üzere, *Odysseia*'da maceracı güçlü destekçilere sahiptir. Gizlenmesi ve kılık değiştirmesi gereken sahnelerde, Odysseus'un bir yanlışlık yaparak gücünü erken göstereceğinden duyduğumuz korku yarı ciddidir; Don Quijote'de ise zavallı şövalyenin gaddar dostları ve düşmanlarına sevimli zaafını göstereceğinden korkarız. Odysseus büyük ölçüde güvendedir; başına ne gelirse gelsin uyanacağı sağlıklı bir rüyaya dalmış sağlıklı bir adam gibidir. Yunan'ın bahtının yıldızı başına gelen tüm tersliklere ve tehlikelere rağmen gür bir ışıkla parlamaya devam eder. Yoldaşları bir bir kaybolabilir, canavarlara yem olup, çatılardan aşağı yuvarlanıp gidebilirler; ancak ona geride bıraktığı uzak mavi istikbalinde dingin bir ihtiyarlık çağının güvencesi verilmiştir. İyiliksever Athena –*Don Quijote*'deki aptal Dorotea ya da sinsî düşes değil– iyiliksever Athena, parlayan gözlerinin (kâh gri, kâh deniz yeşili; uzmanına göre değişir) yeşil ışığını gezginin üzerinden ayırmaz; Odysseus ürkek ve temkinli adımlarla onun peşinden ilerler. Ancak kitabımızda melankolik Don yalnızdır. Yaşadığı sıkıntılara Hıristiyanların Tanrısı son derece kayıtsızdır; belki başka bir yerde meşguldü, bir ihtimal kâfirlerin başparmaklarını kısıtıran profesyonel taraftarlarının günahkâr faaliyetini hayretler içinde izliyordu.

Don Quijote'nin sonunda tövbe ettiği kitabın o en üzücü sahnesi, ne Hıristiyan Tanrısı'na olan minneti ne de ilahi bir mecburiyetle ilgilidir – yaşadığı karanlık çağın ahlâkçı faydacılığına boyun eğdiği içindir. Onu kendisi yapan mecnun romanın görkemini ölüm döşeginde reddedişi teslimiyetlerin en anisi, din değiştirmelerin en acıklısıdır. Bu teslimiyet, huysuz ihtiyar Tolstoy'un *Anna Karenina*'nın şahane aldatmacasından vazgeçerek bayat din dersini seçmesiyle kıyaslanamaz. *Ölü Canlar*'ın ikinci kısmını yakmak üzere şöminenin önüne eğilmiş, tövbe gözyaşları döken Gogol'ü de düşünmüyorum. Don Quijote'nin içinde bulunduğu durum daha çok, emsalsiz dehaya sahip Fransız şair Rimbaud'nun şiirin günahla eşdeğer olduğunu düşündüğü için şiirden vazgeçmesine benzer. Aslında akıllı uslu bir eser olan *Webster's New Collegiate Dictionary*'nin biyog-

Twenty
The Man

The Man Sancho Panza
(No precisely on same page)

Who is he? He is a poor farmer, who had been a shepherd in his youth; he is a family man but a vagabond at heart.

Sancho Panza is not a physically extraordinary man - except that he is sitting on his donkey like a patriarch - which conveys a sense of stupid dignity and a little bit of a little fat. His image is more of a man of letters than a man of letters.

Sancho Panza is not a physically extraordinary man - except that he is sitting on his donkey like a patriarch - which conveys a sense of stupid dignity and a little bit of a little fat. His image is more of a man of letters than a man of letters. He wears a thick, wrinkled beard. Although small in stature (for better contrast with his tall donkey master) he has a huge belly and a very long shanks - in fact his name Sancho seems to be derived from Lascas = shanks.

Sancho has a huge belly and a very long shanks - in fact his name Sancho seems to be derived from Lascas = shanks. He is a short of stout fat man. In the second part of the novel he is a little more than he was at first, and the sun has tanned him the same brown as his master. There is one moment in the life when we see him with the utmost lucidity; this is when he has set out for the continental island he is to govern. He is dressed like a man of the East. His beard is of camel hair, and he wears a cap of the same material. His donkey is a mule, which is a glorified donkey; but the grey donkey itself, a kind of part of the personality, comes behind, declined out on a brilliant silver tippary. He has a fat figure, and he has the same foolish aspect as his master has first appearance.

Nabokov'un Sancho Panza'ya dair sözlerinin ilk sayfası.

rafi kısmının Avusturyalı feldmareşal Radetzky'ye; Faslı eşkıya Muhammed er-Raysuni'ye; Avustralyalı romancı Ethel Florence Lindesay Richardson'ın müstearı Henry Handel Richardson'a; kutsal adam ve siyasetçi Rasputin'e; ve canım Ramsay, 1812-1860 arasında yaşamış Dalhousie'nin onuncu kontu ve ilk markisi, İngiliz sömürge idarecisi James Andrew Broun'a yer verirken Rimbaud'yu atlamasını karışık hislerle fark ediyorum.

Bu listeyi derleyen Sancho Panza olmalı.

Fani Sancho Panza (domuz göbekli, leylek bacaklı)

Kimdir o? Gençliğinde çobanlık yapmış bir amele, sonra, bir dönem bir cemiyetin teşrifatçısı. Aslen bir aile babası ama özünde aylağın teki olan Sancho Panza, eşeğine ilk peygamberlerden biri gibi tünemiştir – bu da aptal bir ağırbaşlılığı ve olgun yaşını ifade eder. Zaman içinde görüntüsü ve zihni belirginleşir; ancak hiçbir zaman Don Quijote kadar ayrıntılı olmaz ki bu fark, Sancho'nun kişiliği bir genelleme ürünüyken Don Quijote'nin kişiliğinin bireysel bir yaklaşımın ürünü olmasından ileri gelmektedir. Sancho'nun gür, bakımsız bir sakalı vardır. Ufak tefek olsa da (uzun ve ince efendisiyle tezat oluşturması için) koca bir göbeği vardır. Gövdesi küttür ama bacakları uzundur – hatta Sancho adının kuşların ince uzun bacakları anlamına gelen *zancas*'tan türetildiği düşünülür. Okuyucular ve illüstratörler, Don Quijote'yle arasındaki tezatı değiştirmesin diye onun ince bacaklarını pek göstermezler. Kitabın ikinci kısmında Sancho ilk kısımda olduğundan daha da şişmanlamış, güneşte kavrularak efendisinin rengine gelmiştir. Onu hayatında en akli başında gördüğümüz sahne bir tanedir – bu sahne de çok kısa sürer: yöneticisi olacağı cezireye doğru yola çıkmaktadır. Bir kanun adamı gibi giyinmiştir. Takkesi ve pelerini devetüyündendir. Bineği bir katırdır (eşegin âlâsı); ancak Sancho'nun kişiliğinin bir parçası diyebileceğimiz gri eşek de parlak ipekten bir koşum takımıyla peşinden gelmektedir. Yani Sancho'nun küçük ve şişman silueti aynı ilk görüşümüzde fark ettiğimiz ahmâkça ağırbaşlılıkla ilerlemeye devam eder.

Başta Cervantes'in aslan yürekli sersemine silahtar olarak tabansız bir aptal vermeye ve kontrpuan derecesinde bir tezata niyetlendiği düşünülür: azametli bir delilik ile alçak bir aptallık. Ancak Sancho her ne kadar müthiş can sıkıcı olsa da, müthiş bir budala olarak addedilemeyecek kadar anasının gözüdür. Birinci kısmın 10. bölümünde, Vizcayalı ile çarpışması sonrası Don Quijote'nin cesaretine dair açıkça söyledikleri bir budala olmadığını gösterir: “Doğrusunu isterseniz,’ diye cevap verdi Sancho, ‘ben hayatımda hiç öykü okumadım; çünkü ne okumayı bilirim ne de yazmayı. Ama bir konuda bahse girmeye cesaret ederim: Ömrüm boyunca zat-ı âlinizden atak bir efendiye hizmet etmedim” (96-97); 25. bölümde Dulcinea'ya götüreceği mektubu dinlediğinde efendisinin edebi üslubuna duyduğu saygı da derindir: “Vay canına, zat-ı âliniz her söylemek istediğinizi nasıl da söylemişsiniz, *Mahzun Yüzlü Şövalye* de imzaya ne güzel oturmuş! Gerçekten söylüyorum, zat-ı âliniz şeytanın ta kendisisiniz, bilmediğiniz şey yok sizin.”³ (215) Don Quijote'ye Mahzun Yüzlü Şövalye ismini veren bizzat Sancho olduğu için ayrı bir anlamı da vardır bu sözlerin. Diğer yandan Sancho'da bir hilekârlık da vardır: efendisini en az üç defa kandırır; Don Quijote ölüm döşeğindeyken Sancho iştahla yemeye

3 Don Quijote'nin ikinci kısım, 22. bölümde ders verdiği pasajla karşılaştırabiliriz: “Bütün bunları [Don Quijote'nin Basilio ile sohbeti] dinlemekte olan Sancho, kendi kendine dedi ki: ‘Benim bu efendim, ben aklı başında, adam gibi konuştuğum zaman, vâiz olup dünyayı dolaşarak pek güzel vaazlar verebileceğimi söyler. Ben de ona diyorum ki, cümleleri böyle peş peşe sıralamaya, nasihat etmeye başladı mı, bir değil, on vâize bedeldir; meydanlara bir çıksa, el üstünde tutulur. Gezgin şövalye değil, şeytan mübarek; o kadar çok şey biliyor! Ben ashnda gizliden gizliye, sadece şövalyelige ilişkin şeyleri bildiğini düşünüyordum; ama bulaşmadığı, burnunu sokmadığı konu yok.” (580) Ya da sonra, ustaların Don Quijote'nin incelemesi için gösterdiği dört kabartma resim hakkında konuştuğu 58. bölümde: “Sancho, sanki efendisini yeni tanıyormuş gibi, bilgisine hayran kaldı; bu dünyada efendisinin ezbere bilmediği hiçbir öykü, hiçbir olay olmadığını [düşündü].” (792). Don Quijote, Montesinos Mağarası'na inmek üzereyken Sancho'nun şövalyenin cesaretine düzdüğü methiyeleri de unutmayalım: “Tanrı, Fransız Kayası ve Gaeta Teslisi sana yol göstereyim, gezgin şövalyelerin hası, şanı, şerefi! İşte gidiyorsun, dünyanın çelik yürekli, tunç kollu pehlivanı! Tanrı sana yol göstereyim; peşine düştüğün bu karanlığa gömülmek uğruna geride bıraktığın bu hayatın ışığına, sağ salim geri döndürsün!” (584)

ve içmeye devam eder; edineceği miras üzüntüsüne bayağı teselli olmuş gibidir.

Eksiksiz bir hilebazdır ama son derece hazırcevaptır da; edebiyattaki sayısız hilebazın kenarından köşesinden tertip edilmiştir. Ona kişilik kazandıran tek şey, efendisinin muteber müziğinin bazı notalarının onda yarattığı birtakım grotesk yankılardır. Bir hizmetçi kıza gezgin şövalyeliği gayet güzel özetler: dayak yemiş bir serseri kral, ki bu daha karanlık bir ülkede, daha uzun sakallı bir diğer fantastik tiplene olan Kral Lear için söylenebilecekten pek farklı sayılmaz. Elbette Kent'in asil yüreği ve Kral Lear'ın soytarısının tuhaf lirik yeteneğinin Sancho Panza'da temsil edildiği pek söylenemez – tüm belirsiz erdemlerine rağmen hâlâ kaba kıçlı bir fars tiplemesidir; buna rağmen sadık bir yol arkadaşıdır; Sancho'nun müstesna bir tehlike anında efendisinin yanında kalmaya karar vermesini Cervantes pür ciddiyetle “asalet” olarak tarif eder. Efendisine ve gri eşeğine olan sevgisi onun en insani özellikleridir. Başka zaman kaba saba ve hodbin denebilecek Sancho, yufka yürekli bir şekilde bir kürek mahkûmuna para verdiğinde, Sancho'nun efendisi gibi mesanesinden şikâyetçi bir ihtiyar olduğu için bu köleyi seçtiği düşüncesi tüylerimizi ürperterir. Bir budala değilse, alıştığımız korkaklara da benzemez. Barışçıl bir mizacı olsa da, tahrik olduğunda kavgadan da zevk alır; içkiyi fazla kaçırdığı zaman da canı tehlikeli ve gülünç serüvenler çeker.

Buradan Sancho'nun (sanatsal anlamda) zihni tertibindeki zayıf noktalara varıyorum. Örneğin Don Quijote'nin sanrıları karşısındaki tutumunu düşünelim. Cervantes başta şişman silahtarın sağduyusundan bahseder ve ayaklarının yere basıyor olduğunun altını çizer; ama 26. bölümde Sancho'nun da aklının bir karış havada olduğunu, onun da hayalperestlikte efendisinden aşağı kalır yanı olmadığını fark ederiz: ona üç sığa getirecek mektubu nasıl unuttuğunu düşünün. Don Quijote'nin sanrılarını sabırla düzeltmeye çalışsa da, ikinci kısmın başında bir anda hilebazlık etmeye başlayarak acımasız ve grotesk bir şekilde efendisinin en büyük sanrısı olan Dulcinea'yı daha be-

ter hale getirir. Ama sonra bu sanrının sorumlusu olduğu fikri aklını büsbütün karıştırır.

Çeşitli eleştirmenler, Don Quijote'nin deliliğiyle Sancho'nun sağduyusunun eşit derecede bulaşıcı olduğunu belirtmişlerdir; ikinci kısımda Don Quijote'de bir Sancholuk peyda olsa da, Sancho efendisi kadar aklını kaçıır. Don Quijote nasıl yel değirmenlerinin dev, hanların şato olduğuna onu inandırmaya çalışıyorsa, o da cezireler ve kontluklara karısını inandırmak ister. Meşhur fakat yavan bir eleştirmen olan Rudolp Schevill⁴ özverili eski kafalı hidalgo ile pratik düşünceli, romantik olmayan silahtarları arasındaki tezatın altını çizerken, ince fikirli ve yaratıcı Salvador de Madariaga,⁵ Sancho'yu Don Quijote'nin

4 “Don Quijote ve Sancho şimdi beraber yoldalar, tüm anayollar onlara aittir; karşılına çıkabilecek olan herhangi bir serüvende galip gelmeleri için gerekli olan nimetlere ise yalnızca Don Quijote sahiptir. Toplumun sözleşmeleri ve kuralları yoktur artık, dar görüşlerin ve sapkın alışkanlıkların dayattığı kısıtlamalar kesinlikle bir kenara atılmıştır; bundan böyle iyi ve kötü, doğru ve yanlış konusunda tüm kararlar ileri görüşlü kahraman tarafından yapılacaktır. Don Quijote'nin de söylediği gibi: ‘Gezgin şövalyelerin her tür yargıdan muaf olduklarını, onların kanunlarının kılıç, mahkemelerinin cesaret, kurallarının irade olduğunu bilmeyen var mı?’ (393) Ancak hayatın istisnasız olarak iki uç arasında bir denge tuttuğu gibi, yeni şövalyenin idealizmi de hayali ya da öngörüsü olmayan silahtarın merceğinde istemeden düzeltmeye uğrar. [...] Bu tezat doğal olarak onların birlikteliği boyunca devam edecektir, çünkü uzlaşdırılmayan çelişki yalnız Don Quijote ve Sancho'nun zihinleri arasında değil, hayatın temelinde bulunur; bedenimiz ile ruhumuz, kusurlarımız ile erdemlerimiz, sanrılarımız ile başarılarımız arasında.” *Cervantes, Master Spirits and Literature dizisi* (New York: Duffield, 1919), s. 215-216.

5 “Yüzeysel bir gelenek, olağanüstü bir psikolojik kumaşı sıradan bir nağmeye dönüştürdü. Don Quijote, vakur şövalye ve idealist; Sancho, gerçekçi ve namert köylü. Gelenegin fark etmediği, ilk başta tezat üzerine kurulmuş görünen bu tasarının yerini karmaşık ve narin bir özdeşliğe bıraktığıdır ki, bunun geliştirilme biçimi bu deha ürünü kitabın en ince başarılarından bir tanesidir. *Sancho, bir dereceye kadar Don Quijote'nin başka bir perdeye aktarılmış halidir.* Böyle özdeşlik örnekleri hemen tüm sanat şaheserlerinde görülür. Laertes ile Fortinbras'ın Hamlet'e, Gloucester'ın Kral Lear'a benzediği gibi, Sancho da Don Quijote'ye benzer; bu hem ana tiplmeyi ortaya çıkarır, hem de ana tasarımı zenginleştirir.

İki adam da zengin bir akıl yürütme becerisine sahiptir: Don Quijote entelektüel, Sancho bir ampiriktir, bir noktada ikisinin de aklını ve hayatını çivisinden çıkaran bir hezeyana kapılmışlardır. Don Quijote için bu hezeyan Dulcinea'nın simgeleştirdiği bir görkem çekirdeği etrafında toplanırken, Sancho içinse bir adanın simgeleştirdiği maddi bir hırsla dönüşür. Rahibin sözleri boşuna değildir: [...] bir şövalyeye silahtarından oluşan bu gülünçlükler maki-

başka bir perdeye aktarılmış hali olarak görmektedir. Hatta ikili kitabın sonunda rüyalarını ve kaderlerini değiş tokuş etmiş gibidir; çünkü köyüne akli debdebelerle dolu bir maceraperest olarak dönen Sancho'yken, soğuk bir şekilde "Bu aptallıkları bir kenara bırak," diyen Don Quijote'dir. Mizaç olarak dinç ve babayiğit olan, kolay hiddetlenen ve tecrübeyle sağduyulu hale gelmiş Sancho'nun tabansız olduğu için değil, Don Quijote'den daha temkinli bir savaşçı olduğu için haksız ve lüzumsuz çatışmalardan kaçtığı söylemek mümkündür. Yaradılıştan ve cahillikten çocuksu ve naif olan (Don Quijote ise tüm bilgisine rağmen çocuksudur) Sancho doğaüstü bilinmeyenin karşısında titrer; ancak onun irkilmesi, efendisinin yürekli bir sevinçle ürpermesinden yalnız bir adım uzaktadır – bu yüzden de eşlik ettiği şövalyeye layık bir kardeştir. İkinci kısımda "Sancho'nun ruhu gerçeklikten rüyalara doğru yükselirken, Don Quijote rüyalarından gerçekliğe döner. İki eğri, kitaptaki en acımasız sahnelerden birinde, en üzücü macerada birbiriyle kesişir; Sancho, Dulcinea'yı kandırmayı başarır ve şövalyelerin en asiline, kendini inandırdığı en temiz aşkı yüzünden, itici mi itici bir gerçeklik yüzünden diz çöktürür: kaba saba, görgüsüz ve sarımsak kokan bir Dulcinea."⁶ Diğer bir eleştirmen yazarın "köylü sevgisi"nden saygıyla bahseder; Sancho Panza'nın *bürlesk* tarafını açıklamak için, kültürlü okurların kitaba aşağı tabakadan tipler girdiğinde bunların taşlama konusu olmasını belediklerini Cervantes'in de bildiği gibi acayip bir yorumda bulunur. (Bu kültürlülüğün kaynağı nedir ve Cervantes neden dalkavukluk etmelidir, açıklanmaz.) Aynı eleştirmen devam eder: "bilge ve sevimli" Sancho (aslında ne pek bilgedir ne de sevimlidir), Cervantes'in (ve sözkonusu eleştirmenin) içten içe bildiği gibi, Don Quijote'nin ağırbaşlılığı ve yüce gayelerine bir tezat olması gerektiği için edebiyatın taleplerine kurban edilme-

---

nesi aynı kalıptan çıkmıştır; gerçekten de efendinin çılgınlığı, insanın budalalıkları olmasa, beş para etmeyecektir.

Don Quijote ve Sancho iki kardeştir ve yazarları onları aynı kumaştan yapmıştır." *Don Quixote: An Introductory Essay in Psychology* (Oxford at the Clarendon Press, 1935), s. 96-97.

6 Madariaga, s. 120.

lidir.⁷ Bir diğerkomik eleştirmen de Sancho Panza'nın zihnini ve kişiliğini geliştirirken (Don Quijote'de olduğundan çok daha fazla), Cervantes'in hümanizmin esasını oluşturan bir bilgelik ve belagat türünü ve hayatın akıllıca bir analizini ifade ettiği düşüncesindedir.⁸ Bunlar büyük laflar ama, pek bir anlam ifade etmezler.

İki kahramana yöneltilen eleştirel tutum arasındaki tuhaf farkın, şahsen tüm okurların Don Quijote ve Sancho Panza'lara ayrılabilceğinden kaynaklandığını düşünüyorum. Schevill'in kitabının kütüphaneye ait bir kopyasında pasajların mavi mürekkeple ağır ve dikkatsiz bir biçimde çizildiğini ve mürekkeplenmiş cümlelerin "Cervantes orta sınıfın bilmemesini gerçekçi bir şekilde resmetmiştir" olduğunu gördüğümde, okuyucunun Sancho mu, Quijote mi olduğunu kesin olarak anlıyorum.

Kitabın bedeninden ayrılarak okuyuculuk ruhu yönüne doğru ilerledik, o yüzden iyisi mi romana geri dönelim.

Sancho Panza'nın ayırıcı niteliği bir çuval dolusu atasözü olmasıdır; içinde çakıl taşı gibi tıngırdayan yarı gerçeklerin doldurduğu bir çuvaldır o. Şövalye ile silahtarı arasında tuhaf ve ince yankılanmalar olduğuna inanmasına *inansam da*, Sancho'nun durumunda yağ kemikten temizlendikten sonra geriye kişilik namına ne kalıyorsa, gerisini de kaba komedinin doldurduğu fikrindeyim. Bazı sahnelerin kahkahadan çatlattığı uzmanlar, kaburgalarında meydana gelen kalıcı hasarı anlatmazlar. Bu kitapta var olan mizahın, bir eleştirmenin deyimiyse, "sahip olduğu felsefi anlayış ve samimi insaniyet konusunda derinliği hiçbir yazarca aşılammıştır" sözü⁹ bana olağanüstü bir abartma gibi geliyor. Don'un komik olmadığı kesin. Si-

---

7 Burada Bell'in Cervantes'ine gönderme yapıyor; s. 138-139.

8 Nabokov, Krutch'ın *Five Masters*'daki "Miguel de Cervantes"inden bahsediyor; s. 86-101.

9 Bell, *Cervantes*, s. 200: "Cervantes asla sorumsuz değildir ve alt tarafı bir soytarı, bir 'lustiger Geselle' olduğu ithamına karşı kendisini önceden savunur. Tasso ve Racine kadar ciddi ya da Rabelais veya Ariosto kadar pervasız olabilirdi; o ise her zamanki sağduyusu ile orta yoldan gitmeyi seçti. Bu tavizin meydana getirdiği mizahın sahip olduğu felsefi derinlik ve samimi insaniyet hiçbir yazarca aşılammıştır."

lahtarı ise, eski atasözlerine ait olağanüstü hafızası ile efendisinden bile beterdir.

İşte gölgeleri birleşen ve kesişen bu iki kahraman, kabul etmemiz gereken bir birlik oluşturur.

Don Quijote'nin ilk çıkışı ve ilk dört serüveni sırasında (dördüncü macera olarak ilk üç savaşı tamamlayan rüyayı sayacak olursak) Sancho yoktur. Don Quijote'nin silahtarı olarak Don'un beşinci serüveni sırasında sahneye çıkar.

İki ana karakter hazır. Şimdi Cervantes'in hikâyeyi devam ettirmek için uyduracağı yolları ve araçları incelemeyi düşünüyorum. Kitabın bileşenlerini, toplamda on adet yapısal aracını incelemeye niyetliyim.

Miguel Cervantes Saavedra, 1547-1616.

- 1547 Birth at Alcalá de Henares, Seville.
- 1568 Elegies and other verses on the death of the Queen.
- 1569-75 In Italy
- 1571 At Battle of Lepanto
- 1575 Captured by the Turks
- 1575-80 Ransom and return to Spain.
- 1584 Marriage.
- 1587-94 Commissioner in Andalusia.
- 1590 Application for post in the West Indies
- 1592 Arrested for debt
- 1597 Jail at Seville
- 1605 Again arrested.
- 1605 Don Quixote I
- 1610 Don Quixote II
- 1616 (23. IV Mex Style) Death at Madrid (10 days after Shakespeare)

Nabokov'un Cervantes'in hayatına ait kronolojisi.

YAPISAL MESELELER

Don Quijote'nin iri kemikleri, sırtındaki beni, bükülmez sinirleri ve zayıf böbrekleri, sıska uzuvları, mahzun, ince, kavruk yüzü, hayalet babayı çağrıştıran ay ışığında parlayan garip ve paslı öteberisi gibi fiziksel özelliklerini saydım. Manevi özelliklerini de saydım: ağırbaşlılığı, vakur hareketleri, hudut tanımayan cesareti, deliliği; zihninin bir dama tahtası gibi aklı başında ve zirdeli karelerden oluşmuş halini ve satrançta at hamlesi gibi bir deliliğe, bir aklı başındalığa, sonra tekrar deliliğe sıçrayışını.¹ Acıklı ve uysal çaresizliğinden söz ettim; kitabın güzel taraflarına değinirken birkaç şey daha söyleyeceğim. Sancho'nun da özelliklerini, Quijotevari ince bacaklarını, modern sirk dilinde aylak bir palyaçoyu tarif eden "Şapşal"a [Auguste] ait göbeğini ve yüzünü saydım. Onun görünüşte absürd kişiliğinin, efendisinin dramatik gölgesine bağlı olduğu birkaç noktadan da söz ettim. Sancho'nun "hilebaz" olarak rolüne de uzun boylu değineceğim.

Şimdi sıra kitabımızın eğreti bir şekilde asılı olduğu yapısal mandalları incelemeye geldi: bu kitap şaheserler arasındaki en

1 VN'nin "at hamlesi" tabirini kullanışı ve önemi için, bkz. *Edebiyat Dersleri*'nde (1980) Jane Austen'in *Mansfield Park* romanı üzerine dersi, s. 110: "Özellikle Fanny'nin tepkilerinin üstesinden gelirken Austen, *at hamlesi* dediğim bir araç kullanıyor; satrançtan gelen bu terim, Fanny'nin damalı duygularının tahtasında, bir taraftan diğer tarafa ani bir sapmayı betimliyor."

bostan korkuluğuna benzer şaheserdir ama zamanın arka perdesinin önünde olağanüstü fotopi (ışığa alışarak görme) bükümleri oluşturur – b, ü, k, l, ü, m.

Ama önce genel birtakım düşüncelerimizi belirtelim. *Don Quijote*'nin yazılmış en iyi roman olduğu söylenir. Bu tabii ki saçmalığın daniskasıdır. Aslında dünyanın en büyük romanlarından biri bile olduğu söylenemez; ancak kişiliği Cervantes'in dâhice bir buluşu olan kahraman, bu sıksa atına binmiş dev kemik torbası edebiyatın silueti önünde öylesine muazzamdır ki, kitap yalnız bu bölük pörçük ve gelişigüzel hikâyenin kahramanına Cervantes'in verdiği canlılık sayesinde yaşamaya devam etmiştir ve edecektir; dağılıp parçalanmamış olmasının tek sebebi, Don Quijote'yi hikâyenin doğru yerinde harekete geçiren yaratıcısının yazarlık içgüdüsüdür.

Kanımca *Don Quijote*'nin Cervantes tarafından başta okuyucuyu bir-iki saat oyalamak üzere yazılmış uzun bir hikâye olarak tasarlandığına dair şüphe yoktur. Sancho'nun henüz yer almadığı ilk hali belli ki ayrı bir novella olarak yazılmıştır: bütünlüklü bir gayesi ve marifeti vardır, alınacak ders de sonuna eklenmiştir.² Fakat kitap zamanla büyüdü, genişledi ve sonunda envai çeşit konuyu içerdi. Eserin ilk cildi dört kısma ayrılır: önce sekiz bölüm, sonra altı, sonra on üç, arkasından yirmi beş bölüm daha. İkinci cilt kısımlara ayrılmamıştır. İkinci cildin yazılması daha söz konusu değilken, ilk cildin sonlarına doğru ana hikâyeye baş döndürücü hızda sahnelerin arka arkaya sızmaya başlamasını Madriaga, yorgun bir yazarın ana karakterinden çıkaramadığını ufak eklentilerde arayarak hikâyeyi yastıklaması olarak yorumlar. (Parçalara ayrılmamış olan) ikinci ciltte ise, Cervantes hikâyenin ana konusunun başına geri dönmüştür.

Sancho, esere üstünkörü bir bütünlük katmak için arada sırada başlarına gelen önceki olayları hatırlar. Ancak edebiyatın gelişimi dahilinde 17. yüzyıl romanında –özellikle de pikaresk

2 “Bu ufak ve ıssız çardak tek başına duruyordu ve bir köşkün giriş salonu olacağına dair bir belirti de yoktu.” Paul Groussac, *Une Énigme littéraire: Le DON QUICHOTTE D'Avellaneda*, s. 61.

roman– henüz bilinç oluşmamıştı ve bütün eseri kapsayan bilinçli bir hafıza yoktu; bu yüzden karakterlerin hatırladığımız ve bildiğimiz olayları bildiğini ve hatırladığını düşünemeyiz. Bu, 19. yüzyıla ait bir gelişmedir. Ancak kitabımızda bu yapay anımsamalar bile gelişigüzel ve gönülsüzce gibidir.

Cervantes'in bu kitabı yazarken, aynı sağı solu belli olmayan kahramanı gibi, akli başındalıkla anlaşılmazlık, dikkatli tertiplemeyle gelişigüzel anlaşılmazlık dönemleri arasında gidip geldiği söylenebilir. Cervantes'i kurtaran içgüdü olmuştur. Groussac'ın dile getirdiği gibi, kitabını hiçbir zaman içinden çıktığı karman çormanlıktan bütünüyle ayrı duran tas-tamam bir eser olarak görmemiştir. İnsan yazarın ikinci kısmı yazarken, ilk kısmı masasında bulundurmadığı ve sayfalarını karıştırmadığı izlenimine kapılır; ilk kısmı bir yazar ya da araştırmacı gibi değil de, ortalama bir okuyucu kadar hatırlar. Öbür türlü *Don Quijote*'nin devamını getiren hikâyenin yazarının kendi hatalarını eleştirdiği sırada, aynı yönde, aynı karakterlere dair daha büyük gaflar yapmış olmasını anlamak mümkün değildir. Yine de tekrar ediyorum, onu kurtaran içgüdü olmuştur.

Yapısal araçlar

Şimdi etli güvecimizin içindeki bazı malzemeler diyebileceğimiz on yapısal aracı sayacak ve kısaca açıklayacağım.

(1) Romanın kenarında ve köşesinde yankıları duyulan, sıkıcı meselelere hoş sesli bir sevimlilik katan eski halk ezgilerinden kesitler. Bu şarkılar ya da yapılan göndermelerin çoğu maalesef çeviri sırasında kaybolur gider. İlginçtir, kitabın ilk sözcükleri olan “La Mancha'nın bir köyünde” (“*En un lugar de la Mancha*”) eski bir halk ezgisindedir. Zamanımız olmadığı için bu şarkıları uzun boylu konuşamayacağım.

(2) Atasözleri: Sancho, özellikle de ikinci kısımda, eski deyişler ve vecizelerle dolup taşan bir çuval gibidir. Çeviriden okuyanlar için kitabın bu Brueghelyen kısmı bayat koyun eti kadar tatsızdır. O yüzden bu kısım da ilgilenmeyeceğim.

(3) Kelime oyunları: aliterasyon, cinas, yanlış söylenen kelimeler. Bunlar da çeviride yok oluyor.

(4) Dramatik diyalog: Cervantes'in romanda başarılı olsa da hüsrana uğramış bir tiyatro yazarı olduğunu unutmamalıyız. Kiptaki konuşmaların doğal üslubu ve ritmi çeviride bile enfestir. Konusu ortadadır. Sancho ailesi arasındaki çeşitli konuşmaları yurttaki odanızdaki sessizlik ve sakinlikte keyifle okuyacaksınız.³

(5) Alışlageldik şiirsel, daha doğrusu şairane doğa tasvirleri; düzyazı halinde yazılır ve ne hikâye ne de diyaloga organik bir şekilde bağlanır.

(6) Uydurma tarihçi: Bu sihirli oyunu incelemeye bir dersin yarısını ayıracağım.

3 I. cilt, 52. bölüm: "Don Quijote'nin döndüğü haberi üzerine, Sancho Panza'nın karısı çıkıp geldi; kocasının silâhtarlık yapmak üzere onunla gittiğini biliyordu; Sancho'yu görür görmez, her şeyden önce, eşeğin iyi olup olmadığını sordu. Sancho, efendisinden daha iyi olduğu cevabını verdi.

'Tanrı'ya şükürler olsun,' dedi kadın, 'bana bu günleri de gösterdi. Şimdi anlat bakalım arkadaşım, silâhtarlıkta ne kazandın? Bana bir elbise getirdin mi? Çocuklarına pabuç getirdin mi?'

'Hiç öyle şeyler getirmedim karıcığım,' dedi Sancho. 'Ama daha önemli, daha değerli şeyler getirdim.'

'Buna çok memnun oldum,' dedi karısı. 'Şu daha önemli, daha değerli şeyleri göster bakalım, arkadaşım. Göreyim de, senin olmadığını bunca zamandır kederli, mutsuz olan gönlüm şenlensin.'

'Evde gösteririm karıcığım,' dedi Panza. 'Şimdilik bu kadarıyla yetin. Tanrı'nın yardımıyla bir daha sefere serüven aramaya yola düştüğümüzde, kısa bir sürede beni ya bir kont ya da bir cezirenin valisi olarak bulacaksınız karşında; hem de öyle entipüften bir cezire değil, en âlâsından.'

'Tanrı yardım etsin de, kocacığım; çok ihtiyacımız olduğu malûm. Yalnız şu cezire nedir, anlamadım.'

'Eşek hoşaftan ne anlar?' dedi Sancho. 'Zamanı gelince göreceksin karıcığım; bütün vasalların sana hanımefendi deyince şaşacaksınız.'

'Ne bu hanımefendi, vasal lâfları Sancho?' [...]

'Bütün bunları hemen öğrenmek için acele etme Juana [daha sonra *Teresa*]; sana doğruyu söylediğimi bil, yeter; ağzını da açma. Sana bir tek şey söyleyeceğim bu arada: Şerefli bir adam için, yeryüzünde, serüven arayan bir gezgin şövalyenin silâhtarı olmaktan daha zevkli bir şey yok. Evet, rastlanılan serüvenlerin çoğu, tam insanın istediği gibi sonuçlanmıyor; yüz maceranın doksan dokuzu kötü, bozuk çıkıyor. Bunu tecrübeden biliyorum; kiminde altı okka edildim, kiminde sopa yedim. Ama her şeye rağmen, dağları aşarak, ormanları tarayarak, kayalara tırmanarak, şatoları ziyaret ederek, tek metelik bile vermeden, keyfince hanlarda kalarak serüven aramak, güzel şey.'" (434-435)

(7) Boccaccio'nun 14. yüzyılda yazdığı, yüz hikâyeden oluşan İtalyan derlemesi *Dekameron* (günde on adet) türünde novella ya da ilave hikâye. Bu konuya az sonra tekrar döneceğim.

(8) Arkadyen (ya da Pastoral) üslup İtalyan novellasıyla yakından ilişkilidir, çeşitli yerlerde de kesişirler. Arkadyen ağız şu düşüncelerin ilginç harmanından türemiştir: Mitolojik Yunanistan'ın dağlık bir yöresi olan Arkadya, yalın ve hayatından memnun insanların yaşadığı yerd; o halde bizler de çoban kılığına girelim ve 16. yüzyıl yazlarını İspanya'nın sakin dağlarında huzur ve saadet içinde, yahut aşkımıza kavuşmayı düşleyerek geçirelim. Masaldan çıkma çobanlar gibi yaşamak için yabanda emekliye ayrılan tövbekâr, mutsuz ya da aklını kaçırmış şövalyelerin anlatıldığı destanlarda bu kalp acısı konusu işlenir. Bu Arkadyen etkinlikler (kalp acısı haricinde) daha sonra 18. yüzyılın “santimantal” ekole mensup yazarlarınca bir doğaya dönüş hareketi sırasında Avrupa'nın diğer dağlık yörelerine taşınmıştı; halbuki Arkadyen yazarların betimlediği uysal ve çekingen doğadan daha yapayı bulunamaz. Koyunlar ve keçiler gerçekte berbat kokar.

(9) Şövalyelik konusu, şövalye kitaplarına göndermeler ve içindeki çeşitli durum ve tropların parodileri; kısacası, gezgin şövalye destanlarının sürekli aklının bir köşesinde durması. Hevesli ellerinize bazı örnekler teslim edilecek – bu türe ait iki kitaptan alıntılar; daha iyisi yoktur.⁴ Bu alıntıları okuduktan sonra paslı bir zırh ve yaşlı polo midillileri aramasanız da Don Quijote'yi bu hikâyelerde hayran bırakan şeyi hayal meyal seçebileceksiniz. Bazı durumların arasındaki benzerlikleri de not düşeceksiniz.

Mizacı gereği bir hikâyeci ve sihirbaz olan, vaaz vermeyi de hiç sevmeyen Cervantes bir toplumsal musibetin düşmanı falan değildir. Şövalye kitaplarının İspanya'da rağbet görüp görmediğini; rağbet görseler de, zararlı bir etki bırakıp bırakmadığını; zararlıysa da, elli yaşında bakir bir beyefendiyi delirtip delirtmeyeceğini umursamaz. Cervantes bu konularla ahlâken ilgileniyor gibi görünse de, şövalyelik taraftarı ya da karşıtlığıyla öncelikle hikâ-

4 Öğrencilere dağıtılan teksir makinesi kopyaları için bkz. Ek.

yesini ilerleten, çeviren veya yönlendiren bir edebi oyun olarak ilgilenir; bu konu ikinci olarak da ona yaşadığı mütedeyyin, yarırcı ve tehlikeli dönemde bir yazarın takınması gereken erdemli ve amaçlı tutumu ve haksızlığa tahammülsüzlüğü sağlamıştır. Bu göz boyamaya aldanıp *Don Quijote*'nin varsa da bütünüyle suni ve dahası aptalca olan dersini ciddi ciddi deşmek benim emeğimi, sizinse dikkatinizi boşa harcamak olur; ancak Cervantes'in şövalyeliği bir edebi oyun olarak yapısalcı kullanımı hayli ilginç ve önemlidir; bu konuda uzunca konuşacağım.

Son olarak (10) aldatmaca, yani acımasız, taşlamalı şaka (bir deyişle *burla*); bunu tüylü bir Ortaçağ kökü üzerinde büyümüş dikenli bir Rönesans çiçeği olarak tarif edebiliriz. Eserin ikinci cildinde dük ve düşesin ağırbaşlı meczupla cahil silâhtarına yaptığı aldatmaca iyi bir örneğidir. Eserin ikinci cildindeki ağırbaşlı meczupla cahil silâhtarı inceleyeceğim. Bu aldatmaca motifinden daha sonra kitabın insafsızlığını genel olarak tartışırken bahsedeceğim.

Şimdi saymış olduğum bu on maddeden bazılarını ilave ayrıntılar ve örneklemelerle inceleyeceğim.

Diyalog ve doğa

Edebi biçimlerin ve oyunların gelişimini antik dönemden günümüze kadar takip edecek olursak, diyalog sanatının doğayı tasvir etme ya da daha doğrusu ifade etme, sanatından daha önce geliştiğini ve kusursuzlaştırıldığını fark ederiz. 1600 yılına geldiğimizde tüm ülkelerde büyük yazarların yazdığı diyaloglar olağanüstüdür – yapmacıksız, esnek, renkli ve canlıdır. Ancak tabiatın sözlü tasvirinin diyalogun iki asır önce ulaştığı mertebeye varması için aşağı yukarı 19. yüzyıl başına kadar beklemesi gerekecektir; ancak 19. yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde dış dünyayı anlatan betimsel cümleler hikâyeye buluşmuş ve birleşmiş, ayrı bir paragraf halinde değil, eserin organik bir parçası olarak içinde yer almaya başlamıştı.

Kitabımızda diyalog bu kadar canlıyken manzaranın bu kadar ölü olmasına şaşmamak lazım. İlginizi özellikle ikinci cil-

din 5. bölümünde Sancho'nun karısıyla yaptığı sevimli ve dolgun sohbe çekmek istiyorum:

“Ne o, arkadaşım Sancho, niye bu kadar sevinçlisin?”

Sancho şöyle cevap verdi:

‘Sevgili karıcığım, Tanrı razı olsaydı da, ben görüdüğüm kadar sevinçli olmasaydım, daha memnun olurdu.’

‘Dediklerini anlamıyorum kocacığım,’ dedi karısı. ‘Ne demek, Tanrı razı olsa sevinmemeye memnun olmak? Ne kadar aptal olsam da, sevdiğine memnun olmayacak insan görmedim.’

‘Bak Teresa,’ dedi Sancho, ‘ben tekrar efendim Don Quijote’ye hizmet etmeye karar verdiğim için sevinçliyim; kendisi, üçüncü seferine çıkıp serüven aramayı istiyor [...] yine de, senden ve çocuklarımdan ayrılacağıma üzülüyorum. Tanrı bana başım ağrımadan, evimde ekmeğimi verse, patikalara, dört yol ağızlarına düşürmese –ki bunu hiç zahmetsiz yapabildi, istemesi yeterdi– tabii ki sevincim çok daha büyük olacaktı; çünkü şimdi sevincime seni bırakmanın üzüntüsü karışıyor. İşte bu yüzden, Tanrı razı olsaydı da sevinmeseydim daha memnun olurdu demek haklıydım.’

‘Bak Sancho,’ dedi Teresa; ‘sen gezgin şövalye mensubu olduğundan beri o kadar dolambaçlı konuşuyorsun ki, ne dediğini kimse anlamıyor.’

‘Tanrı anlasın yeter, karıcığım,’ diye cevap verdi Sancho. ‘O her şeyi anlar; bu konu da burada kapansın. [...]’

Yemin ederim, Tanrı bana bir valilik kısmet ederse, Mari Sancha’yı öyle soylu biriyle evlendireceğim ki karıcığım, Señora diyecekler kendisine.’

‘Olmaz Sancho,’ diye cevap verdi Teresa; ‘kendisine denk biriyle evlendir; öylesi daha iyi. Kızı çarıktan iskarpine, çuldan atlasa, ipeğe [...] geçirirsen, kız ne yapacağını bilemez; adım başı bin tane kusur işler; kendi kaba dokuması ortaya çıkar.’

‘Sus, aptal,’ dedi Sancho; ‘iki üç senede alışır; sonra doğuştan senyör, doğuştan soyluymuş gibi olur. Olmazsa da ne fark eder? O Señora olsun da, sonra ne olursa olsun.’ [...]

‘Ne çok konuşuyorsun kocacığım,’ dedi Teresa. ‘Sen ne dersen de, ben bu kontesliğin bizim kızı mahvedeceğinden korkuyorum. Sen ne istiyorsan onu yap; ister düşes yap kızı, ister prenses; ama bil ki ben istemiyorum, razı değilim. [...] Sen git vali ol, cezireci ol, istediğin gibi böbürlen kardeşim; annemin ruhu üzerine yemin ederim, kızım da, ben de, köyümüzden tek adım atmayacağız. [...] Sen Don Quijote’ne serüvenlerine git; bizi kendi kara bahtımızla başbaşa bırak; biz namuslu olduktan sonra Tanrı talihimizi düzeltir. [...]

Sen vali olacağım diye inat ediyorsan, bari oğlun Sancho’yu da yanında götür; şimdiden valiliği ona da öğretirsin. Erkek evlâdın, baba mesleğini öğrenmesi iyidir.’

‘Ben vali olunca,’ dedi Sancho, ‘onu da hemen aldırırım. Sana da para gönderirim; paradan yana derdim olmayacak nasılsa, valinin parası olmasa bile, borç verecek biri mutlaka bulunur. Ne olduğunu belli etmeyecek, olması gerektiği gibi gösterecek şekilde giydirirsin oğlamı.’

‘Sen parayı gönder hele,’ dedi Teresa, ‘ben onu tasvir gibi giydiririm.’

‘Anlaştık öyleyse,’ dedi Sancho, ‘kızımız da kontes olacak.’

‘Onu kontes gördüğüm gün,’ dedi Teresa, ‘benim gözümde, cenazesini gömdüğüm gün olacak. Ama dediğim gibi, ne istiyorsan onu yap. Biz kadınlar bunun için doğmuşuz; hödük de olsalar, kocalarımıza boyun eğmek için.’

Teresa bu sözleri söyledikten sonra, sanki Sanchica gerçekten ölmüş, mezara girmiş gibi ağlamaya başladı.” (477-482)

Cervantes’in tabiat sevgisi, İtalyan Rönesans edebiyatından farkıdır; usulca akan dereleri, dört başı mamur yeşil kırları ve hoş ormanlarıyla insan ölçüsüne göre biçilmiş ya da insanca güzelleştirilmiş bir doğa. 18. yüzyıl boyunca da aynı şekilde kalmıştır; Jane Austen’ın İngilteresi’nde de onu bulabiliriz. Kitabımızdaki cansız, yapay ve basmakalıp doğa tasvirlerine iyi bir örnek, ikinci cildin 14. bölümündeki günün ağarması tasviridir: binlerce kuş neşeye güneşi selamlar, ırmaklar inci gibi parıldar, pınarlar gülüşür, dereler mırıldar ve diğer can

sıkıcı olaylar meydana gelir.⁵ Bu dereler ve ırmaklar *Finnegans Wake*'in korkunç nehir devrimi sırasında nihayet insana karşı mırıldanmış ve ayaklanmıştı.

İnsanın akli almıyor; İspanya'nın vahşi, çorak, güneş çarpmış, donuk, kurumuş, sararmış ve kavrulmuş çamkarası dağlarını düşündükten sonra çiyin bıraktığı incileri ve sevimli kuşları okumak! Sanki bizim batımızdaki pelin otu kaplı platoları ya da Utah ve Colorado dağlarının titrek kavakları ve çamları, graniti, derin akarsuları, bataklıkları, buzulları ve kasvetli zirvelerini gören ziyaretçinin tüm gördüklerini New England'da bir kayalık bahçe gibi anlatması gibi; fino köpeği gibi budanmış ithal çalıları ve etrafıyla aynı yeşile boyanmış plastik hortumuyla.

İlave hikâye

İkinci cildin 44. bölümünde Cervantes, ilk cildin sonunda kümelenmiş olan *Dekameron*vari ilave hikâyeleri ironik bir dille savunmaya geçer.

Bu öykünün aslında belirtildiğine göre, Seyyid Hâmid'in bu bölümde yazdıklarını, tercümanı aynen çevirmemiştir;⁶ Magripli, kendi kendisinden şikâyet ettiği bu bölümde, Don Quijote'nin öyküsü gibi kuru ve kısıtlı bir öyküyü ele aldığı, hep on-

5 VN'nin sözünü ettiği kısım şöyledir: "Bu sırada, ağaçların arasında bin çeşit, rengârenk kuş, cıvıldaşmaya başlamıştı; hepsi değişik, neşeli şarkılarıyla, âdeta Doğu'nun kapılarından, pencerelerinden yüzünü göstermeye başlamış olan serin şafağı selâmlar gibiydiler; şafak saçlarını salladığında dökülen, sonsuz sayıdaki inci damlasının tatlı iksirine bulanık bitkiler de, sanki tomurcuklanıyor, beyaz, minik incilerle donanıyor gibiydi. Şafağın gelişyle söğütler tatlı kudret helvalarını damıtıyor, pınarlar gülüşüyor, dereler mırıldanıyor, ormanlar seviyor, çayırlar bezeniyordu." (528-529) Bu kadar coşkulu değilse de aynı derecede geleneksel bir diğer alıntı da I. cildin 25. bölümünden yapılabilir: "Böyle konuşurlarken, yüksek bir dağın eteğine vardılar; neredeyse yontulmuş bir kayaya gibi, çevresindeki birçok dağın arasında tek başına yükseliyordu. Eteğinde sakın bir derecik akıyor, bütün çevresinde öyle yeşil ve verimli bir çayır uzanıyordu ki, gören gözlerle mutluluk veriyordu. Ormanda yetişen türlerden çok sayıda ağacı, bitkileri, çiçekleriyle, huzurlu bir yerdin." (209-210)

6 Magripli Seyyid Hâmid Badincani'nin *Don Quijote*'yi yazmış olduğu kurgusu için, bkz. I. cilt, 9. bölüm.

dan ve Sancho'dan söz etmek zorunda kalarak başka konulara, daha ciddi ve daha eğlenceli olaylara sapmaya cesaret edemediği için yakındır. Zihni, eli ve kalemi hep bir tek konuya bağlı kalarak yazmanın, az kişinin ağzından konuşmanın, dayanılmaz bir çalışma olduğunu, yazar açısından hiçbir yarar getirmediğini söyler; kendisinin buna bir çare olarak, kitabın birinci kısmında *Münasebetsiz Meraklı*, *Esir Yüzbaşı* gibi uzun hikâyelerden faydalandığını belirtir. Öteki olaylar, bizzat Don Quijote'nin başından geçtiği ve yazılmaları kaçınılmaz olduğu halde, bunlar bir bakıma asıl hikâyeden ayırıldılar. Yazar ayrıca, söylediğine göre, birçok kişinin, Don Quijote'nin kahramanlıklarının gerektirdiği dikkati bu hikâyelere veremeyeceğini, onları ya aceleyle ya da sıkıntıyla geçeceklerini, hikâyelerin kendi içlerindeki incelikleri, sanatı fark edemeyeceklerini düşünmüştür; oysa bu hikâyeler ayrıca yayımlanmış olsa, Don Quijote'nin delilikleriyle, Sancho'nun sersemlikleriyle bağlantılı olmasa, değerleri açıkça görünürdü. (704-705)

Bu parçaya eklemiş olduğu notlarda Samuel Putnam öncelikle kendisinden önceki çevirmen John Ormsby'nin şu şakasız yorumunu aktarır: “Tercümanını bir yanlış tercüme ithamıyla baş başa bırakan özgün metin eşine rastlanmaz bir fikirler yumağıdır.” Sonra ekler: “Cervantes burada kendisini bu hikâyeleri I. cilde eklediği için eleştirenlere gönderme yapıyor ve bir anlamda bu hikâyelerin varlığını haklı gösteriyor. Bu hikâyeleri ciddiye almış olduğunu bir sonraki cümlede inceliklerinden bahsetmesinden anlayabiliriz. *Don Quijote* çevirisine yazmış olduğu önsözde, Ormsby şöyle gözlemler: ‘[Cervantes] bu hikâyeleri daha önceden yazmıştı; burada onları kullanmak ona uygun gelmiş olmalı. Don Quijote ve Sancho'dan bir kitabı dolduracak malzeme çıkarabileceğinden emin olmaması da gayet mümkün; hepsinden öte, bu teşebbüsünden şüphe duymuş olması da muhtemeldir. Bu bir edebiyat deneyiydi [...] nasıl bir tepki alacağını bilmiyordu; tamamen başarısızlığa uğramamış olmak için okuyucuya garanti olsun diye alışık olduğu şeylerden sunması akıllıcaydı. Sonuçta olanlar ise mütevazılığını haklı çıkarmadı. İnsanlar [...] Don Quijote ve Sancho'nun serü-

venlerine dönme hevesiyle hikâyelere şöyle bir göz gezdirdiler; o günden beri de durum aynı olmuştur.”⁷ İspanyol eleştirmenlerin yorumlarıysa daha sertti: Cervantes’in elinde ilk cildin sonuna ekleyecek Quijote serüveni kalmamış, derler. O yüzden de araya hikâyeler eklemiştir.⁸

12-14. bölümler arasında metne çeşitli konuşmalar ve dizeler aracılığıyla Arkadyen motifi dahil eden sıkıcı keçi çobanı hikâyesi dışındaki hikâyelerde geçen kimseler, romanda Don Quijote’nin bir öküz arabasıyla dönüşünden önceki son sahnede bir karakter grubu oluştururlar. Hancının rahibe verdiği yazmalardan okunan *Münasebetsiz Meraklı* haricinde, Esir Komutan⁹ ile Süreyya-Meryem’in hikâyesi kitapta olmayı Don Luis ve Doña Clara’dan daha çok hak eder; gerekçeleri daha geçerlidir. Ancak bitiş konusuna en çok kafasını yoran, Dorotea’nın anlattığı, Cardenio’nun tamamladığı hikâyedir. Bu uzatmalı sahne iki çift âşığı anlatır (Cardenio’nun gelini Luscinda’yı, Dorotea’nın âşığı Don Fernando kaçırmıştır). Cardenio kendi öyküsünü anlatır, Dorotea kendisininkini; sonunda cidden büyü olan bir *venta*’da (yol üstü hanı) buluşur ve bir *tanıma anı* (*Odyssea*’nın soysuz bir torunudur) sırasında değişir ve en baştaki mutlu çiftler olurlar – mantıkdışı ve usandırıcı bir sahnedir yani; özellikle bir çift daha (Don Luis ve Doña Clara) diğer karakterler eşliğinde aynı *venta*’ya geldiğinden, han eski bir Marx Biraderler filmindeki malum kamara gibi kalabalıklaşır. Olay-

7 VN satır arasına şunu eklemiştir: “Harvard öğrencileriye elbette asla göz gezdirip geçmez.”

8 Kitaba ekmediği bir parçada VN, ikinci cildin 3. bölümünde ilk cildin yayımlanmasının tartışıldığı kısma dikkat çeker. “Genç Carrasco kitaptaki hatalardan birinin, Don Quijote’yle alakası olmayan bir novellayı (*Münasebetsiz Meraklı*) yazarın eklemiş olması olduğunu söyler. Don Quijote şöyle yanıtlar: ‘Şimdi anlıyorum ki, hikâyenin yazarı bir bilge değil, cahil bir gevezeymiş. El yordamıyla, düşünmeden oturup yazmış, ne çıkarsa çıksın diye’ Sonra da ne resim yaptığını soranlara ‘Ne çıkarsa’ diyen bir ressamdan bahseder. 65. bölümde Cervantes’in bu anekdotu anlatmış olduğunu unutup tekrar etmesi ilginçtir. Kitapta uzun boylu bir ‘yöntem’ olmadığını böylece matrak bir şekilde doğrulamış oluruz.”

9 VN’nin eklediği bir yorum: “Cervantes, Cezayir’de mahkûm edilmişti, buna rağmen hikâye diğer ilave hikâyelerden daha iyi değil; bu suni ve basmakalıp arka plana da insanın umduğu gibi renk getirmemiş.”

lar 23. bölümde Don Quijote ve Sancho'nun Sierra Morena'da bir valiz dolusu altın ile Cardenio'nun şiirlerini bulmasıyla başlar, 36. bölümde dört âşık handa bir araya gelinceye ve tanıma sahnesinde maskeleri düşüp birbirlerine kavuşuncaya kadar da sona ermez. Ancak arkasından Dorotea ve diğerleri, rahibin ve berberin rehberliğinde Don Quijote'yi eve döndürmek için incelikli bir dolap çevirirler; bu yüzden de 47. bölümde Don Quijote'yi kafesine atıp yollarını ayırınca kadar ortalıkta gezinmeye devam ederler.

Karakter gruplandırılmaları

Cildin sona ermesinden önceki muazzam sahne, çok önce Sancho'nun altı okka edildiği handa geçer ve hancı, karısı, kızı ve hizmetçi kız Maritornes gibi karakterleri içerir. Hana gelen karakterler şu on gruptan oluşur:

Birinci Grup: Don Quijote, Sancho Panza, rahip, ilk berber, Cardenio, Dorotea (32. bölüm).

İkinci Grup: Luscinda'yı kaçıran Don Fernando, Lucinda'nın at üstündeki üç refakatçisi ve yürüyerek peşlerinden gelen iki hizmetçisi (36. bölüm).

Üçüncü Grup: Afrika'dan gelen Komutan Pérez de Viedma ve Süreyya-Meryem. Bu noktada (37. bölüm) başlarında Don Quijote'yle akşam yemeğine otururlar; sofradaki on iki ahbabıyla bu Don Quijote'nin birinci ciltteki Son Akşam Yemeği'dir. Yemekten sonra aşağıdakiler gelir:

Dördüncü Grup: Tesadüf bu ya, Amerika'ya yolculuk eden bir hâkim (daha sonra komutanın kardeşi olduğu ortaya çıkar) ile kızı; beraberlerinde getirdikleri birkaç (diyelim ki dört) refakatçi (42. bölüm).

Beşinci Grup: En az iki katır seyisi; içlerinden bir tanesi Clara'nın âşığı olan, kılık değiştirmiş genç Don Luis (62. bölüm).

Altıncı Grup: Gecenin köründe dört atlı hana ulaşır, gelenler Don Luis'in hizmetkârlarıdır ve onu eve götürmek için gelmişlerdir (63. bölüm).

Yedinci Grup: Olayların başından beri orada kalmakta olan, geceyi handa geçirmiş ancak akşam yemeğine inmemiş iki yolcu handan ayrılır. Parayı ödemediği için kaçmaya çalışır,¹⁰ ancak hancıya yakalanırlar (44. bölüm).

Sekizinci Grup: Don Quijote ve Sancho'nun (21. bölümde) pirinçten bir leğen ("Mambrino'nun tolgası") ve semer çaldığı iki numaralı berber (44. bölüm).

Dokuzuncu Grup: Santa Hermandad'dan,¹¹ yollarda devriye gezmekle görevli üç kolluk gelir (65. bölüm)

Onuncu Grup: Bir arabacı davarıyla handa mola verir; rahip bu öküzlerden birini kiralayıp Don Quijote'yi evine gönderecektir (46. bölüm).

Yani toplamda otuz beş kişi filan.

Kitaptaki bu gruplamayı çıkardığımızı göre, ilave hikâyelerin ana hattını, yani okuyucunun kafasında tamamen karışmaya meyilli Cardenio-Luscinda-Fernando-Dorotea olayını oturtmaya başlayabiliriz. Unutmayalım ki, şu noktada anlatı üç farklı düzeyde ilerlemektedir: (1) Don Quijote'nin serüvenleri, (2) rahibin okuduğu sırada apar topar sona eren İtalyan novellası ve (3) Cardenio vs. olayı – ki eserleştiği haliyle niteliği, Anselmo-Lotario ilave hikâyesi bayağılığıyla Don Quijote şaheserinin arasında bir yeredir; hatta şaheser olmayan uca daha bile yakındır. Cardenio Luscinda'yı, Dorotea da Fernando'yu tanıır. Yazarın bu talihsiz meseleyi ne kadar çarçabuk kapattığına bakın:

Rahip hemen yetişip Dorotea'nın yüzüne su serpebilmek için peçesini kaldırıncı [Dorotea, Fernando'yu görünce düşüp bayılmıştır], yüzü açığa çıktı ve öteki kadını [Luscinda] kucaklamış olan adam, yani Don Fernando, kendisini tanıyıp vurul-

10 VN kurşunkalemle şu yorumu eklemiştir: "Okuyucunun da onları örnek alıp romanı bırakması gelir."

11 *Santa Hermandad*, yani "Kutsal Birlik", Ortaçağ İspanyası'nda taşrada, özellikle de Kastilya'da sıkça görülen bir silahlı örgütlenmeydi. Başta krallık karşıtı olan ve dağılan bu birlik, Kraliçe Isabella tarafından yeniden kurulduğunda kral yanlısı olmuştu. Santa Hermandad kollukları taşrada güvenliği sağlamak-tan sorumluydular. – ç.n.

muşa döndü. Buna rağmen, kollarından kurtulmaya çalışan kadını, yani Luscinda'yı bırakmadı. Luscinda, haykırışından Cardenio'yu, Cardenio da Luscinda'yı tanımıştı. Cardenio, Dorotea'nın bayılırken ay! diye inlediğini de işitip, bunu Luscinda'sı zannederek, dehşet içinde odadan çıktı. İlk gördüğü, Luscinda'ya sarılmış olan Don Fernando oldu. Don Fernando da Cardenio'yu hemen tanıdı ve her üçü de, Luscinda, Cardenio ve Dorotea, başlarına gelenleri kavrayamadan, hayretler içinde, sessiz kaldılar.

Herkes susuyor ve birbirine bakıyordu: Dorotea Don Fernando'ya, Don Fernando Cardenio'ya, Cardenio Luscinda'ya, Luscinda da Cardenio'ya. (320-321)

Bu epey can sıkıcı bir bölümdür. Yazarın tüm maharetine rağmen maalesef İtalyan etkilerine karışıp karman çorman olur. Üstelik daha (Don Quijote'nin gördüğü) "Prenses Micomicona" ve dev hikâyesini atlatmamışızdır bile.

Don Quijote'nin iki dostu rahip ve berber, kendisini tahata döndürmek için serüvene çıkacak şövalyenin önünü kesen "Prenses" Dorotea'nın yardımlarıyla, Don Quijote'yi köyüne geri götürmek için kandırmak niyetindedir; ancak Luscinda ve Dorotea'nın gönül işleri hallolduğuna, Don Luis ve Doña Clara da yerleştiğine göre, birkaç iyi niyetli şakaya zaman kalmıştır. Acayıplıklarını bildikleri Don Quijote'nin deliliğini kışkırtır ve şu ya da bu tuhaflığıyla gırgır geçerek handaki kalabalığı eğlendirirler. Hikâyenin bu yerinde, yani 45. bölümde, yan karakterlerden bazılarının serüvenleri muazzam bir arapsaçına döner ve bir anda olay patlak verir: Santa Hermandad kolluklarından biri onun, Don Quijote'nin, bir eşeğin semerini asil bir beygirin koşumu sandığını söylediğini işittiği gibi kargısıyla kolluklara hücum eder; kafasına doğru öyle bir hamle yapar ki, "kolluk çekilmese, upuzun yere serilecekti[r]". [Tuhaftır, kitap boyunca pek çok karşılaşmada sinir bozucu bir sıklıkta karşımıza çıkan bir laftır bu.] "Kargı yerde paramparça oldu; arkadaşlarına kötü muamele edildiğini gören diğer kolluklar, seslerini yükseltip Santa Hermandad'a yardım çağrısında bulundular."

“Kolluk kuvvetleri mensubu olan hancı, hemen koşup kısa değneğiyle kılıcını kaptı ve arkadaşlarının yanında yerini aldı. Don Luis’in hizmetkârları, o kargaşada ellerinden kaçmasın diye Don Luis’in çevresini sardılar. Hanın altının üstüne geldiğini gören [ikinci] berber, tekrar semerine el attı; Sancho da aynı şeyi yaptı. Don Quijote de elini kılıcına atıp kolluklara saldırdı. Don Luis hizmetkârlarına bağırarak kendisini bırakmalarını, Don Quijote’ye ve onun tarafındaki Cardenio’yla Don Fernando’ya yardım etmelerini söylüyordu.¹² Rahip sesleniyor, hancının karısı bağırıyor, kızı inliyor, Maritornes ağlıyordu; Dorothea’nın kafası karışmıştı; Luscinda afallamış, Doña Clara bayılmıştı. Berber Sancho’ya vuruyor, Sancho berberi pataklıyor; Don Luis, hizmetkârlarından biri, kaçmasın diye kolundan tutmaya cüret edince, çenesine bir yumruk indirdi; adamın ağız kan içinde kaldı. Hâkim onu koruyordu; Don Fernando, kolluklardan birini ayaklarının altına almış, boylu boyunca, keyfince çiğniyordu; hancı tekrar sesini yükseltip Santa Hermandad adına yardım istedi. Kısacası, bütün han, çığlıklara, haykırışlara, feryatlara, kargaşaya, korkuya, endişeye, felâkete, kılıç darbelerine, yumruklara, sopalara, tekmelere ve fıskıran kanlara boğulmuştu.” Kiminin acı çektiği, kimininse acı çektirdiği bir kaos hâkimdir.

Üslupta bir ayrıntıya dikkatinizi çekmek istiyorum. Burada –ve şu veya bu çatışmanın toplu anlaşmazlıklar yarattığı benzer bölümlerde– yazarın karakterlerini mizaçlarına ve duygularına göre umarsızca gruplamakla cebelleştiğini görürüz – bir yandan kümelenendirirken, bir yandan da okuyucunun gözünde birey olarak kalmalarını ister; böylece hem birini diğerinden ayıran nitelikleri hatırlamış, hem de hiçbirini atlamadan hepsini eyleme geçirmiş olur. Tüm bunlar acemice ve sanatsız bir biçimde yapılır, özellikle de bir dakika içinde tüm anlaşmazlıklar unutulduğu için. (Flaubert’in *Madam Bovary*’sine geldiğimizde, aradan geçen iki buçuk asırda gelişen romanla beraber, Cervantes’in ilkel yönteminin nasıl alımlı bir kusursuzluğa eriştiği-

12 VN’nin satır arasına eklediği yorum: “Takip edebilen var mı? Ben ipin ucunu kaçırdım.”

ni, Flaubert'in romanının şu ya da bu noktasında karakterlerini nasıl incelikle grupladığını ya da gözden geçirdiğini göreceğiz.)

Şövalye kitapları motifi

Ispanya'da şövalye destanı modasının canla başla mücadele edilmesi gereken bir toplumsal musibet olduğu söylenir ve denir ki, Cervantes de bu modayla boğuşmuş ve yeryüzünden silmiştir. Şahsi kanaatim bu olayın abartılmış olduğu, Cervantes'in hiçbir şeyi yeryüzünden silmediğidir; aslına bakarsanız günümüzde de yardıma ihtiyaç duyan soylu kadınlar kurtarılır ve canavarlar öldürülür, hem de aynen yüzyıllar önceki coşkuyla. Unutmamak lazımdır ki 19. yüzyılın meşhur Avrupa romanları da anlattıkları zina, düello ve delice serüvenlerle şövalye kitaplarının soyundan gelmektedir.

Şövalye kitaplarını düz anlamıyla ele aldığımız takdirde, *Don Quijote*'nin yayımlandığı 1605 yılında şövalyeli romansların modasının çoktan geçtiğini, unutulmaya yüz tutmasının da yirmi otuz yıldır fark edilir olduğunu düşünüyorum. Öyle ki, Cervantes'in aklındakiler gençliğinde okumuş olduğu ve bir daha da kapağını açmadığı kitaplardır (göndermelerinde epey bir gafa rastlanabilir): günümüzle bir benzetme yapmak gerekirse, çağdaş bir yazarın Li'l Abner ya da parlak kırmızı pantolonlulara takılmak yerine Foxy Grandpa ya da Buster Brown'a saldırmasına benzer.¹³ Diğer bir deyişle, ne aciliyeti ne de ehemmiyeti kalmış (zaman o işi halletmişti) bir meseleye omuz atmak için bin sayfalık bir kitap yazmak, Cervantes için *Don Quijote*'nin değirmenlere saldırması kadar saçma bir hareket olurdu. Halk okuma yazma bilmiyordu; okuma bilen bir çobanın Lancelot'un destanını etrafını sarmış, okuma bilmeyen ama kendinden geçmişçesine dinleyen katır sürücülerine okuduğunun resmedilmesi de resmen gülünçtür. Soylular ve okumuşlar ara-

---

13 Nabokov'un dersi verdiği 1951-52 sömestresinde Li'l Abner, 1934 yılından beri gazetelerde yayımlanan bir çizgi karakterdi; Foxy Grandpa ve Buster Brown ise 1900'lerde meşhur olan, 1950'lerde gazetelerde pek rastlanmayan karakterlerdi. - ç.n.

sında bu moda geçeli çok olmuştu; yine de kimi başpiskoposlar, krallar ve azizler bu kitapları keyifle okumuş olabilirler. 1600 yılına geldiğimizde eskimiş ve toz toplamış bu ciltler bir taşra beyinin tavan tavan arasında hâlâ bulunabilirdi; ama hepsi bu.

Cervantes'in fantezi romanlara olan eleştirel tavrı –kendi fikrini belirttiği yerlerde– gerçeklik payı içermemelerinden geliyordu; gerçeklikten kastettiği de sağduyu aracılığıyla derlenen verinin ötesinde değildi ki bu elbette kaba bir gerçeklik türüdür. Kendi yazdığı kitapta temsilciğini üstlenmiş çeşitli kişiler aracılığıyla tarihi gerçekliğin destanlarda olmayışına öfke kusar; çünkü onun fikrinde bu hikâyelerin gerçek olduğuna inanan saf kimseleri kandırmaktadırlar. Ancak Cervantes'in kendi kitabında yaptığı üç garip şey olayı iyice çorba eder. Bunlardan birincisi, tarihte yaşamış bir Don Quijote'nin hayatını yazan bir Arap tarihçi uydurmaktır – bu tam da gülünç destanları yazan kişilerin hikâyelerine saygın bir gerçeklik ve sağlam bir köken kazandırmak amacıyla uydurdukları numaralardan biridir. İkincisi sağduyulu bir adam ya da sözde sağduyulu olan rahibin yarım düzine kadar şövalyelik hikâyesini göklere çıkarak ya da yok edilmekten kurtararak çorba etmesidir – bu hikâyelerin içinde *Galyalı Amadis* de vardır ki Don Quijote'nin serüvenlerinde devamlı yer aldığı gibi, deliliğinin de muhtemelen birinci sebebidir. Üçüncüsü de (Madariaga'nın da belirttiği gibi)¹⁴ Cervantes'in eleştirmen olarak bu şövalye efsanelerinde

14 Madriaga, *Cervantes*, s. 51-53: "Böylelikle yazar Cervantes, eleştirmen Cervantes'in şövalye destanlarında küçümsediği hatalara bizzat düşmüştür. Hakikaten de görüşlerini genel bir ilke haline getiremediği ve teoride kınadığı kusurları, biraz farklı bir biçimde de olsa pratikte sık sık uyguladığı, eleştiride sıkça sözü edilen bir konudur. Üslupta olduğu kadar konuda da bu geçerlidir. [...] Şövalye kitaplarının dağları ve vadilerinde, onlarla karşılaştığında alay konusu ettiği eli kamçılı at binen gezgin bakirelerin rahat yarım düzinesinden kendisi sorumludur ['kamçılı, atları ve bekâretlerinin yüküyle iki büklüm dolaşan, dağdan dağa, vadiden vadiye gezen genç kızları korumaktı. Eski zamanlarda öyle bakireler olmuştu ki, eli baltalı bir alçak, bir serseri veya bir dev zorlamamışsa, bir tek gece bir çatı altında uyumadan, seksen yaşına gelip, analarından doğdukları günkü gibi el değmemiş şekilde mezara girmişlerdi.' Birinci kısım, 9. bölüm (93)] ama pastoral kostümleriyle Morena Dağları'nın ıssız köşelerinde rüzgârlara bahtsızlıklarını haykırdıkları ya da tehlikeli bir serüven den sonra korsan kılığında bir Türk pergendesinin dümeninde yakalandıklarında bir itirazı olmaz. [...] Yani kitap boyunca birbirine zıt olan bu iki etken –

gölüp geçtiği hataları –zevke ve gerçekliğe karşı işlenen hataları– aynen işleyip her şeyi çorba etmesidir; çünkü aynı bu kitaplardaki insanlar gibi kendi delileri ve genç kızları, muhtelif çobanları vesaire de Sierra Morena’da dolanır ve okuyucunun midelerini bulandıran yapaylıkta ve süslülükte şiirler yazarlar. Şövalye hikâyeleri yakın merceğe alındığında insan şu izlenime kapılmadan edemez: Cervantes çeşitli şekillerde alay edecek bir konu seçmişse, bunun nedeni çağının ahlâkını geliştirmek değildir; kısmen, yaşadığı ahlâkçı faydacı dönemde kilisenin amansız nazarında belli bir ahlâk zorunlu olduğu için, kısmen de gezgin şövalye romansını hicvetmek pikaresk romanı taşımaya uygun, naif bir araç –tam da kanatlı at Clavileño’nun uzak krallıklara uçmasını sağlayan türde bir mandal–¹⁵ olduğu içindir.

Şövalye efsanesi motifinin romanın yapısını nasıl etkilediğine bakalım şimdi.

Kitap şövalye hikâyeleri, ve bu hikâyeleri okumaya kendini “o kadar” vererek Don Quijote gibi “gecelelerini baştan sona, gündüzlerini de sondan başa okuyarak geçirmeye başladı. Ve böylece, az uyuyup çok okumaktan beyni kurudu, aklını yitirdi” (52) denecek hale gelen okurlar hakkında bir güldürüymüş gibi başlar. Beyin, yani mantığın organı, Cervantes için hayalin yer aldığı ruhtan ayrı; deliren insanların “kitaplarda okuduğu şeylerle, büyüler, savaşlar, düellolar, yaralar, iltifatlar, aşklar, işkenceler, inanılmaz saçmalıklarla” doldurdukları bir yerdi. “Okuduğu hayal icadı âlemin gerçek olduğu, kafasına öyle bir yerleşti ki, onun gözünde, dünyada daha gerçek bir öykü

---

dizginlenemez hayal gücü ve gerçekliğin ağırlığı– henüz bir denge sağlayamamıştır. [...] Ama Don Quijote’yi taklit edercesine nasıl hayal tarlalarında kendini kaybederek dünyayı tamamen unuttur gibi olur! Bilhassa pastoral sahnelerin onun için Kral Charles’ın başı gibidir, aynı Don Quijote için şövalye kitaplarının böyle olması gibi. [...] Don Quijote’nin hızla kazanmış olduğu beğenin, şövalyeliliğin büyümlü topraklar ve pastoral kitaplardan gelen vahşi romantik havadan kaynaklandığı iddiası gerçekten de haklıdır.”

15 *Don Quijote*’nin II. cilt 40-41. bölümlerinde sözü edilen, Dev Malambruno’nun “meşhur atı”. Alnındaki bir mandalın çevrilmesiyle devreye giren mekanik bir attır. İspanyolca’da *clavija* “tuş, mandal” ve *leño* “ahşap, tahta” anlamına gelir. – ç.n.

olamazdı” (52); veya, daha doğrusu, bizim günlük hayatımızın ötesinde bir gerçekliğe sahipti. Bizim deliren taşra beyi, Quijada ya da Quesada, ama muhtemelen Quejana ya da Quijano (1) elden düşme birkaç zırhı cilalamış, (2) siperliği olmayan bir miğfere karton ve demir şeritlerden bir siperlik eklemiş, (3) atına mağrur “Rocinante” ismini seçmiş, (4) kendine La Mancha’da Don Quijote adını bulmuş ve son olarak (5) gerçekte El Toboso köyünde yaşayan Aldonza Lorenza adındaki köylü bir kız olan hanımına “Dulcinea del Toboso” adını vermiştir.

Sonra da hiç gecikmeden sıcak bir yaz günü serüven aramak için yola çıkmıştır. Sıradan bir hanı şato, iki fahişeyi asil iki hanım, domuz çobanını borazancı, hancıyı şato sahibi, morina balığını alabalık zanneder. En büyük derdi resmî olarak şövalye unvanını henüz almamış olmasıdır. Don Quijote’nin hayali gerçek olur, o da hancının hayalci Quijote’yi kandırmaya hevesli, acımasız bir mizah anlayışına sahip hilebazın teki olduğundandır: “şato sahibi, derhal katırcılara verdiği arpayla samanı kaydettiği defteri aldı getirdi; bir delikanlının tuttuğu mum ve daha önce sözü geçen iki hanımın eşliğinde, Don Quijote’nin [nöbet tuttuğu yerde] yanına geldi. Ona diz çökmesini söyleyip kitabını açtı, dua okur gibi okumaya başladı. Okurken birden elini kaldırıp ensesine epey hızla vurdu, sonra Don Quijote’nin kendi kılıcıyla sırtına hafifçe dokundu (bu arada dua eder gibi mırıldanmaya devam ediyordu). Sonra, hanımlardan birine, şövalyeye kılıcı takmasını emretti. Kadın büyük bir beceri ve ciddiyetle bu işi yaptı [...]”. (64) Silah nöbetinin nasıl tasvir edildiğine dikkat edin: “Don Quijote’nin sakın bir tavırla kâh volta attığını, kâh mızrağına yaslanıp gözlerini silâhlara diktiğini, uzun süre de öyle kaldığını gördüler. Artık gece olmuştu, ama ayın ışığı öyle parlaktı ki, ışığını aldığı güneşle rekabet bile edebilirdi. Öyle ki, acemi şövalye ne yapsa, herkes tarafından görülebiliyordu.” (63) İşte burada, kitaptaki şövalyelik parodisi ilk kez Don Quijote’den yayılan acıklı, dokunaklı ve ilahi unsurun içinde kaybolur. “Işığını aldığı güneşle” tabiriyle –ve silah nöbetiyle– bağlantılı olarak, 1534 yılında İsa Tarikatı’nın kurulmasının arifesinde, şövalye kitaplarında şövalyelerin nöbet tut-

tuğunu okuyan Loyolalı Ignatius'un geceyi Kutsal Bakire'nin mihrabının önünde geçirdiğini de belirtelim.

Birkaç tüccarın hizmetçisiyle savaştıktan sonra hırpalanan Don Quijote'nin imdadına yetişen komşusu, onu evine getirir. Rahip, Don'u delirten kitapları ateşe vermeyi teklif eder. İçimize gerçeğin tam tersi olduğuna dair bir kurt düşer, sanki bu kitaplar, rüyalar ve delilik rahibin ve hizmetçinin sözde sağduyusundan daha yücedir; ve ahlâken daha üstündür.

Cervantes'in saldırdığı şeyin –eğer ki bir saldırı sözkonusuyorsa– şövalyelik kurumu değil, ikinci sınıf şövalye romansları olduğu sıkça tekrarlanan bir laftır. Hayatın kalıpları ile kurmacanın kalıpları arasındaki bağlantıya baktığımızda, bir adım daha ileri gidebilir ve gezgin şövalyeliğin en ince ve entelektüel kuralları ile demokrasi adını verdiğimiz şeyin kuralları arasında bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Asıl bağlantı, gerçek şövalyelikte rastladığımız sportmenlik, dürüst oyun ve kardeşlik unsurudur. Bazıları her ne kadar kötü de olsa, Don Quijote'nin okuduğu kitaplarda bu unsurun altı çiziliyordu.

Şövalyelik konusu ile Arkadyen üslup Don Quijote'nin zihninde sık sık birbirine girer, aynı okumuş olduğu kitaplarda olduğu gibi. 11. bölümde Don Quijote, eski zamanlara arka plan olan altın çağın kendisine göre bir taslağını çizer: *Yiyecek ve içecek* – dev meşe palamutları, bal, kaynak suyu; *mesken* – mantar meşelerinin (*quercus suber*) kabuklarından kulübeye çatı yapılır; *hayvancılık* – “toprağı göğsünden yaralayan” tarımın yerine geçer. (Sanki sivri dişli körolasica koyunlar çayırın kökünü mahvetmemiş gibi.) Tipik üyelerinden birinin Fransız filozof Rousseau olduğu (1712-1778) 18. yüzyıl romanında, sözde santimentalizm ya da filizlenmekte olan romantizm döneminin malum süslerinden birinin çoban kızlar olduğunu da dikkatle not edin. Bir çoban çocuğun –ya da çoban kızın– işinin şehrili bir yöneticinkinden daha sinir bozucu olabileceği düşüncesi, sade hayatı savunanların aklına hiç gelmedi. Biz listemize devam edelim. *Kadınlar için giysiler* –birkaç sarmaşık ya da pıtrak yaprağı. *Ahlâk konusuna gelince de* – (1) ortak olan her şey, (2) evrensel barış ve dostluk, (3) sonra gerçek, samimiyet

ve dürüstlük, (4) genç kız iffeti, (5) mutlak adalet. Ve elbette, aydın ve aydınlatıcı bir polis teşkilatı olarak (6) gezgin şövalyelik kurumu.

Don Quijote et ve peynirden oluşan yemeği yanında bol şarapla beraber tükettikten sonra, Cervantes 11. bölümde bir meşe palamudunu kaldırdığını ve nutuk atmaya başladığını anlatır: “Eskilerin altın çağ dedikleri çağ ne mutlu bir çağmış, ne mutlu yüzyıllarmış. [...] O kutsal çağda her şey ortaktı; günlük besinini elde etmek için, kimsenin, tatlı, olgun meyveleriyle kendisini davet eden sağlam meşelere elini uzatıp koparmaktan başka bir iş yapması gerekmezdi. Olağanüstü bolluktaki duru pınarlar, ırmaklar, insanlara lezzetli, berrak sular sunardı. Kayaların yarıklarında, ağaçların oyuklarında, çalışkan ve becerikli arılar cumhuriyetlerini kurarlar, hiçbir çıkar gütmenden, uzanan her ele, tatlı emeklerinin verimli mahsulünü bağışlardı. Ulu mantar meşeleri, hiçbir araç gerece ihtiyaç olmadan, geniş, hafif kabuklarını kendiliğinden, kibarca bırakıverirlerdi; bunlarla, sırf gökyüzünün gazabından korunmak için, kaba kazıklarla destek yapılarak evlerin üstü örülmeye başlandı.

“O zamanlar sadece dostluk, sadece dostluk, sadece uyum vardı; kıvrık sabanın ağır demiri, henüz ilk anamızın cömert karnını deşmeye cesaret edememişti. O kendisi, verimli ve geniş göğsünün her yanından, o zamanlar kendisine sahip olan çocuklarını doyuracak, yaşatacak, sevindirecek şeyleri zorlanmadan sunardı. O zamanlar, saf, güzel bakireler vadiden vadiye, tepeden tepeye, başları açık, üstlerinde, namus gereği her zaman örtülmesi gerekenden fazla yerlerini örtecek giysilerden başka şey olmadan, gezerlerdi. [...]

“O zamanlar, ruhun aşkla ilgili kavramları, tıpkı algılandıkları şekilde, basitçe, safça ifade edilir, daha şatafatlı olsun diye yapmacıklı, dolambaçlı lâflar aranmazdı. Gerçeğe ve içtenliğe hile, yalan ve kötülük karışmazdı. [...]

“Onların emniyeti için, zaman geçtikçe ve kötülük arttıkça, gezgin şövalye tarikatları kuruldu; bakireleri kollamak, dulları korumak, yetim ve muhtaçlara yardım etmek için. İşte ben de bu tarikata bağlıyım, çoban kardeşlerim; bana ve silâhtarıma

yaptığınız ikramlar ve gösterdiğiniz konukseverlik için sizlere teşekkür ederim. Gerçi tabiat kanunlarına göre bütün canlılar, gezgin şövalyeleri kayırmak mecburiyetindedir; ancak, sizlerin bu mecburiyetten haberiniz olmadan beni ağırlamanız ve ikramda bulunmanız, iyi niyetinize en derin iyi niyetimle teşekkür etmem için yeterli sebeptir.” (101-102)

Don Quijote'yi 13. bölümde bir grup çobanla konuşurken buluruz; onlara İngiltere tarihi ve vakayinamelerini, Kral Arthur'un meşhur serüvenlerini okuyup okumadıklarını sormaktadır (bu efsanevi kral ve şövalyelerinin çağımızın ilk bin yılının ortasında adını duyurduğu söylenir): “İşte bu mükemmel kralın zamanında, meşhur Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin tarikatı kurulmuş ve Göllü Sir Lancelot ile kraliçe Guinevere'nin romanslarda anlatılan aşkı, virgülüne kadar bu kralın zamanında geçmişti; saygıdeğer Lady Quinaña da onlara aracı ve sırdaş olmuştu. Herkes tarafından bilinen ve İspanya'mızda da çok söylenen şu balad, bu öyküden kaynaklanır:

*Hiçbir şövalye görmemiştir
Lancelot'un gördüğü hizmeti hanımlardan:
Britanya'dan döndüğünde çevirdiler
Soylu hanımlar etrafını*

Aşkları ve kahramanlıkları, çok hoş, çok tatlı bir şekilde anlatılır” (111) – ayrıca, deliliği ve gezgin şövalyelikten son kez tövbe edişini de (bir aziz olarak ölmüştür) ekleyelim; Don Quijote'nin başına gelecek olan da tam olarak budur.

Bu konuşmaların hiçbir komik öge barındırmadığına dikkat edin. *Gerçekten* bir gezgin şövalyedir. Lancelot'u anlattıktan hemen sonra, hayranı olduğu bir diğer şövalyeden bahseder: “İşte o zamandan beri, bu şövalyelik tarikatı gelenek halinde dünyanın çok çeşitli yerlerine yayıldı. Bu tarikata bağlı Galyalı Amadis, kahramanlıklarıyla şan ve şeref kazandı; torunları beş kuşak boyunca şanını sürdürdüler.” (111-112) Cervantes ve rahip bu oğulları ve torunları zayıf bulur ve reddeder, ancak Amadis'i bırakırlar; bu yaklaşımda eleştirel miras da onlara uymuştur. Don Quijote sözünü şöyle bitirir: “İşte beyler, gez-

gin şövalye olmak budur, anlattıklarım da şövalyelik tarikatıdır. Daha önce de söylediğim gibi, bir günahkâr olmakla birlikte, ben de bunu meslek edindim ve adı geçen şövalyelerin icraatı, benim de icraatımdır. İşte bu ıssız, ücra yerlerde serüven peşinde, talihin karşıma çıkaracağı en tehlikeli durumda bile, bütün varlığımı feda etmeye hazırlıklı olarak, güçsüzlere, muhtaçlara yardım etmek için dolaşıyorum.” (112)

Şimdi şövalye kitaplarındaki¹⁶ grotesk ile *Don Quijote*'de grotesk arasındaki belli başlı paralelliklere bakalım. Malory'nin romansı *Le Morte d'Arthur*'un 9. kitap, 17. bölümünde, Sir Tristram hanımı Iseult la Belle'in kendisine ihanet ettiğini düşünerek yabana çekilmiştir.¹⁷ Başta arpını çalmış, sonra üstündekileri çıkarmış, zayıflamış ve kurumuştur; böylelikle sürücü ve çobanların arasına katılmış, onlar da her gün et ve içkilerini onunla paylaşmıştır. Ne zaman kudurmuş gibi davranacak olsa onu sopayla dövmüş, makasla kırkıp soytarıya çevirmişlerdir. Hanımlar ve beyler, bu olaylar ile Don Quijote'nin serüvenleri ve yırtık pırtık giysili kaçık Cardenio'nun hikâyesinin geçtiği İspanya dağlarındaki –birinci kısım, 24. bölümle başlayan– sahneler arasında hiçbir fark göremezsiniz.

Malory'nin romansı *Le Morte d'Arthur*'un on birinci kitabının sonunda, büyülenen Lancelot, tek aşkı Kraliçe Guinevere

16 Bu noktada VN öğrencilerine şunu söylemiştir: “Sizden ricam size dağıtılmış olan şövalye romans teksirlerini okumanız. İki kitaptan pasajlar bulacaksınız: (1) *Le Morte d'Arthur*, Sir Thomas Malory'nin Kral Arthur ve Sir Tristram ve Sir Lancelot gibi asil Yuvarlak Masa Şövalyeleri hakkında 1470 civarında yazdığı kitap. Bu kitabın İspanyolca tercümeleri ve aynı romans dizisine ait eski baladları Don Quijote yalayıp yutmuştu. (2) Portekizli Vasco Lobeira'nın 14. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı *Galyalı Amadis*; Robert Southey adında İngiliz bir şair, 19. yüzyılın ilk yarısında İspanyolcadan İngilizceye bir tercüme yapmıştı. *Amadis* bildiğiniz gibi Don Quijote'nin gözbebeğidir. İki eserden seçilen örnekler, Don Quijote'ye cazip gelen ve serüvenlerinde yankı bulan şeyleri göstermek içindir.” Bkz. Ek I.

17 Aynı bir kâğıda VN şu notu eklemiştir: “Dante Alighieri'nin *İlahi Komedyası*'na bakın: Dante, Tristram'ı (Vergilius'un hayaletiyle birlikte 1300 yılında ziyaret ettiği) Cehennem'in ikinci çemberinde bedensel günah işleyenlerin arasında saymıştır. Hatırlayacağınız gibi Francesca de Rimini ve sevgilisi Paolo da (kocası Rimini lordunun kardeşi) oradadırlar. İlk kez Göllü Lancelot'un serüvenlerini okurken öpüşmüşler. Bu romansta Lancelot'u öpen Kral Arthur'un karısı Guinevere'dir.”

sandığı güzel Elaine ile beraber olur. Guinevere'in yan odadan boğazını temizlediği duyulur: Lancelot öksürüğünden onu tanıır, yanlış kadınla beraber olduğunu fark eder ve gözü dönmüş bir şekilde kendisini pencereden aşağı atar. On ikinci kitabın 1. bölümünde iç çamaşırlarıyla ormanda dolaşmakta, çalı yemişleri ve ırmak suyuyla beslenmektedir. Ancak kılıcı hâlâ yanındadır. Bir şövalyeyle grotesk bir çatışma sırasında bir hanımın yatağını bulur, kadını korku içinde oradan çıkarır ve hödük gibi uyuyakalır. Bu kuştüyü yatak bir atlı tahtırevana yerleştirilir, elleri ve ayakları bağlanarak bir şatoya götürülür; orada deli sanılıp zincirlenir ama iyi yemekle beslenir ve hiçbir eksiği olmaz. *Don Quijote*'de de paralel sahnelere ve aynı sersem cesaret ve gaddarca eğlenceye kolayca rastlayabilirsiniz.

15. yüzyılda Malory'den 13. yüzyıla dönecek olursak bulacağımız en eski metin Göllü Lancelot ile Guinevere'i anlatan, Chrétien de Troyes'un yazdığı *Roman de la Charrete* adında Fransız bir mensur romanıdır. (Aynı konu farklı isimlerle İrlanda'da yüzyıllar önce işlenmiştir.) Bu 13. yüzyıl romansında, bir at arabası Lancelot'a yanaşır ve süren cüce, arabaya binecek olursa onu Kraliçe Guinevere'e götüreceğini söyler. Rezil olmayı göze alarak kabul eder. (Rezillik unsuru, suçluların at arabasında gezdirilmesiyle alakalıdır.) Don Quijote'nin onu Dulcinea'ya götüreceğini söyleyen büyücülere boyun eğip rezil olmayı göze alarak öküz arabasına binmesi de aynı hamam, aynı arabadır. Sir Lancelot, Sir Tristram ya da herhangi bir şövalye ile Don Quijote arasındaki tek farkın, barutun sihirli iksirlerin yerine geçtiği bir çağda Don Quijote'nin savaşacak gerçek bir şövalye bulamamış olması olduğunu rahatlıkla ileri sürebilirim.

Şövalye romanslarının yalnız Hanımlar, Güller ve Armalardan ibaret olmadığını, bu şövalyelerin başına yüz kızartıcı ve acayip olaylar geldiğinin ve Don Quijote gibi küçük düştükleri ve büyülendikleri sahnelerin de olduğunun; kısaca Don Quijote'nin bu romansların bir saptırması değil, delilik, rezillik ve gizem unsurlarının arttığı makul bir devam öyküsü olduğunun altını çizmek isterim.

Birinci kısmın 47. bölümünde rahiple konuşan katedral heyeti üyesi, yazarın görüşlerini –yazar olarak yaşadığı dönemde güvenli bir biçimde savunabileceği kadar– dile getirir. Çok makul, çok ölçülüdür bu görüş. Çok ilginçtir hatta, kilise mensupları ve kiliseye bağlı yazarlarda hayal ve içgüdü yasaklanırken, mantığın –insan ürünü mantığın– bu kadar egemen olması: Tuhaf bir paradokstur bu; çünkü sıradan bir sağduyuya ya da dörtnala bir sağduyuya öncelik verecek olsak tanrılarımızın hali nice olurdu? “Peki ya tahtın vârisi olan bir kraliçe veya imparatoriçenin, gezgin ve tanımadığı bir şövalyenin kollarına büyük bir kolaylıkla kendisini atmasına ne demeli?” diye sorar katedral heyeti üyesi. “Tamamen vahşî ve cahil olmayan hangi zihin, şövalyelerle dolu bir kulenin, pupa yelken gemi gibi denizde ilerlediğini, gece Lombardiya’ya varıp sabah Hint kralı Keşiş Yohannes’in memleketinde veya ne Batlamyus’un tarif ettiği ne Marco Polo’nun gördüğü başka bir ülkede olduğunu okuyup, bundan zevk alabilir?” (Mantığın kurallarını takip edecek olsak, bilim bugün nerede olurdu?) Kurmaca eserleri, katedral heyeti üyesine göre, “öyle bir şekilde yazılmalıdırlar ki, imkânsız kolaylaştırarak, aşırılıkları düzleştirerek, zihinleri şaşırtarak, hayranlık uyandırsınlar, afallatsınlar, neşelendirsinsinler ve eğlendirsinsinler; şaşkınlık ve neşe hep elele gitsin.” (407)

Ancak Don Quijote de, 50. bölümde görüldüğü gibi, gezgin şövalyeliği oldukça etkileyici bir şekilde tasvir edebilir:

“Söyleyiniz efendim; şu anlatacağımdan daha büyük bir mutluluk olabilir mi? Farzedin ki hemen önümüzde, kocaman, fokur fokur kaynayan bir katran gölü görünür; içinde bir sürü yılan, kertenkele ve daha çeşit çeşit vahşî, korkunç hayvan yüzmektedir; bu sırada, gölün ortasından, uğursuz bir ses duyulur: ‘Ey bu korkunç gölü seyreden şövalye, her kim olursan ol, bu kara suların altında gizlenen hazineye ulaşmak istiyorsan, yüreğinin ne kadar korkusuz olduğunu göster ve bu kara, kaynayan iksirin ortasına at kendini. Eğer bunu yapmazsan, bu karanlıkların altında yatan yedi cadının yedi şatosunun içindeki harikaları görmeye hak kazanamazsın.’ Şövalye

bu irkiltici sesin söylediklerini duyar duymaz, bir hesaplaşma-ya girmeden, nasıl bir tehlikeye atıldığını düşünmeden, hat-tâ üzerindeki zırhların ağırlığından bile kurtulmadan, kendisini Tanrı'ya ve sevgilisine emanet ederek, kaynayan gölün ortasına atlar.

Hiç beklemediği bir anda, tamamen kaybolmuşken, kendini, Cennet bahçesini gölgede bırakacak güzellikteki çiçekli kırlarda bulur. [...]

Peki bütün bunları gördükten sonra, şundan daha güzel bir görüntü düşünülebilir mi? Şatonun kapısından dışarı, çok sayıda genç kız çıkmaktadır [...]

Genç kızların en soylusu gibi görüneni, kızgın göle kendini atan gözüpek şövalyeyi elinden tutup, tek kelime söylemeden, zengin şato veya sarayın içine götürür. Anadan doğma soyduktan sonra, ılık sularla yıkar, ardından güzel kokulu yağlar sürer, incecik tül den, mis gibi kokan bir gömlek giydirir. Sonra bir başka genç kız gelip, omuzlarına en azından bir şehir değerinde bir pelerin atar.

Bütün bunlardan ardından, bize anlatıldığına göre, kendisini bir başka odaya götürürler; burada kurulu sofraların güzelliği nefes kesicidir. Ellerine, amber ve güzel kokulu çiçeklerden damıtılmış sular serperler; fildişinden bir koltuğa oturturlar. [...] Yemek bitip sofralar kaldırıldıktan sonra, şövalye koltuğunda kaykılır, belki de, âdeti olduğu üzere dişlerini karıştırırken [enfes bir ayrıntı], ansızın kapıdan içeri, öncekilerin hepsinden çok daha güzel bir genç kız girip, şövalyenin yanına oturur ve ona, içinde bulunduğu şatonun neresi olduğunu, kendisinin büyü etkisi altında oraya getirildiğini ve daha başka şeyler anlatır; bütün bunlar, şövalyeyi şaşırtır, onun hikâyesini okuyan okurları da hayran bırakır.”¹⁸ (420-422)

18 VNşöylekler: “Dük ve düşesin Don Quijote’yi tıpkı bu şekilde ağırladığı ikinci kısımda bu tatlı rüyanın gerçekleşmesini okuyacağız (ancak Don Quijote te-vazusu yüzünden üstünü çıkarmayı reddedecektir). Ancak nasıl bir gerçekleşmedir bu! İkinci kısımda dükün şatosundaki sahnelerde anlatılan kayıtsız gaddarlığın şeytaniliğine erişen başka bir kitap düşünemiyorum; diğer yandan Krutch adında bir eleştirmen, ki kendisine de bir eleştirmen gerekir, inanılmaz bir şekilde şöyle yazmış: İyi yürekli bir düşes, Don Quijote’yi ağırlar.” Gönderme Krutch’ın *Five Masters* kitabına, s. 97.

Don Quijote'nin etkileyici anlatımı bir yana, 47. bölümde katedral heyeti üyesi ile rahip arasındaki sohbet, *Don Quijote*'nin başlangıcında, kitap yakımının olduğu 6. bölümde rahibin işlediği konuların bir özeti sayılabilir. Başladığımız yere geri döneriz. Bazı şövalyelik kitapları zararlıdır, çünkü üslupları fazla süslü ve fazla inceliksizdir. "Ben bütün uzuvlarıyla bir vücut teşkil eden, ortası başına, sonu başına ve ortasına uyan bir şövalye kitabı görmedim. Aksine o kadar çok uzuvları olur ki, niyetleri orantılı bir vücuttan çok bir ejderha ya da bir canavar yaratmış gibi görünür. Bunun dışında, üslupları serttir; kahramanlıkları inanılmazdır; aşkları şehvetlidir; terbiyeleri kıttır; savaşları uzun, konuşmaları saçma, seyahatleri zirva ve nihayet, her tür akıllıca sanattan mahrumdurlar; işte bu yüzden de, gereksiz kimseler gibi Hıristiyan topraklarından kovulmaya layıktırlar." (407) Tekrar etmem gerekirse bu kitaplar, bin sayfalık bir romanla saldırmaya layık değillerdi. Gene de birinci kısmın sonunda cin fikirli Cervantes bir değil iki kilise üyesini safına çekmeyi başarmıştır.

Şövalyelik konusunun –kitabın yapısının esnek omurgasının– eser boyunca girdiği her biçim ve şekli her sıkıcı ayrıntısıyla takip etmek çok uzun sürecektir. Don Quijote'nin galibiyet ve mağlubiyetlerini masaya yatırdığımda bu konu aydınlık hale gelecektir. Şövalye kitapları hakkında söyleyeceklerimi, Don Quijote'nin serüvenlerinin sonuna doğru, yer olarak ikinci kısmın 58. bölümündeki tatlı bir çeşitlemeye değinerek sona erdireceğim. Şövalye ve silahtarı bir çayırda, çimenlerin üzerine pelerinlerini sermiş yemek yiyen bir düzine adama rastlarlar. Etraflarında beyaz çarşafa sarılı dört büyük obje durmaktadır. Don Quijote ne olduklarını görmek isteyince, adamlardan biri çarşafı açar ve bir köyden diğerine götürdükleri tahta üzerine kabartma resimleri gösterir. İlki, bir ejderhanın ağzına mızrağını saplayan, altın gibi parlayan bir şövalyenin resmidir. Don Quijote hemen onu tanıır: "Bu şövalye," der, "ilâhi ordunun en iyi gezgin şövalyelerinden biriydi; adı Aziz George'dur; ayrıca genç kızların da koruyucusuydu." (Aziz George, kralın kızını korumak için ejderhayı öldürmüştü.)

İkinci resimde pelerinini bir yoksulla paylaşan Aziz Martin vardır; Don Quijote, gene yufka yürekli bir ağırbaşlılıkla şöyle söyler: “Bu şövalye de Hıristiyan maceracılarındandı; sanıyorum cesaretinden çok cömertliğiyle ün saldı; gördüğün gibi Sancho, pelerinini bir yoksulla paylaşıyor, yarısını ona veriyor. Hiç şüphe yok, o sırada mevsim kış olmalı; yoksa, o kadar merhametliydi ki, tamamını verirdi.” – Don Quijote’nun analizi burada biraz zayıf kalmış. Üçüncü bir resmin çarşafı kaldırılır, resim Mağripliler’i yere seren Aziz Yakub’u göstermektedir. “İşte bu, gerçek bir şövalyedir, hem de İsa’nın ordusundan. Adı San Diego Matamoros’tur; yeryüzünde yaşamış olan, şimdi de cennette bulunan en cesur azizlerden ve şövalyelerden biridir.” Dördüncü resim Aziz Pavlus’un attan düşüşünü, dini kabul edişine dair tüm ayrıntılarla göstermektedir. “‘Bu,’ dedi Don Quijote, ‘zamanında Efendimiz İsa’nın Kilisesi’nin en büyük düşmanıydı; sonra gelmiş geçmiş en büyük savunucusu oldu. Hayattayken gezgin şövalye, ölürken sakın bir aziz, Efendimiz’in bağında yorulmaz bir ırgat, milletlerin muallimiydi; onun mektebi gökler, öğretmeni İsa’nın ta kendisiydi.” (791)

Resimlerin sonuna gelinmiştir; Don Quijote tekrar örtmelerini ister ve onlara dönerek –sahnenin havası tamamen İncil’den çıkmış gibidir– “Kardeşlerim, bu gördüklerim bana uğurlu bir işaret gibi geldi; çünkü bu aziz ve şövalyeler, benimle aynı mesleği, yani silâhşörlük mesleğini icra etmişlerdi. Benimle onlar arasındaki fark, onların aziz olup ilâhi şekilde savaşmış olmaları, benimse günahkâr olup insan gibi savaşmam. Onlar, bilek gücüyle göklerin hükümdarlığını fethettiler; çünkü gökler zorlanır. Bense, gayretlerimle ne fethettiğimi hâlâ öğrenebilmiş değilim. Ancak, sevgilim Dulcinea del Toboso içinde bulunduğu dertlerden kurtulursa, talihim düzelebilir, zekâm keskinleşebilir; beni şimdi tuttuğum yoldan daha iyi bir yöne sevkedebilir,” diye mırıldanır, (792) bu sırada adeta zavallı beyninin içinde bulunduğu durumu hayal meyal fark eder gibidir. Yolculuklarına devam ederlerken Sancho der ki: “Doğrusunu isterseniz saygıdeğer efendim, bugün başımıza gelen olaya serüven denebilirse eğer, yolculuklarımız boyunca başımıza gelen en hoş, en

tatlı serüvenlerden biriydi.” (792) Gerçekten de gezgin ve latif şövalyemizin durumunu ve yaklaşmakta olan sonunu en sanatlı biçimde özetleyen sahne budur. Bu sahnede Don Quijote'nin sesinin kendisiyle aynı yıl ortaya çıkmış diğer bir mecnununkine olan tuhaf benzerliği olağanüstü geliyor insana:

Akılsız bir ihtiyar adamın tekiyim işte,

.....

Ve kısaca söylemek gerekirse,

Aklımın sıhhati yerinde değil maalesef.

– Kral Lear, IV.vii

ACIMASIZLIK VE ALDATMACA

Şimdi aldatmaca motifiyle acımasızlık motifi üzerinde durmayı düşünüyorum. Bunu şöyle yapmaya niyetliyim: Öncelikle, kitabın birinci kısmında yer alan eğlenceli bedensel zulüm örneklerini inceleyeceğim. Don Quijote'nin galibiyet ve mağlubiyetlerinin tam muhasebesini daha sonra yapacağımı unutmayın: O müsabaka müsabaka incelemeyi dört gözle bekleyin istiyorum. O yüzden şimdilik işkence evinin bir köşesini elimdeki bir fener vasıtasıyla aydınlatmakla yetineceğim; yalnızca birinci kısımdaki eğlenceli bedensel zulüm örneklerini inceleyeceğim bugün. İkinci yapacağım, ikinci kısmın zihinsel zulümü üzerinde durmak olacak; bu zihinsel zulüm daha çok aldatmaca yoluyla gerçekleştirildiğinden, muhtelif büyüler ve büyücülerin de sözünü etmem gerekecek. İlk büyücümüz Sancho olacak: bununla da Dulcinea motifini açmış olacağız. Bir diğer ilginç vaka da Don Quijote'nin Montesinos Mağarası sahnesinde kendi kendini büyülemesi olacak.

Bu kitabın ahlâk anlayışının bir şekilde, metindeki en süslü pasajlarının mağrur etini kurşuni bir laboratuvar ışığıyla aydınlattığını düşünüyorum. Gaddarlığın sözünü edeceğiz.

Yazarın şöyle bir niyeti olmalı: Gel benimle, canlı bir köpeğin şişirilip futbol topu gibi tekmelendiğini görmekten zevk

alan insafsız okuyucu; bir Pazar sabahı kiliseye giderken veya döndüğü sırada boyunduruğa bağlı zavallı bir haydutu sopa-
sıyla dürtmeye ya da suratına tükürmeye bayılan okuyucu; in-
safsız okuyucu, gel ki saçma derecede korunmasız olan kahra-
manımı nasıl hünerli ve gaddar insanların eline düşürdüğümü
gözlerinle gör. Umarım ki gördüklerin seni eğlendirir.

Gevşek zihinli yorumcularımızdan bazılarının –Aubrey Bell
gibi örneğin– kitabın ulusal arka plandan çıkan genel kişiliğin
nüktedan ve merhametli, keskin zekâlı bir halk olduğuna da-
ir iddiası düpedüz yanlıştır. Merhametli mi! Peki kitabın ta-
mamına sinen ve tüm keyfini kaçırın korkunç acımasızlığa –
yazarının niyeti veya kabulü olsun ya da olmasın– ne deme-
li? En iyisi ulusal unsuru hiç karıştırmamak. Don Quijote'nin
çağında İspanyollar meczuplara ve hayvanlara, müstahdemle-
re ve uyumsuzlara karşı, o vahşi ve muhteşem devirde yaşa-
yan diğer hiçbir ulustan daha acımasız davranmamıştır. Hat-
ta, daha sonra gelen diğer, daha vahşi ama daha az muhteşem
olan, zulmün sivri dişlerini gösterdiği çağlardan da. Don Qu-
ijote'nin yolda karşılaştığı zincirlenmiş mahkûmlardan biri-
nin mengeneye yatırılmış olması olağan bir şeymiş gibi anla-
tılır; çünkü eski İspanya ya da eski İtalya'da işkence bugünün
totaliter devletlerinde olduğu kadar cömertçe –yalnız çok da-
ha uluorta– uygulanmaktaydı. Don Quijote'nin ömründe İs-
panyollar deliliği gülünç bir şey olarak görüyordu belki, ama
(Krutch'ın da belirttiği gibi) daha sonraki bir tarihte Bedlam'i¹
eğlence amaçlı ziyaret eden İngilizlerin de onlardan aşağı ka-
lır yanı yoktu.

Don Quijote'nin her iki kısmı da bir zulüm ansiklopedisi de-
ğerindedir. O anlamda en acımasız ve insanlıkdışı kitaplard-
an biri olduğu söylenebilir. Gaddarlığını bir sanata dönüştür-
müştür. Akademisyen kukuletalarını ve keplerini takmış, ki-
tabın eğlenceli ve merhametli, sakın Hıristiyan havasını an-

---

1 Bethlem Kraliyet Hastanesi, ruh ve sinir hastalarını tedavi etmek amacıyla Av-
rupa'da kurulmuş ilk hastanedir. Güney Londra'daki hastanenin adı daha son-
ra “Bedlam” olmuştur ve bugün de kelime olarak “hengâme” gibi bir anlam ta-
şır. – ç.n.

latan, “sevgi ve yakın dostlukla örülü insancılığın her şeyi tatlandırdığı”² mutlu bir dünyadan bahseden, bilhassa da ikinci kısımda “Don Quijote’yi eğlendiren” bir “iyi yürekli düşes”in sözünü eden bu acayip eleştirmenler, bu geveze uzmanlar ya başka bir kitabı okumuş ya da Cervantes’in romanının gaddar dünyasını toz pembe bir bezin arkasından izliyor olmalılar. İspanya Kralı III. Philip hakkında bir efsane vardır; bir sabah günü kral (kendisi de ayrı bir hilkat garibesidir; 1598 yılında tahtı babası, kasvetli ve bir balık kadar soğuk II. Philip’ten devralmıştır) sarayının balkonundan dışarıyı seyrederken mantar meşesinin (*quercus suber*) gölgesinde elinde bir kitapla oturmuş, bir yandan çılgınca dizini döverken bir yandan aklını kaçırmışçasına kahkaha atan genç bir öğrenciye gözü takılır. Kral bu gencin ya aklını kaçırmış olduğunu ya da *Don Quijote*’yi okuduğunu söyler. Tez canlı bir saray mensubu hızla koşup durumun aslını öğrenir. Tahmin edeceğimiz gibi, bu gencin *Don Quijote*’yi okuyor olduğu anlaşılır.

Philip’lerin kasvetli dünyasında kopan bu vahşi eğlencenin sebebi tam olarak neydi? Neşeli genç öğrencinin seçebileceği bir dizi komik olayı derledim. Unutmayın, bugün kitaba yalnız bu hususi açıdan bakacağım; şövalyemizin serüvenleri hakkında daha sonra söyleyeceğim başka birçok şey olacak. 3. bö-

---

2 VN’nin alıntısı Bell, *Cervantes*, s. 12’den. 12-13. sayfalarda benzer bir alıntıya rastlanabilir: “Uçsuz bucaksızlık gerçekten İspanya’nın karakteristik bir özelliği; bu anlamda, diğer anlamlarda olduğu gibi, Cervantes hem 16. yüzyılın, hem de her çağın İspanyası’nın gerçek bir temsilcisiydi. Havelock Ellis, Cervantes’i tarif ederken (‘Chaucer kadar tatlı bir insancılığa sahip’) ‘en tipik İspanyollardan biri’ olduğunu da eklemiştir. Hosgörülü ölçülülüğü, iyi huylu espritüelliği, açık fikirli insancılığı, hassas gurur duygusu ve seviyeli ağırbaşlılığı ile, cesareti, zindeliği ve sabrı ile gerçek bir İspanyol, gerçek bir Kastilyalıydı. Eserlerinin neredeyse her sahnesinde ve her bölümünde neşeli bir konuşkanlık ve içten bir kahkaha vardır; bol bol keyiflilik de cabası. (...) Bu sayfalarda her tür İspanyol’u, her biri birbirinden canlı tipler olarak görürüz, fakat sonuçta ortaya çıkan kişilik nüktedan ve merhametli, keskin zekâlı bir halktır.” (Ed.)

VN notuna “Sir Herbert J. C. Grierson diye biri, dehşet matrak, makale de çok fena” diye eklemiştir. *Don Quixote: Some War-time Reflections on Its Character and Influence, English Association* (Don Quijote, Kişiliği ve Etkisi, İngilizlerle Alakası Üzerine Savaş Yıllarında Düşünceler) Pamphlet No. 48 (Londra, 1921), s. 4.”

lümde çelimsiz bir deliyi sırf kendi ve konuklarının eğlencesi için kabul eden bir hancıyla başlarız. İri yarı bir çiftçinin kayışla dövdüğü yarı çıplak bir delikanlıyı çığlık çığlığa kahkaha atarak okuruz (4. bölüm). Gene 4. bölümde bir katırcının Don Quijote'yi değirmendeki bir buğday tanesi gibi öğütmesi gülmekten karnımızı ağrıtır. 8. bölümde birkaç gezgin keşişin yanındaki hizmetkârların Sancho'nun sakalını tane tane koparması ve adamcağızı yerde acımasızca tekmelemeleriyle gene bir kahkaha koparıyoruz. Ne şamata, ne curcuna! 15. bölümde birkaç katırcı Rocinante'ye öyle bir sopa atar ki neredeyse yarı ölü bir halde yere serilir – ama siz onu boşverin şimdi, kukla ustası bir dakika sonra gıcırdayan bebeklerini canlandıracaktır.

Don Quijote'ye, bir başka şövalyelik kitabında olduğu gibi kar suyu ve kumdan bir lavman yapılmaz ama adam böyle bir durumun eşiğinden döner. Sancho Panza'nın yine 15. bölümde yaşadığı inanılmaz acıya³ gülmeden edemeyiz. Bu sırada Don Quijote kulağının yarısını kaybetmiştir –ve hiçbir şey insanın kulağının yarısını kaybetmesi kadar komik olamaz, tabii kulağının dörtte üçünü kaybetmesi dışında– ki, lütfen, bir gün ve bir gece içinde almış olduğu darbeleri düşünün: (1) demir uçlu değneklerle tepelenir, (2) handa çenesine bir yumruk yer, (3) karanlıkta muhtelif yerlerine vurulur,⁴ (4) kafasına demir bir

3 “Otuz kere ah vah çekip, altmış kere iç geçirdikten, onu oraya getirene yüz yirmi kere lânet okuduktan sonra [Sancho] kalktı; yolun ortasında Türk yayı gibi iki büklüm kaldı; bir türlü doğrulamıyordu. Güç belâ, günün aşırı özgürlüğüyle başıboş dolaşmış olan eşeğine semer vurabildi. Sonra Rocinante'yi ayağa kaldırdı; Rocinante'nin yakınacak dili olsa, hiç şüphesiz Sancho'yu da, efendisini de geride bırakırdı.” (132) (Ed.)

4 “Ama [katırcı] kızın kurtulmak için çırpındığını, Don Quijote'nin de onu tutmaya çalıştığını görünce, bu şakayı tatsız buldu. Kolunu havaya kaldırdı ve sevdalı şövalyenin kemikli çenesine öyle korkunç bir yumruk indirdi ki, ağzını kan içinde bıraktı. Bununla da yetinmeyip, kaburgalarının üstüne çıktı ve ayaklarını büyük bir hızla hareket ettirerek, hepsini tek tek bir güzel çiğnedi. Biraz çürük ve iğreti temellere oturan yatak, katırcının fazladan yükünü kaldiramayıp yere çöktü; çıkan büyük patırtı hancıyı uyandırdı. (...)

Bu muameleye maruz kaldığını gören, üstelik kim olduğunu da bilmeyen Sancho, mümkün olduğunca doğrulup Maritornes'e sarıldı ve ikisinin arasında dünyanın en zorlu ve en komik boğuşması başladı. (...)

Katırcı Sancho'ya, Sancho kıza, kız ona, hancı kıza vuruyor, hepsi o kadar hızlı hareket ediyordu ki, bir an durup ara vermiyorlardı. En güzeli de,

kandil çakılır. Ertesi gün ise birkaç çoban tarafından taşlandıktan sonra dişlerinin büyük bir kısmını kaybetmesiyle mutlu bir şekilde başlar. 17. bölümdeki meşhur battaniyeye hoplatılma sahnesiyle eğlence doruğa ulaşır; birkaç zanaatkâr –hallaçlar ve iğneciler, “neşeli, iyi niyetli, şakacı, eğlenmeyi seven insanlardı” (144) diye tarif edilirler– zavallı Sancho’yu Shrovetide’da köpeklere yapıldığı gibi bir battaniyeye koyup hoplatarak eğlenirler – hoş ve komik geleneklere rastgele bir göndermedir bu. Kral Philip’in seyrettiği genç öğrenci, 18. bölümde Don Quijote ve Sancho’nun birbirinin üzerine kustuğunu okuduğunda gene gülmekten iki büklüm olur. Hele ki 22. bölümdeki meşhur mu meşhur kürek mahkûmları sahnesi çok eğlencelidir. Don Quijote adamlardan birine hangi günahtan bu hale düştüğünü sorar. Bir başka adam onun yerine cevaplar:

“Beyefendi, bu öttüğünden gidiyor. Yani bülbül gibi şakıdığı için.’ ‘Nasıl olur?’ dedi Don Quijote. ‘Şarkıcıları da mı kürek cezasına çarptırıyorlar?’ ‘Evet beyefendi,’ dedi mahkûm, ‘dertliyen ötmek kadar kötü şey yoktur.’

‘Halbuki benim duyduğuma göre,’ dedi Don Quijote, ‘şarkı söylemek insana derdini unutturmuş.’

‘Burada tam tersi,’ dedi mahkûm. ‘Bir kere şarkı söyleyen, hayat boyu ağlar.’

‘Anlamıyorum,’ dedi Don Quijote.

Muhafızlardan biri dedi ki: ‘Sayın şövalye, bu uğursuz adamların arasında, dertliyen şakımak demek, işkence altında suçunu itiraf etmek demektir. Bu günahkâra işkence yapıldı, o da suçunu itiraf etti. Suçu, hayvan hırsızlığı; itiraf edince altı yıl kürek cezası yedi; ayrıca da sırtına iki yüz kırbaç. Hep böyle dertli, mahzundur; çünkü orada kalan ve şimdi onunla giden diğer hırsızlar, buna kötü davranıyor, eziyor, alay ediyor, aşağılıyor; itiraf etti diye, inkâr edecek kadar cesur değil diye. Onların arasında bir lâf vardır, *hayır* da, *evet* de iki hecedir derler. Yaşaması veya ölmesi şahitlere, delillere değil, kendi

---

hancının kandilinin sönmesi oldu; karanlıkta kalınca, hiç acımadan, rastgele vurmaya başladılar; ellerini atıkları yerde sağlam bir şey bırakmıyorlardı.” (138) (Ed.)

diline bağı olan suçlunun çok talihli olduğunu söylerler. Bana sorarsanız, pek de yanılıyor sayılmazlar.”⁵ (181-182)

İşte gevşek Cervantesçilerimizin komik ve hoş dünyası budur. Genç öğrencinin neşesinin sebebinin peşine düşelim. Bedensel zulüm eğlencelidir eğlenceli olmasına ama, zihinsel zulüm çok daha matrak olabilir. Cervantesçiler 30. bölümdeki genç ve alımlı hanım Dorotea’yı yere göğe sığdıramazlar: cin gibi ve akıllı olduğundan elbette bu kız Don Quijote’nin deliliğinin sağladığı birbirinden şeker imkânları elinin tersiyle itemezdi; herkesin adama alay ettiğini görünce dışlanmış olmak istemezdi. Dışlanmış olmak istemezdi. Akıllı, sevimli, alımlı Dorotea!

Büyülü hana, diğer bir deyişle *venta*’ya 43. bölümde geri döndüğümüzde, okuyucuları zevkten dört köşe etmesi gereken bir diğer sahne yaşanır. Don Quijote atının eyeri üzerine çıkarak ardında kederli bir genç kızın olduğu parmaklıklı pencereye erişmek ister – bu genç kızı taklit eden hizmetçi kız ise şövalyenin elini Sancho’nun eşeğinin yularıyla öyle bir bağlar ki, atı altından gittiğinde, Don Quijote havada asılı kalır; ümitsiz, afallamış bir halde iki saat boyunca bir boğa gibi böğürürken hizmetçi kız ve hancının kızı gülmekten iki büklüm olmuş, muhtemelen milyonlarca okuyucu da onlara eşlik etmiştir; aynı on altı yüz yıl önce bu halkın işkenceyle idam edilen Tanrı’sına su yerine sirke verildiğinde kalabalıktakilerin çoğunun yaptığı gibi.⁶

Handaki sahneler Don Quijote’nin dostları rahip ve berber tarafından bağlanıp bir öküz arabasındaki kafese atılmasıyla sona erer; tek istedikleri onu evine götürmek ve deliliğini tedavi etmektir. Böylelikle ilk kısmın son çarpışmasına geliriz. Bu olay 52. bölümdedir. Don Quijote’yi arabayla evine götördükleri sırada, rahip kültürlü ve arkadaş canlısı bir katedral hey-

5 VN bu sahneyi biraz kendine göre özetlemiştir; muhtemelen kendi eğlencesi için de, kürek mahkûmunun konuşmasını zenci (*Negro*) ağzıyla aktarmıştır. (Ed.)

6 VN’nin bahsettiği olay Incil’in farklı kitaplarında ve çevirilerinde başka türlü anlatılır. Matta 27:33-34 şöyle belirtiyor: “Golgota denilen yere vardıklarında İsa’ya içmesi için ödle karışık şarap verdiler. İsa tattığında, içmek istemedi.” – ç. n.

ti üyesiyle sohbeta dalar; yol kenarında pikniğe oturur, Don Quijote'yi kafesinden çıkarıp kendilerini eğlendirmesi için çağırırlar, deyim yerindeyse gönül eğlendirmek isterler. Bu piknik sırasında Don Quijote yoldan geçen bir keçi çobanıyla takışır ve suratına bir somun ekmek indirir. Keçi çobanı Don Quijote'yi gırtlaklamaya çalışır, ancak Sancho imdadına yetişir ve önce keçi çobanını masa örtüsünün üzerine fırlatır, sonra da eline ne geçerse adamın kafasına indirir ve kırar. Don Quijote keçi çobanının tepesine çıkmaya çalışırken, Sancho'nun tekmeleriyle suratı kan içinde kalmış olan çoban, örtünün üzerindeki bir bıçağa uzanmaya çalışmaktadır.

Şimdi bizim katedral heyeti üyesine, rahibe ve berbere bakın; katedral heyeti üyesinin bir din adamı kılığına girmiş Cervantes, rahip ile berberin ise Don Quijote'nin en yakın arkadaşları olduklarını ve deliliğini iyileştirmeye can attıklarını unutmayın. Katedral heyeti üyesi ile berber, keçi çobanının bıçağı almasını engeller ama berber, keçi çobanının Don Quijote'yi gene devirmesine yardımcı olur; keçi çobanı sonra yumrukları öyle bir saydırır ki, şövalyenin de suratı kendisinininki gibi kan içinde kalır. Berber bunu, sanıyorum ki, eğlence olsun diye yapmaktadır. Şimdi bir de diğerlerine bakın. Katedral heyeti üyesi ile rahip kahkahaya boğulmuşlardır; devriye gezen kolluklar neşe içinde dans etmektedir; herkes sanki bir köpek dalışındaymış gibi iki dövüşçüyü tezahüratla cesaretlendirir. İşte bu tanıdık köpek benzetmesiyle –güpegündüz bir sokakta eziyet gören köpek kadar komik bir şey olabilir mi?– işte bu şekilde *Don Quijote*'nin birinci kısmı sona erer. Genç öğrencimiz şimdi gülmekten kendinden geçmiş, dahası, sandalyesinden düşmüştür. Onu düştüğü yerde bırakacağız, her ne kadar yine neşe dolu çığlıklara gebe ikinci bir kısım olsa da.

Ancak kimse, *Don Quijote*'de sergilenen zihinsel ve bedensel acı senfonisinin yalnız fi tarihinden kalan enstrümanlarla seslendirilebileceğini düşünmesin. Bu acı dolu tellerin yalnız demir perde arkasındaki ücra despotluklarda tıngırdatıldığını da varsaymasın kimse. Acı hâlâ içimizde, etrafımızda, aramızda. Filmlerimiz ve çizgi romanlarımızın sevimli özelliklerinden

olan çarpan kafalar, tekme yiyen apış araları ve yumruk indirilen burunlar gibi önemsiz şeylerden bahsetmiyorum; her ne kadar onlar da acının tarihinde bir yere sahip olsalar da. Benim aklımdakiler en iyi devletlerde bile yaşanan, daha önemsiz şeyler. Okullarımızdaki anormal çocukların, Childe Quijote'nin⁷ büyücülerinden gördüğü eziyeti okul arkadaşlarından gördüğü oluyor; ister beyaz ister siyah olsunlar, dilencilerin güçlü kuvvetli polislerin tekmelerine maruz kaldığı oluyor, zırhlı berduş ile silahtarının İspanya yollarında kaldıkları gibi.

Hoş ve komik kitabımızın ikinci kısmına gelem şimdi.⁸ İlk kısımdaki eğlenceye kıyasla, ikinci kısmın neşe dolu acımasızlığı girdiği zihinsel biçimlerle yeni ve daha şeytani bir düzeye ulaşır; bedensel olarak da alçalarak müthiş bir kabalığa erişir. Aldatmaca motifiyse daha çok öne çıkar; büyüler ve büyücüler her yeri sarar. Onların sancağının altında ikinci kısımda gezinmeye niyetliyim. Elbette birinci kısımda da karşıma çıkmışlardı: Sancho, var olmayan bir Dulcinea'ya yalan yanlış bir mektup ilettiğinde efendisini aldatmıştı. Hatta prenses Dulcinea'yı değil, El Tobosolu kız Aldonza'yı gördüğünü söy-

7 Bir feodal unvan olarak "Childe", bir asilzadenin henüz unvan sahibi olmayan en büyük oğluna yakıştırılan saygı ifadesiydi. Burada ise VN büyük ihtimalle Lord Byron'ın *Childe Harold's Pilgrimage* (Childe Harold'ın Hacı) şiirine bir gönderme yapıyor. – ç.n.

8 Bu cümleden sonra VN'nin, muhtemelen zaman yetersizliğinden ötürü çıkarılması için işaretlediği bir sayfa başlar. Şöyledir: "Sevilla'da bir deli varmış, dünyada hiçbir delinin aklına gelmeyecek kadar gülünç ve saçma bir fikre aklını takmış." (450) Cervantes ikinci kısmın önsözünde böyle yazmış. 1612 yılında kitabının 59. bölümünü yazdığı sırada *Don Quijote*'nin sözde sahte devamını keşfetmiş – ya da keşfettiğini söylemişti; bu sahte kitabın Tordesillas'da doğan ve *La Mancha Yarattıcı Asilzade Don Quijote'nin İkinci Cildi*'ni Tarragona'da yayımlayan gizemli ve muhtemelen sahte olan yazarı, Alonso Fernandez de Avellaneda'ydı. Deli hakkındaki pasaj, gerçek *Don Quijote* kadar iyi bir kitap yazmanın zorluklarını belirten bir kıssaya dönüşür; bu görevin, yazarımıza göre, Avellaneda altından kalkamamıştır.

'Sevilla'da bir deli varmış, dünyada hiçbir delinin aklına gelmeyecek kadar gülünç ve saçma bir fikre aklını takmış.' Ey okur, seni ikinci kısmın gülünçlüklerine doğru fırlatacak bir güldürü patlamasına hazır ol. Cervantes der ki, bu deli bir ucu sivri kamış bir boruyu alır, sokakta veya başka bir yerde rastladığı bir köpeği yakalarmış; bir ayağıyla hayvanın arka ayaklarından birinin üstüne basar, diğerini de eliyle tutup kaldırarak boruyu müsait bir yere yerleştirir ve köpeği şişirip top gibi yusuvarlak hale getirmiştir."

leyerek (zahmet bile etmemiş olmasına rağmen) efendisine yalan söylemiş ve onu kandırması bu numarayı daha da ustalıkla kılmıştı. O yüzden Dulcinea'nın büyülenmesi, bir prensesten sıradan ya da aleladeleştirilmiş bir köylü kızına dönüştürülmesi motifini başlatanın ilk kısımdaki Sancho olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci kısım Sancho'nun büyüünün ikinci perdesinde maharetini göstermeye çalışmasıyla başlar. Efendisini –ki artık kurbanı sayılır– karşılaştıkları üç köylü kızdan (içlerinden hiçbiri Aldonza değildir) birinin dönüşüme uğramış bir Dulcinea olduğuna ikna eder.

İkinci kısmın 8. bölümünün sonunda El Toboso'ya ulaşırlar. Don Quijote'nin amacı orada Dulcinea'yı bulmaktır. Hem şövalye, hem silahtarı gizliden gizliye meraklanmaktadır. Don Quijote, deliliğinin saydam gökyüzünde bir bulut gibi oluşmaya başlayan belli belirsiz, gizli bir şüpheye kapıldığı için; silahtarı ise hanımı hiç görmediği, ancak ilk kısımda kendisine bir mektup götürdüğünü söyleyerek efendisini kandırdığı için. Bir sonraki bölümde bir arka sokakta karanlığın içinde dolaşır bir saray ararlar. Sancho, kendisi Dulcinea'yı bulmaya koyulurken Don Quijote'ye ormanda saklanmasını söyler. Dulcinea'yı ilk kısımda sahne dışında bırakmak bir deha ürünüydü. Cervantes acaba onu şimdi karşımıza çıkaracak mı?

Don Quijote, ilk kısımda olduğu gibi yine Sancho'ya Dulcinea'ya ulaştırması için bir mesaj verir; bu mesajı Sancho gene adresine ulaştırmayacaktır. 10. bölümde enfes bir paragraf mevcuttur:

“Haydi git evlâdım,” dedi Don Quijote. ‘Görmeye gittiğin güzelliğin güneşiyle karşı karşıya geldiğinde, parlaklığı seni şaşırtmasın sakın. Dünyadaki bütün silâhtarlardan daha talihlisin sen! Dikkat et, seni nasıl karşıladığımı hâfızana kaydet; sen benim haberimi ilettiğinde rengi değişiyor mu; adımı duyduğunda heyecanlanıyor, telâşlanıyor mu; eğer kendisini yüksek mevkiinin tahtında oturur bulursan, minderlerin üzerinde doğruluyor mu; ayaktaysa, bak bakalım, ağırlığımı kâh bir aya-

ğının, kâh diğèrinin üzerine veriyor mu; cevabını iki üç kere tekrarlıyor mu; cevabı değişiyor, yumuşakken sert, keskinen sevdalı oluyor mu; saçları dağılmadığı halde düzeltmek için elini saçına götürüyor mu?” (502) (Çok hoş bir ayrıntıdır bu.)

Sancho eşeğinin üzerinde geri döner. Yanından geçen eşeek üzerinde üç köylü kıızı görür ve ne yapacağına karar verir. Don Quijote’ye hızla geri döner; şövalyeyi iç geçirirken, aşkla dolu ağıtlar yakarken bulur.

“Ne oldu Sancho? Bugünü beyaz taşla mı işaretleyeceğim, siyah taşla mı?”

‘Kırmızıyla işaretleseniz daha iyi olur,’ diye cevap verdi Sancho; ‘üniversitelerdeki listeler gibi [derecesini alan bakalorya sahiplerini işaretlemek için]. Bakanlar iyice görsün diye.’

‘Demek ki,’ dedi Don Quijote, ‘iyi haber getirdin.’

‘Hem de çok iyi,’ diye cevap verdi Sancho. ‘Zat-ı âlinizin yapması gereken tek şey, Rocinante’yi mahmuzlayıp düzlüğe çıkmak; orada Señora Dulcinea del Toboso’yu göreceksiniz; iki nedimesiyle birlikte zat-ı âlinizi görmeye geliyor.

(...) Hem kendisi, hem de nedimleri, birer altın parçası, baştan aşağı inci, elmas, yakut, en az on kat işlemeli broker; omuzlarına dökülen saçları âdeta rüzgârla oynaşan güneş ışınları; üstelik, üç tane kır safi Arap atma binmişler ki, görmeye değer.” (504-505)

Don Quijote koşarak koruluktan dışarı çıkar ancak tam karşılaşma esnasında tuhaf bir üzüntü, çok gerçek bir üzüntü üzerine çöker; sanki bir anda, bu düğüm noktasında, içinde bir şüphe peyda olmuştur: Dulcinea gerçekten var mıdır? “Ben üç eşeğe binmiş üç köylü kıızından başka bir şey görmüyorum, Sancho,’ dedi Don Quijote.” (505) Gene de, Sancho’yla birlikte huzurunda diz çöker. “Gözleri yuvalarından dışarı uğramış, şaşkın bir ifadeyle, Sancho’nun kraliçe, hanımefendi dediği kıza bakıyordu. Karşısında sadece bir köylü kıızı, üstelik de ablak yüzlü, yassı burunlu, çirkince bir köylü kıızı gördüğünden, şaşırıp kalmıştı, ağzını açmaya cesaret edemiyordu.” (506) An-

cak Sancho'nun diretmesiyle buram buram çiğ sarmısak kokan, saçları mat kızıl olan, dudaklarının köşesinde tüylü bir bene sahip bu genç kızın korkunç bir büyü'nün etkisine girmiş Dulcinea olduğuna inanır. Ona hitap eder: "Ey sen, cesaretin doruğu, zarafetin zirvesi, sana tapan bu dertli yüreğin tek ilâcı! Madem o kötü büyücü peşimi bırakmıyor, gözlerime perde indirip senin eşsiz güzelliğini sırf benim gözlerimde, yoksul bir köylü kızına dönüştürüyor, eğer benden nefret etmen için beni de senin gözünde bir canavara dönüştürmediyse, yalvarırım, yumuşak, sevgi dolu gözlerle bak bana; çarpıtılmış güzelliğin karşısında boyun eğişim ve diz çöküşümden, ruhumun sana ne büyük bir tevazuyla taptığımı anla." (506)

Kendisiyle alay edildiğini düşünen, Dulcinea adıyla hitap edilen genç kız eşeğini sivri uçlu bir sopayla dürter ve sonunda hayvan çifte atmaya başlayınca kendini yerde bulur.

"Bunu gören Don Quijote, kaldırmak için koştu; Sancho da eşeğin karnına kaymış olan semeri düzeltip bağladı. Semer bağlandıktan sonra, Don Quijote büyülenmiş sevgilisini kucaklayıp eşeğe oturtmak isteyince, hanım yerden kalkarak onu bu zahmetten kurtardı. Biraz gerileyip koşarak geldi; iki elini eşeğin terkesine dayadı ve şahin hafifliğiyle zıplayıp semere oturdu; iki bacağını erkekler gibi iki yana sarkıttı. Bunun üzerine Sancho dedi ki:

'Tanrı hakkı için, saygıdeğer hanımefendi doğan gibi çevikmiş, istese en usta Cordobalı veya Meksikalı biniciye bile at binmeyi öğretebilir! Bir sıçrayışta eyerin arka kaşını aştı; mahmuzu olmadığı halde, safkanı küheylân gibi koşturuyor. Nedimeler de ondan aşağı kalmıyor; hepsi rüzgâr gibi gidiyor.'"⁹ (507)

9 Don Quijote uzaklaşan genç kızların arkasından bakabilir "ve artık görünmez olduklarında, Sancho'ya dönüp dedi ki:

'Sancho, görüyor musun büyücülerin bana garezini? (...) Dikkat edersen, Sancho, o hainler, Dulcinea'mı değiştirmekle yetinmemişler, o köylü kızı kadar aşağılık, çirkin bir şekle sokmuşlar. Bu arada, tamamen soylu hanımlara mahsus bir şeyden de mahrum etmişler onu: sürekli amberler, çiçekler arasında dolaştıkları için yaydıkları güzel kokudan. Şunu bilmeni isterim ki Sancho, Dulcinea'yı bana eşek gibi görenen, senin dediğine bakılırsa safkan atına bindirmek üzere yaklaştığımda öyle bir çiğ sarmısak kokusu geldi ki burnuma, başım döndü, gönlüm bulandı. (...)

Bu noktadan itibaren Don Quijote ikinci kısım boyunca Dulcinea'nın büyüsunü nasıl bozacağına kafa yoracak, bu çirkin köylüyü güzel, ama herhangi bir köylü kızından farksız olarak hatırladığı El Tobosolu Dulcinea'ya nasıl tekrar dönüştüreceğini düşünecektir.

Bir aldatmaca türü daha: Rahip ile berber, bakalorya sahibi Sansón Carrasco'nun gezgin şövalye kılığında yola çıkarak bir yerde Don Quijote'yle kavga çıkarması ve onu alt etmesi fikrini kabul ederler. Carrasco, Don Quijote'den eve dönmesini ve orada bir veya iki yıl ya da daha fazla kalmasını isteyecektir. Ancak gel gör ki, mağlup olan ve canına okunan bakalorya sahibi olur.¹⁰ Don Quijote, kendinden memnun, yoluna devam eder.

Yapı açısından bakıldığı zaman, bu iki aldatmaca, yani Sancho'nun Don Quijote'yi Dulcinea'nın büyülenmiş olduğuna inandırması ile bakalorya sahibinin gezgin şövalye kılığına girerek Don Quijote'nin hayali şartlarında karşı karşıya gelmesi, ikinci kısmın üzerinde doğrulacağı ya da yere kapaklanacağı iki

---

Peki Sancho, o bana semer gibi görünen, senin düzelttiğin şey, eyer miydi, tahtirevan mı?

'Mağrip eyeriymi,' dedi Sancho. 'Bir krallığın yarısı değerinde bir sağrı örtüsü vardı.'

'Düşün ki ben bunların hiçbirini göremedim Sancho!' dedi Don Quijote. 'Tekrar söylüyorum, daha bin kere de tekrarlarım, ben dünyanın en bahtsız insanıyım.'" (507-508) (Ed.)

- 10 Bakalorya sahibi gerekli mesafeyi ölçer, sonra atını çevirir ve Don Quijote'ye doğru bineğinin gücünün yettiği süratle ilerlemeye başlar. Ancak Don Quijote'nin ona bakmadığını, Sancho'yu bir mantar meşesine çıkarmakla meşgul olduğunu görünce, "dizginleri çekip yarı yolda durdu; at, artık gidecek hali kalmadığından, buna çok memnun oldu. Düşmanın uçarcasına geldiğini zanneden Don Quijote, mahmuzlarıyla Rocinante'nin zaıf böğrünü deşti ve öyle bir hızla harekete geçirdi ki, hikâyede anlatıldığına göre Rocinante'nin ilk defa gerçekten koştuğu görüldü; çünkü diğerlerinin hepsi, lâfta koşuydu. Bu görülmemiş süratle, Aynalar Şövalyesinin olduğu yere geldi; rakibi ise, mahmuzlarını atına saptığı halde, koşusuna son verdiği yerden bir parmak olsun oynatamıyordu.

Don Quijote rakibini işte bu elverişli konumda, atıyla uğraşır, desteğine takmayı ya beceremediği ya da fırsat bulamadığı mızrağıyla bocalar halde buldu. Bu sorunlarla ilgilenmeyen Don Quijote, rahatlıkla, hiç tehlikesiz, Aynalar Şövalyesi'ne hızla saldırdı. Çaresiz halde atın terkisinden aşağı devrilen rakibi, öyle kötü düştü ki, eli, ayağı kıpırdamıyordu; ölü gibiydi." (531) (Ed.)

bacağıdır. Bundan böyle anlatılan tüm hikâye Don Quijote'nin Dulcinea'nın büyüsunü ebediyen bozma isteğine dair bir arka planda gerçekleşecek; bir yandan, talihsiz Aynalar Şövalyesi, yani canı çıkan bakalorya sahibinin, yeniden eyer üstünde oturabilecek hale gelir gelmez tekrar meydana çıkması beklenecektir. Bu anlamda okuyucu, hikâyenin girdiği dolambaçlı yolları ve karşılıklarına çıkan muhtelif tiplerini izlerken, Dulcinea'nın ortaya çıkacağına ve bakalorya sahibinin yazar izin verdiğinde tekrar kılık değiştireceğine güvenmelidir. Bakalorya sahibi tekrar dövülecek ve bu kez zafer kazanacaktır; Dulcinea'nın büyü de bozulacak, ancak asla karşımıza çıkmayacaktır.

Şimdi ikinci kısımdaki Montesinos Mağarası sahnesine geldik; bu sahneyi tartışmaya niyetliyim. Arkasından dük ve düşesin büyülerini, dükün şatosundaki bir dizi aldatmacayı masaya yatıracağım. Son olarak da dikkatinizi kitaptaki birkaç harikulade –kitabı sanatsal anlamda kurtaran– pasaja çekeceğim.

Montesinos şövalyelik edebiyatından bir karakterdir; “Montesinos Baladları”nın ana kahramanıdır. (Merlin adında bir Galli büyücü, bu baladlardaki karakterlerin bazılarıyla uğraşmıştır.) Bu tuhaf olay 22 ve 23. bölümlerle 24. bölümün ilk sayfalarını kapsar; daha sonraki bölümlerde de bu olaya göndermeler bulunur: örneğin 34. ve 35. bölümlerde Don Quijote'nin kendilerine anlattığı mağara macerasını temel alarak şövalyeye zulmettikleri mükellef aldatmaca, olayın bir devamı vazifesi görür.

Montesinos Mağarası olayı, gerçekten bir kopuş olarak nitelendirilmiştir. Kitap içerisinde de bizim zırdelinin yalnız kendini kandırması değil, kendini bilerek kandırmasını anlatan bir olay olduğundan eşsizdir. Don Quijote'nin bu olayı kendi kafasında kurduğunun farkında olup olmadığından emin olamayız;¹¹ bu bağlamda ruh haline yapılan çeşitli gönderme-

11 En açık belirtiyse, her ne kadar gene üstü kapalı da olsa, 41. bölümün sonunda rastlarız. Sancho, büyülü at Clavileño'nun üzerindeyken gözündeki mendilli araladığında gördüklerini ayrıntıyla anlatır; fakat yedi oğlaklara ulaşmalarını ve at kenarda beklerken oğlaklarla oynamalarını anlattığında Don Quijote buna itiraz eder: çünkü oğlakların olduğu göğe ulaşmadan önceki ateş kuşağından geçmemişlerdir. Sancho'nun hikâyesinin gerçek olduğunda ısrar etme-

ler de hayli ilginçtir. Don Quijote bir dikey mağarayı, gerçekçi olmamız gerekirse eski bir maden kuyusunu incelemeye karar verir. Beline yüz kulaçlık bir halat bağladıktan sonra, mağaranın ağzını örten çalılık ve incir ağaçlarını kılıcıyla biçer. Kendini aşağı bırakır. Sancho ve genç bir öğrenci ipi salarlar. Birkaç kulaç saldıktan sonra sessizlik çöker. Don Quijote'yi nihayet çektiklerinde şövalye mest olmuş bir haldedir. 23. bölümde mağarada başından geçen olağanüstü serüveni anlatır. Hayret ettiği şeylerden bir tanesi de Dulcinea'dır; büyü devam etmektedir ve diğer iki köylü kızıyla beraberdir; demek ki Sancho'nun önceki bölümde göstermiş olduğu üç kızın birebir aynısıdır. Bu rüyada Prenses Dulcinea gibi değil, köylü kızı Aldonza gibi davranır; Don Quijote de bu olayı pek ciddiye almıyor gibidir. 24. bölümün başında bu hikâyenin yazarı Don Quijote'nin kasten her şeyi uydurmuş ve yalan atmış olduğunu farz edemeyeceğini söyler; o yeryüzündeki en dürüst beyfendidir. Bu olay Don Quijote'nin kişiliğine acayip bir renk katar; başka eleştirmenler de bu mağaranın rengârenk derinliklerinde neyin gerçeklik, neyin doğru olduğu sorusuna dair bir dizi sembolü yakalamıştır. Şahsen ben bu olayı Cervantes'in okuyucuyu eğlendirmek ve Don Quijote'yi meşgul etmek için Büyülenen Dulcinea motifine eklediği bir düğüm olarak görüyorum. Şimdi asıl mesele Dulcinea'nın büyüünün nasıl çözüleceği.

---

si düğüm ve düşesi eğlendirir ve bölüm şöyle sona erer: "Don Quijote Sancho'nun yanına gelip kulağına eğilerek dedi ki: 'Sancho, nasıl siz gökyüzünde gördüklerinize inanılmasını istiyorsanız, ben de Montesinos Mağarası'nda gördüklerime inanmanızı istiyorum. Daha fazla bir şey söylemeyeceğim.'" (695) 23. bölümde Don Quijote'nin hikâyesini dinleyen Sancho açıkça şöyle söylemişti: "Sevgili efendim, zat-ı âlinizden af dileyerek söylüyorum; Tanrı yardımcım olsun; bu anlattıklarınızdan tek birisine inanıyorsam şeytan çarpsın." (591) Ancak efendisinin yalancı olmadığını şu ifadelerle savunur: "O Merlin'in veya zat-ı âlinizin aşağıda görüp konuştuğunuzu söylediğiniz bütün o gürüha büyü yapan büyücülerin, bütün bu anlattığımız icatları ve daha anlatacağımız birçoklarını, zihnimize ya da hafızanıza yerleştirdiğini düşünüyorum." (591) Don Quijote bunu kesin bir dille yalanlar; ancak hanımların arasında Dulcinea ile diğer iki genç kızı tanıdığını söylediğinde "Sancho Panza, efendisinin bu sözlerini duyunca ya aklını kaçıracağını ya da gülmekten patlayacağını sandı. Dulcinea'ya sözümona yapılan büyüün aslını bildiği, büyücü de, hikâyeyi uyduran da kendisi olduğu için, efendisinin şuurunu tamamen kaybettiğini ve delirdiğini, şüpheye yer bırakmayacak şekilde kavradı". (591) (Ed.)

Dük ve düşesin büyüleri

Sıra kitabın en önemli kötü büyücü çifti olan dük ve düşesine geldi. Kitabın acımasızlığı burada felaket raddesine ulaşır. Dük ve düşesin aldatmacası motifi, ikinci kısımda toplamda yirmi sekiz bölüm ve yaklaşık 200 sayfa yer tutar (30 ile 57. bölümler arası); sonrasında iki bölüm daha (69 ve 70) aynı konuyu işler, sonrasında kitabın sonuna zaten sadece dört bölüm ya da otuz sayfa kalmıştır. Daha sonra da açıklayacağım gibi aradaki kırılmanın, on bir bölümlük boşluğun sebebi, muhtemelen, Cervantes'in hayatındaki bir büyücüyle ivedilikle uğraşmak zorunda kalmasıydı; bu büyücü Cervantes kitabın ikinci kısmını yazarken sözde *Don Quijote'nin İkinci Cildi*'ni yayımlamış olan gizemli bir yazardır. Bu sözde kitaptan ilk olarak 59. bölümde bahsedilir. Arkasından Cervantes, Don Quijote ile Sancho'yu tekrar işkence evine atar.

Dük ve düşes perdesi toplamda otuz bölüm, yani eserin neredeyse dörtte biri yer tutar. Dükalık motifi 30. bölümde, Don Quijote ile silahtarının bir ormandan çıkıp güneşin altında pırıldayan bir grubu görmesiyle başlar. Yeşil, yazarın en sevdiği renktir; ikilinin karşılaştığı güzel avcı kadın da yeşil giyimlidir ve yeşil renklerle donatılmış bir atın üzerindedir. Don Quijote'nin serüvenlerinin ilk kısmını okumuştur; kocasıyla birlikte kitabın kahramanı ile tanışmaya ve onunla bir kaplanın avıyla eğlendiği gibi eğlenmeye can atmaktadır. Bu Diana¹² (hemen belirtelim ki, Şeytani bir Diana'dır bu) ile kocası Don Quijote'nin gönlünü her anlamda hoş tutmaya karar verir: misafirleri olduğu sürece onu şövalyelik kitaplarında bir gezgin şövalye hangi merasimlerle ağırlanıyorsa öyle ağırlayacaklardır; onlar da bu kitapları okumuş ve çok sevmişlerdir, sinsî ve hevesli bir biçimde de olsa.

Don Quijote siperliği kalkmış olarak yaklaşır; tam atından inecekken, Sancho üzençisini tutmak için yanına gelir; ama boz eşeğinden inerken ayağı semerin iplerinden birine takı-

12 Antik Roma'da av tanrıçası. Yunan mitolojisindeki Artemis (ya da Phoebe) ile eş tutulur. - ç.n.

lan silahtar kendini kurtaramaz, ağzı ve göğsü yere yapışmış halde asılı kalır – *strappado* işkencesine, bir kişinin ipler yardımıyla yukarı çekilip bırakılmasına dair muhtelif semboller ve taklitleri romanda bol miktarda bulmak mümkündür. “Üzengisi tutulmadan attan inmeye alışık olmayan Don Quijote, Sancho’nun tutmak üzere gelmiş olduğunu zannederek kendini aşağı attı; bu arada Rocinante’nin herhalde kolanları iyi sıklanmamış olan eyerini de peşinden sürükledi. Böylece, eyerle birlikte yere kapaklandı; hem utanıyor, hem de hâlâ bukağısına asılı duran zavallı Sancho’ya dişlerinin arasından lânetler yağırdırıyordu.” (631) Zavallı Don Quijote başına geleni bir alamet olarak almalıdır; bu olay, başına gelen uzun ve acımasız bir dizinin başlangıcı olacaktır. Ancak “Dük, avcılarına, şövalyeyle silâhtarına yardım etmelerini buyurdu; avcıların yardımıyla ayağa kalkan Don Quijote, her tarafı sızlayarak, iki yana yalpa vura vura senyörlerin önünde diz çökmeye gitti.” (631) Bir eleştirmen onu ağırlayanların gerçek iki insan, Villahermosa Dükü ve Düşesi olduklarını söylemiştir; ancak bazı Cervantesçilerin bayıldığı asparagas haberciliğin bir örneğidir bu. Aslında Şeytani Diana ve dükü, usta büyücü Cervantes’in uydurmuş olduğu iki büyücüdür, başka bir şey değil.

Dükün şatosunda Don Quijote’nin omzuna lâl rengi nadide kumaştan bir pelerin atılır. (Nadide kumaşlara sarılan, “kral” diye hitap edilen ve Romalı askerlerce aşağılanan Bir Başka İşkence Gören Adam’ı hatırlamadan edemiyorum.) Bu ihtişamlı karşılama Don Quijote’yi hayrete düşürür; “ilk defa, tam anlamıyla gerçek bir gezgin şövalye olduğuna, hayalî olmadığına kesinlikle inandı; çünkü geçmiş yüzyıllarda gezgin şövalyelere nasıl davranıldığı konusunda okuduklarına tıpatıp uyan bir muamele görmekteydi.” (633) O sofrada uzun uzun konuşursun, iki gülümseyen kaplan, yani dük ile düşes, mırıldanıp entrikalar hazırlarlar.

Cervantes burada ilginç bir deseni işlemeye başlar. İki aldatmaca aynı anda yer alacaktır; bu çift büyü bazen birleşecek ve birbirine karışacak, bazen ayrı yollara gidecektir. Bir büyü dizisi dük ile düşesin en ince ayrıntısına kadar hazırladığı, hizmet-

kârlarınca hemen hemen birebir yerine getirilenlerdir. Ancak bazen teşebbüs edenler hizmetkârlar olur; ya efendilerini şaşırtmak veya hayrete düşürmek için ya da sıska çatlak ve tombul ahmakla eğlenmekten kendilerini alamadıkları için. İki büyü bir araya geldiği zamanlarda bazen aptal dükle vahşi düşes hayret içerisindeymiş, bu veya benzeri büyüleri kendileri kurmamışlar gibi bakakalır. Unutmayın ki şeytanın gücünde gizli olan kusur aptallıktır. Hizmetkârlar bazen çizmeyi aştıklarında aynı anda hem fırça yer, hem de takdir edilirler. Şeytan Düşes de az sonra göreceğimiz gibi, büyülerinde fiziksel olarak falal bir rol oynar.

Acımasız oyunlar dizisi, ağırbaşlı bir hizmetçi kızın 32. bölümünde Don Quijote'nin suratını sabunlamasıyla başlar. Hizmetçilerin ürettiği ilk şaka budur. Efendileri öfkeye ve kahkahaya boğulur; kızların "küstahlığı"nı¹³ cezalandırsalar mı, Don Quijote'yi suratı sabunlu, acıklı bir halde görme zevkine imkân verdikleri için onları ödüllendirsel mi, karar veremezler. Genç dostumuz öğrenci-okuyucunun bu noktada gülmekten gene iki büküm olduğunu zannediyorum. Sonra mutfaktaki delikanlılar, Sancho'nun suratını bulaşık suyuyla yıkayarak adamcağıza eziyet ettiğinde, düşesin gülmekten katıldığını görürüz. Düşes o andan itibaren Sancho'yu bir saray soytarısı gibi sever; dük ise ona bir adada valilik vadeder.

Don Quijote de, Sancho da büyülerden uzak durmuş, şimdiyse, farkında olmadan, iki büyücünün eline düşmüşlerdir – dük ve düşesin! "Dük ve düşes," der metnimiz, "Don Quijote'yle Sancho Panza'nın konuşmalarına bayılıyorlardı; onlara serüven tadı ve kokusu olan birkaç oyun oynama kararlarından vazgeçmediler" (656). Don Quijote'nin bir mağaranın derin kuyularını keşfettiği ve o derinliklerde harikulade bir rüya gördüğü serüvenin üstüne atılırlar. Dük ve düşes, şövalyenin onlara Montesinos Mağarası hakkında anlattıklarını başlangıç noktası olarak alır ve gerçekten olağandışı bir hile kurarlar. Sancho'nun uydurmaya çalıştığı aldatmacaların muazzam bü-

13 Sonradan sildiği kenar notunda VN der ki: "Bu bağlamda 'küstahlık' kelimesini kullanmak hoşuma gidiyor."

yünün içinde kaybolduğuna dikkat edin: düşese en matrak gelen de zaten Sancho'nun engin saflığı olur; bildiğimiz gibi tüm olay kendi uydurması olduğu halde Dulcinea'nın *gerçekten de* büyülendiğine inanır çünkü.

Bir hafta sonra, hizmetkârlara vazifelerini anlatan dük ve düşes Don Quijote'yi adeta bir kralmışçasına yanında avcılar ve sopacılardan oluşan muazzam bir maiyetle bir av gezisine çıkarır. Sancho bir talihsizliğe uğrar ama Don Quijote avcılıkta olağanüstü başarılıdır; bir yabani domuza saldırır, sonra diğerleriyle birlikte öldürür. Sırada dük ve düşesin ona oynadığı ikinci hile vardır. Havadaki pus, dük ve düşesin niyetini gerçekleştirmelerine yardımcı olur. Alacakaranlık olduğunda, tam hava karardığı sırada, bir anda ormanda bir yangın başlamış gibi görünür. (Unutmayın, Don Quijote'nin hayatının günbatımı da etraftaki her şeye altın ve yeşil rengi bir parlaklık vermektedir.) Sonra bir anda, sanki yanlarından onlarca süvari alayı geçiyormuş gibi dört bir yanda sayısız trompetin ve diğer askerî bando aletlerinin sesi duyulur. Arkasından her yerden Mağriplilerin savaş haykırıışları duyulur; buna trompet ve borazanların, davulların yarattığı öfkeli ve aralıksız gürültü eşlik eder. (Tekrar ediyorum: Dük ve düşes çoğu zaman kendi icatlarına inanamıyormuş gibi davranırlar; ya hizmetkârların eklemeleri yüzünden ya da kendileri de katıksız deli olduklarından.) Bu dehşetin ortasına birden bir sessizlik çöker ve şeytan kılığına girmiş, içi boş devasa bir boynuza üfleyen bir haberci geçer. Dük kim olduğunu sorduğunda haberci ürkütücü bir sesle, “Ben Şeytanım,” diye yanıt verir; “La Mancha'lı Don Quijote'yi arıyorum; bu gelenler, büyücülerden oluşmuş altı bölük, bir zafer arabasının üstünde eşsiz Dulcinea del Toboso'yu taşıyorlar. Kendisi büyü etkisi altında, yiğit Fransız Montesinos'la birlikte, Don Quijote'ye hanımefendinin büyüsünün nasıl çözüleceği konusunda talimat vermeye gidiyor.” (660)

Eğer –işte karnımızı ağrıtabilecek espri de geliyor– Sancho sırtını açıp üç bin kırbaça yemeye razı olursa, Don Quijote, Dulcinea'sına kavuşabilecektir. Bu koşulu duyan dük der ki, yoksa adanı alamazsın. Bütün bu olay Ortaçağ zihniyetini gösteren,

kaba ve aptal bir eğlencedir; şeytanın uydurabileceği eğlencelerin olabileceği kadar. Gerçek mizahı yapan meleklerdir. “Dükle düşes (...) oyunu sürdürmeye kararlı bir şekilde şatoya döndüler; hiçbir olay onlara bu kadar zevk veremezdi.” (668) Dükalık bölümlerinin özü de budur işte: bir hileden istedikleri tatmini alır almaz, en az bir önceki kadar acımasız yeni bir hileyi üretmeye koyulurlar.

Elemli Nedime hikâyesine girmeyeceğim (36-41. bölüm), yalnız bu hikâyeye göre iki âşığın büyücü Malambruno tarafından maymuna ve timsaha dönüştürüldüğünü belirteceğim; “Yiğit La Mancha’lı, benimle [Malambruno] teke tek dövüşmeye gelinceye kadar, bu iki cüretkâr âşık eski hallerine dönemeyecektir; bu görülmemiş serüveni, talih sadece ve sadece onun cesaretine ayırmıştır.” (681) Don Quijote’yi, âşıkların bulunduğu Candaya Krallığı’na götürecek olan uçan atın tasviri gelir. “Bu at, alnındaki gem vazifesi gören küçük bir takozla idare edilir; havada öyle bir hızla uçar ki, gören, şeytanlar götürüyor zanneder.

(...) Malambruno, ilmi sayesinde atı ele geçirdi; zaman zaman, dünyanın çeşitli yerlerine yaptığı yolculuklarda kullanıyor. Bugün burada, yarın Fransa’da, ertesi gün Potosi’de. İşin ilginç tarafı, bu at ne yer, ne uyur, ne de nal eskitir; kanatları olmadığı halde, havada öyle rahvan koşar ki, sırtında taşıdığı kişinin elinde bir bardak su olsa, tek damlası dökülmez (...)” Eski bir motiftir bu. Benzer şekilde uçan, yine boynundaki bir takozla idare edilen makinelere *Binbir Gece Masalları*’nda da rastlanır.

Elemli Nedime ve diğer nedimeler büyülenmiş ve sakalları çıkmıştır; ancak Don Quijote âşıkların büyüsünü bozmakta başarılı olurlarsa sakallarından kurtulacaklardır. Sakal konusu *Don Quijote*’de önemli bir rol oynar (dükalık perdesindeki sakal yıkama sahnesini hatırlayın), olay sanki birinci kısımdaki ilk tıraş olma motifinden başlamış gibidir: karşımıza çıkan berberler, Don Quijote’nin aslında bir berberin leğeni olan miğferi aklımıza gelebilir.

Tahta at Clavileño getirilir, Don Quijote ve Sancho (ikincisinin tüm itirazlarına rağmen) ata bindirilir ve gözleri bağla-

nır. “Don Quijote artık hazır olduklarına kanaat getirip takozu çevirdi; parmakları takozu dokunduğu anda, bütün nedimeler ve diğer hazır bulunanlar, haykırmaya başladılar. ‘Tanrı yolunu açık etsin, yiğit şövalye!’ ‘Tanrı’ya emanet ol, gözüpek silâhtar!’ ‘İşte havalandınız, ok gibi süratle ilerliyorsunuz!’ ‘Yerden size bakan herkesin ağzını açık bıraktınız!’” (691) Don Quijote ve Sancho havada süzöldüklerini sanarken sohbet ederler; aslında binekleri yerde hareketsiz halde durmaktadır. Şövalye Sancho’yu azarlar:

“O kadar sıkma, düşüreceksin beni. Gerçekten, niye telâşlandığını, neden korktuğunu hiç anlamıyorum; rahatlıkla yemin edebilirim ki, hayatım boyunca bu kadar sarsmadan giden bir ata hiç binmedim; yerimizden kıpırdamıyoruz âdeta. Şu korkuyu at üstünden, arkadaşım; her şey mükemmel, pupa yelken gidiyoruz.’

‘Gerçekten öyle,’ dedi Sancho; ‘şu yan taraftan öyle sert bir rüzgâr esiyor ki, sanki bin körükten hava çıkıyor.’

Sahiden de öyleydi; iri körüklerle rüzgâr estiriliyordu. Dük, düşes ve kâhya, bu serüveni o kadar güzel tasarlamışlardı ki, mükemmel olsun diye ne gerekiyorsa yapılmıştı.

Don Quijote rüzgârı hissedince dedi ki: ‘Dolunun, karın olduğu havanın ikinci kuşağına gelmiş olmalıyız muhakkak Sancho; gökgürültüsü, şimşek ve yıldırım ise, üçüncü kuşakta oluşur. Bu hızla yükselmeye devam edersek, çok geçmeden ateş kuşağına varacağız; fazla yükselip yanmayalım diye bu takozu ne tarafa çevirmem gerektiğini bilemiyorum.’

Bu arada, uzaktan, bir sopanın ucuna bağlı, kolayca yakılıp söndürülen üstüpülerle, ikisinin yüzlerini ısıtıyorlardı. (...)

İki yiğidin bütün bu konuşmalarını dük, düşes ve bahçedeki herkes duymakta ve müthiş zevk almaktaydı. Bu akla sığmaz, mükemmel serüveni sonuçlandırmak üzere, Clavileño’yu kuyruğundan üstüpülerle tutuşturdular; atın içi maytaplarla dolu olduğundan, tuhaf bir gürültüyle havaya uçtu ve Don Quijote’yle Sancho Panza, yarı kavrulmuş halde yere düştüler.” (691-693)

Serüvene atılmasıyla Don Quijote'nin koşulları yerine getirdiği, Malambruno'nun da Merlin'in emriyle iki aşığın ve sakallı nedimelerin büyüsunü bozduğu ilan edilir. Aptalcadır bütün bu mesele. Kısacası, dükalık şatosu Don Quijote ve Sancho adlı iki zavallının kobay muamelesi gördüğü bir laboratuvardır.

42. bölümde "Elemlî Nedime serüveninin başarılı ve eğlenceli sonucundan pek memnun kalan dük ve düşes, şakalarını ciddiye almaya ne kadar hazır bir kişiyle karşı karşıya olduklarını görerek, oyunu sürdürmeye karar verdiler. Ve böylece, hizmetkârlarıyla vasallarına, Sancho'ya vaat edilen cezire valiliği sırasında nasıl muamele edileceği konusunda talimat verdikten sonra (...) dük, Sancho'ya vali olarak yola çıkmak üzere hazırlanmasını, cezire halkının kendisini dört gözle beklediklerini söyledi." (696) Don Quijote, Sancho'ya bu makamda nasıl davranması gerektiği konusunda nasihat eder. Talimatları son derece basmakalıptır, eski kitaplardaki benzer asil ve bilge talimatları örnek alır; ancak kendi işkencecilerinin merhametsizliği ile [Sancho'ya] halkı merhametli bir şekilde yönetmesine dair tavsiyesi¹⁴ ilginç bir tezat oluşturur. Sancho valilik yapacağı,

14 Don Quijote tavsiyelerine şöyle başlar: "Arkadaşım Sancho, talih benim karşıma bir şey çıkarmadan senin başına talih kuşu konmuş olduğu için Tanrı'ya şükrediyorum. Senin hizmetinin karşılığını kendi iyi talihime bağlamış olan ben, yükselişimin ilk basamaklarındayım; sen ise, zamanı gelmediği halde, mantığa tamamen aykırı şekilde, en büyük arzuna kavuşmuş bulunuyorsun. (...) Sen ki, benim gözümde hiç şüphesiz hödügün tekisin, geceni gündüzüne, gündüzünü gecene katmadan, hiçbir çaba göstermeden, sırf gezgin şövalyeliğin havasını teneffüs ederek, pat diye bir cezireye vali oluverdin.

Ey Sancho! Bütün bunları, sana bağışlanan bir lütfu kendi değerine atfetme, olayları kolaylıkla yürüten Tanrı'ya ve daha sonra da gezgin şövalyelik mesleğinin yüceliğine şükret diye söylüyorum. Evlâdım, sana söylediklerime inanmaya hazır ol ve içine dalacağın fırtınalı denizde pusulan olacak, sana yol gösterip sakın bir limana ulaştıracak olan, Cato'ya yakışır nasihatlerimi dikkatle dinle; şunu bil ki, yüksek görev ve mevkiler, derin bir kargaşa denizinden başka bir şey değildir. (...)

(...) Kendilerini uyanık zanneden cahillerin pek rağbet ettiği gelişigüzel yargıya asla itibar etme. Yoksulların gözyaşları sende zenginlerin delillerinden daha fazla merhamet uyandırsın, ama adaletini etkilemesin. Zenginlerin vaat ve armağanlarının arasından, yoksulların da hıçkırılarıyla ısrarlarının arasından geçeceği görmeye çalış. Hakkaniyete yer varsa, yasanın bütün şiddetini suçluya bindirme; çünkü sert yargıç şöhreti de yufka yürekli yargıç şöhreti kadar kötüdür. Eğer kararında birini kayıracak olursan, armağanın değil, merhametin etkisi ağır bassın. (...)

yaklaşık bin kişiden oluşan köye girer; dükün topraklarındaki en iyi köylerden biri olan bu yerin etrafı duvarla çevrilidir. Hafızasına güvenen Sancho, adalet dağıtmada Kral Süleyman gibi olduğunu gösterir.

Incelememin gidişatını bir süreliğine dük ve düşesin aldatmacalarından uzaklaştırarak dikkatinizi büyük bir sanat örneğine çekmek istiyorum. Cervantes'in en az itiraz göreceği hatta çekildiğini düşünüyorum; bu esnada hikâyesi bir çift müstesna mı müstesna kanat elde eder. Sanat mantık sınırlarını çiğneme meyillidir. Şu örneğe parmak basmak istiyorum: eğer okuyucuyu ölümsüz ve mantıksız sanatın rüya âlemine usul usul alıp götüren olaylar ve pasajlar olmasa, bu roman, pikaresk hikâyesinin bizde başlattığı kahkahaya boğulup yok olurdu. İşte kitabın ikinci kısmı, yaklaşık 40. bölümünde, Sancho nihayet adasına kavuşur. Don Quijote silahtarının kendisinden aşağı olduğunu gayet iyi bilir, ancak bu aşağı adam başarılı olur; kendisi, yani efendi ise en büyük hayali olan Dulcinea'nın büyüsunün bozulmasına ulaşamamakla kalmaz, tuhaf da bir gerileme dönemine girer. Korkuyu öğrenir. Sefaletin kasvetini öğrenir. Tombul Sancho varlıklı bir adaya sahip olurken, sıksa Quijote'nin uzun ve –geriye baktığımızda– iç karartıcı ve başarısız serüvenlerine çıktığından beri hayatında bir değişiklik olmamıştır. Sancho'ya verdiği talimatların en önemli, belki de tek önemli olan tarafı (parlak bir İspanyol eleştirmen olan Madariaga'nın bana söylediği gibi), bu talimatların aslında başarıya ulaşmış emir kulunun gözünde kendi itibarını yükseltme çabası olduğudur.

Don Quijote, aklımızdan çıkarmayalım, kendi görkemini var eden ve karşılaştığı mucizeleri yaratan kişidir; ruhunda her hayalperestin en çok korkulan düşmanını barındırır: şüphe denen yılan, zihnine dolanan serüvenlerinin bir yanılısamadan ibaret olduğu bilinci. Bu talimatlardaki ifade insana geçkin, yıpran-

---

Hakkında hüküm vermek durumunda olduğun suçluyu zavallı bir adam olarak gör; insanın, kusurlu tabiatının yasalarına tâbi olduğunu unutma; başkasına zarar vermeden elinden geldiğince merhametli ve bağışlayıcı davran; çünkü Tanrı'nın bahşettiği meziyetlerin hepsi eşit değerde olmakla birlikte, merhamet, adaletten daha parlak, daha alımlı görünür gözümüze." (697-699)

miş, hiçbir şeyde dikiş tutturamamış silik bir şairin sağlıklı, herkesçe sevilen, girişken oğlunu karşısına alıp nasıl başarılı bir tesisatçı ya da siyasetçi olacağını nasihat etmesini andırır. 44. bölümde, yani kitaptaki sanatsal rüya unsurundan bahsettiğim bölümde, Sancho valilik yapacağı adaya götürülmüş, Don Quijote de dük ile düşesin korkunç şatosunda bir başına kalmıştır; hayalinde değil, gerçekte var olan bu şatonun her kulesi bir pençe, burcundaki her siper bir sivri diş gibidir. Gerçeklik Quijote'den daha Quijote çıkmıştır: Sancho gitmiş ve Don Quijote yapayalnız kalmıştır. Üzüntüyle dolu bir sessizlik çöker sanki. Ah, ben bilmez miyim, der Cervantes alelacele, nezaketsiz okurlarına – evet sayın okur, senin şu sevdiğiniz soytarı, komik ve şişman silahtar gitmiş olabilir ama “Bu arada o gece efendisinin başına gelenlere kulak ver; buna gülmesen bile dudakların sırtan maymun gibi gerilecektir; çünkü Don Quijote'nin serüvenleri ya hayranlıkla, ya kahkahayla karşılanmak zorundadır.” (706) Doğrusu, maymun gibi sırtan okur bu son derece önemli pasajı atlamaya meyillidir; bu eğiliminin nedeni de sözde kahkaha tufanı, ama aslında gaddarca, vahşice ve açıkçası ahmakça olan kedi sahnesine çabucak geçmek istemesidir.¹⁵

Sancho gitmiştir, Don Quijote tuhaf bir yalnızlığa düşmüş ve bir anda acayip bir kimsesizliğe, özlem dolu hislere kapılmıştır; yalnızlık duygusunu aşan, gayesiz bir nostaljik özlem duygusudur bu. Odasına çekilir, tüm hizmetkârların girmesini yasak eder ve kapısını kilitledikten sonra, iki mumun ışığında giysilerini çıkarmaya koyulur. Odada yalnızdır ancak perdeleri, deyim yerindeyse, hikâyenin penceresine çekilmemiştir; pencerenin parmaklıkları arasından yavaşça çıkardığı ve incelediği yeşil çorapların parıltısını görürüz – aynı, grotesk ile lirik unsurların benzer bir biçimde örüldüğü bir diğer ünlü hikâye olan Gogol'ün *Ölü Canlar*'ında, gecenin bir saatinde bir pencereden gelen ışığı, rüya gören bir konuğun bakmaya doyamadığı bir çift yeni çizmenin parlak derisini göreceğimiz gibi.

15 VN şu yorumu ekler: “Viking'in kısaltılmış *Portable Cervantes* edisyonunda bu ve diğer önemli pasajların çıkarılmış olması çok yazıktır. Siz siz olun, tüm kısaltmalardan uzak durun.”

Ama Don Quijote'nin çoraplarında yeni olan bir taraf yoktur. Ne felaket, diye iç geçirir anlatıcımız; çorabın sol eşinin ilmikleri kaçmış ve çorap panjura dönmüştür. Bu korkunç yoksulluk¹⁶ duygusu zaten hissetmekte olduğu üzüntüyü katlar ve sonunda keyifsiz ve hüzünlü bir şekilde yatağa girer. Bu hüznün, bu İspanyolca *soledad*, bu Portekizce *saudades*, bu Fransızca *angoisse*, bu Almanca *sehnsucht*, bu Rusça *toska*'nın sebebi yalnız Sancho'nun yokluğu ve çorabının kaçması mıdır? Acaaba, deriz – daha derin bir sebebi olup olmadığını merak ederiz. Unutmayın ki silahtarı Sancho, Quijote'nin deliliğinin dayanağı, kuruntularının payandasıdır; şimdi Don Quijote tuhaf bir yalnızlık çekmektedir. Mumları söndürür, ama sıcak bir gecedir ve uyuyamaz. Yataktan kalkıp parmaklıklı penceresini azıcık açar ve dışarı bakar; ay ışığıyla bezenmiş bahçede sohbet eden kadınların seslerini işitir – özellikle de düşesin nedi-mesi, genç bir kız ve bir çocuk olan, bu ve diğer sahnelere ege-men olan korkunç ve acımasız numaralar icabı La Mancha'nın en yürekli şövalyesine tutulmuş acılı bir hanımmış gibi davranan Altisidora'nın sesini.

Parmaklıklı pencerede durduğu sırada bir arpin tellerinin yumuşak seslerini işiten Don Quijote çok duygulanır. Bu müzik ezgileri, bu buruk güzellikte tüm hasreti, yalnızlığı birden çözüverir. Dulcinea'nın gerçek olmadığına dair gizli işaret ve üstü kapalı şüphe, şimdi gerçek bir melodi ve gerçek bir ses

---

16 Bu noktada Cervantes, hikâyenin sözde anlatıcısı olan Seyyid Hâmid Badincani'nin kendisini tutamayıp haykırışını araya ekler: “Ah yoksulluk, yoksulluk! Büyük Cordobalı şair sana ne sebeple ‘Kutsal ama kıymeti bilinmeyen hediye!’ demiş, anlamıyorum (...) Neden başka insanlara değil de, en çok asilzadelere, soylulara dadanıyorsun? Onları niçin ayakkabılarını isle parlatmak, ceketlerinin bazı düğmelerinin ipekten, bazılarının keçeden, bazılarının da camdan olmasına boyun eğmek mecburiyetinde bırakıyorsun? Onların yakaları niçin hep kalıplı değil de kırışık olmak zorunda? (...)”

Şerefi hep kuşku altında olan, ayakkabısındaki yamanın, şapkasındaki terlekelerinin, pelerinindeki aşınmaların, midesindeki açlığın bir fersah uzaktan görüldüğünü zanneden zavallının vay haline!” Badincani söze devam eder: “Çorabının kaçması Don Quijote'nin zihninde bütün bu düşünceleri uyandırdı (...) Başka renk bir ipekle de olsa çoraplarını yamamaya razıydı; oysa bu, bir asilzadenin çektiği bitmez tükenmez sıkıntılar arasında, sefaletinin en açık göstergelerinden biridir.” (708-709) (Ed.)

ile tezat oluşturur; bu gerçek ses de onu elbette Dulcinea rüyası kadar yanıltmaktadır – ama en azından gerçek, son derece alımlı bir genç kıza aittir; ve bu genç kız da birinci kısımdaki sevimsiz fahişe Maritornes değildir. Duygulanmıştır, çünkü o sırada benzer sayısız serüvenin tüm unsurları –parmaklıkları pencereler, bahçeler, müzik ve aşk, şimdi bir anlamda gerçek olan o şövalyelik kitaplarında okuduğu her şey– birden yeni bir sarsıntıyla geri döner; hayalleri gerçekle iç içe girer, rüyaları gerçeklikle kaynaşır. Küçük hanım Altisidora (ismi gerçekliğin yuvarlanan R’siyle okunur) yanbaşımda, bahçede, bir anlığına hem bedenem hem zihnim Dulcinea del Toboso’nun savunmasız ve silik bir sanrıdan ibaret hayalinden daha gerçek bir hale gelir. Ancak kalıtsal tevazusu, saflığı, gerçek gezgin şövalyenin yılmaz iffeti – tüm bunlar erkeksi duygularının önüne geçer; bahçedeki şarkıyı dinledikten sonra pencereyi sertçe kapatır ve “başına büyük bir felâket gelmiş gibi,” der Cervantes, yatağına uzanır; bahçeyi ateş böceklerine ve şarkı söyleyen kıza, bereketli aday da pancar yanaklı silahtarına bırakır.

Nefis bir sahnedir bu – hayal gücüne hitap eden, başta gösterdiğinden daha fazlasını okuyucuya sunan sahnelerden biridir: dalgın, özlem dolu ve ince şövalye; büzüşürülmüş halde yere atılmış yıpranmış, yakut rengi çorapları; kapatılmış parmaklıkları pencere ve bundan sonraki üç yüzyıl boyunca tüm dillerde romantik manzume ve nesrin yeşerdiği yer olan sıcak İspanyol gecesi ve bir başka sanrısına sarılarak diğeriyle mücadele eden elli yaşındaki –bedbaht, baştan çıkarılmış, Altisidora’nın şarkısıyla hararetlenmiş– Quijote.

Biz yine işkence evine dönelim. Ertesi akşam bir lavta isteyen Don Quijote, Dulcinea’ya olan bağlılığını ifade etmek ve Altisidora’yı niyetinden vazgeçirmek için yazdığı bir şarkıyı söylerken,

“ansızın, Don Quijote’nin penceresinin tam üstündeki bir balkondan aşağı, üzerinde en az yüz tane çingirak asılı bir ip sarkıttılar. Onun ardından, koca bir çuval kedi boşalttılar; kedilerin kuyruklarına da daha küçük çingiraklar bağlanmıştı. Çın-

gırakların gürültüsüyle kedilerin miyavlaması öyle bir yaygara kopardı ki, bu oyunu tasarlamış olan dük ve düşes bile korktular. Don Quijote ise dehşete düştü, dondu kaldı. Kader öyle istemiş olacak ki, iki üç kedi, odasının penceresinden içeri girdi; bir o yana bir bu yana savruluyorlardı; sanki odaya bir şeytan ordusu girmişti. Odada yanmakta olan mumları devirip söndürdüler; kaçacak yer arıyorlardı. (...)

Don Quijote ayağa kalktı ve elini kılıcına atıp pencereye doğru kılıcını sallamaya koyuldu; bir yandan da haykırıyordu: 'Defolun, fesat büyücüler! Defolun, rezil büyücüler! Ben La Mancha'lı Don Quijote'yim; sizin kötülükleriniz bana işlemez!'

Sonra dönüp odadaki kedilere doğru [Don Quijote] bol bol kılıç salladı; kediler pencereye atlayıp oradan kaçtılar; yalnız bir tanesi, Don Quijote'nin salladığı kılıçlar yüzünden sıkışıp kalınca, yüzüne atlayıp tırnaklarını, dişlerini şövalyenin burnuna geçirdi. Don Quijote acısından avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Bunu duyan dük ve düşes, sebebini de tahmin ederek hemen odasına koştular; kapıyı ana anahtarla açtılar ve zavalılı şövalyeyi, bütün gücüyle kediyi yüzünden çekmek için debelenir halde buldular.

(...) Ama bu tehditlere hiç aldırmayan kedi hırslıyor, sınıksız tutunuyordu. Sonunda dük kediyi söktü kopardı ve pencereden aşağı attı. Don Quijote'nin yüzü boydan boya tırmık içinde kalmıştı; burnu da pek sağlam durumda değildi; buna rağmen, o alçak büyücüyle tutuştuğu zorlu kavgayı başarıyla sonuçlandırmasına izin vermediklerine müthiş hayıflanıyordu." (721-722)

İşkencecileriyle bir başka karşılaşmasında da, Doña Rodriguez kızına yapılan haksızlığı düzeltmesi için şövalyeye geldiği zaman, karanlıkta çıkan bir arbedede Don Quijote'yi çimdikleyen düşesin kendisidir.

Bu sırada, Sancho adasını bilgelikle yönetmektedir, ta ki yalancılıktan düşmanlar kasabayı işgal edinceye kadar; zavalılı Sancho'ya oynanacak olan son numara budur. Dük ve düşes-

sin bu eziyet sırasında orada olmadıklarına dikkat edin; ancak daha sonra kendilerine anlatıldığı zaman doyusuya zevkine varacaklardır. Kasabanın sözde muhafızları Sancho'dan silah kuşanmasını ve kendilerine komutanlık etmesini isterler. Tüm korkusuna rağmen, "Giydirin şu zırhları bakalım, hayırlısı olsun," der Sancho. (766) İki kalkandan birini arkasına, diğerini önüne geçirip birbirine bağlarlar; Sancho yürüyemez, hatta kıpırdayamaz haldedir ve köylülere komutanlık etmesi istenmektedir. Sonra numaradan bir savaş başlar; Sancho yere kapaklanır, o doğrulamazken, tüm köylüler üzerinden geçerler. Kalkanları çözdüklerinde düşüp bayılır. Kendisine geldiğinde saati sorar ve neredeyse sabah olduğu, kasabanın galip geldiği haberini alır. Bunun üzerine başka bir şey söylemeden giyinmeye başlar; orada bulunanlar neden aceleyle giyindiğine anlam veremediğini onu izler ve beklerler. Bu sessizlik insana okulda güçsüz ve şişman bir çocuğa sataşanların halini hatırlatır; Sancho sessizce kalkar ve yüzünü siler. Her tarafı sızladığı için hızlı yürüyemez, yavaş yavaş ahıra doğru ilerler; orada bulunan herkes onun peşinden gider. Orada karakaçanına sarılır, gözleri dolmuş bir halde onunla konuşur, semerini kuşanır; bu sırada yanında duran kimse tek kelime etmez. Sonra binbir sıkıntı ve zorlukla eşeğinin üzerine biner ve etrafındakilere seslenir: "Beyler, yol açın bana, bırakın eski özgürlüğüme döneyim. Bırakın gidip eski hayatımı arayayım, bu yaşadığım ölümden dirileyim" (768) – neredeyse Proustvari sözlerdir bunlar. Bu sahnede Sancho, efendisinin melankolisiyle kıyaslanabilecek bir haysiyete ve ağır bir hüzne sahip olduğunu gösterir.

57. bölüm şöyle başlar: "Don Quijote, artık o şatodaki tembelliğe bir son vermenin iyi olacağını düşünüyordu; dükle düşesin kendisine yaptığı, bir gezgin şövalyeye lâıyk ikramlara gömülüp tembellik etmekle, yeryüzünde büyük bir eksiklik yarattığı kanısındaydı. Bu tembelliğin ve kapanmanın hesabını Tanrı'ya tek tek vermesi gerekeceğini tahmin ediyordu; bu yüzden, bir gün dükkân ve düşesten gitmek için izin istedi. Kendilerinden ayrılmasına çok üzüldüklerini belirtmekle birlikte, izin verdiler." (786) Barselona yolunda başlarından geçen serüven-

ler sırasında ünlü bir haydut olan Roque Guinart ile tanışılır; bu haydut, Don ve Sancho'yu onlarla eğlenebilecek arkadaşlarına teslim etmeye niyetlidir. Barcelona girişinde Roque'un dostu Don Antonio Moreno onları karşılar; şehre girdikleri sırada, kalabalığın arasındaki birkaç çocuk, Rocinante'yle karakaçanın kuyruklarını yakalayarak birer katırtırnağı (dikenli bir bitki) bağlar. Hayvanlar zıplamaya ve şahlanmaya başlar, bu sırada sahiplerini yere düşürürler. Ticari rodeo yarışmalarındaki zıplayan –karnına aşındırıcı bir kayış bağlandığı için şahlanan– atları izlemeye bayılanlar buna da güleceklerdir.

Barcelona'da bir başka iyi yürekli büyücü Don Quijote'yi misafir eder. Don Antonio “zengin ve akıllı bir soyluydu; ah-lâklı, namuslu eğlencelerden hoşlanırdı. Don Quijote evine geldiğinde, deliliğini zararsız bir şekilde ortaya çıkarmanın yollarını aramaya başladı”. (818) Buna uygun olarak da ilk iş Don Quijote'nin zırhlarını çıkarttırır; zırhsız şövalye dar güderi kıyafetiyle kalır; sonra da onu şehre bakan bir balkona çıkarır ve orada toplanmış olan insanlara ve çocuklara teşhir eder. Don Quijote ibretlik gibi dikilmekte, çocuklar da bir tek kafasında dikenli dallardan örülmüş tacı eksik bu çelimsiz, kederli adamı seyretmektedir. Ertesi gün ona “o havada buzu bile terletebilecek” (820) kalın bir kaftan giydirip atla gezintiye çıkarırlar. Sırtına büyük harflerle “*Bu, Yahudilerin kralıdır*” –pardon– “*Bu, La Mancha'lı Don Quijote'dir*” yazan bir parşömen işlenmiştir. “Gezintiye başladığında, her geçenin gözleri bu yaftaya takılıyor, (...) Don Quijote her görenin onu ismiyle tanınmasına şaşırıyordu. Yanında ilerleyen Don Antonio'ya döndü ve dedi ki: ‘Gezgin şövalyelik, bünyesinde müthiş bir imtiyaz barındırmakta; çünkü bu mesleği icra edenler, dünyanın her yerinde tanınıyor, ünleniyorlar. Bakınız Señor Don Antonio, bu şehrin çocukları bile, beni hiç görmedikleri halde tanıyorlar.’” (821)

Daha sonra, katıldıkları bir davette, sakar ve yorgun Don Quijote iki hınzır hanımla dans etmeye zorlanır; sonunda, bitkin düşmüş ve üzgün bir şekilde, balo salonunda kendini yere atar; bu adamcağızdan daha fazla eğlence çıkmayacağını anla-

yan iyi yürekli Don Antonio da, hizmetkârlarına şövalyeyi yatağına götürmelerini emreder.

Ancak dük ve düşesin Don Quijote ve Sancho ile henüz işi bitmemiştir. 68. bölümde şato ahalisini tekrar eğlendirmeleri için peşlerine silahlı süvariler gönderilir. Zavallı çifti bir taşra yolunda bulurlar; ikiliyi tehditler ve lanetler arasında şövalyenin düke ait olduğunu anladığı şatoya getirirler. Muhafızlar atlarından iner, Don Quijote ve Sancho'ya yapışır ve iki adamı avluya götürürler. “Avlu, çepeçevre dizilmiş yüz kadar meşale ve galerilerine yerleştirilmiş elliden fazla lâmbayla aydınlatılmıştı (...) Avlunun ortasında, yerden sekiz karış kadar yükseklikte bir katafalk duruyordu; tepesi olduğu gibi siyah kadifeden geniş bir sayvanla örtülüydü; etrafında, basamakların üzerine yerleştirilmiş yüzden fazla gümüş şamdanda beyaz mumlar yanmaktaydı. Katafalkın üzerine uzatılmış olan ceset o kadar güzel bir genç kıza aitti ki, güzelliğiyle ölümü bile güzelleştirmişti. Çeşitli güzel kokulu çiçeklerden örülü bir çelenkle süslenmiş olan başı, brokar bir yastığın üzerinde duruyordu; göğsünde kavuşmuş ellerinin arasında sarı, muzaffer bir hurma dalı duruyordu.” (857) Ölü ya da uyuyan güzel kılığında girmiş olan Altisidora'dır bu.

Birtakım gösteriler, şarkılar ve Rhadamanthys ile Minos'u temsil eden karakterlerin konuşmalarından sonra, ancak Sancho'nun suratına şaplak yemesi ve çimdiklenmesiyle Altisidora'nın bu büyüden kurtulabileceği ve hayata dönebileceği açıklanır. Sancho'nun tüm itirazlarına rağmen, malikânenin altı nedimesi içeri girer ve Don Quijote'nin ricasıyla, Sancho nedimelerin ve diğer müstahdemin kendisini tokatlamasına izin verir; “ama Sancho'nun dayanamadığı, batırılan iğneler oldu. Öfke içinde iskemlesinden kalkıp yanındaki yanan meşalelerden birini aldı ve nedimleri, bütün cellâtlarını kovalayarak dedi ki: ‘Defolun, cehennem görevlileri! Ben tunçtan mıyım ki bu korkunç işkenceyi hissetmeyeyim?’

Bu sırada Altisidora bunca zaman dümdüz yatmaktan yorulmuş olmalı ki, yan döndü; hazır bulunanlar bunu görünce hep bir ağızdan haykırdılar: ‘Altisidora canlandı! Altisidora

canlı!’ Rhadamanthys, Sancho’ya sakinleşmesini emretti; ama-
ca ulaşılmıştı.” (860) O gece şövalye ile Sancho uyurlarken
Cervantes, Arap tarihçi Seyyid Hâmid’in ipek peçesinin ardın-
dan “bir şeyi daha belirtir; oyunu oynayanları da oyuna gelen-
ler kadar deli bulduğunu, dükle düşesin, ahmaklara oyun oy-
namak konusundaki heveslerine bakıp, onların da ahmaklık-
tan bir parmak ötede olduğunu söyler.” (863) Bu hikâyenin
anlatıldığı 69. bölümün başlığı, “Bu büyük öykü boyunca Don
Quijote’nin başına gelen en garip, en ilginç serüvene dair”dir.
(857) İnsan, yazarın sahneyi ne kadar çok tantanayla, figüran-
lar, kostümlerle, ışıklarla, krallar, kraliçeler vesaireyle doldu-
rursa, okuyucunun da serüveni o kadar muhteşem bulacağını
düşündüğü fikrine kapılmadan edemez (aynı günümüzde film-
lerde olduğu gibi).

Son bir aldatmaca daha vardır. Sancho karanlıkta ağaçla-
rı kırbaçlayarak efendisine, Dulcinea’yı büyüsünden kurtara-
cak cezayı kendine verdiğini düşündürür – sanki uygun görü-
len sayıda kırbaç vurulmuş ve pusun ilerisinde bir yerde Dul-
cinea gerçekten büyüden kurtulmuştur. Bir yıldız, berrak bir
gece, insanın içini kaplayan bir zafer, bir başarı duygusu. Gür-
gen ağaçlarını kırbaçlamak için kullanılan yuların daha önce-
ki iki büyüde daha kullanıldığını not düşmenizi istiyorum: il-
ki birinci kısım, 20. bölümde, tokaç serüveninden hemen ön-
ce Sancho’nun Rocinante’ye yaptığı büyüde; diğeri de hizmetçi
kız Maritornes’in 43. bölümde Don Quijote’yi han penceresin-
den asmak için kullandığı sırada.

TARİHÇİLER MOTİFİ, DULCINEA VE ÖLÜM

Tarihçiler motifi

Hatırlayacağınız gibi, kitabımızın yapısıyla alakalı on maddeyi ya da aracı daha önce listelemiştim. Bu araçlardan, Cervantes'in baladlardan, halk deyişlerinden yaptığı alıntılar veya laf cambazlıkları gibi olanları yalnız laf arasında geçirebiliyoruz; ne kadar iyi olursa olsun, çevirinin yabancılaştırma katmanlarının altından asıl metnin nabzını yoklamamız mümkün değil. Kitapta diyalogların müthiş ustalığı ya da doğa tasvirlerindeki yapmacık şairaneliğin basmakalıplığı gibi konular üzerinde birkaç dakikalığına durduk. Edebiyatın evriminde duyusal çevrenin bireyselleşmesinin, insan konuşmasının bireyselleşmesinin gerisinde kalmış olduğu hususuna dikkatinizi çektim. İlave hikâyeler ve Arkadyen motifi biraz daha geniş ayrıntıyla ele aldık; anlatı kademelerinin çoğaltılmasına ve belirli bir yerde karşımıza çıkan karakter gruplandırılmalarındaki ilkel biçime parmak bastım. Şövalyelik kitapları motifi bir süre bizi oyaladı, *Don Quijote*'de karşımıza çıkan grotesk unsurun, şövalyenin okuduğu romanslarda alışılmadık olmadığını göstermeye çalıştım.

Arkasından aldatmaca motifini biraz ayrıntılı bir şekilde inceledik; o bölümde kitabın içindeki acımasızlık unsurlarının

altını çizdim. Yaşadığımız bu vahşi çağda dünyamızı kurtaracak sayılı şeylerden bir tanesi Eziyetten Uzak olmak, yani her türlü zulmün kayıtsız ve temelli yasaklanmasıyken, bu şartlar altında kitabımızın sözde eğlencesi içindeki acımasızlığa parmak basmakta haklıymışım gibi geldi. Bu acı ve vahşet dolu kitabı merhametliliğin ve komikliğin bir örneği olarak göstermenin sağlıklı bir hüküm olduğunu ifade ettim. Az önce de edebiyat uğraşında önemli olan tek şeyi, yani sanatın esrarengiz heyecanını ve estetik mutluluğun etkisini belirtmeye çalıştım. Bugün üzerinden geçmemiz gereken yapısal maddelerden geriye tek bir araç kalıyor: ona da tarihçiler motifi adını vermiştim.

İlk kısmın ilk sekiz bölümünde Cervantes, yazarı isimsiz bir tarihçeye uğraşan bir musahhahın numarası yapar; Don Quijote ona, “Bu eşsiz öyküyü nakledecek olan ey bilge büyücü, kim olursan ol,” diye hitap eder. 8. bölümün sonunda Don Quijote bir hanımın hizmetkârına saldırır; bu Vizcayalının Don Quijote'nin darbesine karşılık vermek için kılıcını kaldırdığını görürüz. Ancak, der Cervantes, onları bu halde bırakmamız gerekecek; anonim metin burada sona eriyor, ben de Don Quijote'nin serüvenlerinin devamına ulaşamadım.

En kilit noktada hikâyenin bölünmesi elbette şövalyelik romanlarında sıkça karşımıza çıkar; Cervantes de onları taklit etmektedir. O yüzden bir numaralı tarihçiyi isimsiz bir vakanüvis olarak işaretleyelim.

9. bölümde Cervantes kendi araştırmasını yürütmesi gereken sıkıntılı bir derleyici rolünde karşımıza çıkar. “Bu kadar iyi bir şövalyenin hiç görülmemiş kahramanlıklarını yazma görevini üstlenmiş bir bilginin olmaması, bana imkânsız ve geleneğe aykırı gibi geliyordu,” der.

“Serüven peşinde koştukları söylenen gezgin şövalyelerin hiçbiri bu durumda kalmamıştı; çünkü her birinin bir veya iki, âdeta özel bilgini olurmuş ki, yalnız yaptıklarını kaydetmekle kalmaz, kafalarından geçen en önemsiz, en gizli düşünceleri bile tarif ederlermiş. Bu kadar iyi bir şövalye, Platir ve benzerlerinin fazlasıyla buldukları şeyin eksikliğini çekecek kadar ta-

lihsiz olmamalıydı (...) öte yandan (...) yazılı olmasa bile, köyün ve çevre köylerin insanların belleğinde kayıtlı olmalıydı. Bu düşünceler kafamı karıştırıyor ve bende bu ünlü İspanyol'un, La Mancha'lı Don Quijote'nin bütün hayatının ve mucizelerinin aslını öğrenme isteğini uyandırıyor. O, La Mancha şövalyelerinin ışığı ve aynasıydı; çağımızda, bu çalkantılı zamanda, gezgin şövalyelik serüvenine atılanların ilkiydi. Onun işi haksızlıkla savaşmak, dulların imdadına koşmak, kamçılarını, atları ve bekâretlerinin yüküyle iki büklüm dolaşan, dağdan dağa, vadiden vadiye gezen genç kızları korumaktı. (...)

Yani bu bakımdan ve daha başka birçok bakımdan, yiğit Don Quijote'miz sürekli ve unutulmadan övülmeyi hak etmiştir. Hattâ ben de bu hoş öykünün sonunu bulabilmek için gösterdiğim çabalardan ötürü övgüye hak kazandım." (91-92)

Cervantes talihi yaver gitmiş ve Toledo pazarında defterler ve kâğıt desteleri halinde Arapça bir el yazmasına rastlamış gibi anlatır. Yazar bir Mağriplidir; Cervantes onu türbanından tırnağına yaratır ve el yazmasının başında kendisini takdim etmiş olduğu gibi adını Arap tarihçi Seyyid Hâmid Badincani koyar. Artık Cervantes bu ipek peçenin ardından konuşacaktır. İspanyolca konuşan bir Mağriplinin el yazmasının tamamını bir buçuk aydan biraz daha uzun bir sürede Kastilya lehçesine tercüme ettiğini söyler. Keşfedilmiş el yazması da sıkça rastladığımız, 19. yüzyılın bitişine kadar yazarların kullanmaya devam edecekleri bir motiftir. Cervantes, el yazmasının ilk sayfasında Don Quijote ile Vizcalı arasındaki çarpışmayı resmeden bir illüstrasyon olduğunu söyler – onları tam da 8. bölümün sonunda tasvir edildikleri gibi, kılıçları havada, vesaire, göstermektedir. Metnin kırılma noktasında dondukları anın ne kadar titizlikle bir resme dönüştürüldüğüne dikkat edin. Hikâye kaldığı yerden devam ettiğinde resim tekrar canlanacak ve çarpışma devam edecektir; aynı futbol maç yayınlarında görüntünün durması, sonra tekrar hareketlenmesi gibi.

Cervantes'in 1603 veya 1604'teki ruh halinin, bu matrak motiflerle kaygısızca oynayan birininkiyle alakası yoktur. Tekrar

okuma veya planlama yapmaksızın hiddetle çalıştığı bir dönemdedi. İlk kısmı yazmasına neden olan yoksulluktu. On yıl sonraki ikinci kısmın nedeni yoksulluk olduğu kadar bıkkınlıktı da; çünkü ikinci kısmı yazdığı sırada Cervantes, hayali kahramanına eziyet etmesi için yarattığı karakterlerden daha acımasız, hayali kahramanının serüvenlerini kayda geçirmesi için yarattığı ağırbaşlı, belagatli ve titiz tarihçiden daha canlı bir büyücünün azizliğine uğramıştır; biz yine de fazla ileri sıçramayalım. Birinci kısımda, Cervantes'i saymayacaksak, iki tarihçi vardır: biri ilk sekiz bölümdeki isimsiz vakanüvis, diğeri de kitabın geri kalanını yazmış olan Seyyid Hâmid Badincani'dir.

Cervantes, kendisinden sonraki yazarların da yapacağı gibi, tercüme ettirmiş olduğu tarihçenin yetkinliğini kullanarak ve Mağripli yazarın İspanyol kahramana atfedilebilecek olan abartılara karşı bir teminat olduğunu söyleyerek kendisini koruyacaktır:

“Bu öykünün gerçekliği konusunda tek itiraz, yazarının Arap olması olabilir; çünkü bu milletin özelliklerinden biri, yalancılıktır. Ne var ki, bize düşman olduklarından, hikâyenin fazlası değil, eksigi olması beklenir. Öyle de yaptığı kanısındayım, çünkü bu kadar iyi bir şövalyeyi övmeye gelince, kalemini cimrilik etmeden kullanabileceksen, kullanması gerekirken, galiba kasten sessiz kalmış. Kötü etmiş, daha kötü düşünmüş. Tarihçilerin kesin ve doğru olmaları, taraf tutmamaları gerekir. Ne çıkarın, ne korkunun, ne hıncın, ne sevginin, tarihçiyi gerçekten saptırmaması gerekir. Gerçeğin kaynağı, tarihtir; zamana denk olan, olayları saklayıp koruyan, geçmişe tanıklık, şimdiki zamana örnek teşkil eden, geleceğin habercisi tarih. En hoş hikâyeden beklenebilecek her şeyin, bu öyküde bulunabileceğini biliyorum; eğer iyi bir şey eksik olursa, kendi adıma eminim ki, suç kahramanda değil, köpek yazarının anlayışsızlığındadır.” (94)

İkinci kısımda bir başka motif daha metne girer. Yeni bir karakter olan bakalorya sahibi Sansón Carrasco, seyahatlerinden dönmesinden beri yalnız bir ay geçmiş olmasına rağmen (Cer-

vantes böyle tutarsızlıkları hiç umursamaz; genellikle büyüden bahsedip konuyu savuşturur) Don Quijote'nin serüvenlerinin hikâyesinin, yani ilk kısmımızın, Benengeli tarafından kâğıda döküldüğünü ve Cervantes tarafından tashih edildiğini, neşredildiğini ve halkın beğenisine sunulduğunu söyler. Carrasco'ya göre okurların kitaplarda bulduğu muhtelif kusurların tartışıldığı kısım çok eğlencelidir. Maalesef fazla giremeyecek olsam da, Sancho'nun Morena Dağları'nda eşeğini çaldırıp çaldırmadığı sorununu açıklamak için Cervantes'in içtenlikle uğraştığını belirtmem gerek. Don Quijote'nin tüm bunlara verdiği cevaplar da itinayla not düşülmeli.

Şimdi, ikinci kısmın başlarında, 14. bölümde, Aynalar Şövalyesi kılığındaki (yansımalar ve yansımaların yansımaları kitap boyunca gözümüzü alır) cingöz, maskeli Carrasco, Don Quijote'ye şöyle hitap eder: “Son olarak da, [hanımı Casildea de Vandalia] İspanya'nın bütün illerini dolaşıp buralarda dolaşan bütün gezgin şövalyelere, onun yaşayan kadınların en güzeli, benim de yeryüzündeki en yiğit, en âşık şövalye olduğumu itiraf ettirmemi emretti. Bu emri üzerine, ben İspanya'nın büyük bölümünü dolaştım ve bana karşı çıkma cüretini gösteren birçok şövalyeyi yendim. Ama benim en çok gururlandığımı, övündüğümü, meşhur La Mancha'lı Don Quijote'yi benzersiz bir savaşta yenmiş ve benim Casildea'mın, onun Dulcinea'sından daha güzel olduğunu itiraf ettirmiş olmamdır. Sırf bu galibiyetle, kendimi dünyanın bütün şövalyelerini yenmiş sayıyorum; çünkü bu dediğim Don Quijote, onların hepsini yenmiştir. Ben de onu yenince, onun şanı, şöhreti ve şerefi benim şahsıma geçmiş, aktarılmış oldu. (...) Bu yüzden de, adı geçen Don Quijote'nin sayısız kahramanlığı, artık benim oldu.” (525) Hatta, bir şövalyenin şanı kimliği olduğu için, Don Quijote benim de diyebilirdi. Bu nedenle gerçek Don Quijote'mizin yansıması olan Don Quijote'yle çarpışması, bir anlamda, gölgesiyle bir çarpışma gibidir; Carrasco ile bu ilk çarpışmasından da, bizimki galip ayrılır.

Şimdi çok acayip bir şey olacak. Bir tarafta Cervantes kitabını yazmış olan büyücüleri uydurur, diğer tarafta kitabın içerisindeki Don Quijote şövalyelik romanslarından fırlayan büyücü-

lerle boğuşurken, Cervantes –gerçek yazar olanı– bir anda sözümona gerçek hayat düzleminde bir büyücünün azizliğine uğrar. Bu olayı da okuyucusunu eğlendirmek için özel bir motif olarak benimseyecektir.

Cervantes, Arap tarihçisini kendisi uydurdu. Sözümona “gerçek hayat” ise gezgin şövalyemizi çalan haddini bilmez bir Aragonluyu meydana çıkarmıştır. Cervantes hâlâ Don Quijote’nin serüvenlerinin (bazı gecikmelerden sonra) 1615’te yayımlanacak olan ikinci kısmını yazmaktayken, kuzey İspanya’daki Tarragona’da bir kaçak “İkinci Kısım” neşredilmiş ve muhtemelen Cervantes’in birinci kısmın on yıllık telif haklarını kaybettiği zaman, yani 26 Eylül 1614’te piyasaya çıkmıştı. Bu gayri meşru devam hikâyesinin yazarı kitaba “Alonso Fernandez de Avellaneda” imzasını atmıştır; müstear bir isim olduğu neredeyse kesindir ve yazarın kimliği hâlâ çözülememiştir. Cervantes’in kendi ikinci kısmına yazdığı önsöz ve diğer yerlerde söyledikleri, ayrıca kitabın içindeki deliller, orta yaşlı bir Aragonlu olduğunu (Tordesillas doğumlu), meslek olarak yazarlık yaptığını, kilise meseleleri (özellikle Dominiken tarikatına dair konular) hususunda Cervantes’ten daha fazla bilgi sahibi olduğunu; Cervantes’in birinci kısmın bir veya iki yerinde sertçe eleştirdiği Lope de Vega’nın (*Don Quijote*’yi resmen yayımlanmasından önce tasvip etmediğini dile getirmiştir) tutkulu ve kıskanç bir hayranı olduğunu işaret ediyor. Birkaç isim gündeme getirilmiş. Onlardan bahsetmeyeceğim. Kim olduğunu kimbilir. Cervantes uzmanları, Avellaneda’nın gerçek ismini bu gayri meşru *Don Quijote*’nin ilk cümlelerinde gizli bir anagram ya da akrostişte bulmak için nesiller boyu uğraşmışlardı. Cervantes’in büyük büyükannesinin adının Juana Avellaneda olduğunu, Cervantes’in imzasını attığı ikinci kısımda kullanabileceği yeni bir motif olsun diye kaçak *Don Quijote*’yi yazmış olduğunu –bu yüzden kendi kitabındaki karakterlerin Avellaneda’nın karakterleriyle tanıştığını– düşünenler olduğunu karanlık bir not olarak düşelim biz. Tekrar edeyim, Avellaneda’nın esasen kim olduğunu bilen kimse yok; üslubu da Cervantes’ten bayağı farklıdır: onun kadar ferah değil, daha iğnelidir, tasvirleri de daha kısadır.

Avellaneda'nın devam kitabındaki Don Quijote –ilk beyefendinin hulyalı havası ve dokunaklılığının tamamen eksik olduğu ucuz, kartondan bir Don Quijote'dir– Zaragoza'ya, orada düzenlenecek olan bir zirhli turnuvaya katılmak için yola çıkar. Ona iyi yazılmış diyebileceğim bir Sancho eşlik eder. Unutmayalım, birinci kısmın sonunda, gerçek Don Quijote'nin kitapta anlatılan serüvenlerden sonra Zaragoza'ya gitmiş olduğu yazıyordu. Cervantes'in yazmış olduğu ikinci kısımda da kahramanı Zaragoza'ya giden kuzey yoluna çıkar ve bir süre bu yolda ilerler; fakat bir handaki insanların gayri meşru Don Quijote'yi ve Zaragoza'daki serüvenlerini tartıştığını duyduğunda, bu adi hayaletle karşılaşmak istemediği için kibirinden vazgeçerek Barselona'ya gitmeye karar verir. Bir ayrıntı daha: Gayri meşru devam hikâyesinde, Don Quijote'nin Dulcinea'ya olan aşkı sona erer ve platonik hayranlığını korkunç Kraliçe Zenobia'ya aktarır. Aslında bu kadın bir işkembecidir; sucuk satar, lokantacılık yapar; Barbara Villalobos adında kızarık gözlü, köfte dudaklı, yanağında yara izi olan, elli yaşında tombul bir kadındır.

Gerçek ikinci kısımdaki dükalık motifinin Avellaneda'nın kitabında tuhaf bir şekilde yankılandığını görürüz –herhalde bu tip tesadüfleri bir edebi geleneğe bağlamak mümkündür– ama Avellaneda'nın kitabında da Don Álvaro adındaki bir asilzade, Don Quijote'yle aynı dük ile düşes gibi kendi eğlencesi için uğraşır. Tamamına bakıldığında Avellaneda'nın tutumunun daha iyi yürekli ve merhametli olduğu söylenebilir. Avellaneda'nın kitabının, Cervantes'in coşkulu destekçilerinin iddia ettiği gibi değersiz olduğu kesinlikle doğru değildir. Aksine, hareketli ve seri bir kitaptır ve birtakım pasajların kitabımızdaki kaba güldürüye denk olduğunu söylemek yanlış olmaz.¹

1 Diğer yandan, daha sonra silinmesi için işaretlediği bir deneme sayfasında VN, Sancho'nun efendisini terk edip karnını doyuran ve iyi para veren zengin bir lorda yamanmasını, bu sırada Don Quijote'nin Don Álvaro tarafından kandırılmasını ve alt edecek düşman arayışıyla yola çıkıp Toledo'da bir akıl hastanesinde gezgin şövalyeliğinin sona ermesini not düşmüştür: “Orada tutulmuş, tedavi olmuş, tımarhaneden ayrılmış, tekrar delirmiş, Eski Kastilya boyunca gezip pek çok olağanüstü serüven yaşamıştı. Silahtar olarak Sancho yerine erkek kılığına girmiş hamile bir kadını yanına almıştı. Bir çocuk doğurduğunda çok şaşırılmıştır. Onu bir handa güvenilir ellere emanet ettiğinde yeni serüvenler

Cervantes, Don Quijote'nin serüvenleri dizisini nasıl sonlandıracaktır? Mutlaka yaşanması gereken bir buluşma, kahramanımızın karşılaşması gereken bir adam olmalıdır. Tiyatroda buna *la scène à faire*, yani olması muhakkak sahne denir.

Hakiki ikinci kısımda okuyucu, bakalorya sahibi Carrasco'nun arka planda bir yerde Don Quijote'yle ilk karşılaşmasında yediği dayağın yaralarını sardığı ve onunla tekrar karşılaşmak istediğini içten içe bilmektedir. Don Quijote ister yolda, ister büyülmüş mağarada, ister dükün şatosunda, isterse de Barcelona'da olsun—çirkin bir tabir kullanacağım ama— hep göz hapsindedir. Bu bir moladan ibarettir; her an Carrasco, muhteşem, pırıltılı ve göz alıcı bir kılıkla Don Quijote'nin yolunu kesecek, kaba kuvvet ve aşağılamalarla sonunu getirecektir. Aynen de böyle olur. 64. bölümde eski Aynalar Şövalyesi Carrasco bir kez daha Don Quijote'ye meydan okur; şimdi bir kez daha kılık değiştirmiş ve kendine Beyaz Ay Şövalyesi adını vermiştir. İki zıt kuvvet tarafından itilmektedir: biri kötü bir duygu olan intikama susamışlıktır; diğeri ise iyidir: ilk başta niyetlendiği gibi Don Quijote'yi bu işleri bıraktırmak, uslu bir çocuk gibi eve göndermek ve en az bir yıl ya da deliliği tedavi oluncaya kadar gezgin şövalyelikten vazgeçirmek.

Şimdi beni yakından takip edin. Don Quijote'nin serüvenlerini fazla okumaktan keyifli bir cinnet halindeki muhayyilemiizi şöyle bir serbest bırakalım. Şahsen, son düellonun meydanına geldiğinde Cervantes'in daha önceden belirttiği şeyi tamamen göz ardı ettiği fikrindeyim. Bana kalırsa hikâyede kendi emekleriyle hazırlamış ve kurmuş olduğu doruk noktası, kılık değiştirmiş aya benzer Aynalar Şövalyesi Carrasco'nun aynamsılığıyla da uyuşacaktı.² Carrasco'nun ikinci kısmın başında,

aramaya çıkmış, Sıkıntılar Şövalyesi (Caballero de los Trabajos) adını almıştır. Avellaneda'nın kitabının son sayfası budur; Cervantes'in ayağını yere basmasına, kahramanının İspanya'nın her yerinde hamile silahlarla sahte sancaklar altında at süreceğine ölmesine karar vermesine şaşırılmamalıdır. Avellaneda'nın bir anlamda şövalyemizin ölümünden sorumlu olduğu söylenebilir.”

- 2 “Aya benzer Aynalar Şövalyesi” tabirinde (VN'nin el yazısında olduğu gibi) “aya benzer” daha sonradan yapılan bir ektir, cümlenin baştaki hali şöyleydi: “Önce Aynalar Şövalyesi, şimdi de Parlak Ay Şövalyesi, yani bir büyücünün aynası gibi, bilmem anlatabiliyor muyum.”

14. bölümde, Don Quijote ile ilk karşılaşması sırasında bir başka Don Quijote'yi yenerek Don Quijote olduğunu belirttiğini de hatırlatayım. Kimdir bu diğer Don Quijote? Carrasco kendini gayri meşru Don Quijote ile özdeşleştiriyor gibidir. Bana kalırsa kendi elinden çıkan işaretin peşinden gitmemesi ve son sahnede, Don Quijote'nin Carrasco'yla değil de Avellaneda'nın sahte Don Quijote'siyle karşılaşmaması Cervantes'in kaçırdığı bir fırsattır. Kitap boyunca sahte Don Quijote'yi bizzat tanıyan insanlarla karşılaşmış, Dulcinea gibi sahte Don Quijote'nin ortaya çıkmasını da hazır beklemekteyizdir. Şövalyemizi bir çırpıda haklayan kılık değiştirmiş Carrasco'yla olan aceleyle yazılmış, muğlak bir karşılaşma yerine, gerçek Don Quijote en kilit çarpışmasında sahte Don Quijote'yle dövüşse olağanüstü olmaz mıydı! Bu hayali muharebede kim galip gelirdi – hayalperest, sevimli yaratıcı delilik ustası mı, yoksa dayanıklı bir sıradanlık sembolü olan sahtekâr mı? Ben paramı Avellaneda'nın adamına yatırıyorum; hayatta sıradanlık dehadan daha şanslı olduğu için, böylesi anlamlıdır da çünkü. Hayatta gerçek yiğitliği atından düşüren hep sahtekârlıktır. Hazır gündüz düşlerine dalmışken, kitapların alinyazısına içerlediğimi de eklemek istiyorum; gerçek kitabın okuyucularının ilgisini çekmek için bir başka isimle yalandan, gayri meşru bir devam hikâyesi yazmak, sanatsal teknikte ufak bir çığır açmış olurdu. Avellaneda'nın da, gizlendiği aynaların altında, Cervantes çıkması gerekirdi.

Dulcinea

Bu noktada, Dulcinea del Toboso hakkında bildiklerimizi özetleyelim. Bu ismin Don Quijote'nin romantik bir buluşu olduğunu biliriz; ama kendi köyüne birkaç kilometre uzaklıktaki El Toboso köyünde prensesinin bir prototipinin yaşadığını da kendisi ve silahtarından öğreniriz. Aslında isminin Aldonza Lorenzo olduğu kitap içerisinde belirtilir; güzel bir çiftçi kızıdır, domuz etini salamura yapmakta ve buğday elemekte beceriklidir. O kadar. Don Quijote'nin yazarıyla paylaştığı yeşil sevgisi ile hanımına atfettiği yeşil gözler, aynı süslü ismi kadar ro-

mantik bir buluştur. Başka ne biliyoruz? Efendisinin yolladığı haberi iletmemiş olduğu için, Sancho'nun tasviri elbette geçersizdir. Diğer yandan, onu iyi tanır – güf bir sesi ve alaycı bir kahkahası olan iri yarı, kuvvetli bir kızdır. Sancho 25. bölümde haberi yollamaya gitmeden önce, efendisine onu şöyle tasvir eder: “Köyün en kuvvetli delikanlısı kadar iyi cirit attığını söyleyebilirim size. Tanrı hakkı için, kusursuz bir kızdır, kanlı canlı, sağlam yapılıdır, sevgilisi olduğu gezgin şövalyeyi her dertten kurtarır. Yüce Tanrım, ne kas vardır onda, ne ses vardır! (...) En iyi tarafı da, hiç nazlı olmamasıdır, çok hoş sohbetir; herkesle şakalaşır, her şeyle alay eder, eğlenir.” (213)

1. bölümün sonunda Don Quijote'nin Aldonza Lorenzo'ya âşık olduğunu öğreniriz – bunun bir platonik sevgi olduğu açıktır; yine de geçmiş yıllarda ne zaman El Toboso'ya yolu düşse, bu güzel köylü kızını beğenmiş olduğunu çıkarabiliriz. Bu yüzden “hayalindeki sevgili sıfatını ona vermeyi uygun buldu. Asıl adıyla tamamen ilgisiz olmayacak, bir prensesi, soylu hanımefendiyi hatırlatacak bir isim aradı ve *Dulcinea del Toboso*'da karar kıldı; kız El Tobosoluydu. Bu isim de, kendisine ve kendine ait olan her şeye verdiği diğer isimler gibi, hem âhenkli, hem değişik, hem de anlamlı geliyordu şövalyemize.” (55) 25. bölümde on iki yıldır ona âşık olduğunu öğreniriz (şimdi yaklaşık elli yaşına gelmiştir); bu on iki yıl içerisinde yalnızca üç dört kez görmüş olduğu bu kızla hiç konuşmamıştır; kız da, onun kendisine baktığını fark etmemiştir zaten.

Aynı bölümde Sancho'ya fırça çeker: “Kısacası Sancho, benim *Dulcinea del Toboso*'m, ondan istediğim iş için, dünyanın en soylu prensesi kadar iş görür. Tabii, çünkü hanımları istedikleri isimle öven bütün şairler, onlara sahip değildiler. Sen sanıyor musun ki, kitapları, romansları, berber dükkânlarını ve tiyatroları dolduran bütün o *Amaryllis*'ler, *Phyllis*'ler, *Silvia*'lar, *Diana*'lar, *Galatea*'lar, *Alida*'lar ve diğerleri, gerçekten, etten, kemikten kadınlardı ve onları övenlere aittiler? Tabii ki hayır, çoğu uydurmaydı; şiirlere konu olsun diye, şairi âşık, âşık olabilecek tıynette bir adam olarak tanınsın diye uydurulmuştu. Aynı şekilde, benim de Aldonza Lorenzo'nun güzel ve na-

muslu olduğunu düşünmem, buna inanmam yeterli; soyluluk meselesi pek önemli değil, rütbe vermek üzere gidip soruşturacak değiller ya; ben dünyanın en soylu prensesi kabul ediyorum onu.” Don Quijote sözlerini şöyle sonlandırır: “Eğer bilmiyorsan öğren Sancho: İnsanı sevmeye sevkeden, her şeyden önemli iki şey vardır, güzellik ve iyi şöhret; bunların ikisi de Dulcinea’da bol bol var; çünkü güzellikte kimse onunla rekabet edemez, şöhretine de ulaşan az bulunur. Sonuç olarak, ben bütün söylediklerimin doğru olduğunu hayal ediyorum, ne bir eksik, ne bir fazla; onu hayalimde istediğim şekilde canlandırıyorum, güzelliğini de, soyluluğunu da; onunla ne Helena rekabet edebilir, ne Lucretia, ne de geçmiş çağların ünlü Yunanlı, barbar ve Latin kadınlarının herhangi biri. Kim ne derse desin; cahiller bu yüzden beni kınasa da, akli başında kimseler suçlayamayacaktır.”³ (214-215)

Şövalyenin çılgınca serüvenleri boyunca Aldonza Lorenzo’nun bu hatırasına bir şeyler olur ve arka plan ayrıntılarının solmasıyla Aldonza, Dulcinea’nın temsil ettiği romantik genellemelerce yutulur; bu yüzden ikinci kısmın 9. bölümünde hanımını aramak için Toboso’ya geldiklerinde Don Quijote, Sancho’ya ters bir şekilde şunu söyleyebilir: “Bana bak kâfir! Ben sana bin kere söylemedim mi, ben eşsiz Dulcinea’yı hayatımda bir kere olsun görmedim, sarayının eşliğinden geçmedim, sadece kulaktan, güzelliğinin ve akıllılığının şöhretine âşık oldum diye?” (499) İşte bu görüntü tüm kitaba işlemiştir; ancak okuyucu istediği kadar beklesin, El Toboso’da asla görülmeyecektir.

3 İkinci kısmın 64. bölümünde Beyaz Ay Şövalyesi’nce atından düşürülüp ölümle tehdit edildiğinde, Don Quijote esin kaynağını yılmadan savunmaya devam eder: “Don Quijote perişan, sersemlemiş bir halde, siperliğini kaldırmadan, mezarın içinden konuşmuş gibi, kısık, boğuk bir sesle dedi ki: ‘Dulcinea del Toboso dünyanın en güzel kadınıdır; ben de yeryüzünün en bahtsız şövalyesiyim; zayıflığım yüzünden bu gerçeği saptırmam doğru olmaz. Ey şövalye, mızrağını sapla ve canımı al; nasılsa şerefimi elimden aldın.’” (839) Carrasco içinse güzellik meselesi yalnız dövüşlerine bahane olduğundan, şöyle cevap verir: “Señora Dulcinea del Toboso’nun güzelliğinin şöhreti, zedelenmeden devam etsin; ben bu çarpışmaya başlamadan önce anlaştığımız şekilde, büyük Don Quijote’nin bir yıl boyunca veya benim emrime kadar köyünde kalmasıyla yetinirim.” (839) (Ed.)

Ölüm

Beyaz Ay Şövalyesi kılığına girmiş olan Sansón Carrasco, Barcelona'da Don Quijote'yi kolaylıkla alt eder ve ondan bir seneliğine köyüne dönme sözünü koparır. Don Antonio Moreno'ya başına gelen ilk talihsizlikten sonra başarılı olan planını anlatan Carrasco şu teminatı vermeyi de ihmal etmez: "Kendisi gezgin şövalyeliğin kurallarına titizlikle uyduğundan, hiç şüphesiz şartıma uyacak, sözünü tutacaktır. (...) Size yalvarırım beni ele vermeyin, kim olduğumu Don Quijote'ye söylemeyin ki, benim bu hayırlı tasarım başarılı olsun, hemşerimiz şövalyelik saçmalıklarına kapılmadığı sürece gayet düzgün olan şuuru kavuşsun."⁴ (840-841)

Don Quijote ve Sancho Panza Barcelona'dan ayrılıp köyüne dönerken, Quijote heyecanlı ve sıkıntılıdır. Zırh giymemektedir ve yolculuğa uygun giyinmiştir; Sancho ise, zırhı eşeğe yükledikleri için yayan ilerlemektedir. "Bildiğim şu ki, bu dünyada kader diye bir şey yoktur," der Sancho'ya, "iyi, kötü, hiçbir olay tesadüfî değildir; her şey Tanrı'nın emriyle olup biter. İşte bu yüzden, herkes kendi kaderini kendi çizer derler. Ben de kendi kaderimi çizdim; ama gerekli ihtiyatlılığı gösteremediğim için, kendimi beğenmişliğimin kurbanı oldum; Beyaz Ay Şövalyesi'nin güçlü, iri atı karşısında sıska Rocinante'nin direnemeyeceğini düşünmeliydim. Her şeye rağmen cesaretimi kaybetmedim, elimden geleni yaptım, yere yıkıldım; şerefimi kaybettim ama sözümü tutmamak gibi bir şerefsizlik yapmam, yapmam. Cüretkâr ve yiğit bir gezgin şövalyeyken, bileğimin gücünü yaptıklarımla kanıtlıyordum; şimdi ise, sıradan bir silâhtar olarak, söylediklerimi, verdiğim sözü tutarak kanıtlayacağım. Yürü, arkadaşım Sancho, gidip köyümüzde bir yıllık yaşağımızı dolduralım; bu yasak süresince, asla aklımdan çıkmayan silâhşörlük mesleğine dönmek için gerekli gücü ve cesareti toplayalım." (844-845)

4 Don Antonio'nun cevabı, her ne kadar bencillikten olsa da, okurda bir duygu uyandıracaktır: "Ah beyefendi, (...) dünyadaki en hoş deliyi uslandırmak istemekle bütün dünyaya vermiş olduğunuz zarar yüzünden Tanrı sizi affetsin!" (841) (Ed.)

Dulcinea hiç çıkmayacak mıdır karşımıza?

72. bölümde, eve dönüş yolunda Don Quijote biriyle karşılaşır – umduğumuz gibi gayri meşru Don Quijote'yle değil ama bu gayri meşru hikâyedeki karakterlerden biriyle, isim vermek gerekirse, asıl hikâyede aşağı yukarı dükün veya Don Antonio'nun rolünü oynayan Don Alvaro Tarfe ile karşılaşır. Don Alvaro gerçek Don Quijote'ye, Avellaneda'nın Don Quijote'si iyi bir arkadaşımdı, der. "Onu köyünden çıkararak ben oldum; en azından Zaragoza'da yapılan mızrak dövüşüne benimle birlikte gelmeye ben ikna ettim. Gerçekten de çok iyiliğim dokunmuştur kendisine. Cüretkârlığı yüzünden sırtına kırbaç yemekten kurtardım onu." (873) Don Quijote bu olaya bir nokta koymaya karar verir ve notere, gerçek Don Quijote ve Sancho Panza'nın Avellaneda'nın kitabındakiler olmadığını ifade eden bir belge hazırlatırlar.

"O gün ve gece boyunca, başlarına anlatmaya degecek bir olay gelmeden, yol aldılar; Sancho o gece çilesini doldurdu; Don Quijote buna müthiş sevindi. Yolda, sevgilisi Dulcinea'yı bü-yüsü çözülmüş halde bulmayı umut ederek sabahı bekliyordu; ertesi gün yolda karşılaştıkları her kadına Dulcinea del Toboso mu diye bakıyordu; Merlin'in verdiği sözlerin yalan olamayacağından kesinlikle emindi. Bu düşünce ve arzularla bir yamacı tırmandılar ve aşağıda köylerini gördüler. Sancho köyünü görünce diz [çöktü.]" (875)

Köye girdikleri sırada karşılaştıkları belirsiz alametler Don Quijote'yi rahatsız eder: bir çekirge kafesi yüzünden kavga eden iki oğlan ile avcıdan kaçarak Sancho'nun eşeğinin altına saklanan, Sancho'nun yakalayıp efendisine takdim ettiği bir tavşan. "*Malum signum! Malum signum!*" Tavşan kaçıyor, tazılar kovalıyor; Dulcinea görünmüyor!" (876) Eve geldiklerinde rahip, berber, bakalorya sahibi Carrasco ve diğer herkesle karşılaşır: "Don Quijote uygun bir zaman beklemeden, hemen o anda, bakalorya sahibi ve rahiple bir kenara çekildi ve kendilerine kısaca mağlûbiyetini, bir yıl boyunca köyünden çıkmasının yasaklandığını anlattı. (...) O yıl boyunca çoban olmayı, is-

sız kırlarda teselli aramayı düşünmüştü; orada sevda hayallerine bir çıkış bulur, faziletli çobanlık mesleğini icra ederdi. Kendilerine yalvarıyordu: Fazla işleri yoksa, daha önemli işler engel olmazsa, ona eşlik etsinlerdi.” (878)

Kral Lear'da, Lear'ın Cordelia'yı teselli ettiği bir kupleyi hatırlamadan edemiyorum (V.iii):

“(...) Yaşayacağız işte,
Dua edecek, şarkılar söyleyip, eski hikâyeler anlatacak ve
Yıldızlı kelebeklere güleceğiz. (...)”

Don Quijote'nin sonu hiç beklemediği bir anda geliverir.

“Belki mağlûbiyetin verdiği üzüntüyle, belki de böyle olmasını emreden Tanrı istediği için, bir hummaya yakalandı; altı gün yattı; bu süre içinde dostları, rahip, bakalorya sahibi ve berber, kendisini sık sık ziyaret ettiler; vefalı silâhtarı Sancho Panza başucundan hiç ayrılmadı.

(...) Hekim nabzını ölçtü, pek hoşuna gitmedi; ne olur ne olmaz diye ruhunun selâmetiyle ilgilenmesini söyledi; çünkü vücut sağlığı tehlikedeydi.

(...) Don Quijote kendisini yalnız bırakmalarını rica etti; biraz uyumak istediğini söyledi. Dediğini yaptılar; altı saat deliksiz uyudu; hattâ kâhya kadınla yeğen, hiç uyanmayacağını sandılar.” (880-881)

Uyandığında yüksek bir sesle, Tanrı'ya haykırarak şükreder. “Merhamet, sevgili yeğenim,” dedi Don Quijote, ‘şu anda Tanrı'nın benden esirgemediği merhamet; dediğim gibi benim günahlarım O'nun merhametlerini engellemiyor. Artık şuuruma kavuştum; zihnim, iğrenç şövalye kitaplarını maalesef sürekli okumam yüzünden üzerine inen cehaletin karanlık gölgelelerinden kurtuldu, aydınlandı. Saçmalıklarını, yalanlarını açıkça görüyorum artık; tek üzüldüğüm, gerçeği görmekte bu kadar gecikmiş olmam; yanlışıma tamir etmeye, ruhuma ışık tutacak kitaplar okumaya vaktim yok. Ölümüne çok yaklaştığımı hissediyorum sevgili yeğenim; bu dünyada deli namı bırakacak kadar kötü bir hayat sürmediğimi gösterecek şekilde ölmek iste-

My name is Don Quixote
de la Mancha, and I am
a knight-errant.

A wild country gentleman, ~~as~~ for Quixote, turned knight-errant.

p. 26 Close on to fifty, of a robust constitution but with little flesh on his bones and a face that was lean and gaunt.

p. 28 When he raised his gastboard visor, he reveals a "withered, dust-covered face".
His voice is gentle and courteous.

p. 34 His improvised helmet is tied on with green ribbons the knots of which could not be undone.

p. 35 His suit-of-armor was black and moldy

p. 36 His composure, his beautiful calm manner and self-control, so oddly in contrast with his mad fits of belligerent rage. Also Chapter VII.

He is a gallant gentleman, a man of infinite courage, a hero in the truest sense of the word. This very important point should be kept in mind all the time, in reading about all his encounters.

p. 88 He is a purist. He cannot hear a village lad mispronounce words or use the wrong one.

p. 92 He chose "tear, anxiety and arms" " sweat, tears and blood."

The people he meets are farmers and friars, carters, mule drivers, goatherds and shepherds, but very few horsemen.

p. 112 Samples of his ~~maternal~~ wisdom are numerous: "I must remind you, brother Sancho, that there is no memory to which time does not put an end and no pain that death does not abolish."

p. 163 Rocinante is a lean horse, but moreover slow-paced and phlegmatic.

Nabokov'un Birinci Kısım'ın başlangıcına dair notları.

rim; evet, deli oldum, ama ölürken deliliğimi teyid etmek istemem.” (881)

Arkadaşlarına da söylediği gibi, “artık La Mancha’lı Don Quijote değil, Alonso Quijano’yum; ahlâklı yaşayışım yüzünden *İyi Yürekli* lâkabıyla anılırım.” Dokunaklı bir sahnedir bu, özellikle de devamında gelen satırlarda.

“‘Ah!’ dedi Sancho ağlayarak. ‘Yalvarırım ölmeyin, sevgili efendim; beni dinleyin, uzun yıllar yaşayın. Bu dünyada bir insanın yapabileceği en büyük delilik, kimse öldürmediği halde, sırf keder yüzünden kendini ölüme terk etmektir. Haydi tembellik etmeyin, kalkın şu yataktan da konuştuğumuz gibi çoban kıyafetlerimizi giyip kırlara çıkalım [ve yaldızlı kelebeklere gülelim]; belki de bir çalının ardından Señora Doña Dulcinea, büyüğü çözülmüş olarak çıkarılır karşımıza; ne güzel olur. Eğer mağlûbiyete dayanamadığınızdan ölüyorsanız, suçu benim üzerime atın; ben Rocinante’yi iyi eyerleyemediğim için devrildiğinizi söyleyin.” (883) Dulcinea’nın büyüğü *sahiden de* bozulmuştur. Ölümdür o.

Don Quijote vasiyetnamesini okur, daha sonra “üzerine bir baygınlık çöktü; boylu boyunca yatağa uzandı. Herkes telâşa kapıldı, yardımına koştu; vasiyetnamesi tamamlandıktan sonra yaşadığı üç gün içinde sık sık bayıldı. Bütün ev altüst haldeydi; ama her şeye rağmen yeğen yemek yiyor, kâhya kadın kadeh kaldırıyor, Sancho Panza seviniyordu; çünkü miras, ölenin ardında bırakması beklenen kaderi, mirasçının hatırından siler veya azaltır.” (884)

Kitabın sorumsuz, çocuksu, iğneli ve barbarca dünyasına uygun olarak, insanın içine oturan son acı sözü de bu olur.

GALİBİYET VE MAĞLUBİYETLER

Cervantes üzerine yazılmış meşhur bir makalenin sahibi, Don Quijote'nin çok sayıda çarpışmasının “hiçbirinden galip ayrılma[dığını]” belirtmiştir.¹ Elbette bir kitap hakkında bir şeyler yazmak için önce okumak gerekiyor. Biz okuduğumuz için, bu yorumcunun akıl almaz iddiasını çürütebilecek durumdayız.

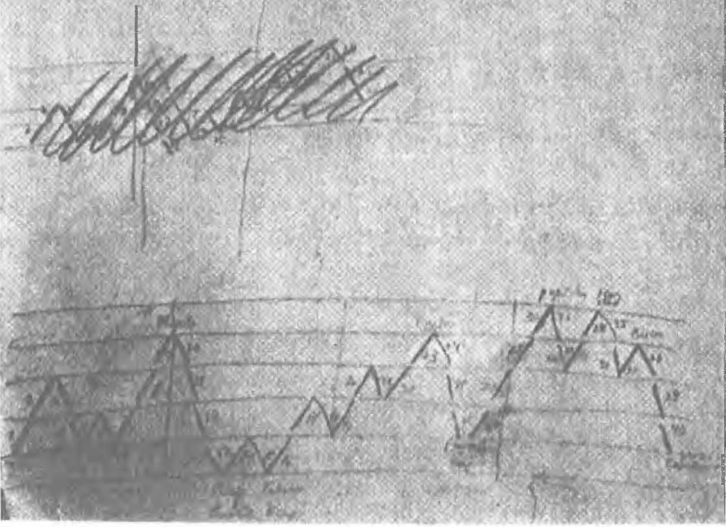
Yalnız çürütmekle de kalmayacağım. Don Quijote'nin gezgin şövalye gibi davrandığı kırk sahnenin müsabaka müsabaka üzerinden geçerek, bu sahnelerin olağanüstü bir sanatsal yapıyı, belli bir denge ve bütünlüğü işaret ettiğini ispatlayacak; tüm karşılaşmaları mağlubiyet ile sonuçlansaydı ortaya çıkmayacak olan bazı izlenimlere parmak basacağım.

---

1 VN'nin vermiş olduğu referans, Krutch'ın *Five Masters*'ından, s. 78. Tam alıntı şöyledir: “Cervantes'in muhayyilesinin bereketliliği birçok kez övülmüştür, ancak şaşırtıcı olan şey Şövalye ve Silahları için bitmez tükenmez serüvenler uydurabilmesi değil, her serüveninde tüm karakterlerin, az önceki kısa [tokaç] serüvende de görüldüğü gibi, aynı anda hem haklı hem de haksız olmasıdır. Şövalye hiçbirinden galip ayrılmaz; diğer yandan, hiçbirini tam anlamıyla kaybetmez de. Her olayın başlangıcında niçin başarısız olacağını tahmin edebiliriz, ama başarısız olması gerektiğini düşünmeyiz. ‘Mahzun Yüzlü Şövalye’ adı onu küçümsemek amacıyla yakıştırılmıştır, ama alay ile kullanılan bir sıfatı gururla taşıyan pek çok kimse gibi, bu adı utanarak değil, iftiharla kullanır. Onun gayesi başarılı ya da mutlu olmak değil –tüm bunları Sancho da yapabilir– tutarlı olmaktır. Şövalyelik bildiği en soylu ülküdür; masrafını karşılayıp karşılamayacağını sormayacaktır.” (Ed.)

2000

1000

Nabokov'un Don Quijote'nin galibiyet ve mağlubiyetleri grafiği.

Kırk adet çarpışmasında muhtelif yaratıklar ve mekanizmalarla karşı karşıya gelir:

Hayvanlar: Aslanlar, bir vahşi domuz, boğalar, koyunlar, kediler.

Atlı adamlar ve çobanlar: Katırcılar, boğacılar, keçi çobanları ve koyun çobanları.

Gezginler: Rahipler, öğrenciler, mahkûmlar, berduşlar ve çeşitli genç kızlar.

Makineler: Yel değirmenleri, tokaçlar, su değirmenleri ve uçan bir at.

Gezgin şövalye olarak çeşitli sıfatlardan bazılarını yerine getirir:

İki çarpışmasında Don Quijote, *yardıma ihtiyaç duyan sevgi-
lilerin koruyucusu* olarak hareket eder:

Otuzuncu Sahne: ikinci kısım, 25-27. bölüm, “Kukla Oyunu.”

Otuz Dördüncü Sahne: ikinci kısım, 41. bölüm, “Uçan Binek.”²

İki çarpışmasında *kral ve krallıkların fatihi* olarak hareket eder:

Beşinci Sahne: birinci kısım, 7. bölüm, “Silahtar Bulmak.”

On Altıncı Sahne: birinci kısım, 21. bölüm, “Mambrino’nun Tolgası.”

İki çarpışmasında *canavar avcısı* olarak hareket eder:

Yirmi Sekizinci Sahne: ikinci kısım, 17. bölüm, “Aslanlar.”

Otuz Üçüncü Sahne: ikinci kısım, 34. bölüm, “Vahşi Domuz.”

Dört çarpışmasında *şerefinin gözeticisi* olarak hareket eder:

Birinci Sahne: birinci kısım, 3. bölüm, “Zırh Nöbeti.”

Sekizinci Sahne: birinci kısım, 8. bölüm, “Vizcalı Şövalye.”

2 VN kırk çarpışmayı ayrıntılarıyla yazar, ancak Don Quijote’nin farklı sıfatlarına dair bu çözümlemesinde elli üç çarpışma olması tekrarlardan ötürüdür. Otuzuncu ve Otuz Dördüncü Sahneler, *haksızlıkların düzelticisi* olarak Don Quijote’nin sekizinci kategorisinde tekrarlanmıştır.

Onuncu Sahne: birinci kısım, 15. bölüm, “Katırcılar.”

Yirmi Yedinci Sahne: ikinci kısım, 14-15. bölüm, “Carrasco’yla İlk Çarpışma.”

Beş çarpışmasında *uzlaştırıcı* olarak hareket eder:

Yirminci Sahne: birinci kısım, 37-38. bölüm, “Akşam Yemeği.”

Yirmi İkinci Sahne: birinci kısım, 44. bölüm, “Namussuz Misafirler.”

Yirmi Üçüncü Sahne: birinci kısım, 45. bölüm, “Han Avlusunda Arbede.”

Yirmi Dokuzuncu Sahne: ikinci kısım, 21. bölüm, “Düğünde Kavga.”³

Otuz Birinci Sahne: ikinci kısım, 25-27. bölüm, “Anıran Köyler.”

Beş çarpışmasında *tehlikedeki genç kızların koruyucusu* olarak hareket eder:

Yedinci Sahne: birinci kısım, 8. bölüm, “Keşişlerin Hezimetini.”

Dokuzuncu Sahne: birinci kısım, 14. bölüm, “Marcela.”

On Dokuzuncu Sahne: birinci kısım, 35-37. bölüm, “İkinci Hayali Savaş.”

Yirmi Altıncı Sahne: birinci kısım, 52. bölüm, “Yağmur Duasına Çıkan Kafile.”

Otuz Yedinci Sahne: ikinci kısım, 54-56. bölüm, “Gaskonyalı Uşağı.”⁴

Don Quijote, altı çarpışmasında *Dulcinea ve diğer prenseslerin savunucusu* olarak hareket eder:

Üçüncü Sahne: birinci kısım, 4. bölüm, “Tüccarlarla Çarpışma.”

On Sekizinci Sahne: birinci kısım, 24. bölüm, “Hırpani Şövalye.”

---

3 Yirmi İkinci, Yirmi Üçüncü ve Yirmi Dokuzuncu Sahneler *haksızlıkların düzelticisi* olarak Don Quijote’nin sekizinci kategorisinde tekrarlanmıştır. (Ed.)

4 Yedinci Sahne *büyücülerin düşmanı* olarak Don Quijote’nin dokuzuncu kategorisinde tekrarlanır; Otuz Yedinci Sahne, burada ve *haksızlıkların düzelticisi* olarak şövalyenin sekizinci kategorisinde tekrarlanmıştır. (Ed.)

Yirmi Dördüncü Sahne: birinci kısım, 46. bölüm, “Don Quijote’nin Kafese Atılması.”⁵

Otuz Sekizinci Sahne: ikinci kısım, 58. bölüm, “Boğalar.”

Otuz Dokuzuncu Sahne: ikinci kısım, 60. bölüm, “Sancho’yla Kavga.”

Kırkıncı Sahne: ikinci kısım, 64-65. bölüm, “Carrasco’yla İkinci Çarpışma.”

Don Quijote, dokuz çarpışmasında *haksızlıkların düzelticisi* olarak hareket eder:

İkinci Sahne: birinci kısım, 4. bölüm, “Kayış Yiyen Çiftçi Çocuk.”

On Dördüncü Sahne: birinci kısım, 19. bölüm, “Cenaze Alayının Hezimet.”

On Yedinci Sahne: birinci kısım, 22. bölüm, “Kürek Mahkûmlarının Serbest Bırakılması.”

Yirmi İkinci Sahne: birinci kısım, 44. bölüm, “Namussuz Konuklar.”

Yirmi Üçüncü Sahne: birinci kısım, 45. bölüm, “Han Avlusunda Arbede.”

Yirmi Dokuzuncu Sahne: ikinci kısım, 45. bölüm, “Düğünde Kavga.”

Otuzuncu Sahne: ikinci kısım, 58. bölüm, “Kukla Oyunu.”

Otuz Dördüncü Sahne: ikinci kısım, 60. bölüm, “Uçan Binek.”

Otuz Yedinci Sahne: ikinci kısım, 60. bölüm, “Gaskonyalı Uşağı.”⁶

---

5 Yirmi Dördüncü Sahne, *büyücülerin düşmanı* olarak Don Quijote’nin dokuzuncu kategorisinde tekrarlanmıştır. (Ed.)

6 On Dördüncü Sahne, *büyücülerin düşmanı* olarak Don Quijote’nin dokuzuncu kategorisinde tekrarlanır; Otuz Yedinci Sahne burada ve *haksızlıkların düzelticisi* olarak şövalyenin dokuzuncu kategorisinde tekrarlanmıştır ve ilki olan *yardıma ihtiyacı olan sevgililerin konuyucusu* kategorisinde listelenmiştir. Otuz Dördüncü Sahne dokuzuncu kategoride tekrarlanmıştır ve ilki gibi altıncı olan *tehlikedeki genç kızların savunucusu* kategorisinde tekrarlanmıştır. Otuz Yedinci Sahne, dokuzuncu kategoride tekrarlanmıştır ve altıncı kategoride de geçmektedir. (Ed.)

Don Quijote, on sekiz çarpışmasında *büyücülerin düşmanı* olarak hareket eder, bu sayı neredeyse toplam sayı olan kırkını yarısı eder.⁷

Dördüncü Sahne: birinci kısım, 7. bölüm, “İlk Rüya Savaşı.”
Altıncı Sahne: birinci kısım, 8. bölüm, “Yel Değirmenleri.”
Yedinci Sahne: birinci kısım, 8. bölüm, “Keşişlerin Hezimetini.”
On Birinci Sahne: birinci kısım, 16-17. bölüm, “Kıskanç Kartırcı.”

On İkinci Sahne: birinci kısım, 17. bölüm, “Kolluk.”

On Üçüncü Sahne: birinci kısım, 18. bölüm, “Koyunlar.”

On Dördüncü Sahne: birinci kısım, 19. bölüm, “Cenaze Alayının Hezimetini.”

On Beşinci Sahne: birinci kısım, 20. bölüm, “Tokaçlar.”

Yirmi Birinci Sahne: birinci kısım, 43. bölüm, “Strappado.”

Yirmi Dördüncü Sahne: birinci kısım, 46. bölüm, “Don Quijote’nin Kafese Atılması.”

Yirmi Beşinci Sahne: birinci kısım, 52. bölüm, “Keçi Çobanıyla Çarpışma.”

Yirmi Yedinci Sahne: birinci kısım, 14-15. bölüm, “Carrasco’yla İlk Çarpışma.”

Otuzuncu Sahne: ikinci kısım, 58. bölüm, “Kukla Oyunu.”

Otuz İkinci Sahne: ikinci kısım, 29. bölüm, “Su Değirmenleri.”

Otuz Dördüncü Sahne: ikinci kısım, 41. bölüm, “Uçan Binek.”

Otuz Beşinci Sahne: ikinci kısım, 46. bölüm, “Kediler.”

Otuz Altıncı Sahne: ikinci kısım, 48 ve 50. bölüm, “Çimdikleyiciler.”

Otuz Yedinci Sahne: ikinci kısım, 60. bölüm, “Gaskonyalı Uşağı.”

İlk olarak şunu unutmamamız lazım: Don Quijote’nin başlıca düşmanları büyücülerdir.

---

7 Hesabın tamamıyla doğru olduğu söylenemez; bu kategoride önkilerden çok fazla tekrar vardır. Hatta sayılan karşılaşmalardan yalnızca on biri daha önce geçmemiştir: bunlar Dördüncü, Altıncı, On Birinci, On İkinci, On Üçüncü, On Beşinci, Yirmi Birinci, Yirmi Beşinci, Otuz İkinci, Otuz Beşinci ve Otuz Altıncı sahnelerdir. (Ed.)

Şimdi onu bu kırk çarpışma boyunca izleyelim. Çoğunda bir yanılmanın söz konusu olduğu söylenebilir. Bu yanılığa ya galibiyetle biter, ya mağlubiyetle; kazanılan zafer de genellikle ah-lâkidir. Yanılmanın ardında olayın gerçek yüzü mevcuttur. İzlediğimiz sırada kazanan ve kaybedenlerin skorlarını da ekleyeceğiz. Maç başlıyor. Bakalım kim galip gelecek: Don Quijote mi, düşmanları mı?

Kitabı meydana getiren kırk sahne 175 gün içerisinde olup biter; aradaki bir aylık duraklamayı da sayacak olursak, İspanyolca bir hesap cetveline göre toplamda temmuz başından aralık ayının ortasına kadar sürmüştür.

Birinci kısım

BİRİNCİ SAHNE: ZIRH NÖBETİ (3. BÖLÜM)

Yanılığa: Şerefının gözeticisi. Don Quijote, bir şato zannettiği anda, nöbet merasimini bölmeye kalkışan herkesin canına okumaya hazırdır.

Netice: İlk Galibiyeti – şövalyeliğinin eşiğine gelir.

Olayların İç Yüzü: Ay ışığını takip ederek avluda volta atarken, katırlarını sulamaya gelen iki katırcı su teknesine bıraktığı zırhını kurcalar. Don Quijote iki adamı püskürtür ve bu sırada ağır bir şekilde pataklar.

Bir sıfır (1 - 0)

İKİNCİ SAHNE: KAYIŞ YİYEN ÇİFTÇİ ÇOCUK (4. BÖLÜM)

Yanılığa: Haksızlıkların düzelticisi. Don Quijote, bir delikanlıyı kayışla dövmekte olan çiftçiyi şövalye zanneder.

Netice: İkinci galibiyeti; ancak bütününü bir manevi zafer sayılmaz.

Olayların İç Yüzü: Tehditler savurarak ve mızrağını sallayarak genç hizmetkârı Andrés'i kayışla dövmekte olan bir çiftçiyi durdurur. Daha sonra, 31. bölümde, Andrés tekrar karşımıza çıkar ve haksızlıkların düzelticisi kendinden memnun uzaklaşırken,

Handwritten notes at the top of the page, including "Part I" and "40 episodes".

Part I

40 episodes, about 40 chapters... from the spring of 1775, through a part of no month in between, from the spring of July to the middle of December, according to a Spanish calendar.

Part II

Episode One: The watch of the armor
Ch. 3 [43-45]

The delusion: upholder of his honor Don Quixote, at the inn which he takes for a castle, is ready to destroy anyone who interferes with his conventional vigilance.

The result: his First Victory — on the very threshold of knight hood.

The actual event: as he paces the geometrical moonlight in the inn yard. Two curious directed his armor [to get at the plough, which is at the inn]. Don Quixote repeats and repeats words then.

One ~~the~~ love

[~~repetition~~
1-0]

Nabokov'un, Don Quijote'nin ilk galibiyetine dair açıklaması.

çiftçinin kendisini daha beter dövdüğünü söyler; Don Quijote'nin yüzü kızarır. Dindar bir yorumcu (Bell, *Cervantes*, s. 209) şunu söyler: “Don Quijote kendisini ilgilendirmeyen birçok olaya burnunu soktuğu için cezalandırılmıştır” – sanki, af buyrun, adalet ve merhamet kimseyi ilgilendirmeyen şeylermiş gibi.

Durum 2 sıfır (2 - 0)

ÜÇÜNCÜ SAHNE: TÜCCARLARLA ÇARPIŞMA (4. BÖLÜM)

Yanılığ: *Prenseslerin savunucusu.* Don Quijote, Dulcinea'nın yeryüzündeki en güzel hanım olduğunu itiraf etmeyi reddeden on üç hayduta saldırır.

Netice: İlk Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Saldırdığı kimseler alı tüccar, dört hizmetkâr ve üç katırcıdır; katırcılardan biri Don'a bir darbe indirir, mızrağının bir kısmı elinde kalan adamcağız atından düşer. Pestili çıkan şövalye cesaretinden taviz vermeyerek tehditler savurmaya devam eder. (Daha sonra, 7. bölümde, bu sözümona “haydut”u Ariosto'nun kitabı *Orlando Furioso*'daki (Çılgın Orlando) bir karakter olan Orlando'ya dönüştürür.) Bu olay, ilk seferinin sonu olur.

Durum 2 - 1

DÖRDÜNCÜ SAHNE: İLK RÜYA SAVAŞI (7. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı.* Rüyasında Orlando'nun destekçileriyle savaşı.

Netice: İkinci Mağlubiyeti (ancak savaş yarıda kaldığı için son durum bu değildir)

Olayların İç Yüzü: Yatağından fırlayarak havayı kılıcıyla biçmeye başlar; rahip ve berber tarafından yatıştırılır. Kitaplarını bahçeye çıkarmış (kâhya kadın kitapları orada yakmıştır) ve kitaplarının olduğu odanın kapısına duvar örmüşlerdir. Odasının yok olmasına büyücü Frestón'un sebep olduğunu söyler.

Durum 2 - 2

BEŞİNCİ SAHNE: SİLAHTAR BULMAK (7. BÖLÜM)

Yanılığ: *Krallıkların fatihi*. Bir çiftçiyi, silahtarı olmayı kabul ettiği halde bir adanın valisi olabileceği vaadiyle ikna etmek için elinden geleni yapar.

Netice: Üçüncü Galibiyeti; bu manevi bir zaferdir de.

Olayların İç Yüzü: Sancho Panza, Don Quijote epey dil dökükten sonra, ailesini bırakıp Don Quijote'yle gitmeyi kabul eder. Daha sonra, 10. bölümde, efendisi eğer müsait bir ada yoksa ona Danimarka krallığını vereceğini söyler – ancak burası da o yıllarda (1606) bir başka mızrak sallayanın⁸ topraklarına geçmiştir. İkinci sefer bu sahneden itibaren başlar.

Durum 3 - 2

ALTINCI SAHNE: YEL DEĞİRMENLERİ (8. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı*. Otuz beş el-kol sallayan devle çarpışır, ancak büyücü Freston, Don Quijote'ye engel olmak için onları yel değirmenlerine çevirir.

Netice: Üçüncü Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Yeni bir icat olan yel değirmenleri Don Quijote'nin karşısında yükselirken, birden hafiften bir rüzgâr eser ve değirmenlerin kanatlarını çevirmeye başlar; bu kollardan biri saldırmakta olan şövalyeyi yaralar.

Durum 3 - 3

Bu olayın arkasından bir dizi güzel galibiyet gelir:

YEDİNCİ SAHNE: KEŞİŞLERİN HEZİMETİ (8. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı ve tehlikede olan hanımların koruyucusu*. Bir prensesin kervanını zaptetmiş olan deve üzerinde, siyah giyimli, gözlüklü ve şemsiyeli iki keşişe saldırır.

Netice: Dördüncü Galibiyeti.

8 VN, burada bir kelime oyunu yapıyor: "Spear-Shaker", yani "mızrak sallayan", Shakespeare'in tersyüz edilmiş hali. Shakespeare aynı yıllarda *Danimarka Prensi Hamlet'in Tragedyası*'nı yazmıştı – ç.n.

Olayların İç Yüzü: Yol maskesi takmış ve şişman katırların üzerinde seyahat eden iki Benedikten keşişi, yolda Sevilla'ya giden bir hanıma rastlamışlardır; bu hanımın yanında beş atlı ve iki katırcı bulunur ki, efendisi keşişlere sopa atarken Sancho da bu katırcılardan dayak yer.

Durum 4 - 3

SEKİZİNCİ SAHNE: VİZCAYALI ŞÖVALYE (8-9. BÖLÜM)

Yanılı: Şerefının gözeticisi. Don Quijote kendisine hakaret eden Vizcayalı bir şövalyeye saldırır.

Netice: Beşinci Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Don Quijote'nin katırından düşürdüğü Vizcayalı'nın (bir önceki sahnede geçen hanımın hizmetkârı) burnu, ağzı ve kulaklarından kan gelmeye başlar. (Cervantes sözü edilmemiş bir delik bırakmaz.)

Bu keyif verici çarpışmanın ertesinde, Don Quijote'nin aklı bir dönem nispeten yerinde seyreder.

Durum 5 - 3

DOKUZUNCU SAHNE: MARCELA (14. BÖLÜM)

Yanılı: Yok.

Netice: Altıncı Galibiyeti; manevi bir galibiyettir.

Olayların İç Yüzü: Tehlikede olan hanımların koruyucusu. Marcela'nın peşinden koşan, ama sevgisine karşılık bulamayıp ölen Grisóstomo'nun mezarında intikam için toplanmışlara sert sözler eder ve Marcela'yı rahat bırakmalarını söyler; kimse yerinden kımıldamaz.

(Skoru tutmak için kullandığım terminoloji münasebetiyle, size eski bir spor olan saray tenisini hatırlatayım: bu oyun çağdaş sporumuzun atası olup dönemin yazarlarınca sıkça anılırdı; *Don Quijote*'de de –Altisidora'ya göre– içi rüzgâr ve yün dolu kitapları raket olarak kullanan iblislerce oynanmıştı.)

Durum 6 - 3 ve Don Quijote Kötülük ile olan maçın ilk setini alı-

yor. (Maçın beş üzerinden hesaplandığını söylemek mümkündür; ancak yalnız dört set oynanacaktır.)

Şimdi Don Quijote arka arkaya dört müsabaka kaybedecek:

ONUNCU SAHNE: KATIRCILAR (15. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: Dördüncü Mağlubiyeti. Akli yerinde olan Don Quijote, dengi olmayan adamlara sıkı çektiği için kendine sitem eder. Yalnız sosyal anlamda dengi olanlarla savaşmak bir şövalyelik kuralıydı ki, bugün Avrupa ve Latin Amerika'daki modern düello kanunlarında da aynen devam etmektedir.⁹

Olayların İç Yüzü: Şerefının gözeticisi. Don Quijote atını döven yirminin üzerinde katırcıya saldırır; bu sefer de onu sopalarıyla pestile çevirirler.

Durum 6 - 4 (ikinci sette 0 - 1)

ON BİRİNCİ SAHNE: KISKANÇ KATIRCI (16-17. BÖLÜM)

Yanılığ: Büyücülerin düşmanı. Don Quijote'ye aslen Mağripli bir büyücü olan bir dev saldırır.

Netice: Beşinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Katırcı, iğrenç sevgilisi Maritornes ile beraber olduğunu sandığı hilesiz ve sıska Don Quijote'mizi öldürmesiye döver.

Durum 6 - 5 (ikinci sette 0 - 2)

ON İKİNCİ SAHNE: KOLLUK (17. BÖLÜM)

Yanılığ: Büyücülerin düşmanı. Bir hayalet Don Quijote'ye saldırır; Sancho'ya göre bu hayalet, Mağripli büyücünün aldığı bir biçimdir.

9 "Galibiyet ve Mağlubiyetler" in son halini çıkardığı notlarından atılmış bir bölümde, VN şunu eklemiştir: "Galiba son savaştan önce düelloların hâlâ yapıldığı Avrupa ülkeleri yalnızca İspanya, İtalya, Fransa, Macaristan ve Polonya'ydı." (Ed.)

Netice: Altıncı Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Don'un tartıştığı bir kolluk kafasına demir bir kandili indirir. (Bu olay sonrası biberiye, yağ, tuz ve şarap kullanarak yaptıkları her derde deva sihirli balsamını yaparlar; bu karışımdan bir şişe içen Don Quijote ve Sancho'nun başına gelenler Ortaçağ usulüdür.)

Durum 6 - 6 (ikinci sette 0 - 3)

ON ÜÇÜNCÜ SAHNE: KOYUNLAR (18. BÖLÜM)

Yanlgı: *Büyücülerin düşmanı.* Don Quijote devler ve şövalyelerden oluşan bir orduyla savaşır.

Netice: Yedinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Toz bulutunun içinde bir koyun sürüsüne saldırır ve çoban tarafından atından düşürülür. (Lafı geçmişken, gerçek çobanları 'Arkadia'dakilerle de karşılaştırın.) Bu sahnedeki gerçeklik ve dönüşüm motifine de dikkat edin. Don Quijote'ye göre, aynı devlerin yel değirmenlerine dönüştüğü gibi, ordu da büyüyle koyun sürüsüne dönüştürülür. (Büyücü Cervantes de Don Quijote'yi, yani şövalyeliğin gözbebeğini eserinin son, ölüm döşeği sahnesinde sağduyulu ve tövbekâr bir burjuvaya dönüştürecektir.)

Durum 6 - 7 (ikinci sette 0 - 4)

ON DÖRDÜNCÜ SAHNE: CENAZE ALAYININ HEZİMETİ (19. BÖLÜM)

Yanlgı: *Büyücülerin düşmanı ve haksızlıkların düzelticisi.* Don Quijote ölü ya da yaralı bir şövalyeyi taşıyan yirmi altı şeytanla savaşır.

Netice: Yedinci Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Bir cenaze alayına saldırır – eli meşaleli yirmi altı beyaz gömleli atlı adam, siyah gömleli altı matem tutan kişi. Bu ürkek insanlar ellerindeki meşaleleri bırakmayarak tarlalara doğru koşarlar; bu yüzden de karanlıkta hareket eden yıldızlara ya da bir festivale katılan maskeli insanlara

benzerler. Don Quijote'nin tartakladığı masum insanların açıklamasını nasıl soğukkanlılıkla kabul ettiğine bakın; üstelik sursatsız, çok bilmiş olmasına rağmen sevimli bir genç rahip olan bakalorya talebesinin bacağına kırmasına rağmen. Don Quijote hatasını kabul eder, ancak her zamanki gibi suçu büyücülere atar. "Üstelik ben dinibütün bir Hıristiyan ve Katolik olarak, saydığım, taptığım rahiplere, kiliseyle ilgili herhangi bir şeye değil, öbür dünyadan gelme hayaletlere, canavarlara saldırdığımı sanıyordum." (159) (Bu zaferden sonra silahtarı, önceki mağlubiyetlerinde dökülen dişleri yüzünden çökmüş avurtlarına atıfta bulunarak ona *Mahzun Yüzlü Şövalye* adını verir.)

Durum 7 - 7 (ikinci sette 1 - 4)

ON BEŞİNCİ SAHNE: TOKAÇLAR¹⁰ (20. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı.* Don Quijote tam altı yedi devin karanlıkta yaptığı gürültüye doğru ilerlemek isterken bineğinin büyü altında hareketsiz kaldığını fark eder.

Netice: Sekizinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Buradaki büyücü, rahat bir uyku çekmek isteyen ve yeni bir serüven yaşamaktan ürkerek Rocinante'yi eşeğinin yularıyla bağlayan Sancho'dur. Devlerin ertesi gün tokaç oldukları ortaya çıkar.

Durum 7 - 8 (ikinci sette 1 - 5)

ON ALTINCI SAHNE: MAMBRINO'NUN TOLGASI (21. BÖLÜM)

Yanılığ: *Krallıkların fatihi.* Don Quijote yağmur sürerken açan güneşte at süren bir adamın başında altın gibi parlayan, Mağrip kralı Mambrino'nun (15. yüzyıl İtalyan şairi Boiardo'nun *Orlando Inamorato*'sundan) tolgasını görür. Taarruza geçer.

Netice: Sekizinci Galibiyeti.

10 VN bir not eklemiştir: "kumaş temizlemek (ya da demiri bükmek) için kullanılır."

Olayların İç Yüzü: Adamcağız, yağmurdan korunmak için mesleğini icra ettiği pirinç leğeni başına geçirmiş bir berberdir (kitabın 2 numaralı berberi).

Durum 8 - 8 (ikinci sette 2 - 5)

ON YEDİNCİ SAHNE: KÜREK MAHKÛMLARININ SERBEST BIRAKILMASI (22. BÖLÜM)

Yanılığ: *Haksızlıkların Düzelticisi.* Don Quijote insanların niçin zincirlenip kürek mahkûmu edildiklerini –ve kral tarafından kürek çekmeye zorlandıklarını– anlayamaz (devrin ucuz insan motor gücü).

Netice: Dokuzuncu Galibiyeti, arkasından ufak bir başarısızlık gelir.

Olayların İç Yüzü: Dört silahlı muhafızın elinden dört hırsız ve iki diğer kişiyi, meşhur bir muhabbet tellahıyla diğerleriyle çok fazla alay etmiş bir öğrenciyi, kurtarır. Serbest bıraktığı altı adam tarafından taşlanır. Bölüm boyunca başındaki pirinç miğferin bir hale gibi parladığına dikkat edin. Sahnenin tamamının tuhaf bir manevi alt metni var gibidir. Gerçekten de Don Quijote bir gezgin şövalye taklidinden çok İsa yoluna baş koymuş biri gibidir; bu motif de sonraki iki veya üç sahnede belli belirsiz karşımıza çıkacaktır.

Durum 9 - 8 (ikinci sette 3 - 5)

ON SEKİZİNCİ SAHNE: HIRPANI ŞÖVALYE (24. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: Dokuzuncu Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: *Prenseslerin savunucusu.* Don Quijote, dağlarda tanıştığı sevgilisinden ayrı kalmış berduş Cardenio'yla kavgaya tutuşur. *Galyalı Amadis*'teki kadın bir karakterin bekâreti üzerinden tartışılar. Cardenio, Don Quijote'yi bir taşla devirir.

Durum 9 - 9

İkinci sette durum 3 - 6, Don Quijote ilk seti 6 - 3 kazandıktan sonra ikincisinde mağlup oldu. Bu noktadan itibaren ilave öykülerin kitap içinde örüleceğine ve yeni karakterlerin giderek artan sayılarla handa buluşacaklarına dikkat edin. Don Quijote'nin faaliyetleri bu kördüğümün içinde neredeyse fark edilmez.

ON DOKUZUNCU SAHNE: İKİNCİ RÜYA SAVAŞI (35. VE 37. BÖLÜM)

Yanılığ: Tehlikede olan hanımların koruyucusu. Don Quijote bir devin kafasını uçurur.

Netice: Onuncu Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Rüyasında dövüşürken içi kırmızı şarapla dolu tulumları kılıcıyla biçer. Seferin başladığı, rüyada büyücülerle savaştığı noktaya geri döneriz.

Durum 10 - 9 (üçüncü sette 1 - 0)

Şuna dikkatinizi çekerim. İyi niyetli rahip ve birinci berber, mevcut deliliğinin üzerine Dulcinea'sının şerefine kitaplardaki tövbekâr şövalyelerin yaptığı gibi ikinci bir numaradan delilik ekleyen Don Quijote'yi dağdan inmesi için kandırmışlardır. Dorotea adındaki başıboş bir genç kızın yardımıyla, kızın prensesi olduğunu söylediği krallığı işgal eden bir devi yenmeye yardım etmesi gerektiğine inanır. Dorotea'nın uydurduğu hikâye, gerçeğinden daha acayip sayılmaz. Don Quijote rüyasında, kafasında kurduğu devi yendiğini gördüğü sırada, Dorotea handa, en az dev kadar gerçekdışı olan sevgilisine kavuşur. Bir gerçekdışılık düzleminde gerçekleşen rüya savaşı (şövalye romansı) adeta bir başka gerçekdışılık düzlemindeki (İtalyan novella motifi) olayları etkilemekte ve yönlendirmektedir.

YIRMİNCİ SAHNE: AKŞAM YEMEĞİ (37-38. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: Bu sahneyi Don Quijote'nin On Birinci ve En Büyük Galibiyeti olarak sınıflandırmalıyım.

Olayların İç Yüzü: Don Quijote, uzlaştırıcı rolünde, sofranın başköşesine şeref konuğu olarak oturur. On iki kişiden oluşan han sakinleri ona karşı bir sevgi ve saygı beslemeye başlamıştır. O aralarındaki bağlantıdır; uzlaştırıcıdır. Ağırbaşlı bir dille konuşur ve yazarlar ile savaşçılardan bahseder; hem yazar hem de savaşçı olan Cervantes'in yakınlık duyduğu konulardır bunlar. Don Quijote edebiyat mesleğinin gayesini silahşorluğunki kadar azametli bulmaz. İlkinin gayesi insanlık bilgisidir ki bu adil yasaların üretilmesini sağlar; ancak silahşorluk mesleğinin derdi barıştır, bu da bir insanın hayatta dileyebileceği en yüce nimettir. Bu sahne birinci kısmın buruk ve dokunaklı doruk noktasıdır. Romanın grotesk manasızlıkları mum ışığında kaybolur. Başköşesinde Don Quijote'nin oturduğu (birazdan işkenceye uğrayacak ve kafese atılacaktır), on iki misafirin havariler gibi dizildiği akşam yemeği sofrası sahnenin bütününe Yeni Ahit'te anlatılan Son Akşam Yemeği'nin bir tasviri havası katar. Misafirlerin hiçbirinin ahlâki anlamda tam anlamıyla iyi olmadığını ya da estetik anlamda inandırıcı olmadığını unutturuz; tek duyduğumuz barış adına konuşan üzgün ve sakin sestir: "Unutmayalım ki, bu dünyada, insanoglunun duyduğu ilk müjde, bize gün doğduğunu işaret eden gecede, gökyüzündeki meleklerin söylediği şarkıdır: 'En yücelerde Tanrı'ya izzet ve yeryüzünde razı olduğu adamlara selamet.' Yeryüzünün ve gökyüzünün en büyük öğretmeni, kendisini izleyen havarilerine, bir eve girdiklerinde şöyle selâm vermelerini söylemişti: 'Bu eve selâmet.'" (333)

Durum 11 - 9 (üçüncü sette 2 - 0)

YIRMİ BİRİNCİ SAHNE: STRAPPADO (43. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı.* Don Quijote, bir büyücü tarafından, kederli bir genç kızın camında bileklerinden asılır.

Netice: Onuncu Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Handaki hizmetçilik yapan şakacı Martines, Sancho'nun eşeğinin yularını kullanarak Don Quijote'yi pencereye öyle bir bağlar ki, eyeri üzerinde durduğu at hareket ettiğinde adamcağız iki saat korkunç bir acı içerisinde asılı ka-

lır; “strappado” adı verilen bir işkenceye maruz bırakılmış –ya da çarmıha gerilmiş– birisi gibi.

Durum 11 - 10 (üçüncü sette 2 - 1)

YIRMİ İKİNCİ SAHNE: NAMUSSUZ KONUKLAR
(44. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: On İkinci Galibiyeti; manevi bir zaferdir.

Olayların İç Yüzü: İki isimsiz konuk para ödemedenden kaçmaya kalkar ve parasını isteyen hancıyı dövmeye koyulurlar. Uzlaştırıcı ve *haksızlıkların düzelticisi* olan Don Quijote yardıma koşar. İyi huylu ve makul bir şekilde tarafları ikna eder ve iki alçak adam tüm borcunu öder.

Durum 12 - 10 (üçüncü sette 3 - 1)

YIRMİ ÜÇÜNCÜ SAHNE: HAN AVLUSUNDA ARBEDE
(45. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: On Üçüncü Galibiyeti; gene manevi bir zaferdir.

Olayların İç Yüzü: Han avlusunda patlak veren acayip kavga-da, insanlar neyin nasıl ve niçin başladığını bile hatırlamazken, Don Quijote, uzlaştırıcı ve *haksızlıkların düzelticisi* olarak “He-piniz durun!” (391) diye gürler. Herkes sözünü dinler.

Durum 13 - 10 (üçüncü sette 4 - 1)

Şimdi arka arkaya üç mağlubiyet geliyor.

YIRMİ DÖRDÜNCÜ SAHNE: DON QUIJOTE’NİN
KAFESE ATILMASI (46. BÖLÜM)

Yanılığ: *Büyücülerin düşmanı ve prenseslerin savunucusu.* Maskeli hayaletlerce, bir öküz arabasına bağlanmış olan kafese atılır; büyülü bir dilde, Dulcinea’yla nihayet evlenmesi için bu büyüye dayanması gerektiği söylenir.

Netice: On Birinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Rahip ve birinci berber, hanın diğer sakinlerinin yardımıyla, hep birlikte kılık değiştirerek, bu numarayla onu kandırır ve evine götürürler. Durumun ne kadar acımasızca olduğuna dikkat etmişsinizdir: kederli, sessiz, büyülenmiş adam tahta kafesinde düşünceler içindeyken iki din adamı (rahip ve yolda karşılaştıkları katedral heyeti üyesi) kibar ve faydalı kitaplar yazma sanatı gibi ince edebi meseleleri tartışır.

Durum 13 - 11 (üçüncü sette 4 - 2)

YIRMİ BEŞİNCİ SAHNE: KEÇİ ÇOBANIYLA ÇARPIŞMA (52. BÖLÜM)

Yanılı: Şerefının gözeticisi ve büyücülerin düşmanı. Kendisine hakaret eden bir şeytanla savaşı.

Netice: On İkinci Mağlubiyeti (kavga yarıda kaldığından, kesin değildir).

Olayların İç Yüzü: Şeytan aslında bir keçi çobanıdır. Bu sahneye bir başkasıyla ilintili olarak değinmiştim (yukarıda, s. xx)

Durum 13 - 11 (üçüncü sette 4 - 2)

YIRMİ ALTINCI SAHNE: YAĞMUR DUASINA ÇIKAN TÖVBEKÂRLAR (52. BÖLÜM)

Yanılı: Tehlikede olan hanımların koruyucusu. (Büyücülerini keyiflendirmek üzere bir süreliğine kafesinden çıkarılan) Don Quijote, soylu bir hanımı kaçırmakta olan haydutlara saldırır.

Netice: On Üçüncü Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Bahsi geçen hanım, yağmur duasına çıkmış olan tövbekârların taşıdığı bir Meryem Ana tasviridir. Bu ikonayı taşıyanlardan biri, tasviri taşıyan değneği başına indirek Don Quijote'yi neredeyse öldürür. Don Quijote kendinden geçmiş bir halde eve getirilir ve bir ay istirahat eder.

Kitabın ilk kısmı burada son bulur. Skor berabere: on üç galibiyet ve on üç mağlubiyet (tenis puanlamasıyla 6 - 3, 3 - 6 ve 4 - 4, şiddetli yağmur yüzünden tatil.)

Kitabın ikinci kısmı arka arkaya dört galibiyet ile başlayacaktır.

İkinci kısım

YIRMİ YEDİNCİ SAHNE: CARRASCO'YLA İLK ÇARPIŞMA (14-15. BÖLÜM)

Yanılı: Şerefının gözeticisi ve büyücülerin düşmanı. Don Quijote, kendisiyle daha önce savaştığını ve onu alt ettiğini söyleyen Aynalar Şövalyesi'yle savaşır. Aynalar Şövalyesi çarpışmadan sonra bir büyü sonucu Sansón Carrasco'ya benzer.

Netice: Don Quijote'nin On Dördüncü Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: İyi niyetli Carrasco'nun başarısızlığa uğrayan planı şövalye kılığına girerek deli Don Quijote'yi yenmek ve ona eve dönmesini emretmektir. Kitabın ikinci kısmı tamamen Carrasco'nun yenilgisiyle Kırkıncı Sahne'de Don Quijote'yi yendiği son savaş arasında meydana gelecektir. Don Quijote'nin serüvenleri, ikinci kısımda, bu nedenle öfkeli ancak gene de iyi niyetli Carrasco'nun iyileştiği sırada gerçekleşecektir.

Durum 14 - 13 (üçüncü sette 5 - 4)

YIRMİ SEKİZİNCİ SAHNE: ASLANLAR (17. BÖLÜM)

Yanılı: Yok, büyücülerin belli belirsiz bahsinin geçmesi dışında.

Netice: On Beşinci Galibiyeti; muazzam bir manevi zaferdir.

Olayların İç Yüzü: İki aslan, aç ve yırtıcı iki canavar, Oran komutanı tarafından kafeste bir armağan olarak İspanya Kralı'na gönderilmektedir. Aslan bakıcısı da bu durumu yolunu kesmiş olan canavar avcısı Don Quijote'ye açıklar. Aslanlar bana mı meydan okuyacak? der Don Quijote müstehzi bir gülüşle,

gözlerini kısarak; “Bana aslan yavrusu ha? Bana aslan yavrusu, hem de bu saatte? Tanrı hakkı için, bunları gönderenler görecekler, benim aslandan korkacak adam olup olmadığını. Aşağı inin arkadaşım; madem aslan bakıcısı sizsiniz, şu kafesleri açıp o hayvanları dışarı salın. Onları bana gönderen büyücülere inat, bu kırın ortasında, La Mancha’lı Don Quijote’nin kim olduğunu gösterelim şunlara.” (545) Kafeslerden biri açılır. Enfes bir şekilde tasvir edilen aslan, gerinen, esneyen ve gözlerindeki çapakları temizleyen tembel, heybetli bir hayvandır. Don Quijote karşısına dikilir ve arabadan inmesini bekler, ama nihayet kafesin kapısının tekrar kapatılmasına müsaade eder. Burada herhangi bir hayal yoktur: gerçek bir adam, gerçek bir aslanla yüz yüze gelmiştir.

Durum 15 - 13 (bu galibiyetle Don Quijote üçüncü seti 6 - 4 kazandı; durum iki bir: bayağı kıran kırana geçiyor).

YIRMİ DOKUZUNCU SAHNE: DÜĞÜNDE KAVGA (21. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok.

Netice: On Altıncı Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Haksızlıkların düzelticisi ve uzlaştırıcı.

Don Quijote güçlü sözler söyleyerek ve mızrak sallayarak bir düğünde iki farklı damadı destekleyen iki grup arasındaki kavgayı ayırır; herkes ona olduğu gibi, kıymetli ve saygıdeğer bir bey olarak saygı gösterir.

Durum 16 - 13 (dördüncü sette 1 - 0)

OTUZUNCU SAHNE: KUKLA OYUNU (25-26. BÖLÜM)

Yanılığ: Haksızlıkların düzelticisi, büyücülerin düşmanı, tehlikede olan âşıkların koruyucusu (bu durumda Charlemagne’in komutanlarından Bordeaux Kralı Don Gaiferos ve güzeller güzeli Melisendra). Don Quijote bir alay Mağripli’yi parçalar; ancak büyücüler onları kırık kuklalara dönüştürür.

Netice: On Yedinci Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Don Quijote'nin serbest bıraktığı kürek mahkûmlarından Ginés de Pasamonte, tek gözünü yeşil ipek bir yakı ile örterek kılık değiştirmiştir; sunduğu gösterideki kuklaları yok eden Don Quijote parasını serinkanlılıkla öder. Ona göre âşıkları kurtarmış ve sağ salim Fransa'ya dönmelerini sağlamıştır.

Durum 17 - 13 (dördüncü seti 2 - 0 önde götürüyor; bu maç onun olmalı!)

OTUZ BİRİNCİ SAHNE: ANIRAN KÖYLER (27-28. BÖLÜM)

Yanılı: Yok.

Netice: On Dördüncü Mağlubiyeti (zihnen de çok fena ve kötüye işaret bir bozgun).

Olayların İç Yüzü: İki köy arasındaki bir “anırma” yarışması (kim daha iyi eşek taklidi yapabilir) kavgayla biter; akli başında Don Quijote uzlaştırmacı olarak müdahale eder ve doğa, şeref, vatanseverlik ve Katolik inancının hangi durumlarda savaşa izin verdiğini açıklayarak neredeyse iki tarafı yatıştırmayı da başarır; ancak Sancho talihsiz bir espriyle efendisinin konuşmasını böler ve hayatında ilk kez Don Quijote, taş yağmuruna tutulur ve güç bela geri çekilir.

Durum 17 - 14 (dördüncü sette 2 - 1)

OTUZ İKİNCİ SAHNE: SU DEĞİRMENLERİ (33. BÖLÜM)

Yanılı: Büyücülerin düşmanı. Don Quijote onu bir şövalye ya da prensesi kurtarmak için çağıran bir kayığa biner; ancak büyücüler karşısında duran şatoya ulaşmasını engeller.

Netice: On Beşinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Nehir ortasına kurulmuş büyük su değirmenlerinin çarkları sandalı yutmaya başlar. Don Quijote ve silahlarını birkaç değirmenci kurtarır.

Durum 17 - 15 (dördüncü sette 2 - 2)

OTUZ ÜÇÜNCÜ SAHNE: VAHŞİ DOMUZ (34. BÖLÜM)

Yanılığ: Yok; ancak elinde kılıcı ve sıkıca tuttuğu kalkarıyla, eskiden olduğu taşra avcısından ziyade, şimdiki hali olan bir ejderha avcısı gibi davranır.

Netice: On Sekizinci Galibiyeti, ufak bir zafer.

Olayların İç Yüzü: Dük ve düşesin av partisinde dev bir vahşi domuzun avlanmasına katılır.

Durum 18 - 15 (dördüncü sette 3 - 2)

OTUZ DÖRDÜNCÜ SAHNE: UÇAN BİNEK (41. BÖLÜM)

Yanılığ: Haksızlıkların düzelticisi, büyücülerin düşmanı, tehlikede olan aşıkların koruyucusu. Uzak bir krallığa gitmek için uçan bir ata biner; makine havaya uçtuğunda, bu cesurca serüvene yalnız atılmış olmakla başarılı olduğunu öğrenir.

Netice: On Dokuzuncu Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Dük ve düşesin daha önce de değindiğim sıkıcı ve karmaşık şakalarından bir tanesi (yukarıda, s. xx)

Durum 19 - 15 (dördüncü sette 4 - 2 önde)

OTUZ BEŞİNCİ SAHNE: KEDİLER (46. BÖLÜM)

Yanılığ: Büyücülerin düşmanı. Bir şeytanın saldırısına uğrar.

Netice: On Altıncı Mağlubiyeti (kesin değildir; Don Quijote kavgayı ayırdıklarında devam etmek istemektedir).

Olayların İç Yüzü: Kuyruğuna takılan zilin delirttiğı kedilerden biri dükün şatosunda Don Quijote'nin odasında çuvaldan fırladığı gibi adamcağızın yüzünü dişleri ve pençeleriyle hacammat eder.

Durum 19 - 16 (dördüncü sette 4 - 3)

OTUZ ALTINCI SAHNE: ÇİMDİKLEYİCİLER (48. BÖLÜM)

Yanılığ: Büyücülerin düşmanı. Karanlıkta ve sessizlikte onların eziyetine uğrar.

Netice: On Yedinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Kıvrımlı bacaklarında çıbanlar olduğunu (bir şeytanın güzelliğindeki kaçınılmaz kusurlardan biri!) Don Quijote'nin öğrenmesine öfkelenen düşes karanlıkta saldırır ve nedimesi sevimli Altisidora'nın yardımıyla, adamcağızın cılız etlerini yarım saat boyunca çimdikler.

Durum 19 - 17 (dördüncü sette 4 - 4 berabere)

OTUZ YEDİNCİ SAHNE: GASKONYALI UŞAK
(54-56. BÖLÜM)

Yanılığ: *Haksızlıkların düzelticisi, tehlikede olan hanımların koruyucusu, büyücülerin düşmanı.* Dükün, evleneceği kızı terk eden vasallarından biriyle Don Quijote savaşmak üzeredir; ancak tam Don Quijote taarruza geçeceği sırada büyücüler onu uşak Tosilos'a dönüştürür. Genç kıza âşık olan Tosilos, Don Quijote'ye teslim olur ve şövalyenin de gösterdiği destekle, terk edilmiş gelinle oracıkta evlenmeyi teklif eder.

Netice: Don Quijote'nin Yirminci Galibiyeti.

Olayların İç Yüzü: Düelloyu tertipleyen dük ve düşes, Flandre'a kaçmış olan vasallarının yerine bir uşağı çıkarmışlardır; gaddarca eğlencelerinden mahrum kalan ikili, mat edildikleri için hayrete düşer ve sinir olurlar.

Durum 20 - 17 (artık kaybetmesi mümkün değil; ama kazanabilecek mi?)

Don Quijote dördüncü seti 5 - 4 önde götürmektedir; bir sonraki müsabakayı da yenerse hem seti, hem de maçı alacaktır.

OTUZ SEKİZİNCİ SAHNE: BOĞALAR (58. BÖLÜM)

Yanılığ: *Prenseslerin savunucusu.* Don Quijote, çoban kız kılığına girmiş birkaç cana yakın genç kızı onurlandırmak amacıyla gamsızca ve pervasızca yolun ortasında dikilir ve ilk karşısına çıkacak olana meydan okuyacağını söyler. Bunu demesiyle başlarında çobanıyla bir boğa sürüsü karşısına çıkar.

Netice: On Sekizinci Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Çoban kız motifinin, Dokuzuncu Sahne'deki Arkadia atmosferine bir dönüş olduğuna dikkatinizi çekerim; Carrasco'yla Kırkinci Sahne'de gerçekleşecek ikinci dövüşten sonra Don Quijote de çoban kılığına girmeye ve böyle bir Arkadia'ya yerleşmeye niyetlenecektir. Ayrıca gerçek koyun ve gerçek çobanların Arkadia fantezilerinin süslü dünyasıyla taban tabana zıt olduğuna da dikkat edin. On Üçüncü Sahne'de ordu zannettiği koyunlara saldırdığında, gerçek çobanlar onu sopayla dövmüşlerdi. Şimdi, Otuz Sekizinci Sahne'ye geldiğimizde atından düşer, boğaların ve çobanların altında kalır ve hırpalanmış, serseme dönmüş bir halde yere serilir; çaresizce peşlerinden çılgık çılgığa, aceleyle koşar, takılır, düşer – sonunda öfkesinden bitkin düşmüş bir şekilde gözyaşlarına boğularak tozlu ve amansız yolun ortasına oturur. Bu sahne, Don Quijote için çöküşün başlangıcıdır.

Durum 20 - 18 (dördüncü sette 5 - 5)

OTUZ DOKUZUNCU SAHNE: SANCHO'YLA KAVGA (60. BÖLÜM)

Yanılığ: *Prenseslerin savunucusu.* Don Quijote, dük ve düşesin kandırmacasına inanır ve Sancho'nun (kendi) çıplak sırtına vuracağı belli bir sayıda kamçının Dulcinea'nın büyüsunü bozmasına yardımcı olacağına ikna olur.

Netice: On Dokuzuncu Mağlubiyeti.

Olayların İç Yüzü: Barselona yolunda gittikleri bir sonbahar günü, Don Quijote günlerinin sayılı olduğunu hissediyormuşçasına Dulcinea'ya yapılan büyüsunü ne pahasına olursa olsun bozulması gerektiği sonucuna varır. Gereken üç bin kırbaçı Sancho'ya kendisi vurmaya karar verir ve uyuyan silahtarına usulca yaklaşır. Sancho'nun kıyafetlerini çözmeye çalıştığını okuruz, ancak Sancho mücadeleye başlar, efendisini tuş eder, dizini Don Quijote'nin göğsüne bastırarak kırırdamasını ve nefes almasını engeller. Don Quijote'yi silahtarını kendi haline bırakacağına söz verdirir, efendisi kendisini kırbaçladığını dü-

şünedursun, o kayın ağaçlarının gövdelerine eşeğinin yularıyla vurur; On Beşinci Sahne'de Rocinante'nin bacaklarını bağladığı, Maritornes'in de Don Quijote'nin bileklerine geçirip pencereden astığı yulardır bu. Tüm mağlubiyetlerinin arasında en biçimsiz, en onursuz ve en fena mağlubiyeti bu olur. Üzüntü içerisinde ve silahlarını kaybetmiş bir halde iyi niyetli birkaç Robin Hood tarafından rehlin alınmayı kabul eder; bu da aynı mağlubiyetin bir parçasıdır.

Durum 20 - 19 (dördüncü sette 5 - 6)

KIRKINCI SAHNE: CARRASCO'YLA İKİNCİ VE SON ÇARPIŞMA (64-65. BÖLÜM)

Yanılığ: *Prenceslerin savunucusu.* Don Quijote, bir gün Barcelona sahilinde karşısına çıkan Beyaz Ay Şövalyesi'nin meydan okumasını kabul eder.

Netice: Yirminci Mağlubiyeti, son yenilgisidir.

Olayların İç Yüzü: Kılık değiştiren Carrasco, zavallı şövalyeyi akıllıca atından ettiği gibi ondan köyüne döneceğine dair yemin etmesini ister. Bu Don Quijote'nin gezgin şövalyelik günlerinin sonudur. Sancho'yla neşesiz bir şekilde eve dönmeye çalışırlarken başka aksilikler de araya karışır: önce bir domuz sürüsünün altında kalırlar; sonra da dük ve düşes onları silah zoruyla tekrar işkence evine getirir – ancak bunlar artık Don Quijote bir şövalye olmadığı için mağlubiyet değil, talihsizlik olarak sayılırlar.

Maçın skoru 20 - 20 ya da tenis puanlamasıyla 6 - 3, 3 - 6, 6 - 4, 5 - 7 olur. Ancak beşinci set oynanamayacaktır; çünkü ölüm, maçı iptal eder. Karşılaşmaları sayacak olursak durum berabere-dir: yirmi galibiyete karşı yirmi mağlubiyet. Ayrıca kitabın iki ayrı kısmında da skor gene eşittir: sırayla 13'e 13 ve 7'ye 7. Bu kadar kopuk ve gelişigüzel ilerleyen bir kitap için galibiyet ve mağlubiyetin böylesine dengeli olması inanılmaz bir durumdur. Bunun sebebi de gizli bir yazarlık sezgisi, sanatçının düzenleyici içgüdüsüdür.

Sonuç

Don Quijote kitabını incelediğim sırada, açık zihinlerinizde bazı izlenimler oluşturmaya gayret gösterdim. Bazılarınızın zihni yalnızca aralık olsa da, buna rağmen bir nebze de olsa bilgi aktarmayı başardığımı umuyorum. Yolculuğumuzun başında söylediğimi tekrar ediyorum: sizler hareketli ve hevesli turistlersiniz; bense sadece konuşmaya bayılan, ayakları nasır tutmuş bir rehberim. Bu izlenimler neydi peki? Düşünelim: kitabın “nerede”si ve “ne zaman”ı gibi konuları; sözümona “gerçek hayat” ve kurmaca arasındaki ilişkiyi; *Don Quijote* ile silahtarının bedensel ve manevi niteliklerini; şövalyelik motifi, Arkadia motifi, ilave hikâyeler, tarihçiler gibi yapısal meseleleri; üç kişinin –*Don Quijote*, *Sancho* ve *Cervantes*’in kendisinin– büyücülerin elinde çektiği gizemli eziyetleri irdeledim. *Dulcinea*’sından ve ölümünden bahsettim. Kitabın sanatı ve şiirselliğine dair örnekler verdim, kitabın insancıl ve mizahi bir eser olarak görülmesine olan itirazımı belirttim.

Diego Clemencin¹¹ adında İspanyol bir eleştirmen, *Cervantes* hakkında şunları söyler: “Fablını açıklaması imkânsız olan bir aldırışsızlıkla yazmıştır: planlama olmaksızın, onun muhayyilesi, bereketli ve sağlam muhayyilesi ne dilerse onu yaparak. Yazdıklarını düzeltmeye karşı da engellenemez bir tiksinti duyuyordu: devrilen muhtelif çamlar, unutulmuş ya da yanlış hatırlanan olaylar, birbirini tutmayan ayrıntılar, isimler ve olaylar; ve hepsinin anımsandığında veya tekrar edildiğinde sinir bozucu değişikliklere uğraması gibi kitabı lekeleyen kusurlar da bu sebeptendir.” *Don Quijote* ve *Sancho*’nun sürükleyici sohbetleri ve *Don Quijote*’nin serüvenlerinin ana gövdesini oluşturan muazzam yanlışlar dışında romanın derme çatma olaylar, elden düşme entrikalar, sıradan dizeler, bayat eklemeler, olmadık kılık değiştirmeler ve inanması güç tesadüflerle dolu bir hurda yığını olduğu da daha hararetli bir şekilde dile geti-

11 Kitabın kendi yayımladığı altı ciltlik edisyonunda ilk ciltte bulunan “Prologo a la edición del *Quijote*,” Madrid, 1833-39. VN bu alıntıyı ikinci bir kaynaktan kullanmışa benziyor.

rilmiştir; gene de Cervantes'in dehası, sahip olduğu sanatçılık sezgisi ile bu ayrıksı unsurları bir araya getirmeyi becermiş, onları delirmiş bir asilzadeyle ağız bozuk silahtarını anlatan romanının ihtiyaç duyduğu itici kuvveti ve bütünlüğü kazandırmak için kullanmıştır.

Geçmiş zamanlarda *Don Quijote*'yi okuyanların her bölümde kahkahalar attığı düşüncesine, kitaptaki mizahı acımasızca ve tatsız bulan çağdaş okuyucunun inanası gelmez. Eğlence genelde tüm geleneksel tiplerleriyle bir Ortaçağ güldürüsünün seviyesizliğine düşer. Yazarın bazı şeylerin –eşekler, açgözlüler, işkence gören hayvanlar, kanayan burunlar gibi hazır meslek kalıplarının– kendi başına komik olduğunu varsayması hazin bir durum. Cervantes uzun vadede paçasını kurtarabilmişse, bu, içindeki sanatçı kitaba egemen olduğu içindir. Bir düşünür olarak Cervantes döneminin pek çok hatasını ve peşin hükmünü kayıtsızlıkla paylaşıyordu: Engizisyon'a tahammül etmiş, ülkesinin Mağriplilere ve diğer dinî azınlıklara gösterdiği gaddarca tutumu ağırbaşlılıkla onaylamış, tüm asilzadelerin Tanrı tarafından gönderildiğine ve tüm keşişlerin Tanrı'dan ilham aldığına ömrü boyunca inanmıştır.

Tüm bunlara rağmen bir sanatçının gözüne ve parmaklarına sahipti; zavallı kahramanını yarattığında da sanatı peşin hükümlerini aşmayı başarmıştı. Bir kitabın sanatını, içindeki ahlak kesin anlamda etkilemeyebilir. Cervantes'in bir düşünür olarak zihni, çağının klasik ve akademik fikirlerince yönlendirilmiş ve kelepçelenmişti. Yaratıcı bir insan olarak, dâhiliğin imkân tanıdığı özgürlüğün keyfini sürüyordu.

O halde son hükmümüz ne olacaktır?

Don Quijote'nin içkin değerinden ziyade, ayrıksı dağılımıyla bir öneme sahip kitaplardan biri olduğu söylenebilir. Kitabın yazılır yazılmaz dış ülkelerde tercüme edilmiş olması önemlidir: 1612'de, daha ikinci kısmın İspanyolca'da yayımlanmasından önce, birinci kısmın bir İngilizce çevirisi yapılmıştır; Fransızca çevirisi de aynı şekilde, ama bu sefer 1614'te yayımlanmıştır ve eser o dönemden günümüze sadece Fransızca'ya eli kez tercüme edilmiştir. (Fransa'nın en ünlü oyun yazarı ve

oyuncusu Molière'in, 1660'da Fransa'daki bir sahne uyarlamasında Don Quijote'yi oynadığını düşünmek, insanı keyiflendirir.) İngiltere ve Fransa'nın açtığı yolu diğer ülkeler şu şekilde izlediler: 1622'de İtalyancası, 1657'de Hollandacası, 1676'da Dancası, 1794'te Almancası yayımlandı; Rusçası da pek çok yıl sonra. Yalnız metnin orijinal dilinden eksiksiz yapılmış olan çevirileri sayıyorum; mesela Almanya'da 1621 ve 1682 yıllarında yapıldığı gibi Fransızca'dan yapılan alıntılar veya uyarlamalar geçerli değil.

Sancho hakkında söylenecek fazla bir şey yok. Ancak efendisi olduğu sürece varlık gösterebilir. Herhangi bir yağ tulumu tipleme kolaylıkla onun kılığına girebilir ve ondan daha komik olabilir. Ancak Don Quijote'de durum başkadır. Anlaması ve tarif etmesi güç bir niteliğe sahiptir.

İlk andan itibaren, daha ilk sayfada, Don Quijote tiplemesi belli belirsiz dönüşümlerden geçer. (1) Tekdüze hayata sahip taşra beyi olan ilk Señor Quijana; (2) ters Don Quijote'yle düzü olan taşra beyini göz önüne alarak sentezleyen son hali, İyi Yürekli Quijano; (3) Cervantes'in sinsice kitabın öncesine yerleştirerek olaylara bir "gerçek hikâye" havası kattığı, varsayılan "asli" ve "tarihsel" Don Quijote; (4) hayali Arap tarihçi Seyyid Hâmid Badincani'nin kaleminden çıkan, ve belki de, böyle düşünmek komik de olsa, yiğitliği küçümsenmiş İspanyol şövalye Don Quijote; (5) ilk kısımdaki *Mahzun Yüzlü Şövalye*'nin yanında, ikinci kısımda *Aslanlar Şövalyesi* olarak Don Quijote; (6) Carrasco'nun Don Quijote'si; (7) ve gerçek ikinci kısmın arka planında gezinen, Avallaneda'nın gayri meşru kitabının görgüsüz Don Quijote'si. Yani tek kitapta Don Quijote adı verilen görüntünün en az yedi farklı rengine rastlarız, bunlar birleşir, birbirinden ayrılır ve tekrar birleşirler.¹² Kitabın ufkunun ötesinde de, hileli ya da vicdanlı çevirilerin mezbelesi ya da limonluğunda yetişen Don Quijote'ler ordusu bulunur. İyi yürekli şövalyenin tüm dünyada yetiştirilmesi ve üremesi-

12 VN başta devam ettiği cümlelerin daha sonra şu kısmını silmiştir: "hareket eden ışıkların çeşitli açılardan aydınlatığı bir nesnenin duvarda bıraktığı gölgeler gibi."

ne, nihayet dünyanın her yerinde –ister Bolıvyada bir festivalde karnaval tiplemesi olarak, ister eski Rusya'nın asil ancak omurgasız siyasi ölkülerinin soyut bir temsili olarak– kendisine bir yuva edinmiş olmasına şaşmamalıyız.

İlginç bir vakayla karşı karşıyayız: kendisine hayat veren kitapla giderek ilişkisi kaybolan; baba yurdunu terk eden, onu yaratan adamın masasını terk eden ve İspanya'yı gezdikten sonra tüm uzayı gezmeye koyulan bir edebi kahraman. Neticede Don Quijote, bugün Cervantes'in rahminde olduğu günden çok daha azametlidir. İnsan düşüncesinin vahşi ormanları ve tundralarında üç yüz elli yıl boyunca at sürmüş, bu süre içinde zindelik ve itibar kazanmıştır. Bugün ona gülmeyiz artık. Taşdığı arma merhamet, sancağı güzelliştir. Uysal, sahıpsiz, hilesiz, özverili ve yürekli olan her şeyi temsil eder. Gülünç taklit, erdemli bir örneğe dönüşmüştür.

ANLATI VE YORUM: BİRİNCİ KISIM (1605)

1. bölüm

Bir taşra beyi o kadar çok şövalye kitabı okumuştur ki, akıl almaz serüvenleri ona gerçek ve öykünmeye değer gibi gelmiştir. “Nitekim tamamen kaybettiği aklına dünyanın en çılgınca fikri geldi ve hem şerefini yüceltmek, hem de ülkesine hizmet etmek amacıyla, gezgin şövalye olmayı uygun ve hattâ gerekli buldu. Zırhını kuşanıp atına binerek dünyayı dolaşacak, serüven peşinde koşacak, okuduğu kitaplarda gezgin şövalyelerin yaptığı her şeyi yapacak, bütün haksızlıkları düzelterek, tehlikeleri göğüsleyecek ve bu sayede, ebedi şan ve şöhret kazanacaktı. Zavallılık, kendini şimdiden yığıtlığı sayesinde en azından Trabzon İmparatorluğu tacıyla ödüllendirilmiş hayal ediyordu. Böylece, kafasında bu tatlı düşlerle, bunlardan aldığı garip hazla kendinden geçerek, isteğini gerçekleştirmek için acele etmeye başladı.” (53) Büyükdedesinden ona bırakılmış olan birkaç parça zırhı cilaladı ve atına soylu bir isim arayarak Rocinante ismini, kendisine de –sadece Alonso Quijada, Quesada veya Quijana– adına krallığın ismini veren Amadis’i örnek aldı ve “iyi bir şövalye olarak, o da kendi vatanının adını ekleyip kendine *La Mancha*’lı *Don Quijote* adını taktı. Soyunu ve yurdu-

nu çok canlı bir şekilde ifade ettiğini düşündüğü bu ismi taşıyarak, vatanını şerefleştirdiği kanısındaydı.” Ama sonra “âşık olacağı bir kadını bulmaktan başka bir eksiği kalmamıştı; çünkü sevdasız bir gezgin şövalye, meyvesiz bir ağaç, ruhsuz bir beden gibiydi.” (54) Sonra bir zamanlar vurulduğu, ama onu hiç fark etmemiş güzel bir çiftçi kızı aklına gelir ve “Asıl adıyla tamamen ilgisiz olmayacak, bir prensesi, soylu hanımefendiyi hatırlatacak bir isim aradı ve *Dulcinea del Toboso*’da karar kıldı; kız El Tobosoluydu.” (55)

2. bölüm

“Bu ön hazırlıkları yaptıktan sonra, düşündüklerini gerçekleştirmek için daha fazla beklemek istemedi; gecikmesinin dünyada bir eksiklik doğurduğunu düşünerek acele ediyordu; karşı koyulacak saldırılar, düzeltilecek hatalar, giderilecek haksızlıklar, cezalandırılacak suçlar, ödenecek borçlar çoktu. Ve bir sabah güneş doğmadan (temmuz ayının sıcak günlerinden biriydi), niyetinden hiç kimseyi haberdar etmeden, kimseye görünmeden [...] kırlara çıktı.” (55) Şövalye kitapları üzerine güldürü, okuduğu kitapların üslubuyla kendi kendine konuşmasıyla devam eder.

“Gelecekte hatırlanmak üzere tunca kazılmaya, mermeye oyulmaya, tablolarla resmedilmeye lâyık kahramanlıklarımın yayımlandığı yüzyıl, ne mutlu bir çağ olacak. Bu eşsiz öyküyü nakledecek olan ey bilge büyücü, kim olursan ol, sana yalvarırım, sevgili Rocinante’mi, bütün yolculuklarımda bana eşlik eden ezeli dostumu unutma.’ Sonra da, (gerçekten âşık olmuş gibi) şöyle dedi: ‘Ey Prenses Dulcinea! Bahtsız yüreğimin efendisi, beni kovmakla, şiddetle, acımasızca sitem etmekle, güzel huzurunuzla bir daha çıkmamı menetmekle, çok büyük bahtsızlık ettiniz. Lütfen hanımefendi, sizin aşkınız yüzünden acılara gömülen, köleniz olan bu yüreği hatırlayın.’

‘Bu gibi saçmalıkları art arda sıralıyordu; hep kitaplarından öğrendiklerini örnek alıyor, becerebildikçe, dillerini taklit

ediyordu. Bu arada o kadar yavaş yürüyor, güneş de öyle hızla ve kızgın, yükseliyordu ki, bir beyni olsa, sulandırmaya yetirdi.” (56)

Şövalye unvanı almamış olduğunu fark eden Quijote karşılaştığı ilk kimseden bu iyiliği istemeye karar verir. Bir hana gelir; hanı şato, hancıyı da sahibi zanneder.

3. bölüm

Leziz bir yemek sandığı korkunç öğünden sonra, şaşkına dönen hancının önünde diz çöker. “Cömertçe kabul ettiğiniz ricam şudur: Yarın bana şövalye unvanı bağışlayın; bu gece şatonuzun kilisesinde silâhların başında nöbet tutayım; yarın da, dediğim gibi, en büyük isteğim yerine gelsin ki, gerektiği şekilde dünyanın dört bir yanına serüven aramaya, şövalyeliğe, bir gezgin şövalyeye yakışır şekilde, yardıma muhtaç olanlara hizmet etmeye gideyim; istidadım bu yöndedir.” (61) Don Quijote'nin dileği gerçek olur, çünkü hancı acımasız bir mizah anlayışı olan hınzır ve adi bir adamdır. Şövalye edebiyatı parodisini Cervantes yeni bir biçimde devam ettirir. Burada hınzır hancı, rüyacı Quijote'yi kandırır ve ona sözümona bazı ince noktaları hatırlatır: şövalyeler, ne kadar cesur da olsalar –hatta cesaretine yardımcı olması için– “başlarına ne geleceğini bilmediklerinden, keseleri dolu” gezmelidirler; “Aynı şekilde çamaşır da taşırlandı yanlarında, bir de yaralarını sarmak için merhemlerle dolu küçük bir kutu.” (61) Silah nöbeti başlar, arada tekneye bıraktığı zırhını kurcalayan birkaç katırcıyla kavga eder. Nihayet hancının sahte bir merasimle şövalye ilan ettiği Don Quijote, hancıya bu unvan için teşekkür ederek serüven peşinde yola çıkar. “Hancı bir an önce handan çıkıp gitsin diye, daha kısa sözlerle de olsa, iltifatta kusur etmedi ve onu, konaklama parası istemeden memnuniyetle gönderdi.” (64)

4. bölüm

Quijote, gaddar bir çiftçinin kayışla dövdüğü hizmetçi çocuğu kurtardığını zanneder; ama haksızlığı düzeltilmiş olarak kendinden memnun ayrılan şövalye gider gitmez çiftçi cezayı iki misline çıkarır. Quijote bir silahtar bulmak amacıyla köyüne geri döner. Yanında hizmetkârlarıyla altı tüccar görür. Serüvene başlama hevesiyle yollarını keser ve kibirli bir edayla haykırır: “Dünya yüzünde La Mancha imparatoriçesi, eşsiz Dulcinea del Toboso’dan daha güzel bir kadın olmadığını herkes itiraf etmedikçe kimse kıpırdamasın.” (68) Tüccarlardan bir tanesi, karşılarında bir deli olduğunu fark eder ve böyle bir yemin etmeden önce soylu hanımı görmek istediğini söyler. “Onu size gösterirsem,’ dedi Don Quijote, ‘apaçık bir gerçeği itiraf etmiş olacaksınız. Önemli olan, kendisini görmeden inanmanız, itiraf etmeniz, onaylamanız, yemin etmeniz ve savunmanızdır. Aksi takdirde, benimle savaşacaksınız, kibirli beyler.” (68-69) Tüccarla ağız dalaşını sürdürürler ve nihayet hiddetlenen Don mızrağını doğrultup adama saldırır; maalesef Rocinante yolun ortasında tökezler ve şövalye yere kapaklanır, orada katırcılardan biri onu bir güzel benzetir ve yolun ortasında kıpırdamaz halde bırakıp gider.

5. bölüm

Komşusu olan bir çiftçi onu bulur ve evine kadar ona eşlik eder.

“Hepiniz durun, çünkü atım yüzünden çok kötü yaralandım. Beni yatağıma götürün ve mümkünse Bilge Urganda’yı çağırın, yaralarımı sarsın, iyileştirsin.’

‘Aman Tanrım,’ dedi kâhya kadın, ‘bana yüreğim söylemişti zaten, efendimin başına bir iş geldiğini. Efendim, siz hele yurkarı çıkın da, o Hurgada gelmeden de biz yaralarınızı sararız. Tekrar söylüyorum, yüz kere de söylerim, efendimi bu hale getiren o şövalye kitaplarına lânet olsun.’

Don Quijote'yi hemen yatağına götürdüler, yaralarına baktılar, ama hiçbir yara görmediler. Don Quijote, atı Rocinante'yle birlikte pek kötü düştüğü için bu kadar ağrı çektiğini söyledi; dünyanın en küstah, en kocaman on deviyile çarpışırken olmuştu.” (75)

6. bölüm

Don Quijote'nin dostu rahip ile berber kütüphanesini incelerler. Kâhya kadın ve yeğen, rahipten de daha sert önlemler teklif ederler: rahip bazı kitapların affedilerek avluda çoktan hazırlanmış olan ateşte yakılmaktan kurtulabileceğini düşünmektedir; berber ise ondan bile hoşgörülüdür. (Bu sahneyi sesli okuması çok zevklidir.) İki adamın ateşe gönderdiği ya da saklanması için kenara koyduğu kitapların arasında Cervantes'in *La Galatea*'sının da ismi geçer. Rahibin neyi beğenip neyi beğenmediği pek belli değildir; ancak düzyazı ve şiirin ağıdalı olmasını sevdiği bellidir. 6. bölümdeki diyalogda tuhaf bir Shakespeare havası olduğu söylenebilir. Edebi misillemeler eminim ki şimdi bize görüldüğünden daha komik ve inceydi.

“Berber bir kitap daha alıp dedi ki: ‘Bu, *Şövalyeliğin Aynası*.’

‘Gayet iyi tanıyorum,’ dedi rahip, ‘Señor Renaud de Montauban ve arkadaşları; hırsızlıkta Cacus'tan aşağı kalmazlar. Ayrıca On İki Asilzade'yle birlikte gerçek tarihçi Turpin. Doğrusu onları ömür boyu sürgün cezasına çarptırmaktan yanayım, hiç değilse ünlü Matteo Boiardo'nun icadında onların da payı olduğu için. Hıristiyan şair Ludovico Ariosto da konusunu aynı yerden almıştır; kendisi şu anda karşıma çıksa, kendi dilinden başka bir dilde konuşsa hiç saygı duymam, ama kendi dilinden konuşsa, başımın üstünde yeri olur.’

‘Bende İtalyanca'sı var,’ dedi berber, ‘ama hiç anlamıyorum.’

‘Anlasanız iyi olmazdı zaten,’ dedi rahip. ‘Sayın Kaptan keşke onu hiç İspanya'ya getirip bir Kastilyalı yapmasaydı, bu haliyle değerinden çok şey kaybettirdi. Şiir kitaplarını başka dile çevirmeye çalışan herkes de aynı şeyi yapacaktır; çünkü ne

kadar büyük dikkat ve beceriyle çevrilseler de, doğdukları dilde taşıdıkları değere erişemezler. Hattâ ben diyorum ki, bu kitap ve Fransa olaylarıyla ilgili bütün kitaplar kurumuş bir kuyuya atılsın, sonra iyice düşünüp ne yapılacağına karar verilsin. [...]"

Tercüme hakkında çok matrak sözlerdir bunlar.

7. bölüm

Bu bölümde, rahibin tüm müsamahasına rağmen cehaletin, ucuz sağduyunun ve ihtiyar kadın aptallığının canlı bir simgesi olan kâhya kadın evde bulunan bütün kitapları yaktığında, yazarın bu "tuhaf kaçkın" a duyduğu merak nedeniyle şövalye romanı parodisini seyrelttiği ve sindirdiğini söylemek mümkündür. Hikâyenin bu noktasında, 6. ve 7. bölümler arasında üslupta meydana gelen değişikliği belirtmemiz önemlidir. Bir şey daha var tabii: rahip ve berberin kafa kafaya verip kitapların olduğu odanın kapısını duvar örüp kapatması pahalı ve zor bir iş olduğu gibi, Don Quijote'nin etrafında gördüğü büyüler kadar gerçekdışı ve anlamsız bir olaydır. Anlatılmak istenen şey şudur: Arkadaşlarının onun deliliğinden istifade ettikleri düşünülebilir, ancak insanın böyle bir işe kalkışması için kendisinin de biraz çatlatmış olması gerekir; aynısı ikinci kısımda dük ve düşesin şövalye ve silahtarına oynadığı ürkütücü büyüler için de söylenebilir. Don Quijote çalışma odasının ve kitaplarının nereye kaybolduğunu sorduğunda,

"Vereceği cevap konusunda önceden iyice uyarılmış olan kâhya kadın dedi ki: 'Ne odası, ne kitabı? Bu evde artık ne oda kaldı, ne kitap, hepsini şeytan aldı götürdü.'

'Şeytan değil, dedi yeğeni, 'büyücüydü; zat-ı âliniz evden ayrıldıktan sonra bir gece, bir bulutun üzerinde geldi; üstüne bindiği yılandan inip odaya girdi. İçeride ne yaptığını bilmiyorum, ama kısa bir süre sonra uçarak çatıdan çıktı gitti. Ev dumanın içinde kaldı. Acaba içeride ne yaptı diye bakmak aklımaza geldiğinde, ne kitap görebildik ne de oda. Yalnız hem ben,

hem de kâhya hanım, çok iyi hatırlıyoruz, o kötü yürekli ihtiyar giderken yüksek sesle, o kitapların ve odanın sahibine olan gizli düşmanlığı sebebiyle, sonradan ortaya çıkacak kötülüğü yaptığını söyledi. Adının Bilge Muñatón olduğunu da söyledi.'

'Freston demiştir,' dedi Don Quijote.

'Adı Freston mu Fritón mu bilmem,' dedi kâhya kadın, 'ama tón'la bitiyordu.'

'Evet,' dedi Don Quijote, 'bilge bir büyücüdür o ve benim can düşmanımdır. Bana hıncı vardır, çünkü ilmi sayesinde biliyor ki, ilerideki bir tarihte, ben onun tuttuğu bir şövalyeye büyük bir çatışmaya gireceğim ve kazanacağım, buna engel olamayacak. İşte bu yüzden, bana her türlü cefayı çektirmeye çalışıyor; ben de ona diyorum ki, Tanrı'nın emrine ne karşı gelebilir ne de engelleyebilir.'" (81)

"Freston demiştir"i söyleyişindeki sakinlik ve sanatlılık, elde doyasıya dolaştırılması ve her bir lokmasının tadına varılması bir şeftali gibidir.

Kitapta karşımıza çıkan üçüncü çiftçi, Don Quijote'nin silah-tarı olmaya ikna ettiği Sancho Panza'dır. Sancho Panza bir anlamda Don Quijote'nin yontulmamış bir hali gibidir. Fark ettiyseniz bir rüya uğruna karısı ve çocuklarını bırakır: bir cezireye yönetici olma hayali, ki onu da Don Quijote müthiş etkileyici bir dille anlatmış ve sersem adamcağızın aklına girmiş olmalı. Sancho Panza bize akılsız bir adam gibi takdim edilir. İleride değişecektir. Bölümün sonuna geldiğimizde bile sözleri bir budalanın konuşmasına benzemez.

8. bölüm

Meşhur yel değirmenleri bölümüne geldik. Yeni hazırlıklar yapan (yeni bir kalkan, silahtar, silahtarın bineği – boz bir eşek) Don Quijote yeni serüvenlerin peşinde yola çıkar. Yazarın niyeti bu yeni partiye önceki tüm serüvenleri gölgede bırakacak, dudak uçuklatıcı bir cesaret örneğiyle başlamaktı. Cervantes'in yel değirmenlerini nasıl bir *canlılıkla* tasvir ettiğine bakın. Don

Quijote taarruza geçtiği sırada “hafif bir rüzgâr çıktı ve iri kanatlar hareket etmeye başladılar” (84) – tam zamanında. Yel değirmeninini çarpmasıyla akli başına gelen Don Quijote, hayalinde ona kollarını savurmakta olan devlerin Sancho’nun baştan beri söylediği şeye –yani yel değirmenlerine– dönüşmüş olduğunu fark eder. Köylü silahtarını dinlemişlerdir. Büyücü Fres-tón gene yapacağını yapmıştır.

İlginçtir ki, Sancho Panza’nın bir lafına Don Quijote’nin kahkaha attığına şahit oluruz.

“Tanrı biliyor, zat-ı âlinizin bir tarafı ağrıdığı anda yakınsanız, benim için daha rahat ederdi. Kendi adıma konuşayım, ben en hafif bir ağrıdan bile şikâyet ederim mutlaka; eğer bu şikâyet etmeme meselesi gezgin şövalyelerin silâhtarları için de geçerli değilse.’

Don Quijote, silâhtarının saflığına gülmekten kendini alamadı; istediği zaman, istediği şekilde, ister hevesle, ister hevesiz pekâlâ şikâyet edebileceğini bildirdi; şövalyelik yasalarında buna karşı hiçbir şey okumamıştı o güne dek.” (85)

Bir sonraki maceranın nasıl başladığına bakın – hecin develeri, yol maskeleri, Hint Adaları’na yapılan gönderme; tamamı sanatsal açıdan birinci sınıftır:

“yolda iki Benedikten keşişi görüldü; sanki hecin develerine binmiş gibilerdi; bindikleri iki katır, deveden ufak değildi. Toza karşı yol maskeleri ve şemsiyeleri vardı. Arkalarından bir arabayla dört beş atlı, iki de yaya katırcı oğlan geliyordu. Arabada, sonradan anlaşıldığına göre, Vizcayalı bir hanım vardı; çok önemli bir görevle Amerika’ya gidecek olan kocasının yanına, Sevilla’ya gidiyordu. Keşişler aynı yolda ilerledikleri halde, onunla birlikte değillerdi. Ama Don Quijote onları görür görmez, silâhtarına dedi ki:

‘Ya ben yanılıyorum ya da bu, şimdiye dek görülmemiş en muhteşem serüven, çünkü şu görünen kara kütleler, herhalde bir prensesi kaçırmış, götürmekte olan büyücüler, buna hiç şüphe yok. Bu haksızlığı benim düzeltmem şart.’” (86-87)

Yazar dehşet yel değirmeni sahnesini romantik bir sahneye dengelemek istemektedir. Don Quijote'nin tüm gece uydurma sevgilisini düşlediğini unutmayın. Bu olay beklenen şekilde devam eder. Katırcılar tekrar araya girer ama bu kez Sancho Panza'ya yüklenirler; Don Quijote de keşifleri hezimete uğrattır. Hanımın silahtarı olan Vizcayalı'nın saldırmasına rağmen Don Quijote galip gelir. Sert bir darbe alan Don Quijote, Vizcayalı'nın üzerine kararlılıkla, düşmanını öldürmek için kılıcı havada, ilerler; o sırada arabadaki hanım ve hizmetçi kızlar, kendilerini kurtarsın diye Tanrı'ya dua etmektedir.

“Tam bu noktada ve bu yerde, bu hikâyenin yazarı, Don Quijote'nin bu kahramanlıklarıyla ilgili, aktardıkları dışında bir kayıt bulamadığından ötürü, özür dileyerek, bu çarpışmayı askıda bırakıyor. Gerçek şu ki, bu eserin ikinci yazarı [Cervantes'in kendisi], bu kadar ilginç bir öykünün, unutulmuşu terk edildiğine, La Mancha'lı dâhilerin bu kadar meraksız olup arşivlerinde, kütüphanelerinde, bu ünlü şövalyeye dair birtakım belgeler bulundurmadıklarına inanmadı ve bu düşünceyle, bu hoş öykünün sonunu bulmaktan ümidi kesmedi. Tanrı'nın yardımıyla, öykünün sonunu, ikinci kısımda aktarılacağı şekilde buldu...” (89-90)

9. bölüm

Toledo'da Cervantes, Arap tarihçi Seyyid Hâmid Badincani'ye ait Arapça bir el yazması bulur; tercümeyle verdiği bu metin Vizcayalı ile kılıcını kaldırmış Don'un bir illüstrasyonunu da içermektedir ve Don, Sancho ve Rocinante hakkında ayrıntılarıyla doludur. Cervantes araya bir edebi araç daha sıkıştırır (“yarıda kesilen tarihçe” şövalye romanslarının kalıplarından biri olmuştur): “doğru olduğu sürece hiçbir öykü kötü diye nitelenebilir” der ve şöyle devam eder: “Bu öykünün gerçekliği konusunda tek itiraz, yazarının Arap olması olabilir” ve Don Quijote'yi öveceği yerde Badincani'nin “galiba kasten sessiz kalmış” olduğunu belirterek, “kesin ve doğru olmaları, taraf tutmama-

ları” gereken bir tarihçi olarak “kötü etmiş” olduğunun Cervantes altını çizer. (94) Her neyse, resimden sonra anlatı Don Quijote’nin çarpışmasını muhteşem bir zaferle bitirir; Don, Vizcayalı’yı hanımların yalvarmalarından sonra tek bir şartla affeder: hizmetkâr Dulcinea del Toboso’nun huzuruna çıkacak ve kaderini ona teslim edecektir. “Korku ve üzüntü içindeki hanımlar, Don Quijote’nin ricasını pek anlamadan, Dulcinea’nın kim olduğunu sormadan, hizmetkârın bütün emirlerini yerine getireceğine söz verdiler.” (95) Bu metni sözümona bulan kişinin iddia ettiği gibi, Don Quijote’nin bu sözümona Arapça anlatının sözümona çevirisinde o kadar kötü resmedilmemiş olduğunu ileride göreceğiz.

10. bölüm

Bu keyifli karşılaşmadan sonra (kulağının yarısını kaybetmiş olsa da) Don Quijote yoluna “hızla” devam eder. (95) Şövalye, hiçbir tarihçenin hiçbir savaş hikâyesinde az önce gösterdiği maharet gibisinin anlatılmadığından övgüyle bahseder.

“Doğrusunu isterseniz,’ dedi Sancho, ‘ben hayatımda hiç öykü okumadım; çünkü ne okumayı bilirim ne de yazmayı. Ama bir konuda bahse girmeye cesaret ederim: Ömrüm boyunca zat-ı âlinizden atak bir efendiye hizmet etmedim. Tanrı vere de bu ataklığınızın bedeli söylediğim yerde [hapis] ödenmesin. Sizden ricam, yaranızı sarmanız; kulağınızdan çok fazla kan akıyor, benim heybemde sargı beziyle biraz beyaz merhem var.” (96-97) Bu konuşan bir budala değil, cana yakın bir göze ve pratik zekâyâ sahip bir adamdır. Don Quijote *sahiden* cesurdur, sargı bezi ve merheme de *sahiden* o sırada ihtiyacı vardır.

Şövalye romanslarının parodisine yeni bir madde Don Quijote’nin sihirli bir iksirden bahsetmesiyle eklenir. “Reçetesi ni ezbere bildiğim bir balsam [...] bu balsamla ölümden korkmaya, herhangi bir yara yüzünden öleceğini düşünmeye gerek yoktur. Balsamı hazırlayıp sana verdiğim zaman, yapacağın tek şey var. Bir çarpışmada vücudumu ortadan ikiye böl-

düklerini görecektir olursan (ki sık sık olan bir durumdur), vücudun yere düşen yarısını yavaşça, çok dikkatlice, kan pıhtılaşmadan, hâlâ eyerin üstünde olan yarısına bitiştireceksin; tam yerine denk gelecek şekilde. Sonra söylediğim balsamdan sadece iki damla içireceksin bana ve turp gibi olduğumu göreceksin.” (97)

Biraz ileride, Cervantes şövalye romanslarına göndermeler oyununa Don Quijote'yle devam eder. Don Quijote'nin idare etmesi gereken öğle yemeğine bakın:

“Yanımda bir soğan, biraz peynir, birkaç parça da kuru ekmek var,’ dedi Sancho, ‘Ama bunlar zat-ı âliniz gibi gözü pek bir şövalyeye yaraşır yiyecekler değil.’

‘Çok yanlış anlamışsın!’ diye cevap verdi Don Quijote. ‘Şunu bil ki Sancho, bir ay hiçbir şey yememek, yediği zaman da elinin altında ne bulursa onu yemek, bir gezgin şövalye için şereftir. Sen de benim kadar çok öykü okusaydın, gayet iyi bilirdin bunu.’” (98-99)

Mütevazı bir yemek, gerçekten de. Bir vitamin ziyafeti. Bölümün güzel sonunu dikkatlice okuyun:

“Sonra hayvanlarına binip akşam olmadan önce bir köye varabilmek için acele ettiler. Ama keçi çobanlarına ait kulübelere vardıklarında ne güneş kalmıştı ne de bir köye varabilme umutları; onlar da orada konaklamaya karar verdiler. Bir köye varamamak Sancho'ya ne kadar sıkıntı verdiyse, göğün altında uyumak efendisine o kadar memnuniyet verdi; çünkü bu olayın her tekrarında, şövalyeliğini kanıtlamasını kolaylaştıran bir şey yapmış olduğunu düşünüyordu.” (99)

11. bölüm

Keçi çobanları peynir ve fındıkla tamamlanan enfes bir sofradüzdükten sonra Don Quijote birden duygulanarak, altın çağın güzelliklerini ve pastoral hayatın erdemlerini övmeye başlar.

“Şövalyemiz, pekâlâ kaçınabileceği halde bu uzun söylevi verdi, çünkü kendisine verilen fındıklar ona altın çağı hatırlatmış ve aklına, keçi çobanlarına bu gereksiz açıklamayı yapmak esmişti. Çobanlar ise, tek kelime etmeden, şaşkına dönmüş, kafaları karışmış halde dinlediler. Sancho da susuyor, fındık yiyor ve şarap soğusun diye bir mantar meşesine astıkları ikinci tulumu sık sık ziyaret ediyordu.

Don Quijote'nin konuşması yemekten daha uzun sürmüştü; bittiğinde çobanlardan biri dedi ki:

“Saygıdeğer gezgin şövalye, hiç düşünmeden, canla başla ikramda bulunduğumuzu gerçekten söyleyebilmeniz için, birazdan buraya gelecek olan bir arkadaşımıza şarkı söyleterek sizi eğlendirmek, neşelendirmek istiyoruz. Kendisi pek bilgili, pek âşık bir delikanlıdır, üstelik okuma yazması da vardır ve çok güzel rebek çalar.” (102)

Antonio adlı delikanlı gelir ve bir aşk baladı söyler. Don Quijote kulağındaki ağrıdan şikâyet edince, sihirli balsamın yerine keçi çobanlarından biri biberiye, tükürüğü ile tuzdan bir merhem yapar ve şövalyenin tüm sızısı kesilir. Don Quijote sarhoş olmuş ve sessizleşmiştir, bölümün sonunda bunu hissederiz; yazarın fazla üstüne düşmesi gerekmeden.

12. bölüm

Bir oğlan daha gelir. Grisóstomo'nun Marcela'ya olan aşkının ve ölümünün hikâyesi, Don Quijote'nin kız çobanlar hakkında söyledikleriyle tesadüf eseri örtüşür; Grisóstomo'nun mezarının kazıldığı pınara ismini veren bir mantar meşesi de vardır. Köylü oğlan Pedro özensizce konuşmaya başlar, ama Cervantes sürekli yaptırdığı gaflarla başta hikaye içi düzeni devam ettirirken, sonunda Pedro'nun ağzından dökülen sözler Don Quijote'ninki kadar ağdalı, kelimeler de onunki kadar uzundur. 11 ve 12. bölümlerin romanda huzurlu bir istirahat olduğu söylenebilir. Bu arada biz oğlanın lirik hikâyesinin en güzel kısmına bakalım; üç yüz yıl sonra genç Romantikler benzer durumları tasvir etmekte hâlâ eline su dökemezler:

“Buradan biraz ileride bir yerde, yirmi, yirmi beş tane ulu gürgen vardır; aralarında tek ağaç yoktur ki, pürüzsüz kabuğunun üstüne Marcela adı kazılmamış olsun. Bazılarının üzerine bir de taç resmi kazılmıştır; sevdalısı sanki Marcela’nın bir insanın sahip olabileceği tüm güzellikleri kendinde topladığını ve bu tacı hak ettiğini açıkça söyler gibidir. Şurada bir çoban iç çeker, ötede bir başkası sızlanır; bir yanda aşk şarkıları işitilir, öte yanda umutsuz ağıtlar. Kimileri bütün bir geceyi bir meşenin, bir kayanın dibinde oturup yaşlı gözlerini kırpmadan hayallere dalıp kaybolarak geçirmiş, doğan güneşi böyle karşılamıştır. Kimileri de aralıksız iç çekip yaz mevsimi tam öğle vakti, güneşin altında, kızgın kumların üzerine yatıp yana yakıla Tanrı’nın merhametine sığınır.” (109)

13. ve 14. bölüm

Bu bölümlere geldiğimizde, kendisini zararsız bir kaçkın olarak gören birkaç mutlu gezginle konuştuğu sırada Don Quijote mesleğini anlatmaya başladığında kitaptaki parodi –eğer buna parodi denebilirse– nihayet acıklı bir durumla tamamen yer değiştirir. Don Quijote çoktan okurun gönlünü çalmıştır; acıma ve güzellik duygusuna (gerçek bir sanat duyarlılığının bileşenlerine) sahip olan herkes Don Quijote’nin tarafına geçmiştir. Şövalyenin mesleğini din adamlarıninkine, bilhassa da keşişlerinkine benzettiği pasaja dikkat edin:

“Din adamları, huzur ve barış içinde, Tanrı’ya dünyanın iyiliği için yakarır; ama onların yakarısını, askerler ve biz şövalyeler uygulamaya geçirir, bileğimizin gücü ve kılıcımızın keskinliğiyle savunuruz; bir çatı altında değil, gökyüzünün altında, yazın güneşin acımasız ışınlarına, kışın dondurucu soğuklara maruz kalarak. Yani bizler, Tanrı’nın dünya üzerindeki temsilcileri ve Tanrı adaletinin dünya üzerindeki uygulayıcılarıyız. Savaş ve savaşa ilişkin her şey, terlemeksizin, uğraşp didinmeksizin gerçekleştirilmediği için de, bu mesleği icra edenlerin işi, şüphesiz, rahat rahat, huzur içinde, Tan-

rı'ya, muhtaçlara yardım etmesi için dua edenlerin işinden daha zordur.

Gezgin şövalyeliğin, mevki olarak inzivadaki din adamlığından üstün olduğunu söylemek istemiyorum, bunu söylemek aklımdan bile geçmez; sadece kendi çektiklerimden yola çıkarak, şüphesiz daha zor, daha zahmetli, aç ve susuz, sefil ve yoksul olduğu sonucuna varıyorum; çünkü geçmişteki gezgin şövalyelerin, hayatları boyunca başlarına birçok felâket geldiği, su götürmez bir gerçektir. Aralarından bazıları yüreklilikleriyle imparatorluğa kadar yükselbildilerse, hiç şüphe yok ki, bu mevkiye gelebilmek için epeyce kan ve ter döktüler; ayrıca onlara yardım eden âlimler ve büyücüler olmasaydı, çok hayal kırıklığına uğrarlar, istekleri, umutları boşa çıkardı.” (112-113)

Bu ve sonraki 14. bölümün bir perde arası olduğu söylenebilir. Talebe çoban ve çoban kız vakası gerçek bir olay olmasına rağmen, Don Quijote'nin hayallerinden bile acayıptır. Grisóstomo'nun hikâyesi buram buram pastoral, yapay ve santimantaldır; ancak Don Quijote'nin hevesi ve yüreğini, düşlerinin zenginliğini vurgulamak için önemlidir de. Kitabın bir diğer parçası 14. bölümle birlikte sessizce sona erer. Çoban kız Marcela ümitsizce aşkını arayan adamın mezarına gelir ve makul bir dille olayları kendi açısından dile getirir. Grisóstomo-Marcela meselesinde Don Quijote'nin oynadığı rol en sondadır:

“Don Quijote, şövalyeliğini bu durumda kullanmanın uygun düşeceğini, yardıma muhtaç genç kızların imdadına koşmak gerektiğini düşünerek, elini kılıcına attı ve yüksek sesle, rahatça anlaşılacak şekilde dedi ki: ‘Konumu ve durumu ne olursa olsun, hiç kimse, güzel Marcela'nın peşinden gitmeye kalkmasın, yoksa karşısında benim öfkemi, gazabımı bulur. Kendisi, Grisóstomo'nun ölümünde ne kadar az suçu olduğunu, hattâ hiç suçu olmadığını, sevdahlılarının herhangi birinin isteklerine boyun eğmekten ne kadar uzak olduğunu açıkça, yeterince gösterdi; bu sebeple, izlenmeye, baskı altında tutulmaya değil, dünyanın bütün iyi insanları tarafından sayılmaya, takdir edil-

meye hak kazandı; çünkü dünyada böyle namuslu yaşayan tek kadın olduğunu gösterdi.” (124-125)

Grisóstomo'nun cenazesi bitene kadar kimse yerinden kıpırdamaz.

15. bölüm

Yeni bir serüveni bize takdim etmek için çare arayan Cervantes'in aklına kahramanının düldülü gelir ve birkaç katırcıya (kuzey Kastilyalı Yanguashılar) Rocinante'yi dövdürür ve at, “yediği dayakla yere seril[ir].” (128) Saldırıya geçen Don Quijote'ye sopalarıyla vururlar, böylece şövalye de sıradan bir atın öleceği vaziyette yere serilen bineği gibi mağlup edilir; ancak sağ kurtulmayı başardıkları muazzam dayakları düşünecek olursak Rocinante sihirli bir hayvandır, sahibinin sihirli bir bedene sahip olduğu gibi. Ne var ki, Don Quijote'nin de belirttiği gibi, Galyalı Amadis bir keresinde iki yüz kırbaç yemiştir, bir diğer şövalye de kar suyu ve kumdan bir lavmana göğüs germiştir. Bu arada biz de Sancho Panza'nın büsbütün ödleğin teki olmadığını anlarız; ümitsiz olduğunu bildiği bir kavgaya katılır çünkü: “‘Ne intikamı alacağız,’ dedi Sancho. ‘Onlar yirmi kişiden fazla, bizse sadece iki kişiyiz, hattâ belki de bir buçuk.’” (128)

Don Quijote'nin bu bölümde eli sopalı katırcıları kargısını kuşanmış şövalyeler sanmadığına dikkat edin. Aksine akıllı bir hayli başındadır; şövalyelik unvanı almamış ve bu sebepten dengi olmayan adamlara kılıç çektiği için kendisine sitem de eder.

16. bölüm

Bu romanda birkaç iyi kalpli, canayakın insan vardır: Don Quijote'yi romanın başında köyüne geri götüreren komşusu onlardan biriydi. Şimdi üçüyle daha karşılaşırız: Bir hancının karısı, kızı ve bir de hizmetçi kız; üçü de şefkatli insanlardır. Ma-

ritornes adındaki çirkin, çarpık bacaklı hizmetçi için kullanılan yakıştırma, “işte bu güzel kız”dır. (133) Yalnız 63. bölümde şövalyeyi çarımha gereceğini ve iki saat işkence yapacağını kenara not düşün. Bu noktaya kadar Cervantes hikâyesine müstehcenlik karıştırmamıştır, ancak bu bölümde Maritornes üzerinde bir gömlekle Don Quijote ve Sancho’yla aynı odayı paylaşan katırcının yatağını aramaktayken birden kendisine doğru ilerleyen bir prenses olduğunu sanan Don Quijote’ye yakalanır; katırcı şövalyeyi döverek kızı kurtarıırken, Sancho’nun üzerine düşen Maritornes de bir yandan dayak yerken, bir yandan da Sancho’ya dayak atar. Aşüfteli ve arbedeli sahne, yazarın döneminin edebi zırvalıklarıyla örtüşür. Yalnız sizden ricam bölüm üstüne bölümü kaleme almak için gereken zihinsel emekten ayrı olarak, okuyucunun ilgisini farklı motiflere başvurarak çekmeye yönelik kurnaz, maharetli ve biraz da ümitsiz çabayı gözlemlememiz. Cervantes’in kurmacada daha renkli ve kesin ayrıntılara yaptığı enfes çağırışı da gözlemleyin lütfen. Gerçek Romantiklerin öncüsü olan da 18. yüzyılın yalın ahlâkçı hikâyeler anlatan tatsız ve özelliksiz romanları değil, burasıdır:

“Seyyid Hâmid Badincani [sözümona tarihçi], çok meraklı ve her konuda titiz bir tarihçiydi ve görüldüğü gibi, ne kadar küçük ve önemsiz olsa da, hiçbir ayrıntıyı [şövalye, silahtar ve katırcının uyuduğu yıldızlarla bezenmiş ahırda yatakların sırası gibi] atlamaz, her şeyi her şeyi kaydederde.

Olayları bize kısa ve öz şekilde anlatan, biz daha tadına varmaya başlarken, dikkatsizliklerinden, kötülüklerinden ya da cehaletlerinden, meselenin önemli kısmını es geçen ciddi tarihçiler, kendisini örnek almalıdır. *Taulat de Rogimont*’un (1531) yazarı (anonim) ve Kont Tomillas’ın kahramanlıklarının anlatıldığı kitabın (1498) yazarı (aslında birden fazla yazarı vardı), bin yaşasın! Her şeyi ne kadar titizlikle tasvir ederler.” (135)

Bu arada şövalye romanlarına ilişkin tutum da epey rahatlamıştır. Molière için “iyi” *Précieuse*’ler ve “kötü” [mesela “gü-

lünç”] Precieuse’ler olduğu gibi, Cervantes ve sözde tarihçisi Badincani –ve ilk bölümlerdeki rahip– için de “iyi” ve “kötü” şövalyelik romanları vardır. Don Quijote “tuhaf deliliği” yüzünden hem iyisi hem de kötüsünden etkilenmiş olduğu için –ancak tecrübeli, sanatçı ruhlu ve zevk sahibi bir okuyucu olduğu için iyilerine daha meyilli olmuştur– bu türün parodisi eğreti durmaya başlamıştır; diğer bir deyişle, hikâye boyunca en az altı kisveye giren parodi şimdi ya ortadan kaybolacak ya da yeni bir albeni edinecektir.

17. bölüm

Don Quijote, Santa Hermandad’dan (yol devriyeleri) bir kolluk ile tartışınca demirden bir kandili kafasına yer. Yaralarını tedavi etmek için ezberlemiş olduğu Fierabrás’ın sihirli balsamını biberiye (bir çeşit nane), yağ, tuz, ve şarap kullanarak yapmaya koyulur. Denemeye değer bence. Yarım şişenin Don Quijote ve Sancho Panza’nın farklı bünyelerine olan etkisinin tasviri –birinin kusması, uyandığında tamamen kendine gelmiş olması; diğerininse karın ağrısı çekmesi, arkasından kusması, mide spazmı ve havale geçirmekten uyuyamaması– olağanüstü bir klinik gözlemdir. Elbette asıl bozguncu burada yağıdır.

Sancho’nun battaniyeyle hoplatıldığı, çirkin ve ağzı bozuk hizmetçi kızın ince hareketinin anlatıldığı- bölüm baştan sona olağanüstüdür.

18. bölüm

Don Quijote gene “tuhaf deliliği”nin gazabına uğrar ve iki koyun sürüsü ve kaldırdıkları tozu iki muazzam ordu zanneder. Sancho itiraza başlar:

“Efendim, zat-ı âlinizin söylediği lânet olası adamlardan, devlerden, şövalyelerden hiçbiri görünmüyor ki; en azından ben görmüyorum; belki bütün bunlar, dün geceki hayaletler gibi büyüdür.’

‘Nasıl böyle söylersin’ dedi Don Quijote. ‘Atların kişnemesini, borazanların sesini, trampetlerin gürültüsünü duymuyor musun?’

‘Ben bol bol koyun melemesinden başka bir şey duymuyorum,’ dedi Sancho.” (149-150)

Don Quijote’nin çarpışmalarını sonlandırmak için katırcıları, arabacıları ve çobanları deli adamı taşıyıp, dişlerini dököp ve muhtemelen canını alıp yere sermelerinden sonra sahne dışına yollamak, aynen burada olduğu gibi, bir hayli işe yaraayan bir araç olmuştur. Bu bölümdeki bir diğer ilginç şey de gerçeklik ve dönüşüm motifidir. Don Quijote, büyüün yapıldığını kesin olarak kanıtlayacak bir bilimsel deney teklifinde bile bulunur.

“Don Quijote, efendim,’ dedi Sancho, ‘ben size dönün demedim mi? Saldırdığınız ordu değil, koyun sürüsü demedim mi?’

‘Düşmanım olan o kurnaz büyücü işte böyle yok oluverir, kılık değiştirir. Şunu bil ki Sancho, bu gibiler için, bizim gözümüze istedikleri şekilde görünmek, çok kolay bir şeydir. Peşimi bırakmayan o açığız, bu savaşta kazanacağım galibiyeti görüp kıskandı ve düşman ordusunu koyun sürüsüne dönüştürdü. İnanmıyorsan, yalvarırım dediğimi yap Sancho, o zaman söylediklerimin doğru olduğunu göreceksin. Eşeğine bin ve usulca peşlerinden git, göreceksin, buradan biraz uzaklaşınca eski hallerine dönecekler, koyun olmaktan çıkıp sana tarif ettiğim gibi, etten kemikten adamlar olacaklar... Ama hemen gitme, çünkü yardımına ihtiyacım var. Gel de bak bakalım, kaç dişim eksik, bana ağzımda hiç diş kalmamış gibi geliyor.” (151)

Don Quijote tekrar sihirli iksire başvurduğunda gerçekleşen kuma sahnesi, özellikle bir önceki bölümün kaba güldürüsü düşünüldüğünde biraz kabak tadı verir. Şövalye ve silah-tarı çok fena bir durumdadırlar.

19. bölüm

Don Quijote, bir cenaze alayının ölü ya da yaralı bir şövalyenin bedenini taşıyan iblisler olduğunu sanarak yolunu keser.

“Beyaz gömleklilerin hepsi ürkek, silâhsız kimselerdi; bu yüzden bir anda savaşı bırakıp kaçmaya başladılar. Yanan meşaleleriyle, tören geceleri koşan maskelilere benziyorlardı. Matemdekiler ise, topuklarına kadar inen rahip giysilerine sarınıp sarmalanmış halde, kıpırdayamıyorlardı. Böylece Don Quijote hepsini rahatça dağıtıp istemeye istemeye orayı terk etmelerini sağladı [...]” (156)

Birinci sınıf betimlemeli bir yazıdır bu. Çevirmene güvenmemiz gerekir: Ne yazık ki İspanyolcasından okuyamadığımız için saf Kastilya üslubunu yakından göremeyiz.

“Sancho, efendisinin gözü peklğine hayret ederek olup biteni seyrediyor, kendi kendine, ‘Benim efendim gerçekten de dediği kadar cesur ve kuvvetli,’ diyordu.” (156)

20. bölüm

Cervantes’in kahramanının serüvenlerini farklı açılardan göstermekte kullandığı sinsilik ve sanat gerçekten övgüye değerdir. Hikâyenin dengesi açısından şövalyenin 19. bölümde kolay ve endamlı bir galibiyet elde etmesi gerekiyordu. Cenaze alayının ellerinde meşalelerle Ku Klux Klan gibi gezmesinin bir anlamı yoktu, hak ettiklerini de gördüler. Don Quijote’nin bacağı kırıldığı genç rahibe aktardığı gözlemleri kısaca böyledir. Okur cenaze alayındaki beyaz gömleklilere hiç üzülmez; yalnız Don Quijote’nin bu soyut galibiyetine değil, Sancho Panza’nın maskeli papazların dolgun erzağını çalmış olmasına da sevinir.

20. bölüm Sancho Panza’dan inanılmaz bir bilimsel gözlem ile başlar: “Saygıdeğer efendim, bu çimenlerin, bu yakınlarda otları sulayan bir pınar ya da dere olduğuna işaret etmeme-

si mümkün değil. Biraz ileri gitsek iyi olur; bizi mahveden, hiç şüphesiz açıktan daha beter olan bu korkunç susuzluğumuza giderecek bir yer buluruz.” (160) Silahlar da, şövalye de son gördüğümüzden beri epey akıllanmışlardır. Bu bölümde Sancho'nun hikâye anlatma maharetinin de bir örneğine şahit oluruz; keçilerin nehrin karşısına taşındığı hikâye son derece esprilidir.

Bir keçi çobanı, ona ihanet eden kızı bir daha görmek istemediği bir yere sürüsüyle birlikte gider. Nihayet yatağından taşınan Guadiana ırmağına gelir ve karşıya geçemez.

“Ama o kadar çok bakınmış ki, sonunda bir balıkçı görmüş; yanında o kadar küçük bir sandal varmış ki, ancak bir insanla bir keçi sığarmış içine. Her şeye rağmen, balıkçıyla konuşmuş ve hem kendisini, hem üç yüz keçisini karşıya geçirmesi için anlaşmış. Balıkçı sandala binip bir keçiyi karşıya geçirmiş; sonra dönüp bir keçiyi daha geçirmiş; tekrar dönüp bir keçiyi daha geçirmiş. Balıkçının karşıya geçirdiği keçilerin hesabını tutunuz efendim; çünkü bir tanesini atlarsanız, hikâye biter, tek kelime bile anlatmam mümkün olmaz.

Hikâyeye devam ediyorum; karşı kıyı balçıklı ve kaygan olduğu için, balıkçının gidip dönmesi çok uzun sürüyormuş. Buna rağmen, dönüp bir keçi daha almış, bir tane daha, bir tane daha...’

‘Hepsini karşıya geçirdiğini farz et,’ dedi Don Quijote. ‘Bu şekilde gidip gelmeye devam edersen, bir yılda bile geçiremezsin hepsini.’

‘Şu ana kadar kaç tanesi geçti?’ diye sordu Sancho.

‘Ben ne bileyim?’ dedi Don Quijote.

‘Ben size söylemiştim ya, hesabı şaşırmanın diye. Tanrı biliyor, hikâye bitti işte, devam etmek imkânsız artık.’

‘Nasıl olur canım?’ dedi Don Quijote. ‘Kaç keçinin karşıya geçtiğini tam olarak bilmek hikâyenin özüyle o kadar ilgili mi ki, bir sayı şaşsa hikâyeye devam edemiyorsun?’

‘Hayır efendim, katıyen devam edemem,’ diye cevap verdi Sancho. ‘Ben zat-ı âlinize kaç keçi geçtiğini sorup da bilmedi-

ğinizi söylediğiniz an, anlatacaklarımın hepsi aklımdan silinip gitti. Üstelik de çok hoş, çok eğitici bir hikâyeydi.’

‘Yani,’ dedi Don Quijote, ‘öldü bitti mi hikâye?’” (164-165)

Bitmiştir. Ancak Sancho’nun anlatmaya koyulduğu hikâyeye, muhtemelen Doğu kökenli eski bir fıkradır. Bu konuşmadan sonra her gün olduğu gibi gene Sancho’nun dışkısını tutamadığı geleneksel bir sahne başlar; sonra da altı tokaç (demiri bükme ve yaymak için kullanılan bir araç) serüveni ya da serüvensizliği vardır ki, bayağı yavandır.

21. bölüm

Yolda giderlerken uzakta, atlı bir adamın yağmurun ve güneşin altında parlayan bir nesneyle kendilerine doğru geldiğini görürler. Don Quijote sorar,

“Söyle, şu baklakırı at üzerinde bize doğru gelen şövalyeyi görmüyor musun? Başında altın bir tolga var.’

‘Benim görüp görebildiğim,’ dedi Sancho, ‘benimki gibi boz bir eşeğe binmiş bir adam, kafasında parıltılı bir şey var.’

‘İşte o Mambrino’nun tolgası,’ dedi Don Quijote. ‘Bir kenara çekil ve beni onunla yalnız bırak; göreceksin, tek kelime konuşup vakit kaybetmeden bu serüveni nasıl sonuçlandırıyorum, o kadar istediğim tolga nasıl benim oluyor.’” (171)

Don Quijote’nin iki numaralı berberi atından düşürerek aldığı tolga, adamın kötü havadan korunmak için başına geçirdiği bir leğendir. Bölüm Don Quijote’nin bir gezgin şövalyenin sarayda nasıl karşılandığını uzun uzun anlatmasıyla sona erer; Cervantes abartılı bir karikatüre kaçmayan, son derece hoş bir tipik şövalye romansı özeti sunar. “Her bir olayın arkasında,” demiştir Don Quijote’nin 19. yüzyılda çevirmenliğini yapan ve Putnam’ın alıntılıdığı John Ormsby, “romanslar konusunda muazzam bir yetkinlik mevcuttur.” Lirik ve dokunaklı bir bölümdür, yakından incelenmeye layıktır.

22. bölüm

Don Quijote “yolun karşı tarafından, on, on beş adamın yürüyerek gelmekte olduklarını” görür. “İri bir zincire, tespih taneleri gibi boyunlarından dizilmişlerdi, hepsinin de elleri kelepçeliydi. Yanlarında iki atlıyla iki de yaya vardı. Atların arkebüzleri, yayalarınca mızrak ve kılıçları vardı.” (180) Bir dizi forsa, yani kürek çekmeye mâhkum edildikleri gemilere götürülen kölelerdir bunlar: (1) Bir sepet dolusu çamaşırı çalarken yakalanmış bir genç adam (bir çamaşır âşığı); (2) Hayvan hırsızlığı yaptığını “ötmüş” –yani işkence sırasında itiraf etmiş– dertli bir adamcağız (ipe dizilmiş bir şarkıcı); (3) beş duka borcunu (yaklaşık on iki dolar) ödeyemediği için küreğe çarptırılan bir adam; (4) Giyinmiş kuşanmış halde, at üstünde dolaştırılmış nur yüzlü bir adam, bir “aracı” (yani muhabbet tellalı); (5) Etrafındakilerle çok fazla alay etmiş bir öğrenci (bir *Latince âlimi*); (6) Mahpusta hayat hikâyesini kaleme alan gizemli hırsız ve hapsedilmiş dâhi Ginés de Pasamonte; daha sonra da Sancho Panza’nın eşeğini çalarak Don Quijote’nin zaferine gölge düşürecektir.

Don Quijote onlara “sevgili kardeşlerim” diye hitap eder. “Güçsüzlere ve ezilenlere yardım” etmek için oradadır (185-186). Ancak muhafızlara saldırdığında kazandığı galibiyet, serbest bıraktığı insanlarca mağlubiyete dönüşür. Serbest kalan mahkûmların kendisini taşlaması, deliliğinin (*Dulcinea*’nın huzuruna çıkmalarını emreder) onları serbest bırakmaya zorlaması kadar makul bir neticesidir.

23. bölüm

Morena Dağları’nda Don Quijote, Asık Yüzlü Hırpanî Cardenio’yla karşılaşır. (Sancho’nun bineğinin çalınması Cervantes’in bir eklemesidir, ancak Sancho Panza’nın sonraki bölümlerde halen eşeğini sürdüğü yerleri değiştirmemiştir.) Şimdi buldukları, reddedilmiş âşık Cardenio’ya ait not defterinin serüveni başlar. El yazması başka bir el yazmasının içindedir; bir

noktadan (kesin söylememiz gerekirse, 9. bölümün başından) itibaren tüm hikâyenin Arap bir tarihçinin elinden çıkmış olduğunun söylendiğini unutmayalım.

“[Don Quijote] defterin hemen bütün sayfalarını çevirerek, başka şiirler ve mektuplar buldu; kimini okuyabildi, kimini okuyamadı. Ama hepsinde, yakınmalar, sitemler, şüpheler, özlemler, üzüntüler, lütuflar, küçümsemeler vardı; bazıları kutlanıyor, bazılarının yası tutuluyordu. Don Quijote defteri tararken, Sancho da bavulu tarıyordu; bavulda da, çıkında da aramadığı, didiklemediği, kurcalamadığı köşe, sökmediği dikiş, tiftmediği bir tutam yün kalmamıştı. Dikkatsizlik ya da tembellik yüzünden bir şey kalsın istemiyordu; bulduğu yüzü aşkın altın, onda böyle bir açgözlülük yaratmıştı. Daha önce bulduklarından başka bir şey bulamamakla birlikte, efendisinin hizmetindeyken maruz kaldığı altı okkayı, iksirin kusulmasını, sopaların hayır duasını, katırcının yumruklarını, heybelerin çalınmasını, ceketinin aşırılmasını, bütün açlık, susuzluk ve yorgunlukları, telâfi edilmiş saydı.” (193)

Önemli bir yorumda bulunayım: Don Quijote'nin “ne kadar cansız” olursa olsun, her türlü gerçekliği renkli ve süslü bir hayale dönüştürmeye hazır olduğunu biliyoruz. Ancak hikâyenin geldiğimiz noktada gerçeklik de bizzat onun verdiği romans renklerine bürünmeye başlar. Bu bölümdeki dertli âşığın hikâyesi, o romansların tüm özelliklerine sahiptir. Dağ geçidinde ilerleyen Don Quijote, gerçekle hayalin kaynaştığı bir kayalığa gelmiştir. Burada herhangi bir gezgin şövalyelik parodisi olduğunu söylemek mümkün değildir.

“Delikanlı [Cardenio], yanlarına geldiğinde onları çatlak, boğuk bir sesle, fakat çok kibarca selâmladı. Don Quijote de kibarlıkta geri kalmayarak selâm verdi ve Rocinante'den inip dostça, sevgiyle kucakladı; kendisini çok uzun zamandır tanırmış gibi uzun bir süre kollarının arasında sıktı. Adına (Don Quijote'ye *Mahzun Yüzlü* dediğimiz gibi) *Asık Yüzlü Hırpanî* diyebileceğimiz delikanlı, bir süre kucaklandıktan sonra bi-

raz çekildi ve elleri Don Quijote'nin omuzlarında, tanıyıp tanımadığını anlamak ister gibi baktı. Don Quijote onu görünce ne kadar şaşırılmışsa, o da Don Quijote'nin görünüşüne, zırhına, herhalde daha az şaşırmamıştı. Sonuçta, kucaklaşmadan sonra ilk konuşan, Hırpanî oldu ve ileride aktarılacak sözleri söyledi.” (197)

24. bölüm

Asık Yüzlü Hırpanî'nin hikâyesi bu bölümde anlatılır; Don Quijote de mesleki bir ilgiyle bu hikâyeyi dinler. Delikanlı namı diğer “Dağlar” ya da “Orman Şövalyesi”dir. Her ikisi de kendi gerçeklikleriyle baş başadır ve gezgin şövalyelik uğraşının hakkını vermektedir.

“Benim isteğimse,’ dedi Don Quijote, ‘size hizmet etmektir; [...] bu hayatta en çok sevmiş olduğunuz, sevdiğiniz şey adına yalvarırım size, beyefendi, bana kim olduğunuzu ve sizi bu ıssız yerlerde vahşi bir hayvan gibi yaşayıp ölmeye, kıyafetinizin ve şahsınızın ortaya koyduğu gibi, kendinize bile yabancı bir şekilde buralarda yaşamaya neyin sevkettiğini söyleyin. Lâyık olmadığım halde bu günahkâra verilen şövalyelik unvanı adına ve gezgin şövalyelik mesleği adına yemin ederim ki,’ diye yemin etti Don Quijote, ‘bu isteğimi yerine getirirseniz, mümkünse bahtsızlığınızın çaresini bularak, değilse dediğim gibi acınızı paylaşarak, konumumun gerektirdiği şevkle size hizmet edeceğim.’” (198)

Don Quijote'nin aklının başında olduğuna dikkat edin: Cardenio'nun hikâyesinin bölünmemesine dair isteği, “Don Quijote'nin hatırına, silâhtarının anlattığı hikâyeyi, nehri geçen keçilerin sayısını bilemeyince öykünün yarım kalışını getirdi.” (199)

Cardenio aşkını haykırır: “Yüce Tanrım, ne çok mektup yazdım! Ne tatlı, dürüst cevaplar aldım! Kaç şarkı, kaç aşk şiiri yazdım; hepsinde kalbim duygularını ilân etti, aktardı, ateşli arzularını dile getirdi; hâtıralarını canlandırdı, tutkusunu canlandırdı,” (200) vesaire, vesaire. “Bir gün, Luscinda benden,

okumak üzere bir şövalye kitabı istemişti, çok sevdiği *Galyalı Amadis*'i..." (202)

"Don Quijote, şövalyelik kitabı lâfını duyar duymaz dedi ki: 'Zat-ı âliniz, hikâyenizin başında saygıdeğer Señora Luscin-da'nın şövalyelik kitaplarına meraklı olduğunu söyleseydiniz, ne keskin bir zekâsı olduğunu uzun uzun anlatmanız gerekmezdi.'" Sonra kendi tavsiye edeceği birkaç eseri sayar.

"Don Quijote bunları söylerken, Cardenio'nun başı göğsüne düşmüş, derin düşüncelere dalmış gibiydi. [Aslında gene deliliği tutmuştur.] Don Quijote, iki kere öyküsüne devam etmesini söylediği halde, ne başını kaldırmış, ne bir cevap vermişti. Epeyce bir süre sonra kafasını kaldırıp dedi ki:

'Aklımdan bir türlü çıkmıyor, dünyada hiç kimse de, bunu ne aklımdan çıkarabilir, ne başka şeye inandırabilir; tersini düşünen, aksine inanan kişi de ahmağın tekidir. Üstat Elisabat denen o hergele, Kraliçe Madásima'nın aşığıydı.'

'Ne münasebet, katiyen!' diye cevap verdi Don Quijote öfkeyle; âdeti olduğu üzere, bir de küfür savurdu. 'Çok büyük bir kötülük bu, daha doğrusu kalleşlik... Kraliçe Madásima çok soylu bir hanımefendi idi; böyle soylu bir prensesin, bir baytarla ilişki kurmuş olması düşünülemez; tersini iddia eden, yalancı düzenbazın tekidir. Bunu size yerde veya at üstünde, silâhlı veya silâhsız, gece veya gündüz, ne şekilde isterseniz anlatırım.'

Cardenio büyük bir dikkatle ona bakıyordu; deliliği yine tutmuştu; hikâyesine devam edecek durumda değildi. Do Quijote de Madásima konusunda duyduğu şeyden öyle rahatsız olmuştu ki, dinleyemezdi zaten. Tuhaf şey, sanki gerçekten kendi efendisiymiş gibi Madásima'yı savunmaya koyulmuştu; uğursuz kitapları işte bu hale getirmişti onu! Her neyse, Cardenio'nun deliliği tuttuğundan, kendisine yalancı, düzenbaz dendiğini ve buna benzer hakaretler edildiğini duyunca, şakadan hoşlanmadı ve yanında bulduğu bir taşı alıp Don Quijote'nin göğsüne öyle bir şiddetle fırlattı ki, sırtüstü yere devirdi." (203-204)

Yazarın ustalığını konuşturduğu bir sahnedir bu! Şövalyelik romanslarının hayal dünyasını sarp dağların ve hırpani sefaletin gerçekliğiyle birleştiren Cervantes bir anda vites değiştirerek şövalyelik hikâyelerindeki tiplmelerin duygularından kaynaklanan delilikten (ki Don Quijote de, Cardenio da bu noktada böyle tiplmelerdir), bu hikâyeleri okumanın sebep olduğu deliliğe geçer. Cardenio'nun nazik soyutlaması Luscinda, daha da soyut bir temsil olan eski romanslardan Kraliçe Madámasima'yla yer değiştirir. Don Quijote'nin serüvenlerinin hikâyesi tekrar ilk önermesine dönmüştür: ucuz romanlar beyni sulandırır. Bölümün sonunda Sancho efendisinin yardımına koşar, ancak Cardenio'dan yediği yumrukla sendeler; Sancho'yu kurtarmaya teşebbüs eden keçi çobanı da aynı muameleyi görür. Sancho ve keçi çobanı birbirine girdiği sırada Cardenio kaçır.

25. bölüm

Şövalye ile silahtarları dağı tırmanmaya koyuldukları sırada, Madásima ve Elisabat bahsine devam edilir. Amadis, Don Quijote'nin gözbebeği olan şövalyedir: “dünyanın en mükemmel gezgin şövalyelerinden biriydi. [...] tekti, ilkti, biricikti, kendi zamanında, dünyadaki bütün şövalyelerin efendisiydi.” Homeros, Odysseus'u ve Vergilius, Aineias'ı “oldukları gibi değil, faziletleri gelecek nesillere örnek olsun diye, olmaları gerektiği gibi çizmişler, tasvir etmişlerdir. Aynı şekilde, Amadis de, yiğit ve aşık şövalyelerin pusulası, yolgösterici yıldızı, güneşi olmuştur; aşk ve şövalyelik sancağı altında savaşan hepimiz, onu taklit etmeliyiz.” (207)

Don Quijote de, çaresiz ve dertli bir deli kılığına bürünerek Amadis'i taklit etmeyi amaçlamaktadır.

“Bana öyle geliyor ki,’ dedi Sancho, ‘bunları yapan şövalyeleri, bu delilikleri, kefaretləri yapmaya iten sebepler vardı. Ama zat-ı âlinizin delirmek için ne sebebi var? Sizi hangi hanım reddetti, Señora Dulcinea del Toboso'nun, bir Magripli ya da Hıristiyan'la oynadığına dair hangi işareti buldunuz ki?’

‘Mesele de bu işte,’ dedi Don Quijote. ‘Benim tasarımın inceliği burada. Belli bir sebeple çıldıran gezgin şövalye, özel bir övgüyü haketmez; mesele sebepsiz delirmek ve sevgilime, sebepsiz yere bunu yapıyorsam, sebebi olunca ne yapacağımı düşündürmek.’” (208)

Aşk acısı çeken şövalyeyle olan münasebeti, Don Quijote’yi Dulcinea’ya bir mektup göndermeye sevk eder. Sancho Panza gerçekte kim olduğunu çözdüğünde onu şu şekilde tarif eder:

“‘Vay vay,’ dedi Sancho. ‘Demek Señora Dulcinea del Toboso Lorenzo Corchuelo’nun kızı, yani diğer adıyla, Aldonza Lorenzo.’

‘Evet, o,’ dedi Don Quijote. ‘Bütün dünyanın hanımefendisi olmaya lâyıktır.’

‘Onu iyi tanırım,’ dedi Sancho. ‘Köyün en kuvvetli delikanlısı kadar iyi cirit attığını söyleyebilirim size. Tanrı hakkı için, kusursuz bir kızdır, kanlı canlı, sağlam yapılıdır, sevgilisi olduğu gezgin şövalyeyi her dertten kurtarır. Yüce Tanrım, ne kas vardır onda, ne ses vardır! Derler ki bir gün, babasının tarlasında çalışan oğlanları çağırmak için, köyün çan kulesinin tepesine çıkmış; yarım fersah ötede oldukları halde, kulenin dibindeymiş gibi duymuşlar. En iyi tarafı da, hiç nazlı olmamasıdır, çok hoş sohbettir; herkesle şakalaşır, her şeyle alay eder, eğlenir. [...] Ben bir an önce yola düşmek istiyorum, sırf onu görebilmek için; günlerdir görmedim kendisini, çok değişmiş olmalı; çünkü sürekli kırlarda, güneşte, rüzgârda dolaşmak, kadınları çok yıpratır.’” (213)

Don Quijote’nin harikulade, asaletli ve son derece makul yanıtı ise şöyle olur:

“Eğer bilmiyorsan öğren, Sancho: İnsanı sevmeye sevkeden, her şeyden önemli iki şey vardır; güzellik ve iyi şöret; bunların ikisi de Dulcinea’da bol bol var; çünkü güzellikte kimse onunla rekabet edemez, şöretine de ulaşan az bulunur. Sonuç olarak, ben bütün söylediklerimin doğru olduğunu hayal ediyorum, ne bir eksik, ne bir fazla; onu hayalimde istediğim şe-

kilde canlandırıyorum, güzelliğini de, soyluluğunu da; onunla ne Helena rekabet edebilir, ne Lucretia, ne de geçmiş çağların ünlü Yunanlı, barbar ve Latin kadınlarının herhangi biri. Kim ne derse desin; cahiller bu yüzden beni kınasa da, aklı başında kimseler suçlamayacaktır.” (214-215)

Don Quijote, mektubunu Cardenio'nun not defterine yazar ve Sancho, (kendi eşeğini Gines de Pasamonte'ye kaptırdığı için) Rocinante'ye binip oradan ayrılır.

26. bölüm

Hikâye sicimlerini birer birer toplamış, olaylara bölünmüş anlatıdan ilerlemiştir. Sancho Panza'ya El Toboso'da eşlik etmeye can atarız. Yolda köyün rahibi ve berberle karşılaşır ve onlara: “Efendim bu dağın ortasında kefaret çekiyor, keyfi yerinde,” der ki durumu kelimesi kelimesine özetler. “Sonra birbiri ardına, hiç ara vermeden, efendisinin içinde bulunduğu durumu, başından geçen serüvenleri ve sırlıslık âşık olduğu Señora Dulcinea del Toboso'ya [...] kendisiyle bir mektup gönderdiğini anlattı. [...] Sancho Panza elini bağrına soktu, defteri aradı, ama bulamadı; şu ana kadar da arasa bulamazdı zaten, çünkü defter Don Quijote'de kalmıştı; Sancho'ya vermemiş, Sancho da istemeyi unutmuştu.” (221) Sancho'nun defteri ve mektubu unutması dâhiyane bir buluştur. Mektubu yalan yanlış hatırladığı haliyle aktarır ve kendisi, Sancho Panza'yı bekleyen zenginlikleri ballandırarak anlatır. “Sancho bunları, araya burnunu temizleyerek, öyle bir rahatlıkla söylüyor, öyle mantıksız konuşuyordu ki, rahiple berber yine afalladılar; Don Quijote'nin deliliğinin vahim boyutlarda olduğunu düşündüler; bu zavallı adamcağızın da aklını başından almıştı.” (223)

Don Quijote'yi dağdan indirmek için rahip kadın kılığına girmeyi, berberi de hizmetkârı kılığına sokmayı akıl eder; kötü kalpli bir şövalyenin kendisine yaptığı haksızlığın acısını çıkarması için Don'a yalvaracaklardır.

27. bölüm

Hikâye şimdi iki yönlü olarak gelişmeye başlar: Sancho Panza'yla Dulcinea'nın bir araya gelmesini isteriz ama, pederle berberin Don Quijote'yi eve getirmek için girdiği maskaralığı da merak ederiz. Ancak Sancho Panza geri döner ve ikilinin peşine takılır.

Rahip ılımlı bir adamdır; onu rahatsız eden Don Quijote'nin kefaret ödeme biçiminin Hıristiyanlıkdışı ve gerçekdışı olması değil, adamın yardım ve tedaviye muhtaç bir deli olmasıdır. Don Quijote'nin kütüphanesine duvar örülme hikâyesinde görüldüğü gibi, rahibin hareketleri (kadın kılığına girmesi, vs.) adamcağızda da birkaç tahtanın eksik olduğunu belli eder.

Don Quijote, Cardenio'nun hikâyesinin sonunu duymamıştır; ancak iki arkadaş dağı tırmanırken onunla karşılaşır ve Luscinda'yı dostu Don Fernando'ya kaptırmasının hikâyesini dinlerler. Bir dizi ciddi anlamda romantik ve dramatik olayın Don Quijote'nin kitaplarının ardında gerçekleşiyor olması gayet ilginçtir aslında. Kötü adam Don Fernando tam kahramanımıza denk bir adamdır ama şu sırada başka şeylerle meşguldür. Cardenio, Luscinda'nın düğündeki halini anlatırken renk ve ışıkların ne hoş bir dille anlatıldığına bakın:

“Asaletine ve güzelliğine yaraşır şekilde giyinip süslenmişti, saray zarafetinin ve ihtişamının mükemmel bir örneği idi. Gerginliğim ve şaşkınlığım yüzünden, kıyafetinin ayrıntılarına bakıp inceleyemedim; sadece kırmızı ve beyaz renklerde olduğunu, bir de saçlarındaki, elbisesindeki taşların, mücevherlerin yansımalarını farkedebildim; her şeyden çok dikkati çeken, sarı saçlarının olağanüstü güzelliği idi; öyle ki, kıymetli taşların ve salondaki dört avizenin ışıltıları, onun güzelliğinin yanında sönük kalıyorlardı.” (234)

28. bölüm

Yazar hikâyesinin sardığı parlak renkli bir yumak olduğunu fark eder – bölümün başında da eserin “çentmeli, dolambaçlı” yapısından bahseder.

İkinci bir romantik deli olan Dorotea'yla erkek kılığında karşılaşırız. Don Quijote'yle beraber, Morena Dağları'nın ortasında dolaşan üçüncü karakterdir bu.¹ Dorotea bir aşırı incelik ve laf kalabalıklığı örneği verir – kızın girizgâhı beş basit ifadeye indirilebilir. Dorotea'yı baştan çıkaran adamın dostumuz Cardenio'nun düşmanı Fernando oluşuyla gördüğümüz, romantik hikâyelerin vazgeçilmez bir özelliği olan şık tesadüfe dikkat edin. Luscinda'nın adı geçtiğinde Cardenio'nun davranışlarına da dikkat edin: “omuzlarını büzdü, dudaklarını ısırdı ve birazdan, gözlerinden iki çeşme gibi gözyaşları akmaya başladı.” (247)

Dorotea, “Beautiful Tennessee Waltz”ün (Tennessee Valsi) güftesine epey benzeyen hikâyesine devam eder. Dorotea, Luscinda'nın düğününü anlatırken Cardenio mutlu bir şaşkınlık yaşayacaktır: “Adamın anlattığına göre, Don Fernando'yla Luscinda evlendikleri gece, Luscinda evet deyip karısı olmayı kabul ettikten sonra, düşüp bayılmış; kocası hava alması için göğsünü çözdüğünde, Luscinda'nın yazısıyla kaleme alınmış bir not bulmuş; yazıda Luscinda, Don Fernando'nun karısı olamayacağını, çünkü Cardenio'nun karısı olduğunu açıklıyormuş. Bana bunları anlatan adamın dediğine göre, Cardenio, o şehrin ileri gelen soylu ailelerinden birine mensupmuş; Luscinda'nın Don Fernando'ya evet demesinin tek sebebi, ailesine itaatsizlik etmemekmiş.” (248) Cardenio ve Luscinda serüveninin altmış sayfa boyunca (bu sayfalara kadar) nasıl özenle yayılmış olduğuna dikkat edin; başta okur Fernando'nun Cardenio'ya ne yaptığını öğrenmeyi beklerken, sonra Fernando'nun gelininin üzerinde bulunduğu mektupta ne yazdığını merak eder. Bu küçük eklentiler, sanatsal ve yapısal düzlemde sadece Don Quijote ve romanın genel gelişimi üzerindeki etkileri bakımından önemlidir. Don Quijote'nin okumuş olduğu romanlarla olan alaka-

1 *Morena Dağları* hakkında VN şu notu ilâştirmiştir: “İspanya'nın güneybatısında bir sıradağ; en yüksek noktası 2.450 metredir ve Philadelphia ve San Francisco arasındaki enlemlerde yer alır; eğer ki hiç coğrafya dersi görmediyseniz ve dünyanın şekli hakkında hiç fikriniz yoksa. Rio de Janeiro'nun meridyeninden doğruca kuzeye doğru ilerlerseniz nereye ulaşırsınız? Grönland'ın ucuna; Kuzey Amerika kıtasını tamamen ıskalarsınız.”

sı üzerinde durmuştum. Aslında Dorotea ile sizin gayet iyi bildiğiniz, yırtık pırtık şortu, armut şeklindeki gözyaşları ve deniz seviyesinin altındaki dekoltesiyle Daisy Mae² arasında pek bir fark yoktur. Ancak Dorotea ve onun gibiler dört yüz yıl önce, Avrupa edebiyatının emekleme çağında ortaya çıkmış olan birer ilktir; onları isteğimiz dışında günümüzün bayat ticari ıvrı zıvırları üzerinden okumak durumunda oluşumuz üzücüdür.

29. bölüm

Cardenio-Luscinda-Fernando-Dorotea meselesi devam eder. Cardenio, Dorotea'ya der ki: "Size bir asilzade ve Hıristiyan olarak yemin ediyorum; sizi Don Fernando'nun eşi olarak görünceye kadar terk etmeyeceğim. Size olan borcunu, ikna ederek kabul ettiremezsem de, asilzade olarak hakkımı kullanıp size yaptığı haksızlığa karşı, kendisini düelloya davet edeceğim; bana yapılan hakareti unutup, intikamını gökyüzündeki Tanrı'ya bırakarak, yeryüzünde sizin intikamınızı almakla ilgileneceğim." (251) Bunlar Don Quijote'nin söyleyeceği sözlerin ayınsıdır. İnsana gülünç geliyor ama şövalyelik romansının parodisi bir şövalye romansının içinde kaybolmuştur. Hayat Don Quijote ve kitaplarına yetişir; her ne kadar romandaki yel değirmenleri ve hancılar bize inandırıcı, yani bir okurun yel değirmenleri ve hancıardan beklediğine uygun gelse de, aşkını kaybetmiş gençler bize tam da Don Quijote'yi delirten şeyin – yani santimental edebiyatın– bir ürünü gibi görünürler. Bunu çok iyi anlamanızı istiyorum.

Don Quijote'ye geri döneriz. Dorotea akıllı davranarak "yardıma muhtaç kız rolünü berberden daha iyi oynayabileceğini söyledi; üstelik yanında buna uygun bir kıyafet de vardı; rolü gereği söyleyeceği şeyleri ona bırakabilirlerdi, çünkü kendisi epeyce şövalye kitabı okumuştur ve yardıma muhtaç bakirelerin, gezgin şövalyelerden bir ihsan istediklerinde kullandıkları üslubu gayet iyi biliyordu." (252)

2 Nabokov'un dersi verdiği yıllarda gazetede yayımlanan çizgi dizi *Li'l Abner* içinde yer alan ana karakterlerden birisi. – ç.n.

Dorotea'nın gerçek derdi ile şövalyelik kitaplarında yardıma muhtaç kızın derdi arasındaki nüansı fark etmeyiz. İkisi de bir görünür bize; Dorotea gerçekten yardıma muhtaç bir kız olduğu için de Don Quijote gerçek bir gezgin şövalyeye, gerçek bir yardım ve intikam neferine dönüşür. Yazarın 17. yüzyılın başındaki okuyucuları için bu fark daha açıktı; onların gözünde diğerlerini gölgede bırakan gerçek (1) İspanyol taşrasında demir zırhlı gezgin şövalyelerin olmayışı ve (2) çağdaş romanlarda Fernando ile Dorotea'nın ve onların aşkının anlatılmasıydı. Rahibin Dorotea'nın derdinden Don Quijote-Sancho Panza ekibine hitap edecek bir hikâyeye geçişi nasıl incelikle sağladığına bakın. “Bu güzel hanımefendi,” der Sancho'ya, “büyük Micomicon krallığının, baba tarafından doğrudan mirasçısı. Kendisi, efendinizden bir ihsan isteyecek; o da, büyük bir devin kendisine yapmış olduğu kötülüğün intikamını alması. Efendiniz bütün dünyada öyle iyi bir şövalye olarak ün yapmış ki, bu prenses onu aramaya, Gine'den gelmiş buraya.” (253)

Sancho Panza'nın rahibin uydurduklarına inanarak Don Quijote'yi eve döndürme hikâyesinde yer almasına dikkat edin. Fernando olayının yerine katil dev fantezisinin geçmesi ve bir olayın kurbanının diğer olayın kurbanı olarak rol alması yapısal bir bakış açısından son derece matraktır. Don Quijote'nin onun anlattığı şekliyle gerçek derdine de aynı hevesle koşacağını düşünürüz. Ne de olsa elinden alınan tahtın çalınan bekâretini üstü kapalı işaret ettiği söylenebilir. Don Quijote'yi kandırmak için kullanılan şövalyelik kitabı motifi, okuduğumuz zaman belki biraz daha absürd bulunabilir. Ancak bu absürd duruma verilen yanıt –yaratıcısının sanatsal ve ahlâki dehasının bir sonucu olarak Don Quijote her devirde okurlar için bir edebi gerçekliğe sahiptir– tüm davranışlarının olduğu gibi hem insani, hem ilahi, hem keyifli hem de acıklıdır ve bu, metindeki bütün ufak tefek değişikliklerin bedelini öder. “‘Kim olursa olsun,’ dedi Don Quijote, ‘ben mecbur olduğum, vicdanımın emrettiği şeyi, yeminime uygun şekilde yapacağım.’” Sonra genç kıza dönüp dedi ki: ‘Kalkınız eşsiz güzel; benden istediğiniz ney-

se, yapacağıma söz veriyorum.” Şövalye ile Dorotea arasındaki bu görüşme sırasında “Berber hâlâ diz çökmüş durumdaydı; gülmesini tutmak için büyük gayret sarfediyor, [sahte] sakalı düşmesin diye dikkatle, tek eliyle tutuyordu; sakalın düşmesi, niyetlerini de suya düşürebilirdi.” (255) Ancak bu plan hiç akıllıca değildir ve gülünecek bir şey de yoktur. Bir anda fark ederiz: gerçekten yardıma muhtaç bir kız ile gerçek bir şövalyeyle karşı karşıyayızdır.

Sancho Panza'nın hayal ürünü vasalları olan zenciler konusundaki hayalperest düşünceleri sanıldığı kadar hayalci değildir. Eşeğinin eksikliğini hisseden Sancho dağdan inenlerin peşine yaya olarak takılır;

“keyfini bozmadı, çünkü efendisinin artık doğru yolda olduğunu, imparator olmasına ramak kaldığını düşünüyordu. O prensesle evleneceğinden ve en azından Micomicon kralı olacağından hiç kuşkusu yoktu. Canını sıkan tek şey, bu krallığın zenciler ülkesinde olması, dolayısıyla kendisine verilecek vasalların hepsinin, mecburen zenci olacağıydı. Buna hemen kafasından bir çare buldu ve kendi kendine dedi ki:

‘Vasallarımın zenci olmasından bana ne? Hepsini alıp İspanya'ya getirir, anında satıveririm; o parayla da bir soyluluk unvanı ya da mevki satın alır, hayatımın geri kalanını huzur içinde geçiririm. Bundan ötesi var mı? Yok; ben uyanık adamım, becerikliyim de, ister otuz, ister on bin vasalı göz açıp kapayıncaya kadar satıveririm. Yaşlısını gencini şıpnışı uçuruveririm; istedikleri kadar siyah olsunlar, çil çil altına çeviririm ben onları. Enayi değilim ya!’

Bu düşüncelerle öyle hız kazanıp öyle memnun yürüyordu ki, yaya kalmanın sıkıntısını unutmuştu.” (255-256)

Sancho'nun reçetesine birebir uyarak Hollanda ve güney eyaletlerinde kendine servet toplayan birçok insan olmuştur; eski devirlerde sağduyulu insanlar da başka yerlerde aynısını yapmıştır. Sancho Panza tüm para babalarının dedesidir.

30. bölüm

Önceki bir olaya –Don Quijote'nin kürek mahkûmlarını serbest bırakması– bir önceki bölümün sonu ve bu bölümün başında dönülür ve olayların birbiriyle bütünlüğü sağlanır. Rahip, serbest kalan suçluların Don Quijote'yi soyduklarını (iftira ederek) söyler. Don Quijote başta utansa da sonra karakterine uygun, sağlam ve asil bir ifadede bulunur:

“Yollarda rastladıkları dertli, zincire vurulmuş, ezilen kimselerin, suçları yüzünden mi, yetenekleri yüzünden mi o halde, o belâda olduklarını araştırmak, gezgin şövalyelere düşmez. Gezgin şövalyelere düşen tek şey, onların haydutluklarına değil, kederlerine bakıp, muhtaç kimseler olarak onlara yardım etmektir.” (259)

Bir falso daha: Genç Dorotea'nın gönül dertleri devam ederken eğlenceye katılması ve hikâyeler uydurması başta pek inandırıcı gelmeyebilir. Uydurduğu hikâyeye de gerçekte başına gelenlerden daha uçuk değildir.

“Nihayet talih yüzüme güldü, Señor Don Quijote'yi buldum. Artık kendimi bütün krallığımın kraliçesi ve hükümdarı sayıyorum; çünkü kendisi sonsuz nezaketi ve yücegönüllülüğüyle, götürceğim yere gelmeye söz verdi; yani Karanlık Bakışlı Pandafilando'nun karşısına çıkıp onu öldürmeyi ve böyle haksızca elimden aldığı şeyi bana iade etmeyi vaat etti. Bütün bunların harfiyen olması gerekiyor, çünkü sevgili babam Bilge Tinacrio'nun kehaneti böyleydi. Babam ayrıca bir şey daha söyledi ve Keldani ya da Yunan harfleriyle yazdı (ben okuyamıyorum); o da şu: Kehanetteki bu şövalye, devi öldürdükten sonra benimle evlenmek isterse, ben hiç düşünmeden meşru karısı olmayı kabul etmeli ve şahsımla birlikte krallığımın da mülkiyetini ellerine teslim etmeliymişim.’

Bunun üzerine Don Quijote, ‘Ne diyorsun, dostum Sancho?’ dedi. ‘Duydun mu? Ben sana dememiş miydim? İşte bak, hem hükmedecek krallığımız, hem de evlenecek kraliçemiz oldu.’” (262-263)

İki konu yazarın canını sıkmaktadır: (1) Sancho Panza'nın bineğinin yokluğu (zaten baştan lüzumsuz bir mahrumiyet olmuştur), ve (2) Dorotea meselesinin karmaşıklığı ve kızın Don Quijote'yi eve götürmek için rahibin planına katılmış olmasıyla, yazarın Don Quijote ve Sancho Panza'nın Dulcinea hakkında konuşmalarına fırsat bulamaması; ki bu olay Don Quijote'nin beynindeki keşmekeşin içinde en tepede duruyor olmalıdır (gerçi Dulcinea'nın mektup yollanacak gerçek bir insandan ziyade şövalyelik aynasındaki güzel bir hayal olarak kalmasını tercih ettiği de söylenebilir). Bölümün sonunda boz eşek geri döner (ikinci baskıda yapılan bir eklemeye), Don Quijote de Dulcinea'yı ve Sancho Panza'nın başına gelenleri sorar.

31. bölüm

“Vardığında o güzeller güzeli ne yapıyordu? Herhalde onu incici dizerken ya da bu bedbaht şövalyesi için altın iplikle arma işlerken buldun.’

‘Hayır, evinin avlusunda iki küp buğdayı kalburdan geçirirken buldum,’ diye [tamamen uydurarak] cevap verdi Sancho.

‘O buğday tanelerinin, onun eli değince inciye dönüştüğünden emin olabilirsiniz,’ dedi Don Quijote. ‘Pekâlâ dostum, dikkat ettin mi, buğday ekmeçlik miydi, yazlık mıydı?’

‘Esmer buğdaydı,’ diye cevap verdi Sancho.

‘Emin ol ki,’ dedi Don Quijote, ‘onun elinden geçip kalburlanınca, hiç şüphe yok, beyaz ekmeç olmuştur. Neyse, devam et; mektubumu verdiğinde öptü mü? Alıp başının üstüne koydu mu? Böyle bir mektuba yaraşır bir merasim yaptı mı, ne yaptı?’

‘Ben mektubu uzattığımda,’ dedi Sancho, ‘kalburda epeyce buğday vardı, onunla meşguldü, dedi ki: “Arkadaşım, o mektubu ya çuvalın üzerine bırakıverin, şunu kalburdan geçirip bitirmeden okuyamam.”’

‘Ne akıllı kadın!’ dedi Don Quijote. ‘Rahat rahat okuyabilmek, tadını çıkarabilmek için öyle yapmış olmalı.’ (268)

Yapı üzerine düşünülmesi gereken önemli bir not: Romanı bir arada tutmak adına (şu anda yayılmaya müsait haldedir) Cervantes karakterlerine ya geçmiş olayları hatırlatır ya da önceki bölümlerden karakterleri tekrar karşımıza çıkarır. Bu yüzden Dulcinea'ya giderken, Sancho battaniyeyle hoplatıldığı köyden geçer. Bu yüzden rahip kürek mahkûmlarından bahseder; Sancho'nun eşeğini yürüten hırsız, çingene kıyafetiyle tekrar belirir; bu yüzden Don Quijote'nin gaddar çiftçiden kurtarmaya çalıştığı delikanlı tekrar iyi kalpli şövalyenin ayaklarına kapanır. Bu olayların hikâyenin ana akıntısında devam etmesi (ne de olsa parodi kabarcıkları olarak başlamış, acıklı ve asil bir tiptemenin deli saçmaları olarak devam etmişlerdir) – bu sahnelerin ana akıntı içerisinde devam etmesi ve gelişmesi, hikâyeye zihinlerimizde romanın biçimiyle özdeşleştirdiğimiz uçsuz bucaksız bütünlüğü kazandırır.

32. bölüm

Karman çorman grubun mola verdiği handa şövalyelik kitaplarına dair enfes bir tartışma başlar; bu, kitabın yapısal bütünlüğünü oluşturmak ve korumak için Cervantes'in beceriyle kullandığı diğer bir konudur. Keyifsiz mi keyifsiz, suratsız mı suratsız hizmetçi kız Maritornes'in konu hakkında söyledikleri alıntılanmaya değerdir:

“Doğrusu benim de çok hoşuma gidiyor o kitapları dinlemek; çok güzel. Hele hanımın biri portakal ağaçlarının altında şövalyesine sarılmışken, bir nedime de hem kıskançlıktan ölüp hem de korku içinde nöbet tutarken. Balla kaymak sanki, diyorum ben.’ [Portakal ağaçlarına ve kıskanç nedimeye dikkat edin.]

‘Siz nasıl buluyorsunuz peki, küçük hanım?’ dedi rahip, hancının kızına dönerek.

‘İnanın bilemiyorum efendim,’ diye cevap verdi kız. ‘Ben de dinliyorum, aslında, anlamadığım halde dinlemek hoşuma gidiyor. Ama babamın sevdiği kavgaları sevmiyorum ben; şöval-

yelerin, sevgililerinden ayrı olduklarında yakınmaları hoşuma gidiyor. Hattâ bazen öyle acıyorum ki, ağlıyorum.’

‘Peki, sizin için ağlasalar, teselli eder miydiniz?’ dedi Dorotea.

‘Ne yapardım, bilemiyorum,’ diye cevap verdi kız. ‘Ama o hanımlardan bazıları öyle zalim ki, şövalyeleri onlara kaplan diyor, aslan diyor, daha bin türlü hakaret ediyorlar. Yüce İsa hakkına, anlamıyorum, bunlar ne kadar kalpsiz, vicdansız insanlar ki, şerefli bir adama bir kere bakmamak için ölmesine, delirmesine razı oluyorlar. Bu kadar naz niye, ben anlamıyorum; iffetli olduklarından yapıyorlarsa, evlensinler, zaten şövalyelerin istediği o.’” (276-277)

Tüm sohbet böyle eğlencelidir. Rahibin hancıda kalan bazı şövalyelik kitaplarını yakmaya teşebbüs etmesiyle ilk kitap yakma sahnesine göndermede bulunulur. Rahip içinde gerçeklik ya da tarihsellik olmalarını yeğlediğini dile getirir.

33-35. bölüm

Bir ilave kısım. Hancının küçük ama seçkin kitaplığında bulunan el yazması halinde bir hikâye. Rahip, zamanı uyuyarak geçirmenin daha faydalı olduğunu düşünmese okumayı teklif edecektir; ancak Cervantes, Dorotea’nın uykusunun olmadığını tam zamanında hatırlar: “‘Vakti bir hikâye olarak geçirmek benim için dinlenmek olacak,’ dedi Dorotea. ‘Çünkü içim, makul bir saatte uyuyabilecek kadar huzura kavuşmadı henüz.’” (280) Bu sözlerle yüreklenen rahip, 33. bölümde *Münasebetsiz Meraklının Hikâyesi*’ni okumaya başlar. Anselmo ve Lotario adlı iki arkadaş ile Anselmo’nun bağlılığını sınamak istediği karısı Camila arasındaki talihsizliklerle sonlanacak olan aşk üçgeni, Rönesans geleneklerinden bir tanesidir. Entrika dolu bu hikâyelere çağdaş okurlar doyamıyordu. Madenin uzatmalı bir benzetmede nasıl kullanıldığına bakın: “Bu namus, güzellik, dürüstlük ve sadakat madeni, sahip olduğu, senin de isteyebileceğin bütün zenginlikleri hiç zahmetsiz sana bağışlamışken, ne

diye toprağı kazmaya, hiç görölmemiş servet damarları arama-ya kalkıyorsun? Zaten kadının zayıf tabiatının cılız dayanakları üzerinde duran her şeyin yıkılıvermesi tehlikesini niye göze alıyorsun? Dikkat et; imkânsızın peşine düşersen, imkânı olan bile, haklı olarak senden esirgenebilir.” Buna Madencinin Me-cazı adını vereceğiz.

Kumpas dolambaçlı bir şekilde ilerler. Akıl almaz saçmalıklar, kandırmacalar ve kulak misafiri olmalar hikâyenin yatağı-nın yaylarını oluşturur.

36. bölüm

Dört maskeli adam, ağlamakta olan bir hanımla birlikte hana girerler. Karşılıklı düşen maskeler ve birbirini tanımalar sonucu bu hanım, yani Luscinda, Cardenio'ya, Don Fernando da Dorotea'ya kavuşur; tüm bunlar olduğu sırada Don Quijote üst katta uyumaktadır.

37. bölüm

35. bölümün başında rahibin okuduğu hikâyeye ara verilmiş; Don Quijote'nin Dorotea'yı toprağından eden devi öldürdü-ğünü sandığı, aslında duvarda asılı şarap tulumlarını kılıcıyla biçtiği rüya anlatılmıştı. Şimdi, Don'un hayallerinin devam etmesine karar verilir; sıradan bir genç kıza dönüştürölüp dönüştürölmediği sorulduktan sonra Dorotea'nın tekrar Micomicon Kraliçesi olduğu anlaşılır. İçeri Mağriplilerin tutsak ettiği bir yabancı girer, yanında peçeli bir Mağripli genç kız vardır. Don Quijote, gezgin şövalyelik üzerine uzun bir konuşmaya koyulur.

38. bölüm

Don Quijote konuşmasını sürdürür. İspanyolca metinde ise bir yorumcu şöyle bir gözlemde bulunur: “askerlik ve edebiyat konusundaki –parasız âlimin mi, savaşçının mı daha çok ıstırap

çektğine dair– bu tartışmanın kökeni Ortaçağ edebiyatıdır ve 16. yüzyıl yazarlarınca sıkça değinilen bir konu haline gelmiştir.” Bu örnekte ise yapısal bir öneme sahiptir: Don Quijote’nin kişiliğinin doğru zamanda ve doğru yerde pekiştirilmesini ve serpilmesini sağlar. İcadıyla birlikte Don Quijote’nin temsil ettiği şövalyeliği ve çarpışma biçimini de ortadan kaldıran top hakkında söylediği şu sert sözlere bir bakın:

“O şeytanca âletlerin, yani topların korkunç gazabından mahrum olan yüzyıllar, ne mutlu çağlarmış! Mucidi, bana kalırsa, şeytanca icadının mükâfatını cehennemde görüyordur; onun yüzünden, korkak, sefil bir yaratık, yiğit bir şövalyenin canını alabiliyor; cesur yürekleri tutuşturan, canlandıran heyecanın ortasında, nasıl, nereden geldiği belli olmadan, isyankâr bir mermi, belki de lânet olası âlet ateşlenirken çıkan parıltıdan korkup kaçan biri tarafından gönderilerek, bir anda, uzun yıllar yaşamayı hak etmiş bütün düşüncelerini kesiveriyor, ömrünü nokt alıyor.

Bunu düşündüğüm zaman, şu yaşadığımız iğrenç çağda, gezgin şövalyelik mesleğini seçmiş olmam, neredeyse yüreğimi sıkıştırıyor. Her ne kadar hiçbir tehlike beni korkutamasa da, acaba barutla kurşun, bütün dünyada bileğimin gücü ve kılıcımın keskinliğiyle ün yapma fırsatını elimden alacak mı düşüncesi, yine de beni ürkütüyor. Her neyse, Tanrı nasıl isterse öyle olsun; amacıma ulaşırsam eğer, geçmiş çağlarda yaşamış gezgin şövalyelerden çok daha büyük tehlikelere atılmış olacağımdan, daha çok takdir edilirim.” (337)

39-41. bölüm

Don Quijote’nin sözlerinden sonra, Esirin Hikâyesi başlar. Arka planda Türkler’e (Türkler, Mağripliler, Araplar) karşı savaşan Müttefikler (Flandra, Venedik ve İspanya) anlatılır, dönem ise 16. yüzyılın altmışlı, yetmişli yıllarıdır. İspanyolca metnin yorumcusu ise üç oğlunu meslek seçmeleri için uzak diyarlara gönderen babanın hikâyesinin, Avrupa’nın halk edebiyatın-

da sıkça rastlanan bir motif olduğunu belirtir. Burada ise bu üç meslek “Ya kilise, ya deniz ya da saray”dır (339) ya da yalınlaştırmak gerekirse, Âlimlik, Ticaret, Askeriye. Askeriyeyi seçmiş olan esirin hikâyesi ilginçtir, çünkü Cervantes’in hayat hikâyesini andırır. Inebahtı’da “düşman kadirigasına atladım; gemi o sırada, kendisine saldıran bizim gemiden uzaklaşarak askerlerimin beni izlemesini engelledi; böylece, düşmanlarımların arasında kendimi tek başıma buldum ve sayıları çok fazla olduğu için karşı koyamadım; sonunda, çeşitli yerlerimden yaralayıp teslim aldılar beni.” (340-341) Bu ilave hikâye daha önce okuduklarımızdan tamamıyla farklıdır. Peki bu “gerçekçi” üslup devam edecek midir?

Yazar da, Saavedra adında İspanyol bir asker olarak bizzat karışımıza çıkar:

“Bu adam, hürriyetine kavuşabilmek için, o insanların hatırında uzun yıllar kalacak şeyler yaptığı halde, sahibim ona asla sopa vurmadi, vurdurtmadı, kötü bir söz de söylemedi. Yaptığı onca şeyden en ufağında bile, bizler kazığa vurulmasından korkardık, kendisi de çeşitli olaylarda aynı korkuya kapılmıştı. Zamanımız olsaydı, o askerin yaptıklarını size anlatırdım; benim hikâyemden çok daha eğlenceli ve şaşırtıcı bulurdunuz.”³

40. bölümde esirin hikâyesi talihsiz bir romantik yola sapar. Hatta bayağı kötü bir hale gelir. 41. bölümde de genç İspanyol’un kaçmasına yardım eden ve onunla birlikte firar eden güzel Süreyya’nın hikâyesi uzadıkça uzar. (Not: Babasının adı Hacı Murad’dır.) Yalnız, yaşlı Mağriplinin firar eden kızının ardından savurduğu küfürler sırasında biraz canlılık kazanır: “Rezil, namussuz kız! Böyle kör gibi, deli gibi, can düşmanımız olan bu köpeklerin emrinde nereye gidiyorsun? Doğduğun güne lanet olsun; sana verdiğim sevgi, şefkat haram olsun.” (362) An-

3 Bu alıntıdan sonra VN kısa bir paragraf eklemiştir: “Gerisi, insana suçları yüzünden mahkemeye çıkarılan Nazilerin kendisini savunma biçimini çarpıcı bir şekilde hatırlatıyor.” Bu, esirin hikâyesinde, Hıristiyanlıktan dönen bazı kişilerin belki bir gün memleketlerine geri gönderilirler diye ellerindeki esirlerin tanıklıklarıyla kendilerini savunmalarına bir gönderme gibidir. Bu dinden dönen adam da esire yardım eder ve onunla birlikte kaçar.

cak Şu aŐamada, bu hikâye önceki ilavelerdeki İtalyan entrikalarının ancak bir miktar üstündedir. Öte yandan cesur Fransız korsan gibi hoş betimlemeler de yok değildir: “Herhalde öğlene doğruydı, bizi kayıkla denize bırakıp iki fıçı su ve biraz peksimet verdiler. Kaptan, bilmem nasıl olup da merhamet duyarak, güzel Süreyya kayığa binerken, ona kırk kadar İspanyol altını verdi ve askerlerinin Şu anda üzerinde bulunan giysileri almalarına izin vermedi.” (364) Memleketine adım attıktan sonra karşılaŐığı ilk İspanyol’u anlatma biçimi de çok sevimlidir: “Çeyrek fersah gitmemiŐtik ki, küçük bir çanın sesi geldi kulağımıza; civarda bir sürü olduğunun açık işaretiydi bu. Hepimiz dikkatle bakındık ve bir mantar meşesinin dibinde, genç bir çobanın, rahat rahat, kaygısızca, bir bıçakla bir sopayı yontmakta olduğunu gördük.” (365)

42. bölüm

Asker hikâyesini tamamladıktan hemen sonra handa başka olaylar meydana gelmeye başlar. Bir at arabası hana yanaşır ve

“Bu arada arabadan bir adam çıkmıştı; görevi, mevkii, kıyafetinden hemen belli oluyordu; kolları volanlı, uzun cüppesi, hizmetkârının da belirttiği gibi, hâkim olduğunu gösteriyordu. Yanında da, elinden tuttuğu bir genç kız vardı; kız on altı yaşlarında gösteriyordu; yol kıyafeti giymişti; o kadar alımlı, o kadar güzel ve zarıftı ki, görenlerin hepsi hayran oldular. Handa bulunan Dorotea, Luscinda ve Süreyya’yı görmemiş olsalar, bu genç kız kadar güzelinin zor bulunabileceğini düşünürlerdi.” (368)

Sürpriz, sürpriz! Gelen askerin kardeşi ve kızıdır. Yargıcın gideceği yer de, başka yer kalmamış gibi, Meksika’dır. Cervantes pervasızca olayları ardı ardına dizer ve herkesi akşam yemeği için sofraya oturttuğunda, handakilerin çoktan yemiş olduğu aklından gider. Üç erkek kardeŐten üçüncüsü Peru’dadır ve müthiş zengin olmuştur. Son birkaç bölümün ne kadar uzaklara gittiğini düşünün: Belçika, Fransa, İtalya, Anadolu, Afrika,

Orta ve Güney Amerika. İki kardeş kucaklaştığında, “arasından geçen konuşmaları, karşılıklı duygularını, değil yazmak, hayal bile etmek mümkün değildir sanırım.” (372) Yazar, eserin itibarını epey düşürmüştür. Gene de Don Quijote’nin düzeyine çıkmak için bir teşebbüste bulunur: “Don Quijote de tek kelime konuşmadan dikkatle olanları izleyip bu tuhaf olayları değerlendiriyor, hepsini gezgin şövalyeliğin sihrine yoruyordu.” Sonra, hepsi gece için odalarına çekildiklerinde, “Don Quijote kale nöbeti tutmaya gönüllü oldu; kaledeki büyük servete, onca güzelliğe göz diken bir dev veya kötü niyetli haydut, saldırıda bulunabilirdi.” (372)

Don Quijote uyumakta olan hanın önünde nöbet tutarken, bölüm karanlıktan gelen bir şarkıyla tatlı bir şekilde sona erer.

“Şarkının kâh avludan geldiğini sanıyorlardı, kâh ahırdan; onlar [genç kızlar] dikkatle bu karışıklığı çözmeye çalışırken, Cardenio odanın kapısına gelip konuştu:

‘Uyumuyorsanız dinleyin; bir katırcı oğlanın sesini duyacaksınız; harikulâde şarkı söylüyor.’

‘Duyduk zaten efendim,’ dedi Dorotea. Cardenio bunun üzerine gitti.” (372-373)

43. bölüm

Han giderek kalabalıklaşmaktadır. Cervantes’in karakterlerin etraftan uzak, kapalı bir yerde –bir ada, otel, gemi, uçak, taşra malikânesi, tren vagonu gibi– toplandığı “ada” motifinin kolaylığına düştüğünü de belirtelim. Aslına bakacak olursanız, bu motife Dostoyevski de onun o mesuliyetsiz, biraz da köhneleşmiş romanlarında başvurur; on, on beş insan bir trenin ufacık bir kompartımanında muazzam bir kavgaya tutuşurlar – üstelik kalkmamış olan bir trende. Devam edecek olursak, insanları tek bir yerde toplama numarası elbette modern polisiye hikâyelerde de bolca kullanılır; bütün şüpheliler kar altında kalmış bir otelde ya da ücra bir taşra malikânesinde filan mahsur kalırlar ki, zavallı okurun zihnindeki ipuçları derli toplu olarak dursun.

Luscinda, Dorotea ve Süreyya okurla hesaplaşmışlardır; ancak yargıcın kızı Clara'nın durumu hâlâ meçhuldür. Beklenildiği gibi, dışarıda şarkı söyleyen katırcı oğlanın âşığı olduğu ortaya çıkar.⁴ Ha, katırcı matırcı da değildir, bir beyefendinin oğludur. Clara hikâyesini Dorotea'nın kulağına fısıldar.

Hizmetçi kız Maritornes ve hancının kızı Don Quijote'ye bir oyun oynar. Sanatsal bir açıdan olağanüstü bir sahne olsa da, gaddarlığı cidden dudak uçuklatıcıdır. Don Quijote, Rocinante'nin eyerine basarak muhayyilesinde bedbaht bir genç kızın durduğu pencere pervazına uzanır.

“Hanımefendi, alın bu eli, daha doğrusu, dünyadaki bütün alçakların cellâdını; hiçbir kadının, bütün bedenime sahip olan kadının bile elinin değmediği bu eli alın. Onu size, öpün diye değil, sınırların bağlantılarına, kasların birleşmesine, damarların genişliğine bakın ve böyle bir ele sahip olan kolun kuvvetini tahmin edin diye veriyorum.’

‘Birazdan göreceğiz,’ dedi Maritornes. [Sancho'nun eşeğinden aldığı] Yulara bir düğüm atıp Don Quijote'nin bileğine geçirdi; delikten aşağı inip yuların ucunu samanlık kapısının sürgüsüne sıkıca bağladı.” (378-379)

Sonra birkaç atlı gelince Rocinante uzaklaşır ve Don Quijote asılı halde kalır; muhtemelen çarpmış asılmış gibi bir siluet bırakarak.

44. bölüm

Clara-Luis aşkı devam eder; delikanlının hikâyesi yeni bir olayla bir arada ilerler: iki misafir, hancıyı tartaklamaktadır. Don Quijote nihayet araya girer ve mülayim, ikna edici bir dille anlaşmazlığı sona erdirir. Luis, Clara'ya olan aşkını babasına ilan eder; babası da, her ne kadar akli karışmış da olsa, bu beraberliğe rıza gösterir. Geçmiş bazı olayların devamı gelir: yolda kar-

4 Putnam ikinci şiirin, yani baladın “1591 yılında, *Don Quijote*'nin yayımlanmasından on dört yıl önce Don Salvatore Luis tarafından bestelendiğini” belirtir.
– VN

şılaştıkları berber gelir ve Don Quijote'yi leğenini, Sancho Panza'yı da semerini çalmakla suçlar.

45. bölüm

Don Quijote'nin ahbabı olan berber, rahip ve diğerleri, biraz gönül eğlendirmek için diğer berberin leğeninin gerçekten de tolga olduğuna katılırlar. Şahane bir sahnedir bu.

“Aksini iddia eden çıkarsa,’ dedi Don Quijote, ‘şövalyeyse, yalanını itiraf ettiririm; silâhtarsa, bin kere itiraf ettiririm.’

Bütün bunlara şahit olan berberimiz, Don Quijote'nin saplantısını çok iyi bildiğinden, saçmalığı artırıp herkesi güldürmek isteyerek, diğer berbere şöyle dedi:

‘Sayın berber, her kimseniz, şunu bilin ki, ben de aynı meslektenimdir; yirmi yılı aşkın süredir lonca üyesiyim ve berberlik mesleğinin bütün gereçlerini, tek tek, gayet iyi bilirim. Ayrıca, gençliğimde bir süre askerlik de yaptığımdan, tolğanın, miğferin, siperliğin ve askerlikle, yani askerlerin zırhlarıyla ilgili diğer şeylerin ne olduğunu da bilirim. Ben naçizane fikrimi söyleyeyim: Şu karşımızda gördüğümüz, şu beyfendinin elinde gördüğümüz şey, berber leğeni olmadığı gibi, beyaz siyah-tan, gerçek yalandan ne kadar uzakta, leğen olmaktan o kadar uzaktır. Ayrıca şunu da söyleyeyim: Bu bir tolga olmakla birlikte, tam bir tolga da değildir.’ (388)

Handaki herkes bu berbere katılarak leğenin gerçekten de bir tolga olduğunu belirtir.

“Bana semer gibi görünüyor,’ dedi Don Quijote; ‘ama dediğim gibi, ben o meseleye karışmıyorum.’” (388) Handakiler Fernando'nun kapalı oylama yapması gerektiğine karar verir. “Don Quijote'nin aklı durumundan haberdar olanlar için, bütün bunlar gülme malzemesiydi; ama haberdar olmayanlar, dünyanın en büyük saçmalığı olarak görüyorlardı; özellikle Don Luis'in dört hizmetkârı, Don Luis'in kendisi ve tesadüfen hana gelmiş bulunan, kolluk gibi görünen, gerçek-

ten de öyle olan üç yolcu. En çaresiz durumdaki kişi ise, leğeni gözlerinin önünde Mambrino'nun tolgasına dönüşen, semerinin de şüphesiz, zengin at koşumlarına dönüşeceğini düşünen berberdi." (389)

Don Fernando oyları sayarak semerin gerçekten at koşumları olduğunu ilan eder; fakat Don Luis'in hizmetkârlarından biri itiraz eder ve içeri giren kolluklardan biri de öfkeyle söze karışır:

"Babam nasıl babamsa, bu da semerdir; başka bir şey söyleyen de zom olmuş demektir."

'Alçakça yalan söylüyorsunuz,' dedi Don Quijote. Ve elinden hiç eksik etmediği kargısını kavrayarak, kafasına doğru öyle bir hamle yaptı ki, kolluk çekilmese, upuzun yere serilecekti." (390)

Bir anda herkes kavgaya tutuşur; ta ki Don Quijote herkesi bir anda durdurup, kimsenin niçin kavga ettiğini bilmediğini söyleyince kadar. Kavga sona erdikten sonra, kolluk ekiplerinin hevesli üyelerinden birisi, kürek mahkûmlarını serbest bırakmış bir haydut olduğu suçlamasıyla şövalyeyi tutuklamaya çalışır. Don Quijote bu suçlamaya dudak bükür:

"Tekrar sorarım, bir gezgin şövalyenin, şövalyelik unvanını aldığı ve çetin şövalyelik mesleğine kendini adadığı gün elde ettiği imtiyaz ve muafiyetlere hiçbir soyluluk unvanının sahip olmadığını bilmeyen ahmak kim? Hangi gezgin şövalye serflik, rant, saray düğünü, kralın senyörlüğünü tanıma, karada veya nehirde geçiş vergisi vermiştir? Hangi terzi, bir şövalyeye diktiği kıyafetin faturasını çıkarmıştır? Hangi şato sahibi, şatosunda ağırlayıp ücret almıştır? Hangi kral sofrasına oturtmamıştır? Hangi genç kız ona âşık olmamış, kendisini bütünüyle onun istek ve iradesine teslim etmemiştir? Son olarak da, dünyada bir tek gezgin şövalye var mıdır, olmuş mudur, olacak mıdır ki, karşısına çıkacak dört yüz kolluğa, tek başına dört yüz sopa indirecek cesarete sahip olmasın?" (393-394)

46. bölüm

Rahibin askerleri Don Quijote'nin deli olduğuna ikna etmesi ve berberin eline leğeni için para tutuşturmasıyla tatsızlık sona erer. Don Quijote'nin hâlâ Dorotea'yı "dev" den kurtarması gerekmektedir; Don Fernando'nun Dorotea'dan bir öpücük kopardığını gören Sancho kendisine onun bir kraliçe olmadığını söylediğinde Don Quijote küplere biner. Don Fernando uzlaştırıcı olarak Sancho'nun büyülendiğini söyler ki, şövalye de bu açıklamayı hemen kabul eder. Kraliçe Micomicona'ya sunduğu hizmetler nazik bir dille kabul edilir, ancak sonunda rahip ile berberin Don Fernando ve gelinine sıkıntı vermeden Don Quijote'yi köyüne geri götürmesine karar verilir. Grup, kılık değiştirdikten sonra, "gayet sessizce, Don Quijote'nin, geçirdiği çarpışmaların yorgunluğunu atmak üzere uyuduğu yere geldiler. Böyle bir olaya ihtimal bile vermeyerek uyumakta olan Don Quijote'nin yanına yaklaşp, sınıksızca tutuktan sonra, ellerini ve ayaklarını güzelce bağladılar. Öyle ki, sıçrayarak uyandığında hiç kıpırdıyamadı, karşısındaki bunca yabancı yüze şaşırıp kalmaktan başka bir şey yapamadı. Sonra, hep hareket halindeki sapkın hayalinde canlanan şeyi kavradı; karşısındakilerin o büyü şatonun hayaletleri olduklarını düşünüp kendisine de büyü yapılmış olduğundan hiç kuşkusu kalmadı; çünkü ne kıpırdayabiliyor, ne kendini savunabiliyordu. Her şey, bütün bu olayı tasarlayan rahibin düşündüğü şekilde olmuştu." (399) Hazırlanan kafesin içine yerleştirildiği sırada berber, kasvetli bir sesle, bu hapsin La Mancha'nın aslanıyla El Toboso'nun beyaz güvercininin vuslatını yakınlaştırdığı kehanetinde bulunur. "Don Quijote kehaneti duyunca teselli buldu; çünkü anlamını derhal, kesin olarak kavradı. Sevgili Dulcinea del Toboso'suyla, kutsal ve gerekli evlilik bağıyla birleşeceğine ve bu mutlu birleşmeden çıkan yavruların, yani çocuklarının, La Mancha'ya ebedî şöhret kazandıracaklarına söz verdiğini anladı." (400)

47. bölüm

Sonunda ve yalnızca bu noktada, yazar 23. bölümde sahneye çıkardığı kuklaların ipini bırakmayı başarır. “Hepsi birbiriyi le kucaklaştılar ve haberleşmeye karar verdiler.” (403) Zavallı Don Quijote artık kimsenin umurunda değildir. Büyülü şövalyeyi taşıyan kafes yolda giderken, rahip bir katedral heyeti üyesiyle karşılaşır; şövalye kitaplarının Don Quijote’nin deliliğinin sebebi olduğuna dair bir konuşma başlar ve iki taraf da, estetik zevke yalancılık ve saçmalık karıştırılmayacağını kabul eder. Bu sözleri daha az ayrıntılı bir biçimde kitap yakılan bölümde rahipten dinlemiştik zaten.

48. bölüm

Katedral heyeti üyesi şövalyelik romanslarının hataları üzerinde durmaya devam eder ve sohbetin konusu dönemin saçma güldürülerine kayar. “Şu anda rağbet edilenlerin, ister uydurulmuş, ister tarihî olsunlar, hepsi ya da çoğu, ipe sapa gelmez zırvalıklar ve başı sonu olmayan şeylerse ve bütün bunlara rağmen, yığınlar bunları zevkle dinliyor, takdir edilecek yanları olmadığı halde beğeniyor, değer veriyorsa, bunları yazan yazarlar ve temsil eden oyuncular, yığınların başka şey değil, bunu istediğini, onun için böyle olmaları gerektiğini söylüyorsa, hikâyeyi sanatın gerektirdiği şekilde, bir düzen içinde geliştirenler, ancak dört beş akıllı kişi tarafından anlaşılıyorsa, geri kalanların hepsi, içerdikleri sanatı anlamaktan mahrum kalıyorsa”. (409) Rahip katedral heyeti üyesinin hakaretlerinden cesaret alıp oyunlarda zaman ve mekân birliğinin ihlaline karşı hiddetini gösterir: “Ben öyle bir oyun gördüm ki, ilk perde Avrupa’da açılıyordu, ikincisi Asya’da, üçüncüsü de Afrika’da kapanıyordu. Dört perdelik olsaydı, dördüncüsü de Amerika’da son bulacak, böylece dünyanın dört bir yanı tamamlanmış olacaktı.” (410) Rahip, edebiyatta hakikati savunmaktadır (aynı Tolstoy gibi). Katedral heyeti üyesiye Lope de Vega’yı eleştirir: “Bunun [yani, oyunların belirli bir düzene uymadıkça satın

alınmayacağı] doğruluğu, bu memleketin doğurduğu en büyük dehalardan birinin yazdığı sayısız oyunla da kanıtlanmıştı; bunlar öyle zarif, öyle hoştur, öyle güzel dizeler ve konuşmalarla, ciddî cümlelerle doludur, öyle akıcıdırlar ve öyle zengin bir üslûba sahiptirler ki, ünü bütün dünyaya yayılmıştır. Oyuncuların zevkine uymak zorunda olduklarından, bu oyunların bazılarının ulaşmış olduğu mükemmeliyete, hepsi ulaşabilmiş değildir.” (411-412) Son olarak da modern polis devletlerinde sıkça rastlanan, Platon’dan beri var olan bir sansür türünü teklif eder.

49. bölüm

Sancho, Don Quijote’ye kendisinin büyülenmediğini, çünkü doğanın mütevası ve sıradan gereksinimlerini yerine getirmek durumunda olduğunu söyler. Don Quijote buna cevaben, belki de büyüleme biçiminin değişmiş olduğunu söyler.

“Konumuzla ilgili olduğu için şunu sormak istiyorum [der Sancho]; özür dileyerek soruyorum efendim: Acaba zat-ı âliniz hapsedildiğinden, size kalırsa büyülediğinizden beri, küçüğünüz ya da büyüğünüz geldi mi?”

‘Bu küçük, büyük ne demek anlamıyorum Sancho; doğru dürüst cevap vermemi istiyorsan daha açık konuş.’

‘Küçüğü veya büyüğü gelmemeyi zat-ı âlinizin anlamaması mümkün mü? Okula yeni başlayan çocuklara öğretirler bunu. Şunu demek istiyorum: Karşılama mecbur olduğunuz ihtiyacınız geldi mi hiç?’

‘Tamam, anladım şimdi Sancho! Hem de çok kere, şu anda da var. Beni bu felâketten kurtar, çünkü işler pisleşti!’

‘Hah!’ dedi Sancho [49. bölümün başında]. ‘Yakaladım işte sizi. Ben de canı gönülden bunu öğrenmeyi istiyordum. Bakınız efendim; bir insan rahatsız olduğu zaman herkesin söylediği şey yanlış olabilir mi? “Falancanın nesi var bilmiyorum, ne yiyor, ne içiyor, ne uyuyor, ne de sorulana doğru dürüst bir cevap verebiliyor, sanki büyülenmiş,” denir. Buradan da anlı-

yoruz ki, yemeyen, içmeyen, uyumayan ve söylediğim tabii ihtiyaçları yapmayanlar, büyülenmiştir; zat-ı âlinizde olan ihtiyacı hissedenler, verildiğinde su içen, olduğunda yemek yiyen ve bütün sorulara cevap verenler ise, büyülenmiş değillerdir.’

‘Doğru söylüyorsun, Sancho,’ dedi Don Quijote. ‘Ama sana söylediğim gibi, büyünün birçok çeşidi vardır; belki de zamanla büyüler değişmiştir; artık büyü etkisindekiler, eskiden yapmadıkları halde, şimdi benim yaptığım her şeyi yapıyorlardır. Yani, zamanın âdetlerine karşı tartışmanın, sonuç çıkarmanın anlamı yok. Ben bana büyü yapıldığını kesinlikle biliyorum, bu sayede de vicdanım rahat. Bana büyü yapılmadığını düşünsem ve bu kafeste tembel tembel, korkak korkak otursam, şu anda eminim benim yardımına, korumama, âcilen, çok ciddi ihtiyaç duyan birçok zavallıyı bu yardımdan mahrum etsem, çok büyük vicdan azabı duyardım.’” (415)

Don Quijote katedral heyeti üyesiyle gezgin şövalyeliğin gerçekliği ve şövalyelik kitaplarındaki serüvenleri konusunda tartışır; “Heyet üyesi, Don Quijote’nin gerçekle yalanı bu şekilde karıştırmasına, gezgin şövalyelik olaylarına ilişkin her şeyde ne kadar bilgili olduğuna şaşırır”. (419)

50. bölüm

Don Quijote ölümüne sevdiği şövalyelik kitaplarını savunmayı sürdürür. “Kralların izniyle, ithaf edildikleri kişilerin onayıyla basılan, büyük, küçük, fakir, zengin, okumuş, cahil, serf, soylu, kısacası hangi mevki ve nitelikte olursa olsun her türlü insan tarafından büyük bir zevkle okunan ve beğenilen kitaplar yalan, öyle mi? Üstelik de o kadar gerçek göründükleri, falanca şövalyenin ya da şövalyelerin babasını, annesini, memleketini, akrabalarını, zamanını, yerini ve kahramanlıklarını ince ince, günü gününe anlattıkları halde? Lütfen susunuz efendim, söylediğiniz şey bir küfürdür”. (420) III. Ders için alıntılanmış olduğun, Göllü Şövalye’nin ağırlanması sahnesini enfes bir şekilde anlatmaya koyulur ve sözlerini şöyle noktalar:

“Kendi adıma şunu söyleyebilirim; ben gezgin şövalye olduğumdan beri, cesur, kibar, cömert, terbiyeli, yardımsever, nazik, korkusuz, yumuşak ve sabırlıyım; güçlülere, hapislere, büyülere katlanıyorum. Bir deli misali kafese kapatılalı henüz fazla zaman geçmediği halde, ben bileğimin gücü ve Tanrı’nın yardımıyla, kader bir oyun oynamazsa, birkaç gün sonra bir krallığın hükümdarı olmayı ve o zaman, içimdeki minneti, cömertliği kanıtlamayı düşünüyorum. [...] İşte bu yüzden, kaderin bir an önce karşıma imparator olma fırsatını çıkarmasını istiyorum; gönlümün yüceliğini, dostlarıma lütuflar yaparak göstermek istiyorum; özellikle de şu zavallı Sancho Panza’ya, dünyanın en iyi insanı olan silâhtarıma, kendisine uzun zaman önce vaat etmiş olduğum kontluğu vermek istiyorum; tek korkum, kontluğunu yönetecek kabiliyete sahip olmaması.’

Sancho efendisinin bu son sözlerini işitir işitmez dedi ki: ‘Señor Don Quijote, zat-ı aliniz tarafından çok vaat edilen, benim tarafımdan da çok arzulanan şu kontluğu siz bana vermeye gayret edin; ben size yemin ediyorum, yönetecek kabiliyetim olur. Olmazsa da, duyduğuma göre senyörlerin mülklerini kiralayan adamlar varmış; her yıl belli bir kira karşılığında yönetimi üstlerine alıyorlarmış; senyör de ayağını uzatıp hiçbir şeyle ilgilenmeden, aldığı kiranın keyfini sürüyormuş. Ben de öyle yaparım; ufak tefek hesabı yapmayıp, derhal her şeyden vazgeçer, dükler gibi gelirim keyfini sürerim, kim ne yaparsa yapsın.’ (422)

51. bölüm

Kafile yemek yediği sırada, bir keçi çobanı gene aşkını kaybetmiş çobanlar ve zulüm gören genç kızlar hakkında bir hikâye anlatır. Askerle yaptığı kaçamak sonrası babasının bir manastıra kapattığı vefasız Leandra’nın arkasından ağıtlar yakan diğer çobanların aksine, keçi çobanı kadın düşmanı kesilmiştir.

52. bölüm

Daha kudretli bir sihirbaza dua eden Don Quijote, eğer bu bü-yüden kurtarılacak olursa, keçi çobanı Eugenio'ya hizmeti-ni sunarak Leandra'yı manastırdan kurtarmasına yardım ede-cektir.

“Keçi çobanı Don Quijote'ye baktı ve korkunç kıyafetine, yü-züne şaşırıp yanındaki berbere sordu:

‘Beyefendi, bu tuhaf görüntülü, tuhaf konuşan adam kim?’

‘Kim olacak?’ dedi berber. ‘Meşhur La Mancha’lı Don Quijo-te; kötülük ve haksızlığın düşmanı, genç kızların koruyucusu, devlerin korkusu ve savaşların galibi.’

‘Bu bana tıpkı gezgin şövalyelerle ilgili kitaplardaki gibi gel-di,’ dedi keçi çobanı. ‘Zat-ı âlinizin bu adam için söylediğiniz her şeyi yapardı onlar. Doğrusunu isterseniz, bana öyle geliyor ki, ya zat-ı âliniz şaka ediyorsunuz ya da bu beyefendinin ka-fasından birkaç tahta eksilmiştir.’

‘Seni alçak!’ dedi bunun üzerine Don Quijote. ‘Tahtası ek-sik olan da sensin, sakat olan da. Benim tahtalarım, seni doğu-ran orospunun anası olan orospudan daha yerinde.’ Bu sözle-ri söylerken, yanında duran bir ekmek somununu alıp çoba-nın yüzünün ortasına öyle bir öfkeyle vurdu ki, burnunu ya-multtu.” (430)

İkisi kavgaya tutuşurlar, Don Quijote fena dayak yemek-tedir; o sırada Meryem Ana'nın bir heykelini taşıyarak ilerle-yen kafileyi gören Don Quijote kavgaya ara verir ve gördüğünü soylu bir hanımı kaçırmakta olan birkaç eşkiya zanneder. Kı-lıcıyla taarruza geçtiği gibi tövbekârlardan birinin yapıştırdığı sopayla yere düşüp bayılır.

“Don Quijote, Sancho'nun yakınmalarıyla, inlemeleriyle ken-dine geldi ve ilk söylediği şu oldu: ‘Tatlılar tatlısı Dulcinea, siz-den ayrı yaşayan, bundan çok daha büyük işkencelere katla-nır. Sancho, dostum, bana yardım et de, büyülü arabaya bine-yim; Rocinante'nin eyerini işgal edecek durumda değilim, om-zum paramparça oldu.’

‘Seve seve yardım ederim size, sevgili efendim,’ diye cevap verdi Sancho. ‘İyiliğinizi isteyen bu beylerle birlikte köyümüze dönelim; sonra, oradan, bize daha fazla fayda ve şöhret kazandıracak bir sefere çıkarız.’

‘Güzel konuştuñ Sancho,’ dedi Don Quijote. ‘Yıldızların şu andaki kötü etkisinin geçmesini beklemek, yerinde olur.’” (433)

Cervantes ilk kısmı böylece bitirir ve Don Quijote’nin ikinci seferi böylece sona erer. Evine dönecek ve en az bir ay istirahat edecek ve rüyalar kuracaktır. Geçtiğimiz elli iki bölüm (dört yüz sayfanın üzerinde) boyunca Dulcinea’yı henüz görmemiş olduğumuzu da unutmayın. Don Quijote, Sancho, Rocinante ve Dulcinea’yı övmek amacıyla yazılmış üç mezar kitabesinin ve birkaç sonenin kötü tercümelere ve Cervantes’in üçüncü bir sefere dair üstü kapalı vaatleriyle ilk kısmın sonuna geliriz.

ANLATI VE YORUM: İKİNCİ KISIM (1615)

Bu bölüme sunuş vazifesi gören “tasdikler” modern faşist ve Sovyet diktatörlüklerden çıkmış gibidir; usta bir sanatçı-filozof olduğu kadar acımasız bir sosyolog olan Platon’un da tasvip edeceği yazılardır.

Kendisi de eğitimli olan Cervantes, bugün bu ülkede ya da İngiltere’de kesinlikle imkânsız olacak ve elbette modern zamanlarda tüm medeni kimselerce kınanacak olan “gülünç” işkence biçimleri uydurmuştur. Rahiplerin, berberlerin, hancıların, vs. Don Quijote’ye kıyasla ne kadar mide bulandırıcı derecede gaddar olduklarını yazarın pek fark etmediğini insan arada sırada düşünmeden edemiyor.

1. bölüm

Berber ve rahip Don Quijote’yi ziyarete geldiklerinde, “kendisini üzerinde yeşil, kısa kollu bir fanila, başında kırmızı bir Toledo beresiyle, yatağında oturur halde buldular; o kadar zayıf ve süzgündü ki, mumya gibiydi. Kendilerini çok iyi karşıladı; sağlığının nasıl olduğunu sorduklarında, kendisi ve sağlığı hakkında çok mantıklı, güzel kelimelerle bilgi verdi.” (453) Devlet yönetimi konusuna geldiklerinde bile, “Don Quijote, değindik-

leri bütün konularda o kadar mantıklı konuştu ki, iki denetçi, hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, tamamen iyileşmiş ve şuurunun da yerinde olduğuna kanaat getirdiler.” (454) Ancak sınavı tamamlamak için rahip, Osmanlılar’ın Hıristiyan âlemi-ne saldırmak üzere olduğunu belirtir.

“Don Quijote bunun üzerine, ‘Tanrı aşkına!’ dedi. ‘Tek yapılacak şey, Majestelerinin çığırkanlarla, İspanya’da dolaşan bütün gezgin şövalyeleri, belli bir günde sarayda toplanmak üzere çağırması; sadece beş altı gezgin şövalye gelse bile, Osmanlılar’ın bütün gücüne tek başına karşı koyabilecek bir tanesi olabilir aralarında. Beni dikkatle dinleyin, izleyin lütfen. Bir tek gezgin şövalyenin, iki yüz bin kişilik bir orduyu, tek bir boğazmışçasına, badem ezmesinden yapılmışçasına yok etmesi, duyulmamış bir şey mi? Söyler misiniz, kaç öykü böyle mucizelerle doludur? Meşhur Don Belianis veya Galyalı Amadis’in soyundan gelen onca gezgin şövalyeden biri bugün yaşasaydı [...]’

Bunun üzerine yeğen, ‘Eyvah!’ dedi. ‘Efendim tekrar gezgin şövalye olmak istemiyorsa, canım çıksın!’

Don Quijote şöyle konuştu: ‘Ben gezgin şövalye olarak öleceğim; Osmanlı ne zaman isterse, istediği güçle, çıkartma da yapabilir, indirme de. Tekrar söylüyorum: Tanrı dediklerimi anlıyor.’” (455)

Berber, aklını kaçırmış Sevillalı bir hukuk mezununun hikâyesini anlatır; tam tedavi olup taburcu edilecekken, bu durumu kıskanan bir diğer deli Jüpiter olduğunu söyler ve Sevilla’ya bir daha yağmur yağmasına izin vermeyeceğini söyler.

“Delinin bağıra çağıra söylediği bu sözleri, etraftakiler dikkatle dinlemiş; bizim hukuk mezunu ise, başpiskopos yardımcısına dönüp ellerini tutarak demiş ki, ‘Sakın üzülmeyin, saygıdeğer efendim, bu delinin sözlerine de kulak asmayın; o Jüpiter’se ve yağmur yağdırmak istemiyorsa, ben de suların babası ve tanrısı Neptün’üm ve canım ne zaman isterse, ne zaman gerekirse yağmur yağdırırım.’

Başpiskopos yardımcısı buna şöyle cevap vermiş: ‘Her şeye rağmen, Señor Neptün, Señor Jüpiter’i kızdırmak doğru olmaz. Zat-ı âliniz şimdilik burada kalın; biz daha rahat bir günde tekrar gelip alırız sizi.’” (458)

Don Quijote hikâyenin hissesini anlasa da kendisine pay çıkarmaz.

“Sayın berber, ben sular tanrısı Neptün değilim; akıllı olmadığım halde kimsenin beni akıllı sanması için de uğraşmıyorum. Ben sadece, dünyaya, gezgin şövalyelik tarikatının sancaklarının dalgalandığı o mutlu çağı canlandırmamakla düştüğü büyük hatayı anlatmak için uğraşıyorum. Fakat bizim yoz çağımız, gezgin şövalyelerin krallıkların savunmasını, bakirelerin korunmasını, öksüzlerle yetimlere yardımı, kibirlilerin cezalandırılmasını ve alçakgönüllülerin mükâfatlandırılmasını üstlendiği, görev bildiği çağların mutluluğunu yaşamayı hak etmiyor.

Şimdiki şövalyelerin çoğunu, örme zırhlarının halkaları değil, giydikleri damasko, brokar ve diğer zengin kumaşlar okuyor; kırlarda, gökyüzünün bütün şiddetine maruz, tepeden tırnağa zırhlı uyuyan şövalye yok; gezgin şövalyelerin yaptığı gibi, ayakları üzengide, mızrağına yaslanıp sadece bir şekerleme yapan da yok. Bir ormandan çıkıp dağa girecek, oradan ıssız, bomboş, muhtemelen fırtınalı, dalgalı bir deniz kıyısına varıp, sahilde ne küreği, ne yelkeni, ne direği, ne de donanımı olan küçük bir sandal bulunca gözünü budaktan sakınmadan içine atlayacak, derin denizlerin kendisini kâh gökyüzüne yükseltip kâh uçurumlara düşüren, dinmeyen dalgalarına teslim edecek, göğsünü karşı koyulmaz fırtınaya karşı gerip hiç beklemediği bir anda, kendini bindiği yerden üç bin fersah uzakta bulunca bu uzak, bilinmedik toprağa atlayıp değil parşömene, tunca kazılmaya lâyık kahramanlıklar gösterecek şövalye yok.” (458-459)

Harikulade bir bölümdür bu.

2. bölüm

Kâhya kadının ve yeğenin itirazlarına rağmen, Sancho Panza Don Quijote'nin yanına girmeyi başarır. Eski serüvenlerinden bahsederler, sonra Don Quijote sorar: "Sen şimdi söyle bakalım, Sancho, dostum, köyde benim hakkımda ne deniyor? Halk ne düşünüyor hakkımda, asilzadeler, şövalyeler ne düşünüyor? Yiğitliğim, kahramanlıklarım, kibarlığım hakkında neler söyleniyor? Unutulmuş olan şövalyelik tarikatını canlandırma, dünyaya geri getirme kararım hakkında neler konuşuluyor?" (464)

Biraz ısrardan sonra, Sancho baklayı ağzından çıkarır. "Halk zat-ı âlinizi zırdeli, beni de en az o kadar sersem kabul ediyor. Asilzadeler, zat-ı âlinizin asilzadelik sınırları dışına taşarak Don lâkabı aldığınızı, üç bağ kütüğü, iki dönüm arazi, sırtınızda bir çulla, şövalyeliğe kalkıştığınızı söylüyorlar."

Don Quijote'in süngüsü düşmez. "Bunun benimle bir ilgisi yok," dedi Don Quijote. "Ben her zaman iyi giyinirim; katiyen yamalı giyinmem; yırtık olabilir tabii, o da, zamanın değil, zırhların aşındırmasından." (464) (Putnam şu İspanyol atasözünü dipnot olarak eklemiştir: "Saygın bir beyefendi giysisini yamalayacağına yırtık pırtık gezer.")

Sancho aynı zamanda Salamancalı Bartolomé Carrasco'nun oğlu olan bir öğrencinin bakalorya sahibi olup memleketine döndüğü ve Don Quijote ile Sancho Panza'nın kitabının yazıldığı haberini getirdiğini de söyler. Şövalyenin ricasıyla, Sancho bu delikanlıyı aramaya gider.

3. bölüm

Bakalorya sahibi, "adı Sansón olduğu halde fazla iriyarı değildi; ama hinoğlulhindi; teni pek solgun, ama zekîydi; herhalde yirmi dört yaşlarındaydı; yuvarlak yüzlü, yassı burunlu ve büyük ağızlıydı; bunların hepsi fesat mizaçlı, şakaya, alaya meraklı olduğunun işaretiydi". (467) Böyle bir kitabın gerçekten de yazılmış olduğunu söyler. Putnam buraya bir dipnot eklemiştir: "Don Quijote'nin seyahatlerinden dönmesinden be-

ri sözümona yalnız bir ay geçmiş olmasına rağmen, serüvenlerinin hikâyesi çoktan yazılmış ve yayımlanmış olup, yakında öğreneceğimiz gibi, on iki bin adet kişiye dağıtılmıştır da. Bu tip çelişkiler Cervantes'in istifini hiç bozmaz; bu durumda da meseleyi büyücünün işi diyerek halleder.” Badincani'nin ve anlattığı Arap masalının mucidi olarak baş büyücü halen kendisidir.

“Peki, saygıdeğer Carrasco, söyler misiniz, bu hikâyede en çok övülen kahramanlıklarımı hangileri?”

‘Bu konuda,’ dedi bakalorya sahibi, ‘değişik fikirler var; değişik zevkler olduğu gibi. Kimileri, zat-ı âlinize Briareus gibi, devler gibi görünen yeldeğirmenleri serüveni üzerinde duruyor; kimileri tokaçlar serüveni üzerinde, kimileri de, sonra iki koyun sürüsü olduğu görülen iki ordunun tarifi üzerinde; bazıları Segovia'ya gömülmeye götürülen ölüyle ilgili serüveni göklere çıkarıyor; bazıları kürek mahkûmlarının serbest bırakılışı serüvenini hepsinden üstün tutuyor; bazılarıysa iki Benedikten devi ve yiğit Vizcayalıyla çarpışması serüveniyle, hiçbirinin kıyaslanamayacağını savunuyor.” (468)

Carrasco kitaba eklenen uzun öykünün eleştirildiğini dile getirir ve yazarın Sancho'nun eşeğinin çalınması gibi meseleleri unutmamasından da bahseder.

4. bölüm

Sancho meseleyi açıklığa kavuşturmaya çalışır ama beceremez ve nihayet itiraf eder: “O konuda bir cevap veremem, [...] yazar yanılmış olmalı veya basımcının bir dikkatsizliğidir.”

Don Quijote merak eder.

“Peki, yazar acaba ardından ikinci kısmın da geleceğini müjdeliyor mu?” [...]

‘Müjdeliyor,’ diye cevap verdi Sansön; ‘ama ikinci kısmı bulamadığını, kimde olduğunu da bilmediğini söylüyor; bu yüzden, ikinci kısmın çıkıp çıkmayacağı şüpheli. Hem bu yüzden,

hem de bazıları, “İkinci kısımlar hiçbir zaman iyi olmaz,” bazıları da, “Don Quijote’yle ilgili yazılmış olanlar yeter,” dediklerinden, ikinci bir kısım olmayacağı düşünülüyor. Yine de, Saturn’ün etkisi altında doğan hüzünlü kimseler değil de, Jüpiter’in etkisi altında doğan neşeli insanlar, “Quijote’likler devam etsin; Don Quijote saldırsın, Sancho Panza konuşsun; ne olursa olsun, biz memnun oluruz,” diyorlar.’

‘Yazar ne düşünüyor?’

‘Ne düşünecek?’ dedi Sansón. ‘Olağanüstü çabalarla aradığı hikâyeyi bulur bulmaz, baskıya vermeyi düşünüyor. Alacağı övgüleri değil, kazanacağı parayı düşünüyor.’” (474)

Sancho hemen lafa girer:

“Bu beyefendi, Magripli mi, neyse, ne yaptığına dikkat etsin; efendimle ben, o kadar çok serüven, o kadar çok ilginç olay vereceğiz ki eline, değil yalnız ikinci kısmı, yüz kısım daha yazabilir. Adamcağız herhalde bizi burada yan gelip yatıyoruz sanıyor; methetmeden önce kusurlarımızı öğrensün de, nasıl insanlar olduğumuzu anlansın. Benim diyeceğim şu: Efendim benim nasihatimi tutsa, şimdiye çoktan yollardaydık; iyi bir gezgin şövalyeye yakışır şekilde, haksızlıkları düzeltiyor, kötülükle mücadele ediyorduk.’

Sancho sözünü daha yeni bitirmişti ki, kulaklarına Rocinante’nin kişnemeleri geldi. Don Quijote bu kişnemeleri hayra alâmet saydı ve üç, dört gün sonra, yeni bir sefere çıkmaya karar verdi.” (474-475)

5. bölüm

Bu bölüm tamamen Sancho ile kocasının Don Quijote’ye yeni serüvenlerinde eşlik edeceğini öğrenen karısı Teresa arasındaki sohbetten oluşmaktadır. Daha sonra aklıma gelmiş de iliştiirmiş gibi, Cervantes bölüme şu şekilde başlar: “Bu hikâyenin tercümanı, bu beşinci bölüme geldiğinde, gerçekliğinden şüphe ettiğini, çünkü bu kısımda, Sancho Panza’nın, kıt aklından beklenmeyecek bir üslûpla konuştuğunu ve bunca inceliği bilmesinin

mümkün olmadığını, ancak, görevi böyle gerektirdiği için, yine de tercüme ettiğini belirtir ve hikâyeye devam eder.” (477)

Sancho'nun karısı konuya girizgâh olarak şunu söyler: “Bak Sancho, [...] sen gezgin şövalye mensubu olduğundan beri o kadar dolambaçlı konuşuyorsun ki, ne dediğini kimse anlamıyor.” (478)

Sancho vali olduktan sonra, kızını da bir kontla evlendirmeye niyetlidir. “Talih şimdi kapımızı çalmışken kapıyı yüzüne kapatmamız doğru olmaz. Bırakalım bu esen talih rüzgârı bizi alıp götürsün.’ (İşte bu konuşma şekli ve Sancho'nun ileride söyleyecekleri yüzünden, bu hikâyenin tercümanı, bu bölümün gerçekliğinden şüphe ettiğini söylemiştir.)” (479) Daha sonra, “Yanlış hatırlamıyorsam, (rahip) demişti ki: Gözümüzle gördüğümüz her şey, hâfızamıza, geçmişteki olaylardan çok daha iyi, çok daha canlı bir şekilde yerleşir, kazınır.’ (Sancho'nun burada söylediği bütün bu sözler, tercümanı bu bölümün gerçekliğinden şüpheye düşüren, Sancho'nun zekâsını aşan ikinci konuşmadır.) [...] ‘Talihin, sefaletin paçavralarından kurtarıp (rahip aynı bu sözleri kullanmıştı) refahın kucağına oturttuğu bu kişi, eğer herkese karşı terbiyeli, cömert ve kibar olursa, eskiden beri soylu olanlara bulaşmazsa, emin ol Teresa, hiç kimse onun eskiden ne olduğunu hatırlamaz, herkes saygı gösterir; kıskanç insanlar hariç, zaten onların karşısında hiçbir talih emniyette değildir.” (481)

Ancak sohbetin asıl konusu Sancho'nun istikbalidir.

“Biz düğüne değil, dünyayı dolaşmaya gidiyoruz; işimiz devletlerle, ejderhalarla, canavarlarla; ıslıklar, kükremeler, hırıltılar, ulumalar duymaya gidiyoruz; bunlar hiçbir şey değil; bir de Yanguashılar, büyücü Magripliler çıkıyor başımıza.’

‘Bana da sorarsan kocacığım,’ dedi Teresa, ‘gezgin silâhtarlar bedava ekmek yemiyorlar. Seni bunca felâketten bir an önce kurtarsın diye Tanrı'ya dua edeceğim.’

‘Söyledim ya karıcığım,’ diye cevap verdi Sancho, ‘fazla zaman geçmeden kendimi bir cezirenin valisi olarak göreceğimi düşünmesem, şuracıkta düşüp ölürdüm.’

‘Öyle deme kocacığım,’ dedi Teresa; ‘tavuğun dilinin altında kurbağacık olsa da öldürülmez. Sen ayakta kal da, dünyanın bütün valiliklerini şeytan alsın. Ananın karnından çıktığında vali değildin; şimdiye kadar vali olmadan yaşadın; Tanrı istediği zaman mezara da gittiğinde, götürdüklerinde vali olmayacaksın. Dünyada vali olmadan yaşayan çok insan var; gene yaşıyorlar, gene diğer insanlarla birlikte insan diye sayılıyorlar. Bu dünyada en güzel katık açlıktır; yoksullarda açlık hiçbir zaman eksik olmadığı için de, her yedikleri lezzetli olur. Ama bak Sancho, olur da vali filan olursan, beni ve çocuklarını unutma. Bak Sanchico on beş yaşını bitirdi, okula gitmesi lâzım; papaz amcası onu kilise adamı yapacaksa eğer. Kızın Mari Sancha’yı da, evlendirsek fena olmaz; sen vali olmayı ne kadar istiyorsan, o da kocaya varmayı o kadar istiyor gibi geliyor bana. Zaten kız evlâda kötü koca, iyi âşıktan yeğdir.’” (478)

Ancak Sancho’nun kızını kontes yapma bir asilzadeyle evlendirme hayalleri Teresa’nın aklına yatmaz, iki gözü iki çeşme ağlamaya başlar. “Sancho, kızı kontes yapmak zorunda olsa da, elinden geldiğince geciktireceğini söyleyerek karısını teselli etti. Sohbet böylece sona erdi ve Sancho sefer hazırlıklarını konuşmak üzere, tekrar efendisi Don Quijote’yi görmeye gitti.” (482)

6. bölüm

Don Quijote de yeğeniyle benzer bir sohbetin ortasındadır, yeğeni ona der ki: “Zat-ı âlinizin gezgin şövalyeler hakkında bütün bu anlattıkları uydurma, yalan aslında; onları anlatan kitaplar da, yakılmasalar bile, her birine tövbe-kâr hırkası¹ giydirilmeli veya aşağılık olduklarını, ahlâkı bozduklarını gösteren bir işaret konmalı.” Don’un buna verdiği cevabı tahmin edebiliriz.

1 VN, Putnam’ın dipnotunu da eklemiştir: “*Sambenito* [tövbe-kâr hırkası], Engizisyon Mahkemesi’ne çıkan, suçunu itiraf eden ve tövbe edenlere özgü bir giysiydi. Üzerine iblis ve ateş resimleri yapılmış sarı çarşaf bezinden bir kıyafetti; suçlular yakılarak öldürülmeye giderken bunu giyerdi.”

“Yüce Tanrı adına,’ dedi Don Quijote, ‘öz yeğenim, kendi ablamın kızı olmasaydın, bu ettiğin küfürler yüzünden öyle bir ceza verirdim ki sana, bütün dünyanın haberi olurdu. On tane iği bir arada kullanmayı zor beceren bir kız çocuğu, gezgin şövalyelerin hikâyelerine dil uzatmaya, karalamaya nasıl cüret eder? Señor Amadis bunu duysa ne derdi? Ama o mutlaka affederdi seni; çünkü o, çağımın en mütevazı, en kibar şövalyesiydi; üstelik de genç kızların koruyucusuydu.” (483-484)

Bu dünyada yaşayan insanların dörde ayrılabilceğini söyler: (1) mütevazı bir dünyadan gelip yüceliğe ulaşmış olanlar; (2) yüce olanlar ve yüce kalanlar; (3) başta sahip oldukları yüceliği de aşarak piramidin en sivri ucuna erişenler ve (4) sıradan doğup sıradan kalanlar. Sonra yeğeniyle kâhya kadına konuşur:

“Zengini talihli kılan, bir servete sahip olmak değil, o serveti harcamak, üstelik de keyfine göre değil, doğru bir şekilde harcamayı bilmektir. Yoksul şövalyeye, şövalyeliğini göstermek için tek yol kalır, o da faziletli olmak: nazik, terbiyeli, kibar, tatlı dilli ve ince olmak, kurumlu, kibirli, dedikoducu olmamak, her şeyden önemlisi de, merhametli olmak. [...] İnsanlar, iki yoldan zengin ve şerefli olabilirler hanımlar; birincisi kalem, ikincisi silâh. Ben kalemden çok silâha meyilliyim; silâhlara olan eğilimime bakılırsa, Mars gezegeninin altında doğmuşum. İşte bu yüzden, bu yolu izlemeye neredeyse mecburum; bütün dünyayı karşıma alsam da bu yolda ilerlemeliyim”. (485)

7. bölüm

Don Quijote ve Sancho maaş meselesini konuşurlar.

“Teresa diyor ki, zat-ı âlinize karşı gözümü açık tutmalıyım,’ dedi Sancho. ‘Âlim unutmuş, kalem unutmamış; önceden pazarlık yapan sonra pişman olmaz; bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir, diyor. Ben de diyorum ki, kadının nasihatı bellidir, tutmayan da delidir.’

‘Ben de öyle diyorum,’ diye cevap verdi Don Quijote. ‘Devam et konuşmaya, dostum Sancho; bugün inciler döktürüyorsun.’

‘Mesele şu: Zat-ı âlinizin benden iyi bildiği gibi,’ dedi Sancho, ‘hepimiz ölüme mahkûmuz; bugün varız, yarın yokuz; koyun ne çabuk giderse, kuzu da o kadar çabuk gider ve bu dünyada hiç kimse, Tanrı’nın vermek isteyeceğinden daha uzun bir ömür vaat edemez kendine. Çünkü ölüm sağırdır; kapımızı çaldığında hep acelesi vardır ve yalvararak, zor kullanarak, kılıçla, duayla oyalamak mümkün değildir; bunu herkes söyler, kürsülerden vaaz edilir.’” (488)

Sancho’nun atasözlerini sayıp durması biraz can sıkıcıdır. Ancak Don Quijote bir dizi atasözünü mahsus saydığı zaman, yine eğlendirmeyi başarır. “Kısacası, sevgili Sancho, evinize dönün ve Teresa’nıza niyetimi açıklayın; benim lütfuma bağlanmak isterse, siz de isterseniz, ne âlâ; istemezseniz, eskisi gibi dost kalırız; güvercinlikte yem eksik olmazsa, güvercin de eksik olmaz. Ne demişler: Alacağım olsun da, alakargada olsun. Benim de sizin gibi atasözlerini peşpeşe dizebileceğimi anlayın diye bu şekilde konuşuyorum Sancho.” (489) Carrasco’nun silahtar olarak gelmesi korkusu Sancho’yu hizaya getirir. Don Quijote’yle kucaklaşırlar ve Carrasco’nun da yüreklendirmesiyle üç gün sonra El Toboso’ya yola çıkarlar.

8. bölüm

“‘Yüce Allah’ım, sana şükürler olsun!’ der (Seyyid) Hâmid Bâdincani, sekizinci bölümün başında. ‘Şükürler olsun Allah’ım!’ diye üç kere tekrarlar ve Don Quijote’yle Sancho’nun artık yola çıktığını gördüğü için şükrettiğini belirterek, bu hoş hikâyenin okurlarının, bu noktadan itibaren, Don Quijote’yle silâhtarının kahramanlıklarıyla nüktelerinin başlayacağından emin olabileceklerini söyler. Okurlara, Yaratıcı Asilzade’nin geçmişteki şövalyeliklerini unutmalarını, gelecek olanları dikkatle izlemelerini tavsiye eder. Tıpkı önceki şövalyeliklerinin Monti-

el Ovası'nda başladığı gibi, şimdikiler de, şu andan itibaren, El Toboso yakınında başlamaktadır". (492)

Cervantes işi şansa bırakmamaktadır: okurun geri dönüp tüm uyuşmazlıkları ve tekrarları tespit edecek olmasını istemez. İkinci kısımda Cervantes'in kiliseye olan bakışı da ilk kısma nazaran daha temkinlidir. O yüzden Dulcinea'ya giderlerken Don Quijote'nin yaptığı şöyle konuşmaların nedeni anlaşılabilir:

"Yine de Hıristiyan, Katolik ve gezgin şövalye olan bizler [...] göksel, tanrısal ebediyete sahip olan, gelecek yüzyılların şerefine ilgilenmeliyiz. Bu hayatta kazanılan şöhret, ne kadar uzun süreli olursa olsun, belli bir sonu olan dünyayla sona ermek zorundadır.

İşte bu sebeple Sancho, yaptıklarımızın, inandığımız Hıristiyan dininin koyduğu sınırları aşmaması gerekir. Devleri öldürerek gururu öldürmeliyiz; cömertlik ve yüce gönüllülikle haseti; serinkanlılık ve ruh huzuruyla öfkeyi; az yiyip çok uyanık kalarak oburluk ve uykuyu; irademizi tâbi kıldığımız sevgiliye olan sadakatimizle, sefahat ve şehveti; dünyanın dört bir yanını dolaşp bizi hem Hıristiyan, hem iyi şövalye yapacak imkânları arayarak tembelliği öldürmeliyiz. İşte Sancho, iyi şöhretin beraberinde getirdiği değerli övgülere ulaşmanın yolları bunlardır.' [...]

O geceyi ve ertesi günü, bu ve buna benzer konuşmalarla geçirdiler; başlarına anlatmaya degecek bir olay gelmedi; Don Quijote buna epeyce üzüldü. Nihayet, ertesi gün akşam olurken, büyük El Toboso şehri görüldü. Görünmesiyle birlikte, Don Quijote'nin gönlü şenlendi, Sancho'nun ise yüreği sızladı; çünkü Dulcinea'nın evini bilmiyordu; efendisi gibi o da, hayatında yüzünü görmemişti.² Yani biri onu göreceği için, öteki ise görmediği için, telâşlıydılar; Sancho, efendisi kendisini El Toboso'nun içine gönderdiğinde ne yapacağını bilemiyor-

2 Sancho'nun, Morena Dağları'ndayken Don Quijote'nin Dulcinea'ya gönderdiği mektubu unuttuğu, bu yüzden de mektubu nasıl teslim ettiğini ve mektubun nasıl karşılandığını uydurmak zorunda kaldığı unutulmasın. Elbette şövalye, Sancho'nun kendisini hanımının sarayına götürmesini beklemektedir. (Ed.)

du. Sonunda, Don Quijote şehre gecenin karanlığında girmeye karar verdi; bu süreyi El Toboso yakınındaki meşelerin arasında bekleyerek geçirdiler; sonra da, şehre girdiler ve başlarına ne olaylar geldi!”

9. bölüm

İkili, geceyarısı karanlığında şehre girdikleri zaman ara sokakta el yordamıyla saray ararlar. Sancho nihayet çaresizlikle Don Quijote'ye ormanda saklanmasını, kendisinin Dulcinea'yı bulmaya gideceğini söyler.

10. bölüm

Don Quijote, Dulcinea'ya ulaştırması için Sancho'ya bir mesaj verir, bu mesajı Sancho gene adresine ulaştırmaz. Şövalyenin deliliğinden istifade etmeye karar verir:

“Efendim kesinlikle deli olduğuna göre, deliliği de çoğunlukla bir şeyi başka şey sandıran, karayı ak, akı kara gördüren cinsten olduğuna göre, yeldeğirmenlerini dev sandığı gibi, din adamlarının katırlarını hecin devesi sandığı gibi, koyun sürülerini düşman orduları sandığı gibi, daha buna benzer birçok olayda olduğu gibi, buralarda rastlayacağım ilk çiftçi kızının Señora Dulcinea olduğuna da inandırmam zor olmasa gerek. İnanmazsa, yemin ederim [...] Belki de o dediği kendisine düşman, fesat büyülerden birinin, ona kötülük olsun diye, sevgilisinin şeklini değiştirdiğini düşünür; ben böyle olacağımı tahmin ediyorum.” (504-505)

Üç çiftçi kızı eşek üstünde geçer ve Sancho, içlerinden birinin altın gibi parlayan Dulcinea olduğunu söyler; Don Quijote'ye ise sarmısak kokan, yassı burunlu bir kız gibi görünür. Don Quijote, Dulcinea'nın büyülendiği açıklamasını kabul eder ve esef içinde Zaragoza'ya devam ederler; Sancho bir yandan efendisini bu kadar kolay kandırabildiğine için için gülmektedir. Bu bölümden itibaren ikinci kısım boyunca Don Qu-

ijote, Dulcinea'ya yapılan büyüü nasıl çözeceğine kafa yoracaktır: tüm mesele, gördüğü çirkin köylü kızını tekrar güzel bir prenses haline getirebilmektir.

11. bölüm

Zaragoza'ya doğru ilerlerler; Don Quijote sıkıntılı bir gündüz düşüne dalmış, Rocinante'nin gür çimenlikte otlamasına müsaade etmektedir. Sancho atı mahmuzlar. İlk kısımda olduğundan daha iri, daha kurnaz ve daha kötü niyetlidir.³ Bir anda,

“yolun kenarından önlerine çıkan, akla gelebilecek en garip kılıklarda çeşitli insanlarla dolu bir araba, ona engel oldu. Katırları süren ve arabacı görevini yapan, çirkin bir şeytandı. Arabanın hasırı, tentesi yoktu, her tarafı açıktı. Don Quijote'nin gözüne görünen ilk şahsiyet Ölüm'ün ta kendisiydi; yüzü insan yüzüydü. Onun yanbaşı, iri, boyalı kanatları olan bir melek vardı. Bir kenarda, başında altından gibi görünen tacıyla bir imparator duruyordu. Ölüm'ün ayaklarının dibinde, Cupido adı verilen tanrı vardı; gözlerinde bağı yoktu ama yayı, sadığı ve okları tamamı. Bir de tepeden tırnağa zırhlı şövalye vardı; yalnız miğferi, siperliği yoktu, rengârenk tüylerle kaplı bir şapka vardı başında.”

Gezici bir kumpanyadırlar ve kafilenin yolunu kesen Don Quijote için ilginç bir şekilde bu açıklama yeterli gelir. Ancak bir sopa Rocinante'yi korkutur; Don Quijote tam “köçek şeytan” a saldırmaya hazırlanırken Sancho'nun akıllı tavsiyesiyle durur ve “hayaletleri” yoluna gitmesi için bırakır. Önceki serüvenlerle karşılaştırıldığında çok acayıptır. Diğer yandan yazar böyle kıyaslamalar yapmamamız için bizi uyarmıştır da.

3 VN, Putnam'ın dipnotunu iştirir: “Sancho'nun bu konuşmaları karakterine aykırı gibi gelebilir; ancak yazar bu durumun farkında değil de diyemeyiz. Cervantes birinci kısımda içerikle pek ilgili gibi değildi; ikinci kısımdaysa şövalyenin olduğu kadar, silahtarın da kişiliğinde belirli bir gelişme olduğunu göstermeye niyetli olduğu kesin. [...] Sancho'nun, bazı zamanlar cahilmiş gibi görünse de, ahmağın teki olmadığını söylemek mümkündür; efendisinden şövalyeliğin boş laflarını ve Don Quijote'nin ağıdalı dilini bir miktar almış olabilir.”

12. bölüm

Don Quijote hayatı, imparatorların ve tüccarların, şövalyelerin ve soytarların birbirlerini ayıran kıyafetleri çıkarıp mezar-
da eşit hale geldiği bir güldürüye benzetir. Sancho Panza da ha-
yatı bir satranç oyununa benzetir; oyundan sonra şah da, piyon
da aynı torbaya girer. Bu benzetme Edward FitzGerald'ın ter-
cüme ettiği *Ömer Hayyam'ın Rubaiyatı*'ndaki bir 12. yüzyıl İran
şairinde bulunabilir:

*Oynadığı oyunda taşlarız biz hepimiz
Gece ve gündüzü gösteren dama tahtasında
Bir oraya bir buraya gider, yol keser, deviririz
Her devirdiğimizde tekrar girer aynı dolaba.*

Nihayet Don Quijote etten ve çelikten, aşk acısı çeken bir
“gezgin şövalye” ile karşılaşmıştır! Dudaklarından bir aşk so-
nesi dökülür, Putnam edisyonu da bu noktada Ormsby'yi alını-
tılar: “İkinci kısımda gördüğümüz dizeler iyi kötü taşlamalar,
bazen de, burada ve 18. bölümde olduğu gibi, dönemin yapma-
cık şiirinin bir taklididir. İlk kısımdaki dizeler (elbette hama-
si şiirler ve geçtiğimiz bölümün sonundakiler hariç) ciddi eser-
lerdir ve Cervantes'in beğenisiyle yazılmışlardır. Aradaki fark
kayda değer.”

Orman Şövalyesi (daha sonra Aynalar Şövalyesi) ve Don Qu-
ijote ağırbaşlı bir sohbeta dalarlar.

13. bölüm

Bu sırada iki şövalyenin silahtarı da konuşmaya koyulur. İki-
si de efendilerine deli der ve hallerinden şikâyet eder, yal-
nız ikisi de edinecekleri serveti dört gözle beklemektedir. Or-
man Şövalyesi'nin silahtarının yiyecek ve içecek durumu, San-
cho'nunkinden daha iyidir.

“Doğrusunu isterseniz kardeşim,’ diye cevap verdi Orman
Silâhtarı, ‘benim midem karahindibayı, yaban armudunu, or-

manlardaki kökleri kaldırmaz. Efendilerimizin fikirleri, şövalyelik kuralları kendilerinin olsun; kurallar ne emrediyorsa onu yesinler. Ben yanımda her zaman, ne olur ne olmaz diye, erzak da taşıyım, bu tulumu da eyerimin çatısına asarım. Buna o kadar bağlıyım, o kadar severim ki, öpüp okşama-
dan duramam!’

Bunları söyleyip tulumu Sancho’nun eline verdi; o da, tulumu ağzına dayayıp kafasına dikti ve çeyrek saat yıldızları seyretti. İçip bitirdikten sonra da, kafasını bir yana eğip derin bir iç [çekti]”. (523)

Eski mi eski, ama yerel olduğu son derece belli bir hareketin hoş bir tasviridir bu.

14. bölüm

Orman Şövalyesi, hanımı Casildea de Vandalia’nın ona vermiş olduğu emirleri ve onun şerefi için bozguna uğrattığı şövalyeleri anlatır ve sözlerini şöyle sonlandırır: “Ama benim en çok gururlandığım, övündüğüm, meşhur La Mancha’lı Don Quijote’yi benzersiz bir savaşta yenmiş ve benim Casildea’mın, onun Dulcinea’sından daha güzel olduğunu itiraf ettirmiş olmamdır.” (525)

Don Quijote duyduklarına inanamaz ve nihayet, Orman Şövalyesi’nin düşmanı olan bir büyücünün ortaya çıkardığı, kendine Don Quijote adını veren sahte bir şövalyeyi bozguna uğratmış olduğuna kanaat getirir. Orman Şövalyesi’ne meydan okur, karşılığında gün doğumuna kadar beklemesi için ikna edilir. Şafak söktüğünde karşı karşıya gelirler; ancak Don Quijote, bir aksilik sonucu atı kımıldamayan Aynalar Şövalyesi’ni (şimdi bu adı almıştır) gafil avlar ve atından düşürür. Miğferin bağlarını çözdüğünde, bakalorya sahibi Sansón Carrasco’nun yüzünü görünce dehşete düşer. Şövalyenin silahtarının da, Sancho’nun kılık değiştirmiş eski bir ahababı olduğu anlaşılır. Don Quijote tüm bunların büyü olduğuna, bu iki yabancı-
nın son anda Don Quijote ve Sancho Panza’nın eski dostlarına

dönüşmüş olduklarına inanır. Bu her ne kadar Don Quijote'nin yufka yürekli muhayyilesine uygun olsa da, kendisi de bir hilebaz olan Sancho Panza'ninkine uymaz. Bu kitapta bir yapısal bütünlük aramak boşunadır.

15. bölüm

“Don Quijote, Aynalar Şövalyesi gibi, zannınca yiğitler yığıldı bir şövalyeye karşı zafer kazanmış olduğu için son derece memnun ve gururluydu.” (533) Böyle olaylar, böyle zaferler pek başına gelmez (her ne kadar burada bile zafer bütünlüklü olmasa, bir “büyü” alınacak zevki yarım bıraksa da). Sonra berber, rahip ve Carrasco'nun kafa kafaya verdiğini öğreniriz: delikanlıyı şövalye olarak giydirip Don Quijote'yi bozguna uğratmasını ve köyüne geri dönmesini istemesini isteyeceklerdi; burada onu iyileştirmeyi umuyorlardı. Ancak Carrasco, Don Quijote'yle tekrar silah tutuşabilecek sağlığa erişene kadar Don Quijote'nin on iki çarpışmasını daha seyretmemiz gerekecektir.

16. bölüm

Yolda yeşil giysili bir atlıyla karşılaşır.

“Don Quijote de yeşilliyeye daha çok bakıyor, saygın bir kimse olduğunu düşünüyordu. Yaşı elli civarında görünüyordu; kırılmış saçları tek tük, yüzü ince, uzundu; görünüşü yarı neşeli, yarı ciddiydi; kısacası, kıyafeti ve tavırlarıyla, seçkin bir kimse olduğunu ortaya koyuyordu.

Yeşilli adamın La Mancha'lı Don Quijote hakkında düşündüğü ise, daha önce hiç buna benzer bir insan görmediği; atının uzunluğuna, adamın boyunun uzunluğuna, yüzünün zayıflığına ve sarılığine, zırhlarına, tavır ve edasına hayret ediyordu; o memlekette uzun yıllardır görülmemiş bir görüntüydü bu.” (537-538)

Atlının adı Don Diego de Miranda'dır ve kültürlü bir taşra beyidir. Hikâyede karşılaştığımız nadir iyi kalpli insanlar-

dan (Don Quijote'ye karşı çok kibar davranır) birisidir. Don Quijote gezgin şövalye olduğunu söylediğinde, beyefendi hayret eder:

“Günümüzde yeryüzünde gezgin şövalyeler olması, gerçek şövalyelik öykülerinin kitap halinde basılması mümkün mü? Bugün dünyada, dullara yardım eden, genç kızları koruyan, evlileri kollayan, öksüzleri kurtaran birisi olabileceğine inanmıyorum; zat-ı âlinizi gözlerimle görmesem, inanmazdım da. Yüce Tanrı'ya şükürler olsun! Zat-ı âlinizin basıldığını söylediği, soylu ve gerçek şövalyelerinizin öyküsü, bütün dünyaya yayılmış, ahlâka aykırı, gerçek öykülerin de zararına olan sayısız uydurma gezgin şövalye öyküsünü unutturmuş olmalı.” (539)

Yeşil giysili beyefendi, oğlunu hukuk veya dinbilimi okumaya ikna edemediğini, oğlunun şiir yazmakta inat ettiğini söylediğinde, Don Quijote ağdalı bir savunmaya koyulur:

“Konuşmamı noktalayacak olursam, saygıdeğer asilzade, bırakınız oğlunuz yıldızı ne yöne çağırıyorsa o yöne gitsin; iyi bir talebe olduğuna göre, ki öyle olduğu anlaşılıyor, tahsilin ilk basamağını, yani lisan öğrenimini başarıyla tamamladığına göre, bu lisanlarla kendiliğinden edebiyat biliminin zirvesine tırmanacaktır; edebiyat ise, kiliseye bağlı olmayan bir soyluya yakışan bir bilimdir; tıpkı piskoposların başlığı, hukukçuların cüppesi gibi kişiye şeref, değer ve şöhrat kazandırır. [...] Kral ve prensler de, mucizevî şiir bilimini akıllı, faziletli ve ağırbaşlı kimselerin elinde görünce, o kimselere değer verir, şerefendirir, ödüllendirir, hattâ yıldırımın asla çarpmadığı ağacın yapılarıyla taçlandırır; başları bu şekilde süslenmiş, şerefendirilmiş kişilere kimsenin el uzatmaması gerektiğini belirtmek ister gibi.” (542-543)

Don Quijote'nin bu soylu konuşmasından sonra (Cervantes suflörlüğü üstlenmiştir), zavallı şövalye korkunç ve dehşet dolu bir sınavdan geçecektir.

17. bölüm

Sancho'nun Don Quijote'nin istediği miğferinin içine koyduğu matrak taze peynirler sahnesinden sonra, aslanların serüveni başlar; biri dişi biri erkek olan bu aslanlar Oran komutanından İspanya Kralı'na armağan olarak gönderilmektedir.⁴ Don Quijote arabanın önünü keser, aslanların kafeslerinden çıkarılmasını ve kendisiyle savaştırılmasını ister.

“Aslan bakıcısı, Don Quijote'nin vaziyet almış olduğunu, erkek aslanı salmaktan başka çaresi olmadığını, aksi takdirde öfkeli ve gözü pek şövalyenin nefretini üzerine çekeceğini görek, daha önce de belirtildiği gibi erkek aslanın bulunduğu ilk kafesin kapısını ardına kadar açtı ve olağanüstü irilikteki, korkunç ve çirkin görünüşlü aslan ortaya çıktı. Aslanın ilk yaptığı, kafeste, yattığı yerde dönüp pençelerini uzatarak, boylu boyunca gerinmek oldu. Sonra ağzını açıp uzun uzun esnedi ve neredeyse iki karış uzunluğundaki dilini çıkarıp gözlerini, yüzünü temizledi. Daha sonra, başını kafesten dışarı çıkarıp ateş saçan gözlerle her yana baktı; gözüpekliliğinin kendisine bile korku salacak bir görüntü ve edası vardı. Don Quijote, tek başına, dikkatle aslanı izliyor, arabadan atlamasını, yakınına gelmesini istiyordu; niyeti onu elleriyle paramparça etmektir. Görülmedik deliliği bu noktaya ulaştı.” (548)

Don Quijote gerçek bir cesaret örneği sergiler.

“Ama terbiyesi kibrine ağır basan yüce gönüllü aslan, çocuklara, kahramanlık gösterilerine aldırmayarak, belirtildiği gibi her yana baktıktan sonra, sırtını dönüp Don Quijote'ye gerisini gösterdi ve büyük bir tembellik ve sükûnetle tekrar kafese girip yattı. Bunu gören Don Quijote, aslan bakıcısına, sopayla vurup kızdırarak aslanı dışarı çıkarmasını emretti,” ancak bakıcı tarafından ikna edilir: “Zat-ı âliniz yürekliliğinizi açıkça ortaya koymuş oldunuz, benim bildiğim kadarıyla, hiçbir cesur sa-

4 VN, Putnam'daki dipnotu da iliştiirmiştir: “Oran'dan gelen aslanların Cartagena'ya ayak basmış olmaları gerekirdi; bu yüzden de Zaragoza'ya gitmekte olan Don Quijote ve yol arkadaşlarıyla karşılaşamazdılar.”

vaşçı, düşmanına meydan okuyup açıkta beklemekten fazlasını yapmaya mecbur değildir; rakibi boy göstermezse, o rezil olur, meydan okuyan ise, galibiyeti kazanmış sayılır.”

Meydandan kaçanları geri çağırdıklarında Don göğsünü şişirir: “Ne diyorsun buna, Sancho? [...] Gerçek cesaretin karşısında durabilecek bir büyü var mıymış? Büyücüler talihimi elimden alabilir, ama gücümü ve cesaretimi, asla.” Tekrar yola koyulduklarında, Don Quijote, Don Diego’ya gezgin şövalyeliğin erdemlerini gene saymakla bitiremez:

“Oysa gezgin şövalye, dünyayı köşe bucak dolaşır; en karışık dolambaçlara girer; adım başı imkânsız bir işe girişir; ıssız, çorak yerlerde, yaz ortasında güneşin azgın ışınlarına, kışın da rüzgârın, buzun sertliğine, acımasızlığına göğüs gerer; aslanlardan korkmaz, canavarlardan ürkmeyiz, ejderhalardan çekinmez; çünkü onun başlıca ve asıl görevleri, bunları bulmak, karşı koymak ve hepsini yenmektir. İşte benim de bahtıma, bu gezgin şövalyelerden biri olmak düştüğü için, benim görevlerimin arasında yer aldığımı düşündüğüm her işe atılmak zorundayım. Yani biraz önce saldırdığım aslanlara saldırmak, doğrudan üzerime düşen bir görevdi; her ne kadar aşırı bir pervasızlık olduğunu kabul etsem de.” (551)

Mahzun Yüzlü Şövalye lakabının bundan böyle Aslanlar Şövalyesi olarak değiştirilmesini ister.

18. bölüm

Evine ulaştıklarında ve Don Quijote’yi karısına takdim ettiğinde, Don Diego gene şövalyeyi tamamen ciddi bir şekilde öven ilk insan olur: “Her zamanki konukseverliğininle, sayın La Mancha’lı Don Quijote’yi ağırla; karşında gördüğün, dünyanın en cesur, en akıllı gezgin şövalyesidir” (552) derken, misafirinin aklının başında olduğundan şüphe de etmektedir. Don Quijote, Don Diego’nun oğlu Don Lorenzo’ya gezgin şövalyeliğin için bir bilim dalı olduğunu ve hatta tüm bilimlerini kendinde toplamış olan bir bilim olduğunu açıklar. Zaragoza’da düzen-

lenecek olan turnuva için yola çıkmadan önce dört gün burada ağırlanır. Heybelerini dolduran Sancho Panza ile birlikte yola koyulduklarında, baba da oğul da “Don Quijote’nin kâh akıllı, kâh saçma, karışık sözlerine ve arzularının tek amacı, tek hedefi olan bahtsız serüvenlerin peşinde koşmak konusundaki şaşmaz inadına şaşırıp kaldılar.” (559)

19. bölüm

Yolda öğrenciler ve köylülerden oluşan bir kabileyle karşılaşır- lar ve Güzel Quiteria ile Zengin Camacho’nun düğününe davet edilirler. Öğrencilerden biri, komşusu genç Basilio’nun Quite- ria’ya âşık olduğunu açıklar.

“Çocuklar büyüdü; Quiteria’nın babası, Basilio’ya eskisi gibi eve girip çıkmayı yasaklamaya karar verdi. Sürekli korku ve şüphe içinde yaşamamak için de, kızını varlıklı Camacho’yla evlendirmeyi tasarladı; talihin, tabiat kadar cömert davranma- mış olduğu Basilio’yu, iyi bir koca olarak görmüyordu. Eğer kıskançlığı bir yana bırakıp gerçekleri dile getirmek gerekirse, Basilio hayatımızda gördüğümüz en çevik delikanlıdır; müthiş cirit atar, çok iyi güreşçidir ve mükemmel top oynar; tazı gibi koşar, keçiden iyi atlar, gülleyle çomak devirirken mucizeler yaratır. Ayrıca bülbül gibi bir sesi vardır, gitarı konuştururca- sına çalar ve her şeyden önemlisi, kılıç oyununda rakipsizdir.’

Bunun üzerine Don Quijote, ‘Bu delikanlı,’ dedi, ‘sırf bu ye- teneği sayesinde, değil Güzel Quiteria’ya, bugün sağ olsa, Lan- celot’a ve engellemek isteyen herkese rağmen, Kraliçe Guine- vere ile evlenmeye lâayık olurdu.’

‘Bunu gelin de karıma anlatın!’ dedi, o ana kadar sessizce ilerlemiş olan Sancho Panza. ‘Karım, herkesin mutlaka ken- di dengiyle evlenmesini istiyor; ‘davul dengi dengine çalar,’ di- yor. Benim bu Basilio’ya kanım ısındı; bu Señora Quiteria’yla evlensin isterdim; birbirlerini sevenlerin evlenmesine mani olanları Tanrı bağışlasın, ruhları şad olsun – az kalsın tersini söyleyecektim.’” (561)

Öğrenci devam eder:

“Anlatabileceğim bir tek şey var: Güzel Quiteria'nın Zengin Camacho'yla evleneceğini öğrendiği andan itibaren, Basilio'nun güldüğünü, mantıklı bir söz söylediğini gören olmadı. Hep kederli, dalgın geziyor; kendi kendine konuşuyor; aklını oynattığı açıkça belli oluyor. Az yiyip az uyuyor; meyveden başka şey yemiyor; uyursa da, vahşi hayvanlar gibi kırlarda, sert toprağın üzerinde uyuyor. Arasına gökyüzüne bakıyor, bazen de gözlerini yere dikip kendinden öyle geçiyor ki, giysileri rüzgârla kıpırdayan, giydirilmiş bir heykele benziyor. Kısacası, kalbinin tutkuyla yandığına dair öyle işaretler veriyor ki, kendisini tanıyan herkes, yarın Güzel Quiteria'mın *evet*'inin, onun ölüm fermanı olacağından korkuyor.” (562)

20. bölüm

Düğün ziyafetindeki muazzam et sofrası, insana Gogol'ün *Ölü Canlar*'ındaki oburlar cennetini hatırlatır. (“koca bir karaağacın üzerinde şişe geçirilmiş bütün bir dana” (567); “Dananın yarılmış karnına, ete lezzet versin ve yumuşatsın diye, on iki tane sütten yeni kesilmiş domuz yavrusu doldurulmuştu” (568); çömlekler “Kesilmemiş koyunlar, içlerinde güvercinler gibi kayboluyordu” (567); “her biri en az on şiniklik [yirmi iki litre], altmıştan fazla tulum [...] iyi cins şarapla doluydu.” (567)) Sancho'nun midesi geniştir.” Devasa bir kazanın içinden “üç tavukla iki kaz” yer (ziyafetten önce “idare” etmek için). Sancho yemeğine saldırıya geçtiği sırada bir mask gösterisi başlar; Sancho, bu davranışıyla Camacho'nun gönlünü kazanmıştır. Atasözleriyle, Don Quijote'nin olduğu kadar okuyucunun da canını sıkar.

21. bölüm

Basilio aşkına kavuşmak için bir numaraya başvurur. Uzun asasını yere saplar ve “korkusuzca, kararlılıkla üzerine atıldı ve ay-

nı anda, ucu kanlı şiş, yarısına kadar sırtından dışarı çıktı; zavallı, kendi kanına bulanmış, kendi silâhıyla deşilmiş olarak yerde serili kaldı.” (575) Don Quijote'nin de yardımıyla rahibi, ölmeden önce kendisini Quiteria'yla evlendirmeye ikna eder; o öldükten sonra, Camacho'yla evlenebilecektir. Gözleri dolan rahip bu nikâhı kıyar ve

“Basilio, hayır duasını alır almaz müthiş bir çeviklikle ayağa kalktı ve görülmemiş bir ustalıklarla, kınından çeker gibi şiş vücudundan çekti çıkardı. Herkes şaşırıp kaldı; bazıları, uyanıktan ziyade saf olanlar, haykırmaya başladılar: ‘Mucize, mucize!’

Ama Basilio şöyle cevap verdi: “Mucize, mucize değil, kurnazlık, kurnazlık!’

Afallayan, donup kalan rahip, iki elini birden uzatıp yarayı yokladı ve şişin, Basilio'nun etiyle kaburgalarını değil, uygun bir yere yerleştirmiş olduğu, içi kan dolu demir bir boruyu delip geçtiğini gördü. Daha sonra anlaşıldığına göre, kan pıhtılaşmayacak şekilde işleminden geçirilmişti.” (577)

Don Quijote iki taraf arasında patlak veren kavgayı ayırdığında bir ahlâki zafer daha kazanmış olur. Yıldırım gibi gürleyen bir sesle haykırır:

“Tanrı'nın birleştirdiği iki kişiyi insan ayıramaz; ayırmaya kalmanın, önce bu mızrağın ucundan geçmesi gerekiyor.’

‘Bu sözleri söyleyip mızrağını öyle bir güçle, ustalıklarla havaya kaldırdı ki, kendisini tanımayan herkesin yüreğine korku saldı.’” (578)

Camacho bu sözlerle yatıştır, ziyafetin Quiteria ve Basilio'nun şerefine devam edeceğini ilan eder.

22. bölüm

Don Diego'nun evindeyken, Don Quijote Zaragoza yolundaki Montesinos Mağarası'nı keşfetmeye niyetli olduğunu söylemişti. Yeni evli çift tarafından üç gün ağırlandıktan sonra, şövalye

kendisine bir kılavuz bulur ve yola çıkarlar. Kılavuz mağaraya indirilebilmesi için halata ihtiyacı olacağını söyler.

“Don Quijote, mağaranın dibi, cehenneme bile açılıyor olsa, mutlaka göreceğini belirtti. Bunun üzerine, yaklaşık yüz kulaç halat alıp ertesi gün, öğleden sonra saat ikide mağaraya vardılar. Mağaranın ağız geniş ve yüksekti; fakat sık, girift yabancılığı, böğürtlen ve çalılarla dolu olduğundan, önü tamamen kaplanmış, kapanmıştı. Mağarayı görünce, kuzen, Sancho ve Don Quijote hayvanlarından indiler; diğer ikisi, Don Quijote’yi halatlarla sıkıca bağladılar; kendisini sarıp bağlarken, Sancho dedi ki:

‘Sevgili efendim, ne yapacağınızı iyi düşünün; diri diri mezara girmeyin; soğusun diye kuyuya sarkıtılan şişeye benzemeyin. Zindandan beter görünen bu yeri keşfetmek zat-ı âlinize düşmez.’

‘Beni bağla ve sus,’ diye cevap verdi Don Quijote; ‘sevgili dostum Sancho, böyle bir serüven, mutlaka benim alnıma yazılmış olmalı.’” (582-583)

Mağaranın ağızına geldiğinde Don Quijote, Dulcinea’ya yakarır: “Tek duam, bu kadar ihtiyacım olduğu bir anda, benden yardımını, desteğini esirgememendir. Ben önümde açılan bu cehenneme atlamak, dalmak, gömülmek üzereyim; tek amacım, sen bana yardım ettiğin takdirde, altından kalkamayacağım bir zorluk olmadığını bütün dünyaya göstermektir.” (583)

Don Quijote yüz kulaç (150 metre) indirilir; yarım saat sonra yukarı çekildiğinde tam bir huşu içindedir.

23. bölüm

Don Quijote başına gelenleri anlatır. Mağaranın ilerisinde bir kovuğa rastlamış, orada derin bir uykuya dalmıştır. Uyandığında, kendisini güzel mi güzel bir kırın ortasında bulmuştur. Lekesiz kristalden gösterişli bir şatoya gelir; Montesinos bu şatodan çıkar ve onu selamlar.

“La Mancha’lı yiğit şövalye Don Quijote, bu ıssız yerde, büyü etkisinde olan bizler, çok uzun zamandır seni bekliyorduk; gel ve Montesinos Mağarası denen, bu içine girdiğin derin mağaranın gizlediklerini dünyaya anlat diye; çünkü bu serüven, yenilmez yüreğin ve sonsuz cesaretinle üstesinden gelmen için, özel olarak sana ayrılmış bir kahramanlık. Benimle gel, sevgili şövalye; bu saydam şatonun gizlediği harikaları göstermek istiyorum sana; ben bu şatonun valisi ve daimî bekçisiyim; çünkü ben, bu mağaraya adını veren Montesinos’un ta kendisiyim.” (586)

Montesinos, Roncesvalles olayından sonra Durandarte’nin kalbini yerinden söküp sevgilisine götürdüğünü anlatır ve Don Quijote’yi sağ eli kalbinin üzerinde duran bir şövalyenin mezarına götürür. “Bu, arkadaşım Durandarte’dir; zamanının aşık ve yiğit şövalyelerinin baş tacı, aynasıdır. Onu da, beni de, daha birçoklarını da, şeytanın oğlu olduğu söylenen Fransız büyücü Merlin, büyü etkisi altında burada tutuyor. Benim fikrimce, şeytanın oğlu değildi de, deyim yerindeyse, şeytandan bir gömlek ötedeydi. Bizi nasıl ve niçin büyülediğini kimse bilmiyor; bu, zamanla ortaya çıkacak; zannımca oldukça da yakın bir zamanda.” (587) Merlin’in büyüü beş yüz yılı aşkın süredir onları burada hapsetmiş olsa da, hiçbiri ölmemiştir. Don Quijote başka mucizelere de şahit olur; örneğin Durandarte’nin âşığı olan Belerma’nın elinde şövalyenin kalbiyle öncülük ettiği kafiye gibi. Yas onun güzelliğini bozmuştur.

“Öyle olmasa [der Montesinos], bu yörede, hattâ bütün dünyada o kadar övülen meşhur Dulcinea del Toboso bile, onun güzelliğine, zarafetine ve cazibesine zor ulaşırdı.’

Ben [Don Quijote] bunun üzerine, ‘Ağır olun, Señor Don Montesinos,’ dedim. ‘Hikâyenizi icap ettiği şekilde anlatın lütfen; siz de bilirsiniz ki, bütün karşılaştırmalar çirkindir; kimseyi kimseyle karşılaştırmanın gereği yok. Eşsiz Dulcinea del Toboso başka, Señora Doña Belerma başkadır; başkaydı; bu konuyu burada kapatalım.’” (589)

Montesinos özür diler.

Don Quijote mağarada yarım saat geçirmesine rağmen, Montesinos'un hükmettiği büyülü ülkede hiçbir şey yemeden ve uyumadan üç gün geçirmiştir. Bir kırdan Sancho'nun Dulcinea ve hizmetkârları olarak gösterdiği üç köylü kızı görür.

“Montesinos'a, kendilerini tanıyıp tanımadığını sordum; tanımadığını söyledi; ama büyü yapılmış soylu hanımlar olduklarını tahmin ediyordu; o kırlarda ilk kez birkaç gün önce görüldüklerini belirtti. Buna da şaşırırmamam gerektiğini söyledi; çünkü geçmiş ve şimdiki çağlardan daha birçok hanımefendi, büyüyle çeşitli garip şekillere sokulmuş halde, orada bulunmaktaymış, aralarında Kraliçe Guinevere ve Britanya'dan döndüğünde Lancelot'a şarap döken, kraliçenin nedimesi Quintana da varmış.” (591)

Don Quijote köylü kızlardan birinin kendisine geldiğini, hanımı Dulcinea için kendisinden para aldığını anlatır; üzerindeki tüm parayı verdiğinde şöyle eklemiştir:

“Bu büyüü bozana kadar durup dinlenmeyeceğim; dünyanın yedi iklimini, Prens Don Pedro de Portugal'den daha büyük bir titizlikle dolaşacağım.’

‘Hanımımına bütün bunları, hattâ daha fazlasını borçlusunuz,’ diye cevap verdi genç kız. Sonra dört riyali alıp eğilerek selâm vereceğine bir takla attı ve sekiz karış havaya sıçradı.” (593)

24. bölüm

Diğer gerçeküstü sahnelerde her zaman gerçekçi bir açıklama ya Don Quijote'yi kandıran kişi tarafından yapılır ya da Don Quijote'nin izlenimlerini nasıl karıştırıp kendisini kandırdığı açıklanır. Ancak burada zaman ve mekân unsurunu yabana atmak zordur; ne de olsa Don Quijote'nin kendisi bile rüya görüp görmediğinin farkında olmalıdır. Bu bölüm, çevirmenin durumu açıklamaya çalışmasıyla başlar:

“Bu büyük öyküyü aslından, ilk yazarı Seyyid Hâmid Badincanı'nın yazdığı şeklienden çeviren tercüman, Montesinos Mağarası serüvenine gelindiğinde, sayfa kenarına, Hâmid'in kendi elyazısıyla şu sözlerin yazılmış olduğunu söyler:

‘Bir önceki bölümde anlatılmış olanları, yiğit Don Quijote'nin gerçekten yaşadığına bir türlü inanamıyorum. Sebebi de şu: Şu ana kadar başından geçen serüvenlerin hepsi, gerçekleşmesi mümkün olan, gerçeğe uygun olaylar iken, bu mağara serüvenini gerçekten kabul edebilmek için, neresinden tutacağımı bilemiyorum; çünkü mantık sınırlarının çok uzağında. Öte yandan, çağının en dürüst asilzadesi, en soylu şövalyesi olan Don Quijote'nin yalan söyleyebileceğini düşünmek, aklımdan bile geçmez; kendisi ok yağmuruna tutulsa da, bir tek yalan bile söylemezdi. Ayrıca, serüveni, aktarılan bütün ayrıntılarıyla anlattığını da düşününce, bu kadar kısa zamanda böylesine katmerli bir yalanlar dizisi uydurmaya vakti olmadığını görüyorum. Bu serüven duyurma hissi veriyorsa, kabahat bende değil; ben böylece, sahte mi, gerçek mi diye yorum yapmadan yazıyorum. Sen, akıllı okur, kendin nasıl istiyorsan öyle yorumla; ben daha fazlasını yapamam, yapmamalıyım da. Yalnız kesin gözüyle bakılan bir şey var, o da şu: Rivayete göre, Don Quijote ölüm döşeginde bu konuda söylediklerini geri almış, bu serüveni, kitaplarında okuduğu serüvenlere çok uygun gibi gördüğü için, kendisinin uydurduğunu söylemiş.’”⁵ (594)

Bölümün sonunda bir hana varırlar; “Sancho, efendisinin hanı her zamanki gibi şato olarak değil, gerçek bir han olarak görmesine sevindi.” (599)

25. bölüm

Hana kuklacı Pedro adında biri gelir; bir gözünün ve suratının yarısının üzerini yeşil taftadan bir yakıyla kaplamıştır. Yanında geleceği tahmin edebilen bir maymun vardır.

5 Don Quijote, ölüm döşeginde şövalyelik kitaplarını reddederken Montesinos Mağarası'ndan bahsetmez. (Ed.)

“Beyefendi, bu hayvan gelecek olaylarla ilgili cevap veya malûmat vermez; geçmiş olayların bazılarını, şimdiki olayların da kimini bilir.’

‘Benim başımdan geçenleri bana söylesinler diye zırnık verirsem, ne olayım!’ dedi Sancho. ‘Onu benden daha iyi kim bilebilir? Bildiğim şeyi bana söylesinler diye para vermek de, aptallığın daniskası olur. Ama madem şimdiki olayları biliyor, işte iki riyalim, maymun bey söylesin bakalım, şu anda karım Teresa Panza ne yapıyor, ne işle meşgul?’

Pedro Usta parayı almak istemedi ve dedi ki: ‘Hizmet verilmeden önce karşılığını peşinen almak istemiyorum.’ Sağ eliyle sol omzuna iki kere vurunca, maymun hemen omzuna atladı; ağzını kulağına yaklaştırdı ve hızlı hızlı dişlerini takırdatmaya başladı. Bunu bir âmentü duası süresince yaptıktan sonra, yine hoplayarak yere indi ve aynı anda, Pedro Usta müthiş bir hızla Don Quijote’nin önüne gidip diz çöktü ve bacaklarına sarılarak dedi ki:

‘Ey, unutulmuş gezgin şövalyeliğin inanılmaz canlandırıcısı! Bu bacaklara, tıpkı Herkül’ün iki sütununa sarılır gibi sarılıyorum. Ey, övülmekle bitmez La Mancha’lı şövalye Don Quijote; zayıfların kuvveti, düşecek olanların dayanağı, düşmüşlerin bileği, bütün bahtsızların desteği ve tesellisi!’

Don Quijote afalladı, Sancho dehşete düştü, kuzen şaşırды, paj donup kaldı, anırtı köyünden olan adam serseme döndü, hancının kafası karıştı; kısacası, kuklacının sözlerini duyan herkes hayret etti. Kuklacı, sözlerine şöyle devam etti:

‘Ey sen, sevgili Sancho Panza! Dünyanın en büyük şövalyesinin en iyi silâhtarı, sevin; çünkü sevgili karın Teresa iyidir; şu anda bir libre keteni taraklamakta. Daha fazla malûmat istersen, sol yanında epeyce şarap alan, ağzı kırık bir testi var, çalışırken onunla oyalanıyor.’” (603-604)

Pedro kukla gösterisi için hazırlanadursun, Don Quijote onun şeytanla işbirliği yapmış olduğunu tahmin eder.

26. bölüm

Genç bir oğlan, kuklaların canlandığı olayları anlatır.

“Siz saygıdeğer beyefendilere burada temsil edeceğimiz gerçek hikâye, kelimesi kelimesine Fransız tarihlerinden ve sokaklarda insanların, delikanlıların dilinde dolaşan İspanyol romanlarından alınmıştır. Señor Don Gaiferos’un, İspanya’nın Sansueña, yani bugünkü Zaragoza şehrinde, Magripliler’in elinde esir bulunan karısı Melisendra’yı kurtarışını anlatır.’

‘Her şeyi gören aylâk gözler eksik olmadı; Melisendra’nın inişini, binişini gördüler ve Kral Mansur’a haber verdiler; o da silâh başına emri verdi. Bakın, şehir nasıl hemen çan seslerine boğuldu; bütün camilerin kulelerinde çanlar çalıyor.’

‘Yo olmaz!’ dedi bunun üzerine Don Quijote. ‘Pedro Usta bu çan meselesinde çok büyük hataya düşmüş; çünkü Magripliler çan kullanmaz, davul ve bizim kavalımıza benzer bir çalgı kullanırlar. Sansueña’da çanlar çalınması son derece abes.’

Pedro Usta bunu duyunca çan sesini kesip dedi ki: “Señor Don Quijote, teferruat üzerinde durmayınız; her şeyin mükemmeli de aramayınız; bulunması mümkün değildir. Binlerce uygunsuz, saçma sapan şeylerle dolu binlerce oyun, sürekli oynanmıyor mu? Buna rağmen başarıyla sürdürülüp alkışlarla, hayranlıkla karşılanmıyorlar mı? Devam et delikanlı, bırak konuşsunlar; ben kesemi doldurayım da, isterse günün zerreciklerinden daha fazla hata olsun temsillerde.” (609-610)

Delikanlı sözlerine devam eder; birden Don Quijote cinnet geçirerek sahneye fırlar ve Mağripli kuklaları bir bir kılıçtan geçirir ve tüm tiyatroyu yerle bir eder. Pedro bu duruma feci üzülür; Sancho da Don Quijote’nin gerçekleştirdiği hasarı karşılamasını rica eder.

“Daha önce de düşündüğüm şeyden şimdi iyice emin oldum,’ dedi bunun üzerine Don Quijote. ‘Peşimi bırakmayan bu bü-yücüler, her şeyi karşıma olduğu gibi çıkarıp sonra istedikleri gibi değiştiriyorlar. Size gerçekten doğruyu söylüyorum, bey-

ler; burada olup biten her şey, bana hakikatin ta kendisi gibi geldi. Melisendra Melisendra'ydı, Don Gaiferos Don Gaiferos'tu; Mansur Mansur'du; Charlemagne da Charlemagne'dı. Öfkem bu yüzden kabardı; gezgin şövalyelik mesleğinin icaplarını yerine getirmek için de, kaçanlara yardım etmek istedim ve bu iyi niyetle, gördüğünüz şeyi yaptım. Olaylar tersine döndüyse, suç bende değil, peşimi bırakmayan alçaklarda. Her şey rağmen, kötülükten kaynaklanmadığı halde, bu hatanın bedelini ben ödemek istiyorum. Pedro Usta kırılan kuklalar için ne istediğini söylesin, ben derhal, geçerli Kastilya parasıyla ödemeye hazırım.” (612)

Don Quijote tüm kuklaların parasını tek tek verdikten sonra hep birlikte yemeğe otururlar. Pedro Usta ertesi sabah erkenden kalkar ve onlar yola çıkmadan kalkıp gider.

27. bölüm

Yeşil yakılı kukla ustası Pedro'nun, Don Quijote'nin birinci kısım, 22. bölümde serbest bıraktığı kürek mahkûmlarından Gines de Pasamonte olduğu ortaya çıkar. Geleceği gören maymun ise elbette bir numaradır; sahibi bir kasabaya gelmeden önce bilgileri toplar ve sonra maymunu ona söylemiş gibi yapar. Elbette hana girdiği sırada Don Quijote ile Sancho Panza'yı tanımış ve bu sayede ikisinin de dudağını uçuklatmıştır. Yolda Don Quijote, uzun bir nutuktan sonra, bir anırtı yarışması yüzünden kavgalı olan iki kasabayı uzlaştırmayı başarır. Ancak Sancho'nun kendi anırtı becerilerini göstermesinden sonra bu barış sona erer; Sancho'yu döverler, Don Quijote de apar topar kaçmak zorunda kalır.

28. bölüm

Sancho Panza o kadar fena pataklanmıştır ki, eve dönmek ister. Don Quijote'yle ödemesini hesaplarlar, ancak Sancho vicdan azabı duyar.

“Sevgili efendim, itiraf ederim ki, tam eşek olmak için bir tek kuyruğum eksik. Zat-ı âliniz bana bir kuyruk takmak isterse-
niz, ben hakettiğimi kabul ederim; ömrümün geri kalan günle-
rinde de size eşek olarak hizmet ederim. Affedin beni efendim,
acemiliğime, cahilliğime verin; çok konuşuyorsam, kötülü-
ğümden değil, zaafimdandır; insan beşer, kuldur şaşar.” (622)

29. bölüm

Ebro Irmağı'na vardıklarında, Don Quijote gördükleri boş ka-
yığı yardıma muhtaç bir şövalyenin imdadına yetişmesi gerek-
tiği olarak yorumlar. “Sonra kayığa atladı, Sancho da onu izle-
di; halatı kesti ve kayık ağır ağır kıyıdan uzaklaşmaya başladı.
Kıyıda sekiz karış kadar uzaklaşmışlardı ki, Sancho, mahvo-
lacağı korkusuyla tir tir titremeye başladı. Yine de onu en çok
üzən, eşeğin anırması, Rocinante'nin de bağlarından kurtul-
mak için debelenmesi oldu”.⁶ (624)

Nehrin ortasına kurulmuş su değirmenleri görürler,

“Don Quijote onları görür görmez, yüksek sesle Sancho'ya de-
di ki: ‘Gördün mü? İşte arkadaşım, yardım etmek üzere getiril-
diğim mazlum şövalye, kraliçe veya prensesin bulunduğu şe-
hir, şato veya kale göründü.’

‘Ne şehri, ne şatosu, ne kalesi efendim?’ dedi Sancho. ‘Gör-
müyor musunuz? Onlar nehrin ortasında buğday öğütülen su
değirmenleri.’

‘Sus, Sancho,’ dedi Don Quijote; ‘onlar su değirmeni gibi
görünseler de, değiller; sana söyledim ya, büyü her şeyi deği-
ştirir, tabii halinden çıkarır. Gerçekten bir varlıktan başka bir
varlığa dönüştürdüğünü söylemiyorum, ama öyle görünür;
umutlarımın tek sığınağı Dulcinea'nın değişimiyle, tecrübe de
bunu göstermişti bize.’

6 VN, Don Quijote'nin korkulu Sancho'ya söylediği lafa bir yorum eklemiştir:
“Karlı Rhiphaei Dağları'nda yalınayak mı yürüyorsun?” İşin ilginç, yaklaşık
elli (?) yıl sonra gerçek bir sürgün olan, Rusçanın ilk büyük düzyazı eserleri-
ni veren zavallı rahip Avvakum, aynı Rhiphaei Dağları'nı, yani *Ural Dağları*'nı
yürüyör olacaktı.

Bu arada nehir akıntısının tam ortasına girmiş olan kayık, o ana kadarki yavaşlığıyla ilerlemiyordu. Nehirde yüzmekte olan kayığı gören değirmenciler, çarklar tarafından yutulacağını anlayarak, alelacele uzun sopalarla kayığı tutmaya çıktılar. Bütün yüzleri, üstleri başları una bulanmış olduğundan, garip bir görüntü arz ediyorlardı.” (626)

Don Quijote onlara tehditler savurur ve kılıcını çıkarır; değirmenciler gene de şövalye ile Sancho’yu kurtarmayı başarır, önce kayığı devirseler de. Kayığın sahibi parasını ister, Don Quijote de sonunda kabul eder. Sonra, sesini yükselterek, “değirmenlere bakarak konuştu: ‘Bu zindanda hapis tutulan dostlarım, her kimseniz, beni affedin; maalesef sizi bu belâdan kurtaramıyorum. Bu serüven bir başka şövalyenin alınyazısı olmalı.’” (628)

Gariptir ki su değirmenleri macerası sırasında, birinci kısımdaki yel değirmenleri macerasını ne Don Quijote ne de silah-tarı hatırlar.

30. bölüm

Don Quijote, avlanmakta olan bir dük ile düşese rastlar. Onu tanır ve şatolarına davet ederler; orada kendi eğlenceleri için bir gezgin şövalyeye uygun geleneksel karşılamayı göstereceklerdir.

31. bölüm

Don Quijote, Sancho’yu dilini tutması için uyarır. Ancak düşes söze girer. “Dükün başı için,’ dedi düşes, ‘Sancho bir dakika bile yanımdan ayrılmasın; ben onu çok seviyorum; çünkü çok akıllı olduğunu biliyorum.’” (637) Dükün sofrasındaki sağduyulu bir din adamı Don Quijote’ye fırça atar.

“Dev, haydut, büyü lâflarını duyan dinadamı, bunun, dükün sürekli kitabını okuduğu La Mancha’lı Don Quijote olduğunu anladı; kendisi bu yüzden dükü birçok kez kınamış, böyle saç-

malıkları okumanın çok saçma olduğunu söylemişti. Şüpheleri doğru çıkınca, büyük bir öfkeyle düke döndü ve dedi ki:

‘Sevgili efendim, zat-ı âliniz bu zavallı adamın yaptıklarının hesabını Tanrı’ya vermek zorundasınız. Bu Don Quijote ya da Don Sersem ya da ismi her neyse, bence zat-ı âlinizin zannettiği kadar şuarsuz değil; saçmalıklarını, zırvalıklarını devam ettirmesi için öyle fırsatlar veriyorsunuz ki kendisine...’ Sonra Don Quijote’ye dönüp konuşmaya devam etti: ‘Ya siz, saf yürekli beyefendi, gezgin şövalye olduğunuzu, devleri dize getirip haydutları yakaladığınızı kafanıza kim soktu? Haydi yolunuza gidin, size tavsiyem şudur: Evinize dönün; varsa çocuklarınızı yetiştirmekle, mülkünüzle ilgilenin; aylak aylak dünyayı dolaşıp vakit kaybetmekten, sizi tanıyan, tanımayan herkesin alay mevzuu olmaktan vazgeçin. Gezgin şövalyelerin yaşamış olduğunu, bugün yaşamakta olduğunu hangi cehennemden çıkardınız siz? İspanya’da dev mi var, La Mancha’da haydut mu var, büyüdü Dulcinea, hakkınızda anlatılan bütün saçmalıklar mı var?’” (639)

32. bölüm

Don Quijote etkili bir dille din adamını cevaplar. “Dünyayı dolaşarak, dünya nimetlerini değil, iyileri ölümsüzlük katına ulaştıran dünya mihnetlerinin peşinde koşmak, boş bir amaç mıdır, boşa harcanmış vakit midir, sorarım size?” (640) Dük ve düşese Dulcinea’dan bahseder. Şöyle söyler:

“Dulcinea’nın yaşayıp yaşamadığını, hayalî olup olmadığını Tanrı bilir; bunlar sonuna kadar incelenecek şeyler değil. Ayrıca, sevgilimi ben canlandırmadım; yine de, onu, kendisine dünya çapında bir şöhret kazandıracak özelliklere sahip bir hanımefendi olarak düşünüyorum; yani: kusursuz güzellikte, kibirli olmadan ağırbaşlı, namusluca âşık, kibar olduğu için minnettar, iyi yetişmiş olduğu için kibar ve son olarak da soylu; çünkü soylu kanda güzellik, mütevazı bir güzelin erişemeyeceği mükemmeliyetle parlar ve ışıldar.” (646)

Düşes, Dulcinea'ya inandığını belirtmek üzere sözü keser.

“Ne var ki, içimde küçük bir şüphenin, Sancho Panza'ya karşı belli belirsiz bir hırsın doğmasına da engel olamıyorum. O da şu: Kitapta yazdığına göre, Sancho Panza, Señora Dulcinea'ya zat-ı âlinizin mektubunu götürdüğünde, kendisi bir çuval buğdayı kalburdan geçirmektedir; hattâ Sancho, buğdayın esmer buğday olduğunu söyler; bu da, soyluluğu konusunda beni şüpheye düşürüyor.” (646)

Don Quijote yanıtlar:

“Öyle sanıyorum ki, silâhtarım kendisine benden haber götürdüğünde, onu buğday elemek gibi aşağılık bir işle uğraşan bir köylüye dönüştürdüler. Ama daha önce de söylemişim; o ne esmer buğdaydı ne de buğdaydı; onlar inci taneleri idi, hem de doğu incileri. Bu gerçeği kanıtlamak için zat-ı âlilerinize şunu da anlatmak isterim: Kısa bir süre önce, El Toboso'ya gittiğimde, Dulcinea'nın sarayını bir türlü bulamadım; ertesi gün ise, silâhtarım Sancho onu kendi şekliyle, yani dünyanın en güzel yüzüyle gördüğü halde, bana kaba, çirkin bir köylü kızı gibi göründü. Üstelik aslında dünyanın en akıllı kadını olduğu halde, hiç de düzgün konuşmuyordu. Ben büyü etkisinde olmadığımı, olamayacağıma göre, mantiken, demek ki büyü etkisi altında olan o; saldırıya uğrayıp dönüşüme uğrayan, kılıktan kılığa sokulan o; düşmanlarım benim intikamımı ondan alıyorlar; onu asıl haliyle görüne kadar ben, sürekli gözlerimde yaşlarla yaşayacağım.” (647)

Hizmetkârlar Sancho'yla alay etse de, bu durumdan memnun olan düşes Sancho'nun başını okşar. Dük ona bir adanın valiliğini vereceğine söz verir.

33. bölüm

Sancho'nun düşesle konuştuğu epey sıkıcı bir bölüm bu. Don Quijote'nin mektubunu teslim ettiği yalanını ve Dulcinea'yı da karşılaştıkları üç köylü kızdan biri olarak gösterme numarasını düşese anlatır.

34-35. bölüm

Dük ve düşes, geceleyin ormanda mükellef bir oyun oynarlar. Hizmetkârlardan biri şeytan kılığına girer ve Don Quijote'ye Dulcinea'nın büyücülerden oluşmuş altı bölük tarafından taşındığını, bu büyünün nasıl çözüleceği konusunda talimat vermeye geldiklerini söyler.

“Siz dediğiniz ve kıyafetinizin de işaret ettiği gibi şeytan olsaydınız [diye korkusuzca cevap verir Don Quijote], La Mancha'lı Don Quijote denen şövalyeyi tanırđınız; çünkü kendisi karşınızda durmakta.’

‘Yüce Tanrı adına yemin ederim, farketmedim,’ diye cevap verdi Şeytan. ‘Aklımda o kadar çok şey var ki, asıl geliş sebebi mi unuttuyordum neredeyse.’

‘Bu şeytan iyi ve Hıristiyan bir kimse olmalı,’ dedi Sancho; ‘yoksa yüce Tanrı adına yemin ederim demezdi. Şimdi anlıyorum, demek ki cehennemde bile iyi insanlar varmış.’

Sonra Şeytan, atından inmeden Don Quijote'ye dönerek, dedi ki: ‘Ey Aslanlar Şövalyesi (Tanrı seni onların pençelerine düşürsün), beni, talihsiz fakat yiğit şövalye Montesinos gönderdi sana; seni bulduğum yerde kendisini beklemeni istiyor; çünkü yanında Dulcinea del Toboso'yu getiriyor; büyüsünün nasıl bozulacağı konusunda sana talimat verecek. Benim görevim bu kadar, daha fazla oyalanmama gerek yok; sen benim gibi şeytanlara emanet ol; bu beyefendiler de iyi meleklerle emanet olsun.’

Bunları söyledikten sonra, dev boynuzunu öttürüp kimse-den cevap beklemeden sırtını döndü, gitti.

Dinleyenlerin hepsi, özellikle de Sancho'yla Don Quijote, yine şaşırıp kalmışlardı. Sancho, gerçeklere rağmen, Dulcinea'ya büyü yapıldığında ısrar edilmesine şaşırıyordu; Don Quijote ise, Montesinos Mağarası'nda olanların gerçek mi, yalan mı olduğundan şüpheye düşüyordu. O kara kara bunu düşünürken, dük dedi ki:

‘Beklemeyi düşünüyor musunuz, Señor Don Quijote?’

‘Niye beklemeyeyim?’ dedi Don Quijote. ‘Cehennemden ta-

mamı üzerime gelse, yine korkusuzca, sebatla beklerim.”
(660-661)

Şiddetli bir gürültüden sonra, üç büyücü arabalarıyla gelir ve kendilerini takdim ederler. Sonra,

“Güzel müziğin eşliğinde, kendilerine doğru zafer arabası denilen türden bir arabanın gelmekte olduğunu gördüler. Arabayı çeken altı boz katır, beyaz ketenlerle örtülmüşlerdi; her katırın üzerinde de, yine beyazlar giyinmiş, ellerinde iri balmumu meşaleler taşıyan ışıkçı tövbekârlar vardı. Araba, daha önce geçen arabaların, iki, hattâ üç katı büyüklüğündeydi; arabanın yanlarında ve üzerinde de, kar gibi bembeyaz giyimli, ellerinde yanan meşaleleriyle on iki tövbekâr daha vardı. Aynı anda hem hayranlık, hem de korku uyandıran bir görüntüydü. Yüksek bir tahtın üzerinde de, bir orman perisi [Dulcinea] oturmaktaydı; binlerce simli tül den oluşan, pullarla parıl parıl parlayan kıyafeti, zengin olmasa da, hiç değilse göz alıcı bir görünüm veriyordu kendisine. Yüzünü örten şeffaf, incecik tül, altındaki güzeller güzeli genç kızın hatlarını gizleyemiyordu; ışıklar çok olduğu için, güzelliği ve yaşının yirmiyi aşmadığı, on yediden az olmadığı da seçilebiliyordu.

Yanında, ayaklarına kadar, yerleri süpüren bir kıyafet giymiş, yüzü siyah bir peçeyle örtülü bir kişi vardı. Araba tam dükle düşesin ve Don Quijote'nin karşısına geldiği anda, içinde çalınan flütler, sonra harplar ve lavtalar sustu; uzun elbise li kişi ayağa kalkıp giysisini iki yana doğru açtı, yüzündeki peçeyi kaldırdı ve ortaya, Ölümün çirkin iskeleti çıktı. Bunu gören Don Quijote irkildi; Sancho dehşete kapıldı, dükle düşes de bazı korku belirtileri gösterdiler. Bu canlı Ölüm, ayakta durarak, biraz uyuklu ve pek canlı olmayan bir sesle, konuşmaya başladı:

*Adım Merlin, tarihte öyle geçiyorum,
babamın şeytan olduğu söyleniyor,
ama inanmayın buna,
bu zamanın meşrulaştırdığı bir yalan,*

[...]

Ruhumu oyalıyordum
Dis'in kasvetli mağaralarında,
tam o sırada acıklı sesi geldi kulağıma
sihirli baklavalar, şekiller çizerek havada,
güzel, rakipsiz Dulcinea del Toboso'nun.
Yapılan büyüü, başındaki felâketi öğrendim,
soylu bir hanımmış,
döndürmüşler kaba bir köylüye, acıdım,
ruhumu kapattım boşluğuna
bu korkunç, vahşi iskeletin,
yüz bin kitap karıştırdıktan sonra
benim şu lânetli, namussuz ilme dair,
böyle büyük bir acının, böyle büyük bir derdin
ilâcını vermeye geldim." (662-664)

Neticede, Sancho'nun çıplak sırtına üç bin kırbaç yemeye söz vermesi gerekecektir. Yoksa "Dulcinea ya Montesinos Mağarası'na ve önceki köylü kızı kılığına dönecek ya da bu haliyle cennet bahçelerine götürülüp orada kırbaç sayısının tamamlanmasını bekleyecek." (667) Sancho şiddetle reddeder, bunun üzerine Dulcinea peçesini indirir ve "erkeksi bir rahatlıkla, fazla da kadınsı olmayan bir sesle," (665) Sancho'ya söylemediğini bırakmaz; nihayet dük valiliği geri alacağını söyleyince, gönülsüz de olsa kabul eder. Gösteriyi dükün kâhyası düzenlemiş, Merlin kılığına girmiş ve Dulcinea rolünü oynaması için de bir paj bulmuştur.

36. bölüm

Sancho, karısına artık bir valinin karısı olduğunu yazar; düşsin kendisine verdiği yeşil bir av kıyafetini gönderdiğini, bununla kızlarına ceketle etek yapmasını söyler.

"Kısacası, sen şu veya bu şekilde zengin olacak, refaha ereceksin. [...] Yirmi Temmuz 1614, şatodan.

Vali kocan,
Sancho PANZA." (670)

Kâhya yine eğlenceli bir gösteri düzenler. Ak Sakallı Trifaldin (Boiardo'nun *Orlando Inamorato*'su ile Ariosto'nun *Orlando Furioso*'sundaki Truffaldin'den esinlenilmiştir) hanımı Kontes Trifaldi, namıdiğer Elemlî Nedime'ye yardım etmesi için Don Quijote'ye yalvarır.

37. bölüm

Nedimelerin konuşulduğu kısa ve gereksiz bir bölüm; Sancho nedimelerin işgüzar ve baş ağrısı olduğu fikrindedir.

38. bölüm

Kontes Trifaldi, beraberinde on iki nedimeyle birlikte içeri girer. Kontes, Candaya Krallığı'nın vârisi Güzel Prenses Antonomasia'nın kıdemli nedimeliğini yapmıştır; genç bir beyefendi olan Don Clavijo'nun çekiciliğine kapılmış, Antonomasia'nın odasına kocası sıfatıyla girmesine izin vermiştir. Bu gizli aşk bir süre devam etmişse de, Antonomasia'nın hamileliğiyle belirginleşen karnı durumu açık etmek üzeredir. Don Clavijo'nun, ortada yazılı bir sözleşme olduğundan, ona evlenme teklif etmesi için naibin karşısına çıkmasına karar verilir; Antonomasia da bir mahkeme görevlisinin evine yerleştirilir.

39. bölüm

Evlilik gerçekleşir; ancak genç kızın annesi olan kraliçe bu üzüntüyü kaldıramamış, üç gün içinde ölmüş ve defnedilmiştir. Sonra,

“kraliçenin mezarının üzerinde, Dev Malambruno, tahta bir ata binmiş olarak peydahlandı; Maguncia'nın [kraliçenin] kuzeni olan bu dev, zalim olduğu gibi bir büyücüydü de; ilmini kullandı ve kuzininin intikamı, Don Clavijo'nun cüretinin cezası ve Antonomasia'nın aşırılığının karşılığı olarak, ikisini, mezarın üzerinde büyüledi. Kızı tunçtan bir maymuna dönüş-

türdü; oğlanı da, bilinmeyen bir madenden, korkunç bir tim-
saha; ikisinin arasında da, yine madenden bir kitabe yüksel-
mekte; üzerinde, Süryanice bir yazı var. Candaya lisanına, da-
ha sonra da İspanyolca'ya çevrilen yazı şöyle diyor:

*Yiğit La Mancha'lı, benimle teke tek dövüşmeye gelinceye kadar,
bu iki cürethâr aşık eski hallerine dönemeyecektir; bu görülme-
miş serüveni, talih sadece ve sadece onun yüce cesaretine ayır-
mıştır.” (681)*

Ayrıca, görevini yerine getiremeyen nedimelere de uzun sü-
reli bir cezayı uygun görmüştür.

“Bunun üzerine, Elemlî Nedime ve diğer nedimler, yüzlerini
örtün peçeleri kaldırıp çehrelerini açığa çıkardılar; hepsi sakal-
larla kaplıydı; kimi sarı, kimi siyah, kimi beyaz, kimi de kıvıllı.
Bu görüntü karşısında dük ve düşes büyülenmiş, Don Quijote-
yle Sancho dehşete düşmüş, bütün hazır bulunanlar da afal-
lamış gibiydi.” (682)

40. bölüm

Bölüm, Cervantes'in coşkulu övgüleriyle başlar:

“Doğrusunu söylemek gerekirse, buna benzer hikâyelerden
hoşlanan herkesin, hikâyenin ilk yazarına, Seyyid Hâmid'e,
hikâyeyi bütün teferruatıyla anlatmaya özen gösterdiği, açık
seçik belirtmediği tek ayrıntı bırakmadığı için müteşekkik ol-
ması gerekir. Yazar düşünceleri tasvir etmiş, hayalleri açığa çı-
karmış, dile getirilmeyen soruları cevaplandırmış, şüpheleri
ortadan kaldırmış, tartışmaları sonuçlandırmış, en titiz gözle-
rin üzerinde durabileceği minnacık ayrıntıları açıklığa kavuş-
turmuştur. Ey olağanüstü yazar! Ey talihli Don Quijote! Ey
meşhur Dulcinea! Ey sevimli Sancho Panza! Hepiniz birlik-
te ve ayrı ayrı, sonsuz çağlar boyunca yaşayın, insanları daima
memnun edin, eğlendirin.” (683)

Elemlî Nedime bunun üzerine Malambruno'nun tahta atı
Clavileño'yu göndereceğini, atın üzerine Don Quijote'nin, sağ-

rısına Sancho Panza'nın bineceğini, beş bin fersah uçarak Canda'ya gideceklerini haber verir; Don Quijote de bu serüveni kabul eder.

41. bölüm

Dört vahşi, tahta atı getirir. Sihirli binekle gitmeden önce, Don Quijote

“Sancho’yu bahçedeki birtakım ağaçların arasına çekip iki eli ni tutarak dedi ki:

‘Kardeşim Sancho, görüyorsun önümüzde uzun bir yolculuk var; ne zaman döneceğimizi, işimizin bize ne kadar vakit ve imkân tanıyacağını Tanrı bilir. İşte bu yüzden, senin şimdi, yol için gerekli bir şeyi almaya gidermiş gibi odana gidip, bir çırpıda vurmak zorunda olduğun üç bin üç yüz kırbacın en azından beş yüzlük taksidini aradan çıkarmanı istiyorum; bir işe başlamak, yarı bitirmek sayılır.’

‘Yüce Tanrım!’ dedi Sancho. ‘Zat-ı âlinizin şuuru yerinde değil herhalde efendim. “Görüyorsun gebeyim, bekâret soruyorsun!” derler ya, onun gibi tıpkı. Tam şimdi çıplak tahtanın üstünde yola çıkacakken popomu morartmamı mı istiyorsunuz efendim? Doğruya doğru, haksızlık ediyorsunuz. Şimdi gidip şu nedimleri kırkalm; ben şeref sözü veriyorum, döndüğümüzde sorumluluğumu yerine getirmek için öyle acele edeceğim ki, zat-ı âliniz de memnun kalacaksınız. Daha fazla konuşmayacağım.’

Don Quijote şöyle cevap verdi: ‘Sevgili Sancho, bu sözün üzerine, içim rahat gidiyorum; sözünü tutacağını düşünüyorum; çünkü aslında aptal olmakla birlikte müstakim adamıdır.’

“Hiç müstahak değilim bu lâflara aslında,’ dedi Sancho, ‘ama gerçekten aptal olsam bile, sözümü tutardım.’” (689)

Gözleri bağlanan ikili tahta ata biner, boynundaki takozu çevirir; dük ve düşesin örneğin iri körüklerle estirilen rüzgâr, üstüplerle yapılan ateş gibi çeşitli fikirleri sayesinde havada yol-

culuk ettiklerini zanneden ikili sonunda atı havaya uçurmalarıyla yarı kavrulmuş halde yere düşer.

“Bu sırada bahçede bulunanlardan Kontes Trifaldi’yle sakallı nedimeler alayı gözden kaybolmuş, geri kalanlar ise bayılmış gibi yerlere uzanmışlardı. Don Quijote’yle Sancho her tarafları ağrıyarak güç belâ ayağa kalktılar ve etraflarına bakıp yola çıktıkları bahçede olduklarını anlayınca, yerlere serili onca insanı görünce afallayıp kaldılar. Bahçenin bir köşesinde yere saplanmış iri bir mızrak görünce, şaşkınlıkları daha da arttı; mızrağa yeşil ipek kordonlarla bağlı dümdüz, bembeyaz parşömende, iri altın harflerle şunlar yazılıydı:

Ünlü şövalye La Mancha’lı Don Quijote, Kontes Trifaldi, namı diğer Elemlî Nedime ve arkadaşlarının serüvenine sadece girişmek suretiyle serüveni tamamlamış ve sonuçlandırmıştır. Malabruno tamamen tatmin olmuştur; nedimelerin çeneleri pürüzsüz haldedir; Kral Don Clavijo ve Kraliçe Antonomasia da eski hallerine dönmüşlerdir. Silâhtar kamçıları tamamlandığında, beyaz güvercin, peşini bırakmayan belâli aksungurlardan kurtulacak, sevgili sahibinin kollarına kavuşacaktır; bütün büyücülerin atası Bilge Merlin böyle emretmektedir.” (693)

42-43. bölüm

Oyuna devam etmek için dük, valiliğe erişen Sancho’ya karşı nasıl davranmaları gerektiğini vasallarına anlatır; Sancho’ya da ertesi gün adasının başına geçmeye gideceğini söyler. Don Quijote, Sancho’ya klasik öğretilerden uzun uzun nasihatlerde bulunur; Sancho ise atasözleri yumurtlar.

44. bölüm

Sancho’nun gitmesinden sonra Don Quijote yalnız hissetmektedir; ancak silahtarını özlediği için değil, yalnızlığı yüzünden Dulcinea’yı düşlemekten bunalıma girdiği için. O gece pence-resinin altında, düşesin nedimesi Altisidora, kendisine verilen

emirlere uyarak bir aşk şarkısı söyler. “Bu sözlerden sonra, çok yumuşak bir harp sesi duyuldu. Don Quijote bunu işitince afalladı; o anda aklına, bayılıcı şövalyelik kitaplarında okumuş olduğu, buna benzer pencere, parmaklıklılı, bahçeli, müzikli, iltifatlı ve bayılmalı sayısız serüven geldi. Düşesin genç nedimelerinden birinin kendisine âşık olduğunu ve namusu yüzünden, hislerini gizli tutmak zorunda kaldığını derhal tahmin etti. Kendi iradesinin zayıflamasından korktu ve içinden, boyun eğmemeye ant içti. Bütün cesareti ve iyi niyetiyle kendisini sevgili Dulcinea del Toboso’ya emanet ettikten sonra, şarkıyı dinlemeye karar verdi ve orada olduğunu belli etmek için, yalandan hapsirdi. Don Quijote’nin kendilerini işitmesinden başka arzuları olmayan kızlar, buna çok sevindiler.” (709-710) Şarkı bittikten sonra kendisine sitem eder ve Dulcinea’ya bir kez daha bağlılık yemini eder.

45. bölüm

Sancho valilik edeceği yaklaşık bin kişilik bir köye girer; dükün en iyi köylerinden biri olan bu yerin etrafında bir duvar da vardır. Hafızasına güvenir ve muhakeme gücünde Kral Süleyman’a denk olduğunu gösterir. Üç davaya bakar; bu sırada biz de binbir çeşit Ortaçağ eğlencesi ve nuh nebiden kalma hikmet kıvrıntıları okuruz.

46. bölüm

Ertesi gece Don Quijote odasına çekildiğinde bir gitar bulur; “akort etti; sonra pencereyi açtı ve bahçeden ayak sesleri geldiğini duydu. *Vihuela*’nın perdelerinde gezinip elinden geldiğince akort ettikten sonra, tükürüp boğazını temizledi ve hafif boğuk olmakla birlikte âhenkli bir sesle, o gün yazmış olduğu”, (720) Dulcinea için yazdığı bir baladı söyler. Dük ve düşes kendisine rahat vermez; üst kattaki balkondan içeri kuyruklarına ziller bağlanmış yüz tane kedi boşaltarak şarkıyı yarıda keserler. Don Quijote kedilere saldırmasıyla başlayan karmaşada

yaralanır; kedilerden biri dişlerini suratına geçirir, dük kediyi güç bela ayırır.

47. bölüm

Sancho Panza'ya geri döneriz. Cervantes, İspanya'da var olan bir geleneği taklit eder: prenslerin sofrasında her zaman bir hekim bulunurdu; hangi yemeklerin yenmesi gerektiğini söyler, hükümdarın iştahının dizginlenmesini sağlardı. Sancho'nun hekimiyse, şakanın bir parçası olarak, Sancho'nun ağzına layık olan tüm lokmaları çıkarır ve adamı aç halde bırakır. Oğlunun düğünü için altı yüz duka altını isteyen ve hâlâ köylü sağduyusuna sahip olan Sancho'nun kovduğu çiftçinin aptal hikâyesi de anlatılır.

48. bölüm

İki tür büyülenme ile karşılaştık: bunların biri dük ile düşesten, diğeryse hizmetkârlardan geliyordu. Bu bölümde ise Doña Rodríguez adında bir nedime görürüz; bu kadın Don Quijote'ye samimi olarak inanmıştır ve ondan yardım dilenir.

“Bu sözleri söylemesiyle kapının açılması bir oldu. Yatağın üzerinde ayağa kalktı; vücuduna baştan aşağı sarı satenden bir yatak örtüsü dolamıştı; başında kulaklarını da örten bir takke vardı. Yüzü de, bıyığı da sargılar içindeydi; yüzü, tırmıklar yüzünden, bıyıkları da, sarkmasınlar diye. Bu kılığıyla, akla hayale gelebilecek en olağanüstü hayaletle benziyordu. Don Quijote gözlerini kapıya dikti; kapıdan içeri teslim olmuş, kederli Altisidora'nın girmesini beklerken, muhterem bir yaşlı nedimenin içeri girdiğini gördü; uçları kıvrık, beyaz başörtüsü o kadar uzundu ki, baştan aşağı bütün vücudunu örtüyordu. Sol elinde yarım bir mum yanıyordu; sağ eliyle de, çok iri gözlüklerin ardındaki gözlerine ışık vurmasını diye gölge yapıyordu. Çok sessiz, hafif adımlarla ilerliyordu.” (730)

Nedime, zengin bir çiftçinin oğlunun kızını evlenme vaadiyle baştan çıkardığını, şimdi sözünü tutmadığını anlatır. Üstelik

zengin çiftçi ihtiyacı olduğunda ona borç verdiği için dük de duruma müdahale etmemektedir.

“İşte efendim, zat-ı âlinizden istediğim, bu haksızlığı ister ricayla, ister silâhla düzeltmeyi üstlenmeniz. Herkesin dediğine göre, zat-ı âliniz bu dünyaya haksızlıkları düzeltmeye, zavallıları kurtarmaya gelmişsiniz.” (734)

Maalesef ki kadın, aynı zamanda güzel düşesin bacaklarının çıbanlarla dolu olduğunu da şövalyeye anlatır; bu sırada birden karanlıkta oda yumruklanarak açılır ve birkaç zalim kadıncağızı tartaklamaya başlar. Sessiz cellatlar sonra da şövalyeye geçerler.

“Üstündeki çarşafı, örtüleri açıp çimdiklemeye koyuldu- lar; o kadar acıtıyorlardı ki, kendisini yumruklarıyla savun- mak zorunda kaldı. Bütün bunlar olağanüstü bir sessizlik için- de olup bitmekteydi.

Savaş yaklaşık yarım saat sürdü; sonra hayaletler çıkıp gitti; Doña Rodríguez eteklerini topladı ve başına gelen felâkete in- leyerek, Don Quijote’ye tek kelime söylemeden kapıdan dışarı çıktı. Don Quijote acılar içinde, her tarafı çimdiklenmiş, kafası karışmış, düşüncelere dalmış halde tek başına kaldı; onu ora- da [der Cervantes], kendisini bu hale hangi sapkın büyücünün getirdiği merakı içinde bırakalım.” (735-736)

49. bölüm

Sancho şöyle der:

“Niyetim bu cezireyi her türlü pislikten, serseri, avare ve ah- lâksız kimselerden temizlemek; şunu bilmenizi isterim ki ar- kadaşlar, bir cemiyetteki aylak, tembel insanlar, tıpkı kovanda işçi arıların yaptığı balı yiyen erkek arılar gibidirler. Niyetim, çiftçilere yardım etmek, asilzadelerin üstünlüğünü korumak, faziletliyi ödüllendirmek, hepsinden önemlisi de, dine ve di- nadamlarının şerefine saygılı olmak.” (737-738)

Sancho Panza, burada Cervantes'in toplum ve devlet hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir. Vecizelerindeki hikmet, bu şakaya müdahil olanları ve iştirakçileri şaşırtır. Parayla alakalı bir davada, Sancho bir kısmının fakir mahkûmlara ödenmesini emreder. Huzuruna çıkarılan genç kız ve delikanlı (kıyafet değiştirmiş iki kardeşirler) diğerleri gibi uydurmaca *değildir*. Genç kız, zengin bir adamın kızıdır; o kadar korunaklı bir şekilde büyütülmüştür ki, mutsuz olmuş, etrafındaki hayatı merak etmeye başlamıştır. “Başıma gelen felâket, bahtsızlık şu ki, ben kardeşime, beni kendi kıyafetleriyle erkek gibi giydirip bir gece, babamızı uyurken bütün köyü gezdirmesini, göstermesini rica ettim. Kardeşim ısrarlarıma, yalvarmalarıma dayanamayıp isteğimi kabul etti; ben bu kıyafeti giydim; o da benim bir elbisemi giydi. Elbise tıpatıp uydu üzerine; sakalı da olmadığı için, çok güzel bir genç kıza benzedi. Bu gece, herhalde bir saat kadar önce, evden çıktık; gençliğimizin aşırı heveslerine kapılıp bütün köyü dolaştık.” (743) Devriyeyi görünce kaçmaya koyulurlar, ama genç kız yakalanır ve mahkemeye çıkarılır. “Genç kızın söylediklerinin doğru olduğu, o sırada iki polisin kardeşini getirmesiyle de anlaşıldı; ablasını bırakıp kaçarken polislerden biri tarafından yakalanmıştı. Üzerinde güzel bir etek, mavi damaskodan, sırma süslemeli bir pelerin vardı; başında bir örtü veya altın buklelere benzeyen sapsarı, kıvrık saçlarından başka bir süs yoktu.” (744) Sancho iki gencin eve götürülmesini ve babalarının rahatsız edilmemesini emreder, gizliden gizliye de genç adamı kızıyla evlendirmeyi düşünür; ancak valiliğin devrilmesiyle bu tasarı suya düşer.

50. bölüm

Nedimesinin Don Quijote'ye ne söylediğini merak eden düşes ve bir diğer nedime,

“gayet sessiz, ağır ağır gidip odanın kapısının önünde durdular, hattâ kapıya yapıştılar; içeride konuşulan her şeyi duyuyorlardı. Düşes, Rodríguez'in, Aranjuez'i hatırlatan hastalıklarını ortaya döktüğünü işitince dayanamadı; aynı hissi paylaşan Altisido-

ra'yla birlikte [nefesinin kötü koktuğu söylenmektedir], öfkeyle, intikam hırsıyla odaya daldılar; anlatıldığı şekilde Don Quijote'yi kalbura çevirip nedimeyi patakladılar". (745)

Gene bir şakanın bitip diğzerinin faaliyete geçirilmesi gibi tanıdık bir olayla karşı karşıyayız. Bu sefer dük ve düşes (daha önce Dulcinea kılığına girmiş olan) paji hediyeler, düşesten ince bir kart ve Sancho'nun mektubu ile Teresa Panza'ya gönderir; kadıncağız bu haber karşısında ne yapacağını şaşırır.

“Muhterem Peder, bir soruşturuverin bakalım, Madrid'e veya Toledo'ya gidecek birisi varsa, bana en iyisinden, en revaçtakilerden güzel bir çan etek alsın; doğrusu bu ya, kocamın valiliğine elimden geldiği kadar saygı göstermem lâzım. Sinirim bozulacak da olsa, bütün hanımlar gibi benim de saraya gidip kupa arabayla gezmem lâzım. İnsanın kocası vali olduktan sonra, kupa arabası olacak parası da olur.’

‘Olmaz mı anne!’ dedi Sanchica. ‘Tanrı vere de bir an önce olsa; beni o kupa arabada annemin yanında oturmuş görenler ne isterlerse desinler. “Şuna bakın, hödüğün kızı kupa arabaya nasıl papa gibi kurulmuş,” desinler isterlerse; onlar çamura bassınlar, ben ayaklarım yere değmeden kupa arabada gideyim. Dünyanın bütün dedikoducuları çatlasın; ben yolda sıca-cık gideyim de onlar istedikleri kadar gülsünler! Doğru değil mi dediğim, anneciğim?’

‘Çok güzel söyledin kızım!’ dedi Teresa. ‘Benim sevgili Sancho'm bana söylemişti bütün bunların olacağını, daha da fazlasını hattâ. Görürsün bak kızım, beni kontes yapmadan içi rahat etmeyecek; talih insanın yüzüne bir gülmeye başladı mı, gerisi gelir. Atasözlerinin de babası olan sevgili baban hep söyler, su akarken testiye doldur; valilik verirlerse al, kontluk verirlerse kap; güzel bir hediyeyle tavlama isterlerse cebine indir. Öyle yapmayıp da ne yapacaksın? Uyuyup kapımı çalan talih sırt mı çevireceksin?’

‘Bana ne,’ dedi Sanchica, ‘isterlerse beni çalımlı, havalarda görenler, “Eşeğe altın semer vursalar, yine eşektir,” desinler.’” (751)

51. bölüm

Sancho, Don Quijote'den tavsiyelerle dolu bir mektup alır; sonra gene hâkim koltuğuna oturur ve bayatlamış doğruyu söyleme bahsi açılır.

“Yasa der ki: ‘Bu köprüden geçmek isteyen herkes, önce nereye ve niçin gittiğini yeminle bildirmek zorundadır; doğru söylüyorsa, bırakın geçsin, yalan söylüyorsa, bu darağacına asın, katiyen affetmeyin.’ [...] Aynı şekilde köprüyü geçmek isteyen adamın biri, yemin etti ve sadece o darağacında öleceğini söyledi, başka bir şey demedi.

Yargıçlar bu yemin üzerine düşünüp taşındıktan sonra dediler ki: ‘Bu adamın serbestçe geçmesine izin verirse, yalan yere yemin etmiş olur, yasaya göre ölmesi gerekir; asarsak, kendisi o darağacında öleceğini söylediğinden yemini doğru olur, yine yasaya göre serbestçe geçmesi gerekir.’ Saygıdeğer vali, yargıçların bu adamı ne yapacaklarını zat-ı âlinize soruyoruz. Zat-ı âlinizin keskin zekâsını ve bilgeliğini işiten yargıçlar, bu karmaşık ve belirsiz meseleyle ilgili akıl danışmak üzere beni gönderdiler.” (753)

Aralarında tartıştıktan sonra Sancho kararını bildirir:

“‘Bana bakın, arkadaşım,’ diye cevap verdi Sancho, ‘ben salağın teki değilsem, bu söylediğiniz yolcu, yaşayıp köprüden geçmeyi ne kadar hak ediyorsa, ölmeyi de o kadar hak ediyor; doğru söylemesi onu ne kadar kurtarıyorsa, yalan söylemesi de o kadar mahkûm ediyor. Bu böyle olduğuna göre de, sizi bana gönderen o beyefendilere söyleyin, benim fikrim şu: Adamı mahkûm etmek için ne kadar sebep varsa serbest bırakmak için de o kadar sebep olduğuna göre, serbest bıraksınlar adamı, geçsin; çünkü iyilik daima kötülükten daha fazla takdir toplar; imza atmayı bilsem, bunun altına imza bile atardım. Söylediklerimi kendi kafamdan uydurmadım; efendim Don Quijote'nin, ben bu cezireye vali olarak gelmeden önceki gece verdiği birçok nasihatten birini hatırladım. Yasalar belirsiz olduğu zaman, yasayı bir kenara bırakıp merhamete başvurmamı

ögütlemişti. Tanrı işte bu nasihati şimdi bana hatırlattı; bu meseleye kalıp gibi oturuyor.” (754)

Bu hükmün Lykurgos’a layık olduğuna övgüyle karar verilir. Sancho günü adasının düzgün yönetilmesi için düzenlemeler yapmakla geçirir.

“Cezirede toptan alıp perakende satan aracılardan bulunmasını yasakladı; cezireye her yerden şarap getirilebilmesine karar verdi; ancak şarabın nereden geldiğinin belirtilmesini şart koştu; böylece şarabın fiyatı da değerine, kalitesine ve ününe göre belirlenecek, şaraba su katan veya adını değiştiren, bunun cezasını hayatıyla ödeyecekti. Kendisine aşırı gelen ayakkabı fiyatlarını düşürdü; hizmetkârların, almış başını giden ücretlerine sınırlama getirdi; gece veya gündüz vakti şehvet uyandıran, yoz şarkılar söyleyenlere ağır cezalar koydu. Körlerin, gerçek olduğunu gösteren gerçek deliller olmadan, mucize anlatan şarkılar söylemelerini yasakladı; çünkü körlerin şarkısını söylediği mucizelerin çoğunun sahte olduğu, bunların da gerçek mucizelere gölge düşürdüğü kanaatindeydi.

Yoksullara yönelik bir polis teşkilâtı oluşturdu; teşkilatın amacı yoksullara baskı yapmak değil, gerçekten yoksul olup olmadıklarını incelemektir; çünkü sahte çolaklık kisvesi altında hırsız kollar, sahte yaraların kisvesi altında ayyaş sıhhati kol gezmekteydi. Kısacası, o kadar faydalı düzenlemeler yaptı ki, kanunları bugün bile o köyde yürürlükte; adına da *büyük vali Sancho Panza'nın yasaları* denir.” (759)

52. bölüm

Doña Rodríguez ve kızı kendilerine yapılan haksızlığın düzeltilmesi için Don Quijote'ye yalvarırlar; şövalye de genç adamı bulup ona meydan okumayı teklif eder. Ancak bu meydan okumayı onun yerine dük kabul eder ve altı gün içinde düellonun gerçekleşeceğine söz verir. Teresa Panza'dan düşes ve Sancho'ya mektuplar gelir, Sancho'nun mektubunda köyden son haberler de geçmektedir; biri de şudur:

“Rahip, berber, bakalorya sahibi, hattâ kilisenin bakıcısı bile senin vali olduğuna inanamıyorlar. Bütün bunların kandırma-
ca veya efendin Don Quijote’nin başına gelen her şey gibi bü-
yü olduğunu söylüyorlar. Sansón gidip seni bulacağını, senin
kafandan valiliği, Don Quijote’nin kafasından da deliliğini çı-
karıp atacağını söylüyor. Ben sadece gülüyorum, kolyeme ba-
kıyorum ve senin giysinden kızımıza nasıl bir elbise yapaca-
ğımı düşünüyorum. Efendim düşese fındık gönderdim; keşke
altından olsalardı. Sen bana o cezirede varsa birkaç tane inci
kolye gönder. [...] Bu sene zeytin yok; bütün köyde tek dam-
la sirke de bulunmuyor. Buradan bir bölük asker geçti; bizim
köyden üç kızı da yanlarında götürdüler, kim olduklarını söy-
lemek istemiyorum; belki dönerler, o zaman da iyi, kötü, leke-
leriyle onlarla evlenecek birileri bulunur. Sanchica dantel iş-
liyor [...] ama artık vali kızı olduğuna göre, o çalışmadan da
sen onun çeyizliğini verirsin. Köyün meydanındaki çeşme ku-
rudu; suçluların bağlandığı direğe yıldırım düştü; isabetli ye-
re düştü.” (764)

53. bölüm

Sancho’ya yapılan şakanın zirvesi, adanın düşman saldırısına uğradığını ona haber vermek olacaktır. Sancho çıkan patır-
tıda kalabalığın altında kalır. Her tarafı ağrı içinde ahıra doğ-
ru yürür, boz eşeğine semer vurur ve etrafındakilere şöyle hi-
tap eder:

“Zat-ı âlileriniz Tanrı’ya emanet olun, efendim düke söyleyin,
ben çıplak doğdum, şimdi de çıplağım; ne kazandım, ne kay-
bettim. Demek istiyorum ki, ben bu valiliğe meteliksiz girdim,
meteliksiz çıkıyorum; başka cezirelerin valilerinin tam tersi-
ne.” (768)

Bir tartışmadan sonra

“Hepsi bu fikri [istifasının kabulünü] onayladı ve böylece git-
mesine izin verildi. Kendisine refakat etmeyi, kendi rahatı için,

yolculuğu için istediği herhangi bir şey varsa, sağlamayı teklif ettiler. Sancho, karakaçanı için biraz arpayla kendisi için yarım peynir ve yarım ekmekten başka bir şey istemediğini söyledi; yol çok kısa olduğundan daha fazla erzağa ihtiyacı yoktu. Hepsi Sancho'yu kucakladılar; o da gözlerinde yaşlarla herkesi kucakladı; hem sözleriyle, hem de kesin ve akıllıca kararıyla herkesin hayranlığını topladı.” (769)

54. bölüm

Bu bölümden itibaren Don Quijote ve Sancho arasında mekik dokumalar bölümler arasında değil, bölümün içinde gerçekleşmeye başlar.

“Dük ve düşes, Don Quijote'nin daha önce anlatılan sebeple kendi vasallarına teklif ettiği düellonun gerçekleşmesine karar verdiler. Delikanlı, Doña Rodríguez'in kaynanalığından kurtulmak için Flandre'a kaçmış olduğundan, onun yerine Tosilos adında Gaskonyalı bir uşağı geçirmeyi kararlaştırıp, önceden neler yapması gerektiğini tek tek açıkladılar.” (770)

Efendisine dönüş yolunda Sancho, Mağrip asıllı köy esnafı Ricote'yle karşılaşır; adam Hollandalı bir dilenci kılığındadır (Mağripliler kralın fermanıyla 1609-1613 yıllarında Afrika'ya sürülmüştür). Dilenciler genç ve yakışıklı adamlardır, heybele-ri de epey yüklüdür.

“Yere uzandılar; çimenleri örtü kabul edip üzerine ekmek, tuz, bıçak, ceviz, peynir ve çiğnenecek bir şeyleri olmasa da emilebilecek domuz kemikleri koydular. Ayrıca, adına *havyar* dedikleri, balık yumurtasından yapılan ve bolca şarap içirten siyah bir yiyecek de koydular. Zeytin de vardı; kuruydular, herhangi bir çeşni katılmamıştı, ama lezzetliydi.” (771)

Yaşlı Mağripli Ricote, köyünün yakınında gömülü bir hazineyi bulmak için geri dönmüştür; sonra ailesini Cezayir'den getirtecek, serbest yaşayabilecekleri Almanya'ya yerleşeceklerdir. Hikâyesi önemli değildir.

55. bölüm

Ricote'nin hikâyesini dinlediği için geciken Sancho yolda karanlığa kalır ve eşeğiyle birlikte bir çukura düşer. Çılgınlığını ertesi sabah, yapacağı dövüş için idman yapan Don Quijote duyar.

“Don Quijote'ye Sancho Panza'nın sesini duyuyormuş gibi geldi; şaşırıp kaldı. Avazı çıktığı kadar bağırarak dedi ki: 'Kim var aşağıda? Kim bu yakıman?'

'Aşağıda kim olabilir, kim yakınabilir ki?' diye bir cevap geldi. 'Tabii ki mahvolmuş Sancho Panza; Barataria Ceziresi'nin valisi (olmaz olaydım); ünlü şövalye La Mancha'lı Don Quijote'nin silâhtarı.'

Don Quijote bunu duyunca şaşkınlığı iki katına çıktı; Sancho Panza'nın ölmüş olduğu ve ruhunun da orada azap çektiği fikrine kapılarak dedi ki: 'Katolik Hıristiyan olarak ant veriyorum sana, kim olduğunu bana söyle; eğer azapta bir ruhsan, senin için ne yapmamı istediğini söyle. Benim mesleğim bu dünyada yardıma muhtaç olanların yardımına, imdadına koşmak olduğuna göre, kendi kendilerine yardım edemeyen, öteki dünyanın zavallılarına da, Katolik Hıristiyan olarak yardım ederim.'" (779)

Bunun üzerine, Sancho'nun eşeğinin anırmasının da yardımıyla, iki taraf da birbirini tanır; Don Quijote şatoya gider, dükkün adamları da ipler ve halatlarla Sancho ve boz eşeğini çukurdan çıkarırlar. Sancho, dükkün haberi olmadan valiliği terk etmiş olduğu için dükkün ve düşesten af dilenir.

“Kısacası saygıdeğer dükkün ve düşes, valiniz Sancho Panza işte karşınızda; valilik ettiği epi topu on günde şunu öğrendi ki; değil bir cezirenin, bütün dünyanın valisi olmak bile umurunda değil; böyle olunca da, zat-ı âlinizin ayaklarını öpüyor ve çocukların oynadığı 'sen sıçra, bana ver,' oyunundaki gibi valilikten sıçrayıp efendim Don Quijote'nin hizmetine geçiyorum. Ne de olsa onun hizmetinde, ekmeğimi korku içinde yesem de, hiç değilse karnım doyuyor. Karnım doyduktan

sonra, ister hayvan yemiyle doysun, ister keklikle, ben aldır-
mam.” (781)

56. bölüm

Don Quijote cenk meydanına ilerledikten sonra,

“çok sayıda trompetin eşliğinde, büyük uşak Tosilos, iri bir atın üzerinde meydanın bir kenarında görüldü; miğferinin siperliği inik, vücudu sağlam, pırıl pırıl zırhların içinde kas-
katıydı. [...] Cesur savaşçı, La Mancha’lı yiğit Don Quijote’ye nasıl davranacağı konusunda efendisi dükten bütün talimat-
ları almıştı; rakibini kesinlikle öldürmemesi, ölüm tehlikesi-
ni bertaraf etmek için ilk hamleyi geçiştirmeye çalışması tem-
bihlenmişti; vargücüyle karşılaştığı takdirde öleceği kesindi.
Tosilos meydanı boydan boya dolıştı; nedimelerin bulundu-
ğu yere gelince, biraz durup kendisini koca olarak isteyen kı-
za baktı. [...] Bu arada dük ve düşes, düello meydanına bakan
bir galeride yerlerini almışlardı; meydan, bu görülmedik, zor-
lu mücadeleyi seyretmek üzere toplanmış sayısız insanla do-
lup taşıyordu. Taraflar şartlar üzerinde anlaştılar: Don Quijo-
te galip gelirse, rakibi, Doña Rodríguez’in kızıyla evlenecek-
ti; mağlûp olursa, rakibinin yerine getirmesi istenen vaat ge-
çersiz sayılacak, serbest kalacak ve herhangi bir tazminat is-
tenmeyecekti.” (783)

Başlama işaretini bekleyen uşak, genç kıza baktığında “haya-
tında gördüğü en güzel kadın olduğunu düşünmüştü.” (783)
Aşk meleği, kalbini en az sekiz karış uzunluğunda bir okla del-
miştir. “Dediğim gibi, başlama işareti verildiğinde bizim uşak
kendinden geçmiş, hürriyetinin efendisi sıfatını kazanmış olan
kadının güzelliğini düşünmekteydi; bu yüzden trompet se-
sini işitemedi; oysa Don Quijote işitti ve anında harekete ge-
çerek Rocinante’yi bütün gücüyle düşmanın üzerine sürdü.”
(783-784) Tosilos ise yerinden kıpırdamaz, teşrifatçıya sesle-
nir: “Ben vicdanımdan korkarım; bu çarpışmaya girersem vic-
danıma büyük bir yük indirmiş olacağım; bu yüzden mağlûbi-

yeti kabul ediyorum; bu hanımla derhal evlenmek istiyorum.”
(784) Miğferini çözdüğünde, uşağın yüzü ortaya çıkar.

“Doña Rodríguez ve kızı bunu görünce avaz avaz haykırmaya başladılar: ‘Hile bu, hile! Gerçek kocamın yerine efendim dükün uşağı Tosilos’u geçirmişler! Tanrı’dan adalet istiyorum, Kral’dan adalet istiyorum, bunca kötülüğe, daha doğrusu alçaklığa karşı!’

‘Üzülmeysin hanımefendi,’ dedi Don Quijote; ‘kötülük değil bu, alçaklık da değil; öyleyse de, sebebi dük değil, benim peşimi bırakmayan büyücülerdir. Benim bu zaferle kazanacağım şöhreti kıskandıklarından, kocanızın yüzünü, dükün uşağı olduğunu söylediğiniz bu delikanlının yüzüne dönüştürmüşler. Benim size tavsiyem, düşmanlarımin fesatlığına rağmen onunla evlenmenizdir; çünkü kendisi hiç şüphesiz, eş olarak istediğiniz kişidir.’ (785)

Dükün, Tosilos’un ihanetine duyduğu öfke kahkahaya dönüşür. “Señor Don Quijote’nin başına gelen olaylar o kadar olağanüstü ki, uşağımın uşağım olmadığına inanasım geliyor.” (785) Arkasından uşağı belki eski haline döneceği düşüncesiyle birkaç hafta bir yere kapatmayı teklif eder, “Büyücülerin Señor Don Quijote’ye besledikleri gazez daha fazla sürmez nasılsa; hele bu düzenbazlıklarının, değiştirmelerinin işe yaramadığını gördükleri zaman.” (785) Doña Rodríguez’in kızı değişmiş olsa da, olmasa da onunla evlenmeye niyetli olduğunu dile getirir; böylece bu serüven de herkesin kahkahaları ve mutluluğuyla sona erer.

57. bölüm

Don Quijote, Zaragoza yoluna devam etmek için dük ve düşesin şatosundan ayrılır. Son bir şaka olarak, Altisidora onu çorap bağlarını çalmakla suçlar ve müstehcen bir veda şarkısı söyler.

58. bölüm

İkili, yolculuk sırasında bir kırdaki karnını doyuran köylülerle karşılaşır; yanlarında beyaz çarşafı sarılmış bir şeyler durmaktadır. Bunlar köylerine götürdükleri kabartma resimlerdir. Don Quijote savaşçı azizlerden her birinin adını isabetli olarak verir ve yaptıkları şeyler üzerinde durur. Dulcinea'nın büyü yüzünden talihinin düzelmediğini ve akıl sağlığının eskisi gibi olmadığını söyler ki, bu da son bölümün atmosferini hazırlar gibidir. Gene de bu resimlerle karşılaşması Don Quijote'ye iyi bir işaret olarak görünür; Sancho Panza da bu tatlı serüven-den memnun kalmıştır.

Yollarına devam ederlerken, “yol kenarındaki bir ormana girmekteydiler ki, birdenbire, hiç beklenmedik bir anda, Don Quijote ağaçlar arasına gerilmiş yeşil [Cervantes'in en sevdiği renk olan yeşile dikkat] ipliklerden bir ağa dolanmış buldu kendini.” Bunun Altisidora'ya gösterdiği sert tavrın intikamını alacak bir büyü olabileceğini düşünen şövalye, “Tam ilerleyip ağı yırtmak, boydan boya koparmak üzereydi ki, ansızın ağaçların içinden iki tane çok güzel çoban kızı çıktı, karşısına dikildi. Çoban olmasalar da, en azından, çoban kıyafeti giymişlerdi; ama kepenekleri, etekleri, nadide brokardandı [...]” (794) Çobanlık motifi geri döner. “Burayı yeni bir Arkadia haline getirdik. İki tane eglog ezberledik; [...] henüz temsil etmedik.” Yeşil ağları kuşları avlamak için germişlerdir.

Kızlar ve erkek kardeşleri Don Quijote ve Sancho Panza'yı okumuş, ikisini de örnek almışlardır. Karşılık vermek için, Don Quijote yolun ortasına dikilir ve şöyle haykırır:

“Ey bu yoldan geçen, önümüzdeki iki gün içinde geçecek olan yolcular, şövalyeler, silâhtarlar, yayalar ve atlılar! Şunu bilin ki, gezgin şövalye La Mancha'lı Don Quijote, ruhumun efendisi Dulcinea del Toboso haricinde, dünyanın bütün güzelliklerinin ve nezaketinin, bu çayırlarla ormanlarda yaşayan perilerin güzelliğine ve nezaketine erişemeyeceğini iddia etmek üzere burada bulunmaktadır. Aksini düşünen varsa, gelsin; ben burada hazır bekliyorum.” (797-798)

Birbirine yakın mesafede ilerleyen eli mızraklı bir grup atlı adam, dörtnala gelir, en öndeki Don Quijote'ye bağırır: “Yoldan çekil, kör şeytan, yoksa bu boğalar seni paramparça eder!” (798) Don Quijote reddettiğinde, vahşi boğalar ve uysal öküzden oluşan sürü, şövalyeye Sancho'yu, beraberinde Rocinante ve eşekle birlikte devirir ve hepsinin pestilini çıkarır. (Bu, birinci kısım, 18. bölümde Don Quijote'nin ordu zannettiği koyunlarla savaştığı bölüme de bir tür dönüştür.) Yara bere içinde kalan “efendi ve hizmetkârı tekrar hayvanlarına bindiler ve sahte Arkadia'yla vedalaşmadan, memnuniyetten çok utançla yollarına devam ettiler.” (799)

59. bölüm

Berrak ve temiz bir pınarın başına otururlar. “‘Ye, dostum Sancho,’ dedi Don Quijote. ‘Canını besle, bu benden çok senin için önemli; beni bırak, kaygılarımın ve dertlerimin ağırlığıyla öleyim. Ben Sancho, ölerек yaşamak için doğmuşum, sense yiyecek ölmek için. Söylediklerimin doğru olduğunu anlamak için, öykümün kitaplara basıldığını, silâhşörlükle şöhret yapıldığını, daima terbiyeli olduğumu, prensler tarafından sayıldığımı, genç kızların peşime düştüğünü düşün. Bütün bunların sonunda, yiğitliğimle, kahramanlıklarımın alkışlar, zaferler ve çelenkler kazanmayı umarken, bu sabah, pis ve kaba hayvanların ayakları altında ezildim, sürüklendim, çiğnendim. Bunu düşündükçe dişlerim köreliyor, ellerim uyuşuyor, iştahım tamamen kaçıyor; kendimi ölümlerin en zalimine, açlıktan ölmeye terk etmeyi düşünüyorum.” (799) Ancak Dulcinea'nın büyüü halen bozulmamıştır; bu yüzden kendine gelir, Sancho'ya geri kalan üç bin küsurluk borcundan düşölmek üzere kendine üç yüz-dört yüz kırbaç vurmasını ister. Sancho, her zamanki gibi, ileride ödeyeceğine söz verir.

Bir süre sonra bir handa dururlar. Don Quijote yan odada bahsinin geçtiğini işitir.

“Zat-ı âlinize yalvarırım, Don Jeronimo, yemek gelinceye kadar *La Mancha*’lı Don Quijote’nin ikinci cildinden bir bölüm daha okuyalım.”⁷

Don Quijote ismini duyar duymaz ayağa kalktı ve kendisi hakkında konuşulanlara kulak kesildi. Adı geçen Don Jerónimo’nun şöyle cevap verdiğini duydu.

‘Señor Don Juan, zat-ı âlinizin bu saçmalıkları niçin okumak istediğini anlamıyorum. *La Mancha*’lı Don Quijote’nin öyküsünün birinci cildini okumuş olan birisinin, ikinci ciltten zevk alması mümkün değil.’

‘Yine de,’ dedi Don Juan, ‘okusak iyi olur; içinde iyi bir şey bulunmayacak kadar kötü kitap yoktur. Benim bu kitapta en hoşuma gitmeyen şey, Don Quijote’nin Dulcinea del Toboso’ya aşkının bitmiş olması.’”⁸ (802)

Don Quijote öfke ve kırgınlıkla ismini haykırarak onlara meydan okur. İki beyefendi odaya girer;

“biri kollarını Don Quijote’nin boynuna dolayıp dedi ki:

‘Ne varlığınız isminizi yalanlayabilir ne de isminiz varlığını; siz hiç şüphe yok ki, gezgin şövalyeliğin pusulası ve feneri, gerçek *La Mancha*’lı Don Quijote’siniz. İsminizi lekelemek, kahramanlıklarınıza gölge düşürmek isteyenler bunu başaramayacak; işte bu kitabın yazarı da bunlardan biri.’” (802)

Don Quijote kitabın sayfalarını çevirerek göz gezdirir ve çok geçmeden, yeteri kadar gördüğünü söyleyerek iade eder. Önsözde birtakım kelimeler uygun değildir; kitap Kastilya değil, Aragon lehçesiyle yazılmıştır; ayrıca yazar Sancho’nun karısı-

7 VN, Putnam’ın dipnotunu ekler. “Bu gönderme, Fernandez de Avallaneda’nın birinci kısma yazdığı gayri meşru devam hikâyesinedir. Rodriguez Marin: ‘Cervantes bu bölümü yazmayı düşündüğü sırada, eline sözümona Alonso Fernandez de Avallaneda’nın yazdığı, 1614’te Tarragona’da basılmış *La Manchalı Yaratıcı Asilzade Don Quijote’nin İkinci Cildi* ulaşmıştır.’ Bkz. ikinci kısmın önsöz.”

8 VN, Putnam’ın dipnotunda Ormsby’yi alıntılar: “Avallaneda’nın yazdığı devam kitabının 2. bölümünde Aldonza Lorenzo, Don Quijote’ye bir mektup yazar ve kendisine Prenses ve Dulcinea diye hitap ettiği için onu dövmekle tehdit eder; Don Quijote de bu nankörlük karşısında kendisine başka bir hanım bakmaya başlar.”

nın ismi Teresa Panza'yken Mari Gutierrez olduğunu yazmıştır.⁹ “Bu kadar önemli bir konuda hata yapan kişi, hikâyenin diğer bütün konularında hata yapabilir.” (803)

Sancho kitapta nasıl tasvir edildiğini sorunca, cevap şöyle olur: “Doğrusunu isterseniz,’ dedi şövalye, ‘bu acemi yazar, sizi görünen bu temizliğinizle anlatmıyor; obur, saf, esprisiz biri olarak tarif ediyor sizi; efendinizin öyküsünün birinci cildindeki Sancho’dan son derece farklı bir portre çiziyor.’”¹⁰

Kitaptaki iyi karakterlerde çoğunlukla olduğu gibi, Don Quijote’nin konuşmasında hikmet ve deliliğin iç içe geçmişliği iki beyi şaşkına çevirir (aynı diğerlerinin Sancho Panza’da sağduyuyla kırsal yontulmamışlığın iç içe geçmişliğine şaşıracağı gibi).

Don Quijote, Zaragoza’daki turnuvaya gitme niyetinden vazgeçer ve inanılmaz bir neden gösterir:

“Don Juan, bu yeni kitapta Don Quijote’nin (ya da anlatılan her kimse onun) Zaragoza’ya gidip bir askerî mızrak oyununa katıldığını söyledi; anlatılan olayda yaratıcılık yoktu; yarışmacıların kalkanlarındaki yazılar zevksiz, uniformaları daha da zevksizdi; ama aptallık bakımından çok zengindi.

‘Öyleyse ben sırf bu yüzden Zaragoza’ya adımımı atmayacağım,’ dedi Don Quijote. ‘Böylece bu acemi tarihçinin yalanını ortaya çıkaracağım; herkes benim, onun anlattığı Don Quijote olmadığını anlayacak bu sayede.’” (805)

---

9 VN, Putnam’ın dipnotunu eklemiştir: “I. Kısım, 7. bölümde Sancho’nun karısına Mari Gutierrez adını veren Cervantes’ti; aynı bölümde birkaç satır yukarıda ona Juana Gutierrez demişti; I. Kısım, 52. bölümdeyse adı Juana Panza olmuştur.”

10 VN, Putnam’ın dipnotunu ekler: “Bu bölümde yazar, Sancho’yu nasıl kurgulamış olduğunu bize açıkça gösterir; silahtara ve genel olarak köylülere duyduğu saygıyı burada görebiliriz. Aubrey F. G. Bell’in [kendisi Sancho’yu biraz idealleştirir – VN] *Cervantes* eseri boyunca üzerinde durduğu bir konudur bu. Sancho ne obur, ne ayyaş, ne de görgüsüz bir ahmaktır; o ‘graci’oso’, yani ‘keyifli’dir ki bu bambaşka bir anlama gelir. Motteaux gibi İngilizce tercümanların en büyük günahlarından biri onu bir Cockney soytarıya çevirmeye çalışmalarıdır.”

60. bölüm

“Serin bir sabahıtı; gün de serin olacağa benziyordu; Don Quijote handan çıkmadan önce, Zaragoza’dan geçmeden Barselona’ya doğrudan nasıl gidilebileceğini öğrenmişti; aleyhinde onca şey yazdığı söylenen bu yeni tarihçiyi yalancı çıkarma arzusu kuvvetliydi çünkü.” (805) Altı gün boyunca olaysız seyahat ederler; karanlık olduğunda sık bir meşe ya da mantarmeşe korusunun altına kururlar, “Seyyid Hâmid genellikle gözettiği titizliği bu noktada göstermemiş”tir. (806) Sancho uyuduğu sırada, “açlıktan çok hayalleri yüzünden uyanık kalan Don Quijote, gözünü bile kırpamıyor, hayalinde bin türlü yere gidip geliyordu. Kendisini bir anda Montesinos Mağarası’nda buluyor, ardından köylü kızına dönüşmüş Dulcinea’yı sıçrayıp eşeğine binerken görüyor, sonra kulaklarında Bilge Merlin’in sözleri çınlıyor, Dulcinea’nın büyüsunün çözülmesi için gereken şeyleri, şartları sayıyordu. Tahminimce kendisine henüz sadece beş kırbaç vurmuş olan Sancho’nun aldırmaazlığı ve merhametsizliği, onu çileden çıkarıyordu; geriye kalan sonsuz sayıdaki kırbaçla kıyaslanamayacak azlıkta bir rakamdı bu.” (806) Şövalye daha sonra Sancho’ya kırbaç borcunun bir kısmını aradan çıkarmak ister ama Sancho karşı koyar; bunu o kadar şiddetli bir şekilde yapar ki Don Quijote’yi yere düşürür, bir daha kendi eliyle Sancho’yu kırbaçlamaya çalışmayacağına söz verinceye kadar da kalkmasına müsaade etmez.

Robin Hood benzeri bir haydut olan Roque Guinart, Don Quijote’yi mızraksız yakaladığı ve şövalye karşı koyamadığı için şövalye ve silahtarını rehin alır. Don Quijote’yi duymuş olan ama serüvenlerinin gerçek olduğuna inanamayan Roque’nin şövalyeye kanı ısınır. Erkek kılığında bir genç kız yeşil kıyafetler içinde dörtmala gelir ve her zamanki hikâyeyi anlatır: adam onunla evlenmeye söz vermiştir, şimdi başkasıyla evlenecektir. Adamı vurur, ama söylentilerin yalan olduğu ortaya çıkar ve adamcağız son nefesini verirken kız adamın bedeninin üzerinde bayılır. Aptalca.

Haydutlar İspanyol piyade ordusunda görev yapan iki yüzba-

şıyı ve Roma'ya gitmekte olan iki hacıyı yakalarlar. Birkaç kadın da vardır. Bilindik şeyler işte.

61. bölüm

Roque önden haber gönderir; sonra Barselona'ya kadar Don Quijote ve Sancho'ya eşlik eder, sonra güneşin doğmasını bekleyecek olan ikiliyi kumsalda bırakır. Daha önce hiç görmedikleri deniz, ikisini hayret içerisinde bırakır.

“Bu sırada, üniformalı adamlar çılgınlık ve savaş haykırılarıyla, Don Quijote'nin şaşkınlık içinde durduğu yere doğru koşmaya başladılar.

Yaklaştıklarında, Roque'nin haber gönderdiği arkadaşı yüksek sesle Don Quijote'ye dedi ki: ‘Gezgin şövalyeliğin aynası, feneri, yıldızı ve pusulası, şehrimize hoşgeldin! La Mancha'lı yiğit Don Quijote, hoşgeldin; geçtiğimiz günlerde yalancı öykülerde karşımıza çıkarılan sahte, uydurma, düzmece şövalyeden değil, tarihçilerin baş tacı Seyyid Hâmid Badincani'nin tasvir ettiği gerçek, asıl, halis şövalyeden söz ediyorum.’” (817)

Atlılar, Don Quijote'ye misafir kalacağı Don Antonio Moreno'nun evine kadar eşlik ederler.

62. bölüm

Gönlünü eğlendirmeyi seven, ancak bunu masumane ve iyi kalpli bir şekilde yapan Don Antonio, Don Quijote'yi balkonuna çıkararak halka sergiler; daha sonra da haberi olmadan sırtına bir parşömen astığı şövalyeyi atla gezmeye çıkarır; Don Quijote kendisine bu kadar insanın ismiyle hitap etmesine çok şaşırır. Don Antonio, Don Quijote'ye ünlü bir büyücünün oyduğu, sorulan tüm soruları cevaplayabilen sihirli bir büstü gösterir. (Daha sonra açık göz bir delikanlının masanın altına oturmuş olduğu, bir boru yardımıyla konuştuğu ve bu sesin bronz baştan çıkıyormuş gibi geldiği bize açıklanır.) Don Antonio'nun çeşitli arkadaşları sorular sorar ve cevaplarını alırlar.

“Sonra Don Quijote geldi ve sordu: ‘Ey cevapçı, söyle bana, benim Montesinos Mağarası’nda gördüklerim gerçek miydi, rüya mıydı? Silâhtarım Sancho’nun kırbaçları tamamlanacak mı? Dulcinea’nın büyüğü çözülecek mi?’

‘Mağara konusunda söylenecek çok şey var,’ diye karşılık verildi; ‘gerçek payı da var, rüya payı da. Sancho’nun kırbaçları zaman alacak. Dulcinea’nın büyüğü, icap eden sona ulaşacak.’

‘Daha fazla bir şey öğrenmek istemiyorum,’ dedi Don Quijote; ‘Dulcinea’nın büyüğünün çözüldüğünü gördüğüm an, bütün arzularım bir anda gerçekleşmiş olacak benim gözümde.’” (824)

Sesin nasıl bir numarayla çıktığını açıkladıktan sonra,

“Seyyid Hâmid ayrıca şunu da anlatır: Bu harika düzenek, on, on iki gün kadar yerinde kaldı; fakat Don Antonio’nun evinde büyüğü bir baş olduğu her sorulana cevap verdiği haberi bütün şehre yayılınca, Don Antonio meselenin dinimizin uyanık nöbetçilerinin kulağına gitmesinden korkarak durumu Engizisyon’a açıkladı. Kendisine düzeneği sökmesi, bir daha kullanmaması emredildi, aksi takdirde cahil halk huzursuz olabilirdi.”¹¹ (825-826)

Don Quijote metinlerin düzeltmeden geçtiği bir matbaayı ziyaret eder ve kitabın ismini sorduğunda *La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote’nin İkinci Kısım* olduğunu, Tordesillaslı biri tarafından yazıldığını öğrenir.

“‘Bu kitaptan haberdarım,’ dedi Don Quijote. ‘Doğrusunu isterseniz, münasebetsizliğinden ötürü çoktan yakılıp kül olduğunu sanıyordum; ama balta değmedik ağaç olmaz. Uydu-
rulmuş öyküler, gerçeğe ne kadar benzerlerse o kadar hoşadır; gerçek öyküler de, ne kadar gerçek olurlarsa o kadar iyi olurlar.’

Bu sözleri söyledikten sonra, canı biraz sıkkin halde matbaadan ayrıldı.” (828)

11 VN buraya bir not ekler: “Bu kısma önemle dikkat: Rusya’da bugün siyasi polis hakkında aynı şeylerin söylenebileceğini zannetmiyorum.”

63. bölüm

Don Quijote bir kadirgayı teftiş etmeye götürülür ve reisi tarafından merasimle karşılanır. Denize açılmaya hazırlanırken, “Gardiyanbaşı demir alma işaretini verdikten sonra köprünün ortasına sıçrayarak kırbaçıyla forsaların sırtına vurmaya koyuldu ve gemi ağır ağır denize açılmaya başladı.” (830) Sancho’nun nasıl bir dikkatle her şeyi izlediğini gören Don Quijote, şöyle söyler:

“Ah, sevgili dostum, Sancho, isteseydiniz, bir çırpıda, hiç zahmetsiz belden üstünüzü çıkarıp bu beylerin arasına katılır, Dulcinea’nın büyüüne bir son verebilirdiniz! Bunca insanın ıstırabı, sefaleti yanında, kendi acınızı o kadar hissetmezsiniz; üstelik Bilge Merlin bu kırbaçların hakkıyla vurulduğunu dikkate alıp, her birini sizin vuracağımız on kırbaça bedel sayabilirdi.”¹² (830)

Bir Türk pergencesi zaptedilmiştir; gene bir kılık değiştirmeye tanık oluruz (saysanıza!). Yakalanan mürettebat, reisi işaret eder; yakışıklı ve alımlı bu delikanlıyı kadirga reisi serene asmaya niyetlenir.

“Genel vali baktı; bunca güzellik, zarafet ve tevazu karşısında, güzelliği o anda tavsiye mektubu yerine geçerek, onu ölümden kurtarmak istedi ve sordu:

‘Reis, aslen Türk müsün, Magripli misin, yoksa dönme misin?’

‘Aslen ne Türk’üm, ne Magripli, ne de dönme,’ dedi delikanlı İspanyolca.

‘Öyleyse nesen?’ dedi genel vali.

‘Hıristiyan bir kadını,’ dedi delikanlı.

‘Hem kadın, hem Hıristiyan, hem bu kılıkta, hem de bu durumda ha? Şaşılacak şey, pek inanılır gibi değil.’

---

12 Bu konuşmanın kenarına VN kurşun kalemle şunları yazar: “Yanlıları Düzelten DQ, yerini Hayali Bir Hanımın şövalyesi olan DQ’ye bırakır – bir zamanlar köleleri serbest bıraktığını unuttur ve bencilce yitirmekte olduğu hayalinin peşinden koşar.”

‘Zat-ı âlilerinize yalvarırım,’ dedi delikanlı, ‘asılmamı biraz erteleyin; intikamınızı, sizlere hayatımı anlatmama yetecek kadar bir süre geciktirmekle bir şey kaybetmiş olmazsınız.’” (832)

Bu genç kız, Mağripli Ricote’nin Hıristiyan kızıdır; komşusu Don Gregorio tarafından çok sevilir; erken bir yaşta Cezayir’e götürüldüğünde, Gregorio da ona eşlik eder. Gregorio kadın kılığında Cezayir’de yaşayadursun, genç kızın Cezayir beylerbeyinin aile hazinesini bulmak üzere İspanya’ya dönmesine izin verilir. Gemiye yaşlı bir hacı kılığında binmiş olan Ricote kızını tanır; baba ve kız gözyaşları içinde kavuşurlar. Bu hikâyeyi okumaya gerek yoktur; Don Gregorio’yu kurtarma planları yapılmaktadır ve hikâye mutlu bir şekilde sona erecektir, dememiz yeterli.

64-65. bölüm

“Don Quijote bir sabah, sahilde bir gezinti yapmaya çıktı; bütün zırhları üzerindeydi; çünkü sık sık belirttiği gibi, o, zırhıyla süslenir, savaşarak dinlenir, bir an bile zırhlarını üstünden çıkarmazdı. Karşından, aynı şekilde tepeden turnağa zırhlanmış, kalkanında ıslıl ıslıl bir ay resmî olan bir şövalyenin, kendisine doğru geldiğini gördü.

Şövalye sesini duyurabileceği kadar yaklaştığında, yüksek sesle, Don Quijote’ye hitap ederek, dedi ki: ‘Ey muhteşem şövalye, övgülere sığmayan La Mancha’lı Don Quijote, ben Beyaz Ay Şövalyesi’yim; beni görülmedik kahramanlıklarından hatırlayabilirsin. Seninle çarpışmaya ve bileğimin gücünü sınamaya geldim; sebebi de, her kim olursa olsun, benim sevgili-min, senin Dulcinea del Toboso’ndan kıyaslanamayacak kadar güzel olduğunu sana kabul ve itiraf ettirmek.’” (837)

Bu şövalye, aslında Don Quijote’yle daha önce de dövüşmüş olan Carrasco’dur. Aralarındaki kısa çarpışma anlatılır. Kötü bir sahnedir bu. Yazar yorulmuştur. Bu sahneye, bana soracak olursanız, çok daha matrak espriler ve ilginçlikler sıkıştırabilir-

di. Eserin doruk noktası, en ateşli ve mükellef çarpışması burası olmalıydı! Ama sadece şöyle anlatılır:

“Sonra, düelloya başlama işaretini verecek bir trompet veya başka bir askerî çalgı sesi olmadan, her ikisi de aynı anda atlarının dizginlerini çekip döndüler. Beyaz Ay Şövalyesi'nin atı daha hızlı koştuğundan, yolun üçte ikisini geçtiğinde Don Quijote'yle karşılaştı ve öyle bir kuvvetle çarptı ki, mızrağını deş-dirmeden –mızrağı kasten havaya kaldırmış gibiydi– Rocinante'yi ve Don Quijote'yi yere devirdi. Derhal Don Quijote'nin başına gitti ve mızrağını miğferine dayayıp dedi ki:

‘Mağlupsunuz şövalye; hattâ düellonun şartlarına göre itirafta bulunmazsanız, ölü sayılırsınız.’” (839)

Don Quijote teslim olur ve bir yıllığına yahut şövalye onu azat edene kadar köyüne dönmeye söz verir; ancak Dulcinea'nın güzellikte bir benzeri olduğunu söylemez. Carrasco, Beyaz Ay Şövalyesi olarak bu sözü kabul eder ve Dulcinea'nın güzelliğinin benzersiz kalmasına izin verir. Don Quijote iyileşmesi için Don Antonio'nun malikânesine götürülür; burada Don Gregorio'nun kurtarıldığını ve Hıristiyan kızın hikâyesinin mutlu bir şekilde bittiğini öğrenir. Artık gezgin şövalye olmayan Don Quijote, böylelikle köyüne geri dönmek için yola koyulur.

66. bölüm

Sancho iki grup çiftçi arasındaki anlaşmazlığı çözer. Dükün, Barselona genel valisine yazdığı mektubu taşıyan uşak Tosilos ile karşılaşır. Tosilos, Don Quijote gittikten sonra emirlerine uymayıp Don Quijote'yle çarpışmadığı için dük tarafından yüz değnek cezasına çarptırılmıştır; Doña Rodríguez Kastilya'ya dönmüş, kızı da bir manastıra girip rahibe olmuştur.

67. bölüm

Don Quijote ve Sancho yolda giderlerken, boğaların altında kaldıkları yere gelirler. Don Quijote bu yeri hemen tanır.

“Burası, Arkadia’yı canlandırmak, taklit etmek isteyen o güzel çoban kızlarıyla yakışıklı çoban delikanlılara rastladığımız yer. Hem akıllıca, hem de ilginç bir fikir; sen de istersen Sancho, onları taklit eder, biz de, en azından benim yasağım süresince, çoban oluruz. Ben birkaç koyunla çobanlık mesleğinin diğer gereçlerini alırım; ben *Çoban Quijotiz*, sen de *Çoban Pancino* adıyla, dağlarda, ormanlarda, çayırlarda dolaşırız; kâh şarkı söyleyerek, kâh yakınlıkla gezer, sıvı billûra benzeyen pınarların, berrak derelerin, taşkın nehirlerin sularını içeriz. Meşeler bize tatlı meyvelerini, sert mantar-meşeleri oturalım diye gövdelerini, söğütler gölgelerini, güller kokularını, engin çayırlar binlerce renkle dokunmuş halılarını, açık ve temiz hava, solumamız için ferahlığını, gecenin karanlığına karşı, ay ve yıldızlar, ışıklarını cömertçe sunarlar. Zevki şarkıda, sevinci ağlamakta, şiiri Apollon’da, düşünceleri aşkıta bulur, yalnız bu asırda değil, gelecek asırlarda da ölümsüz bir şöret kazanırız.” (849-850)

Sancho bu fikri hevesle kabul eder; berberin, rahibin ve hatta Sansón Carrasco’nun bile ikna edilip kendilerine katılabileceğini umar.

68. bölüm

Don Quijote, Sancho Panza’dan gene kendisini kırbaçlamasını ister, gene sonra yapacağı cevabını alır. Bir domuz sürüsünün altında kalırlar, kılık değiştirmiş atlılar tarafından yakalanır ve dükün şatosu olduklarını anladıkları bir yere getirilirler.

69. bölüm

Çıkarıldıkları avluda güzel genç kız Altisidora’yı, sanki ölmüş gibi bir katafalkın üzerinde, etrafında yanan mumlarla, yataarken görürler; başında iki kral, Minos ve Rhadamanthys, yargıç koltuğunda oturmaktadırlar. Birtakım boş laflardan sonra, Sancho ancak suratının yirmi dört defa avuçlanması, vücudu-

nun on iki kez çimdiklenmesi ve iğnelerle delik deşik edilmesine izin verirse Altisidora'nın hayata döneceğini söylerler. Sancho buna şiddetle karşı çıkar.

“Bu sırada avluda tek sıra halinde altı yaşlı nedime görüldü; dördü gözlüklüydü; hepsinin de sağ elleri havaya kalkmış, şimdi revaçta olan şekilde, ellerini daha uzun göstermek için kolları sıvanıp bilekleri dört parmak açılmıştı. Sancho nedimleri görür görmez, boğa gibi kükreyerek dedi ki:

‘Bütün dünya gelip yüzümü avuçlayabilir, ama nedimelerin bana dokunmasına izin vermem! Efendimin bu şatoda başına geldiği gibi kediler tırmalasin suratımı; sivri hançerlerle vücudumu deşsinler; kollarımı kızgın maşayla dağlasınlar; hepsine sabırla katlanırım; ama nedimelerin dokunmasına, şeytanlar beni alıp götürcek olsa, yine izin vermem.’

Don Quijote de nihayet konuştu ve Sancho'ya dedi ki: ‘Evlâdım, metin ol, beyefendilerin isteğini yerine getir ve sana böyle bir meziyet bahşettiği için Tanrı'ya şükret; sen bedenine işkence ederek büyüleri çözebiliyor, ölüleri diriltebiliyorsun.’

Nedimler Sancho'nun yanına gelmişlerdi; Sancho biraz yumuşamış, ikna olmuştu; iskemlesine iyice yerleşip yüzünü sıradaki ilk nedimeye uzattı; o da iyice avuçladıktan sonra yerlere kadar eğilerek selam verdi. [...]

Nedimelerin hepsi yüzünü karışladılar, daha birçok kişi çimdikler attı; ama Sancho'nun dayanamadığı, batırılan iğneler oldu. Öfke içinde iskemlesinden kalkıp yanındaki yanan meşalelerden birini aldı ve nedimleri, bütün cellâtlarını kovalayarak dedi ki: ‘Defolun, cehennem görevlileri! Ben tunçtan mıyım ki bu korkunç işkenceleri hissetmeyeyim?’ (859-860)

Altisidora dirilir ve tezahüratlarla karşılanır.

“Don Quijote Altisidora'nın kıpırdadığını görür görmez gidip Sancho'nun önünde diz çöktü ve dedi ki:

‘Benim silâhtarım değil, öz evlâdım, şu anda Dulcinea'nın büyüsünün bozulması için kendine vurman gereken kırbaçların birkaçını vurmanın tam zamanıdır. Şu anda meziyetin tam

kıvamında; senden beklenen lütfu gerçekleştirebilecek durumdasın.’

Sancho buna şöyle cevap verdi: ‘Bu bana tereyağından kıl çekmek gibi değil, tuzak üstüne tuzak bindirmek gibi geliyor. Çimdiklerin, avuçlamaların, iğne batırmaların üstüne şimdi bir kırbaç eksikti! [...] Rahat bırakın beni; yoksa yemin ederim, dağıtıyorum burayı, kimsenin gözünün yaşına bakmam!’” (860)

70. bölüm

Altisidora, o akşam Don Quijote ve Sancho’nun yatak odasına gelir ve acımasızlığından dolayı şövalyeye sitem eder. Büyünün etkisi altındayken ve cehennemde olduğunu hayal ederken, on iki şeytanın ellerinde kitaplarla tenis oynadığını görür.

“Yeni, gıcır gıcır, güzel ciltlenmiş bir tanesine öyle bir patlattılar ki, içi dışına çıktı, sayfaları saçıldı. Şeytanlardan biri öbürüne, ‘Bakın bakalım, şu kitap neymiş,’ dedi. Öteki şeytan cevap verdi: ‘La Mancha’lı Don Quijote’nin öyküsünün ikinci kısmı; ilk kısmın yazarı Seyyid Hâmid yazmamış bunu; Tordesillash olduğunu söyleyen bir Aragonlu yazmış.’

‘Çekin onu karşımdan,’ dedi birinci şeytan, ‘cehennem en dibine atın, bir daha gözüm görmesin.’

‘O kadar mı kötü bir kitap?’ dedi öteki.

‘O kadar kötü ki,’ dedi birinci şeytan, ‘ben daha kötüsünü yazmaya kalksam, beceremezdim.’

Sonra oyunlarına devam edip başka toplanla vurdular; ben de büyük bir aşkla sevdiğim Don Quijote’nin adımı duyunca, bu hayali hatırımda tutmaya çalıştım.” (865)

71. bölüm

Şatodan ayrılıp köye dönerlerken, “Mağlûp ve bitkin Don Quijote bir taraftan fazlasıyla düşünceli, bir taraftan da çok sevinçliydi. Üzüntüsünün sebebi mağlûbiyetydi; sevincinin sebebi ise, Sancho’nun Altisidora’nın dirilmesiyle kanıtlanan meziye-

tiydi – âşık genç kızın gerçekten ölmüş olduğu konusunda bazı şüpheleri vardı yine de.” (866)

Don, Sancho'nun kendisine vurduğu her kırbaça kendi kesesinden fiyat biçmesine izin verir; Sancho da o akşam başlayacağına söz verir. Kendisine yedi, sekiz kırbaç vurduktan sonra (Don Quijote de saymaktadır) Sancho ormana çekilir ve orada kırbaçları ağaçlara vurmaya koyulur, bu sırada da sanki çok büyük acı çekiyormuş gibi inler; sonunda Don Quijote'nin yufka yüreği dayanamaz ve (büyülerde iki kez daha kullanılmış olan) eşeğin yularını elinden alarak bu gecelik paydos etmesini ister. Yolculuklarına devam eder, bir köye varırlar; “Don Quijote'nin hendekli, kuleli, demir kafesli, çekme köprülü bir şato değil, han olarak gördüğü bir handa hayvanlarından indiler. Don Quijote, şimdi anlatılacağı gibi, yenildikten sonra her konuda daha şuurlu düşünür olmuştu.” (870)

72. bölüm

Avellaneda'nın gayri meşru *İkinci Kısım*'ından bir karakterle tanışan Don Quijote, noter huzurunda gerçek Don Quijote ve Sancho Panza'nın Avellaneda'nın kitabında sözü edilenler olmadığını belirten bir belge hazırlar. O gece omuzları (ya da sırtı) yerine kırbaçları yiyen ağaçların arasında, Sancho kırbaç cezasını tamamlar; Don Quijote her köşede büyüden azat edilen Dulcinea'yı görmeyi beklemektedir.

73. bölüm

Köyüne girdiği sırada kötüye yordduğu tüm işaretlere rağmen, Don Quijote rahip ve Carrasco'ya bir yıl evde kalma sözünden bahseder ve dostlarından kendisi için kuracağı bu “Arkadia” hayatına iştirak etmelerini ister.

“Don Quijote'nin yeni deliliği karşısında afallayıp kaldılar; ama tekrar köyden ayrıлып şövalyeliklerine dönmessin diye, bir yıl içinde tedavi olacağını umarak, yeni kararına boyun eğdi-

ler; deliliğini bilgelikmişçesine alkışlayıp mesleğinde ona eşlik etmeyi kabul ettiler. [...] Bunun üzerine kendisiyle vedalaşıp sağlığına dikkat etmesini, iyi beslenmesini tavsiye ettiler.” (878-879)

Ancak Don Quijote kendisini pek iyi hissetmez ve yatağına çekilir.

74. bölüm

Ölüm döşeginde Don Quijote'nin zihni açılır. Dostları onu ziyarete geldiklerinde,

“Don Quijote onları görür görmez dedi ki: ‘Beni tebrik edin, sevgili dostlarım; ben artık La Mancha’lı Don Quijote değil, Alonso Quijano’yum; ahlâklı yaşayışım yüzünden *İyi Yürekli* lākabıyla anılırım. Artık Galyalı Amadis’in ve bütün sülâlesinin düşmanıyım; artık küfürle dolu bütün o gezgin şövalye hikâyelerinden nefret ediyorum; artık ne büyük aptallık ettiğimi, onları okumakla ne büyük bir tehlikeye düşmüş olduğumu anlıyorum; artık, Tanrı’nın merhameti sayesinde, kendi tecrübemden ders alarak onları lânetliyorum.’

Üç arkadaşı bu konuşmayı duyunca, hiç kuşkusuz yeni bir deliliğe kapıldığını düşündüler. Sansón dedi ki:

‘Señor Don Quijote, tam biz Señora Dulcinea’nın büyüsünün bozulduğunu haber almışken, zat-ı âliniz bunu mu çıkaracaksınız karşımıza? Tam biz çoban olmaya, hayatımızı prensler gibi şarkı söyleyerek geçirmeye can atarken, zat-ı âliniz keşiş mi olmak istiyorsunuz? Tanrı aşkına susun, kendinizi gelin, bırakın bu saçmalıkları.’

‘Şu ana kadarki saçmalıklarım,’ dedi Don Quijote, ‘bana çok ciddi zarar verdiler; ama ölümüm, Tanrı’nın yardımıyla onları benim lehime çevirecektir. Beyler, ölümün hızla yaklaştığını hissediyorum; şakayı bir yana bırakalım, bana günah çıkaracak bir rahip ve vasiyetnamemi yazacak bir noter getirin. Bu gibi anlarda kişi ruhunu şakaya almamalıdır; bu yüzden, yalvarırım size, ben saygıdeğer pedere günah çıkarırken siz de noteri çağırın.’ [...]

Günah çıkarma bittikten sonra rahip dışarı çıkıp dedi ki:

‘Gerçekten ölüyor ve İyi Yürekli Alonso Quijano gerçekten akıllanmış; buyrun, vasiyetnamesi hazırlansın.’ [...]

Don Quijote’nin son saati nihayet geldi; son dinsel hizmetleri yerine getirildi; şövalyelik kitaplarını son bir kez şiddetle lânetledi. Ölümünde hazır bulunan noter, hiçbir şövalye kitabında bir gezgin şövalyenin, yatağında Don Quijote kadar huzur içinde ve Hıristiyanca öldüğüne rastlamadığını söyledi. Don Quijote hazır bulunanların acıklı gözyaşları içinde ruhunu teslim etti, yani öldü. Bunun üzerine rahip noterden, La Mancha’lı Don Quijote adıyla bilinen İyi Yürekli Alonso Quijano’nun hayata gözlerini yumarak eceliyle öldüğüne dair bir şahadet belgesi düzenlemesini rica etti; bu şahadet belgesini, Seyyid Hâmid Badincani dışında bir yazarın sahtekârca kendisini diriltip hakkında bitmez tükenmez kahramanlık hikâyeleri yazması ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla istediğini belirtti.

La Mancha’lı yaratıcı asilzadenin sonu işte böyle oldu; Seyyid Hâmid doğduğu köyün adını vermemiş, Yunanistan’ın yedi şehrinin Homeros için çarpıştığı gibi, La Mancha’nın bütün köy ve kasabalarının, onu sahiplenip çekişmelerini istemiştir.” (881-884)

Son sözü Seyyid Hâmid (diğer bir deyişle Cervantes) söyler:

“Don Quijote sadece benim için, ben de onun için yaratıldık; o yapabildi, ben yazabildim. Sadece ikimiz birbirimizle beraber olabiliriz; benim yiğit şövalyemin kahramanlıklarını kaba, yontulmamış devekuşu tüyüyle yazmaya cüret eden, bir daha cüret etmeye kalkabilecek sahte Tordesillash yazar bozuntusuna rağmen. [...] Onca gezgin şövalyenin çıktığı onca seferi alaya almak için, onun yaptığı iki sefer yeterlidir; bu iki seferi, hem burada, hem de yabancı krallıklarda, duyan herkesin takdirini toplamış, hayranlık uyandırmıştır. [...] Benim tek isteğim, şövalye kitaplarının uydurma, saçma öykülerini, insanların gözünden düşürmektir; benim gerçek Don Quijote’nin öyküleri sayesinde tökezlemeye başladılar bile; hiç şüphe yok, sonunda yere kapaklanacaklar. *Vale.*” (885-886)

Ek

Teksir makinesinde çoğaltılmış ve Vladimir Nabokov'un öğrencilerine arka plana dair okuma olarak dağıtılmış şövalyelik romanslarından pasajlar.

Sir Thomas Malory'nin Le Morte d'Arthur eserinden; Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyelerinin Kitabı, 1469-1470.

I. CILT, IV. KİTAP, 22. BÖLÜMDEN:

İşte o mayıs ayında [Sir Pelleas'ın hanımı Lady Ettard] ve Sir Gawaine şatodan ayrıldı ve bir şenlik çadırında yemek yedi; çok geçmeden Sir Pelleas onları koyun koyuna girmiş halde buldu ve kılıcını ikisinin de gırtlığına dayayarak, hüznün ve gazap saçtı. (...)¹

I. CILT, V. KİTAP, 23. BÖLÜMDEN

Sir Pelleas, ömrü boyunca âşık olacağı, gölün hanımı sayesinde Ettard'a olan aşkını unutmamasına dair.

Sevgili şövalye Sir Pelleas, dedi gölün hanımı, atına bindiğin gibi benimle bu ülkeyi terk et; gelirsen, seni seven bir hanıma

1 VN'nin Malory redaksiyonudur.

âşık olacaksın. Geleceğim, dedi Sir Pelleas, zira Lady Ettard bana kin ve utanç getirdi; sonra ona başından sonuna kadar anlattı, gayesinin ölünceye kadar uyanmamak olduğunu söyledi ona. – Bu Tanrı'mın nasıl bir lütfudur ki, şimdi onu sevmiş olduğum kadar nefret ediyorum ondan; şükürler olsun efendimiz İsa'ya! Bana teşekkür et, dedi gölün hanımını. Sir Pelleas bunun üzerine zırhını kuşandı, atına bindi, adamlarına gölün hanımının olduğu yere çadırlarını ve eşyalarını getirmelerini emretti. Lady Ettard kederden öldü; gölün hanımını ise Sir Pelleas'ı memnun etti, birbirlerini ömürlerinin sonuna değin sevdiler.

I. CİLT, V. KİTAP, 4. BÖLÜMDEN

Kral gemideki kamarasında uzanmışken, uyuklamaya başladı ve olağanüstü bir rüya gördü: rüyasında korkunç bir ejderha, halkının çoğunu öldürmüştü. Batıdan uçarak geliyordu; başı gök mavisi bir minedendi, omuzları altın gibi parlıyordu, karnı muazzam bir renkte zincirlerle kaplı, kuyruğu yırtık pırtık halde, ayakları samur kürkünden, pençeleri ise has altın gibiydi; dehşet verici bir alev ağzından çıkıyor, sanki tüm toprağı ve suyu ateşe veriyordu.

I. CİLT, V. KİTAP, 5. BÖLÜMDEN (Devin tarifi):

(...) yemeğe oturduğu yerde bir adamın bacağı kemirdiğini, etli kol ve bacaklarını ateşte kızarttığını seyretti; bir kenarda ise üç güzel kadın, on iki çocuğun piliç gibi dizildiği üç şişi çeviriyordu. (...)

I. CİLT, V. KİTAP, 5. BÖLÜMDEN

Yuvarlanarak ve debelenerek tepeden aşağı indiler; deniz kıyısına geldiklerinde hâlâ debeleniyorlarken Arthur hançerini indirdi.

[Sonra, nefes nefese şöyle der:]

Ömrümde karşılaştığım en vahşi devdi bu; Arabistan dağında çarpıştığım ve yendiğim devi saymazsak eğer. Gene de bu dev çok daha iri ve vahşiydi.

I. CILT, VI. KİTAP, 3. BÖLÜMDEN

Atlarıyla ilerledikleri sırada iri bir atın gaddarca kişnediğini duydular; sonra bir elma ağacının altında zırhıyla uyuyan bir şövalyeyi fark ettiler; kraliçeler yüzüne baktığında anladılar ki, bu şövalye Sir Launcelot idi. (..)

I. CILT, VI. KİTAP, 10. BÖLÜMDEN

Şimdi genç kızla aydınlık bir yolda ilerleyen Sir Launcelot'a dönelim. Efendim, dedi genç kız ona, bu yerlerde tüm hanımlara ve soylu kadınlara musallat olan bir şövalye yaşar, onları soyamaz ise koyunlarına girermiş. Nasıl, dedi Sir Launcelot, bir hırsız mı, şövalye mi, ırz düşmanı mı bu adam? Şövalyelik mertebesini kirletiyor, yeminini çiğniyor bu adam; yaşaması bile yazık. Güzel kadın, sen önden, tek başına devam et şimdi, ben ise kenarda gizleneceğim; olur da sana musallat yahut bela olursa seni kurtarmaya gelecek ve şövalyelik ne demekmiş, ona belleteceğim.

I. CILT, VIII. KİTAP, 6. BÖLÜMDEN

Lafı dolandırmamak icap ederse, Sir Tristram adaya vardığında ufka baktı, altı geminin kıyıya yakın demir atmış olduğunu gördü; kıyıda, gemilerin gölgesinde, asil şövalye İrlandalı Sir Marhaus duruyordu. Sir Tristram adamı Gouvernail'e atını kıyıya çıkarmasını, atının koşum takımını eksiksiz vurmasını istedi. Söylediği yerine getirildiğinde atına bindi; dimdik bir şekilde eyere oturduğunda, kalkanını da sırtına aldı ve Tristram, Gouvernail'e sordu: Konuşacağım şövalye nerededir? Efendim, dedi Gouvernail, görmez misiniz onu? Onu gördünüz zannemiştim; işte orada, gemilerinin gölgesinde atıyla duruyor; kargısı elinde, kalkanı da sırtında. Doğru söyledin, dedi asil şövalye Sir Tristram, şimdi ben de gördüm onu.

I. CILT, VIII. KİTAP, 7. BÖLÜMDEN

Sonra kargılarını hazırladılar ve birbirlerine öyle bir öfkeyle saldırdılar ki atları bir yere kendileri bir yere dağıldı. Ancak Sir Marhaus, Sir Tristram'ı kargısıyla karnından yaralamıştı; atla-

rından indiklerinde kılıçlarını çektiler ve kalkanlarını sırtlandılar. Sonra yabani ve cesur iki adam birbirlerine girdi. Uzun bir süre kılıçlarını savurduktan ve birbirlerini bertaraf ettikten sonra, miğferlerine ve siperliklerine vurmaya başladılar; bunun bir işe yaramayacağını anlayınca, birbirlerini devirebilmek için koç gibi diğerinin üzerine koştular. Belki gün boyu bu şekilde dövüştüler; ikisi de yara bere içinde kalmış, akan kan toprağa düşmeye başlamıştı. Sir Tristram, Sir Marhaus'tan daha dinçti, nefesi kesilmemişti ve kuvvetini kaybetmemişti; kılıcını kaldırıp Sir Marhaus'un miğferine öyle sert bir darbe vurdu ki kılıç miğferini geçip, çelik zincirleri ve kafatasını biçti; kılıcı adamın miğferiyle kafatası arasında kalan Sir Tristram kılıcını çıkarmak için üç defa zorladı; Marhaus dizlerinin üzerine çöktü, Tristram'ın kılıcının ucu kafatasında kalmıştı. Sir Marhaus iniltiyle doğruldu, kılıcını ve kalkanını bir kenara fırlattı ve gemilerine doğru koşarak kaçmaya başladı; kalkanı ve kılıcı artık Sir Tristram'a aitti.

Vasco Lobeira'nın Galyalı Amadis eserinden; Lobeira 14. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir Portekizliydi; eserini ya Fransızca ya da Portekizce yazmıştır. [Nabokov'un kaynağı:] Garcidonez de Montalvo'nun İspanyolca uyarlamasından İngiliz şair Robert Southey tarafından tercüme edilmiştir. Londra: John Russell Smith, 1872.

I. CILT, 27. BÖLÜMDEN: *Amadis'in bir genç kıızı kendisini inciten şövalyeden kurtarması; ve daha sonra uyurlarken bir başka şövalye tarafından tekrar kaçırılması.*

Amadis, onun nereye doğru gittiğini bilen şövalyeyi bozguna uğrattıktan sonra öyle bir hızla ilerledi ki, sonunda genç kıza kötü muamele eden buldu ve ona şöyle haykırdı: Şövalye efendi, büyük bir hata işliyorsunuz; yalvarırım vazgeçin artık. – Neymiş bu hata? – O genç hanıma vurmakla en utanç verici şeyi yaptınız. – Benim cezamı infaz etmeye mi geldiniz? – Hayır; kendi iyiliğiniz için size öğüt vermeye geldim. Geldiğin yö-

ne geri dönmen kendi iyiliğine olur, dedi şövalye. – Bunun üzerine Amadis hiddetlendi; silahtara gidip dedi ki, o kızı bırakmazsan öldürürüm seni! Silahtar da korkudan kızı bıraktı. Şövalye efendi, bu yaptığının bedelini ödeyeceksin, dedi efendisi. Amadis cevap verdi: Göreceğiz! Sonra atını üzerine sürüp onu eyerinden düşürdü; tam onu ezmek üzereydi ki, adam merhamet etmesi için ona yalvardı! – O halde bir daha hanımlara veya genç kızlara musallat olmayacağına yemin et. Tam bu yemini dinlemek için yaklaşırken, hain atını bıçakladı. Amadis düştüğü yerden çabuk doğruldu; tek bir hamleyle bu ihanetin yantısını verdi.

Genç hanım sonra bu nezaketini tamamlamasını ve yolculuk ettiği şatoya kadar kendisine eşlik etmesini istedi. Maktulün atını aldılar ve yola çıktılar; burada genç hanımdan Antebon'un hikâyesini öğrendi. Geceyarısına doğru bir nehir kıyısına geldiler; genç hanımın uykusu geldiğinden, burada durdular. Amadis, Gandalin'in pelerinini sererek genç hanıma yatacak yer yaptı; kendisi de başını miğferine koydu ve uyudular. Uyudukları sırada bir şövalye geldi, genç hanımı gördüğünde, onu kargısının ucuyla dürttü. Karşısında zırhlı bir şövalye gören hanım, Amadis olduğunu sandı ve "Yola mı çıkalım?" dedi. "Zaman geldi!" diye yanıt verdi adam. O halde Tanrı'nın adıyla, dedi kadın; hâlâ uyur uyanık olduğundan yabancının önüne binmeye razı oldu; fakat sonra birden hatırladı ve "Neler oluyor?" diye feryat etti; silahtar beni taşımalıydı. Bir yabancı olduğunu gördüğü zaman Amadis'e haykırdı, "Bir yabancının beni kaçırmasına izin verme!" Ama şövalye atını mahmuzladı ve [kadınla birlikte] uzaklaştı.

I. CİLT, 44. BÖLÜMDEN: *Sobradisa krallığına yolculuk eden Don Galaor ve Glorestan'ın, Karaağaç Çeşmesi'nde üç genç hanımla karşılaşması.*

Dört gün boyunca başlarından bir serüven geçmeden yolculuk ettiler; beşinci günün akşamında bir kuleye vardılar. Sarayın kapısında duran bir şövalye onları geceyi geçirmeleri için davet etme nezaketini gösterdi; içeride fevkalade bir şekilde

ağırlandılar. Onları ağırlayan şövalye adil ve bilge bir şövalyeydi; önemli bir kişilikti, ancak çoğu zaman düşüncelerine ve üzüntüsüne dalıp gidiyor gibiydi; sonunda iki yol arkadaşı nedenini merak ettiler, Don Galaor dayanamayıp sordu: Efendi, pek memnun değil gibisiniz! Eğer derdinize çare bulabilirsek, emrinize amadeyiz. Kulenin sahibi teşekkürler etti: İyi yürekli şövalyeler olarak bu niyetinizden eminim, ancak kederimin sebebi aşkımdır; daha fazla anlatamayacağım size, çünkü bu benim için utanç verici olur. Sonra yatma saati geldi; ev sahibi kendi odasına çekildi, yol arkadaşları ise iki yatağın olduğu güzel bir odada kaldılar. Sabah olunca onlarla birlikte at bindi, ancak silahsızdı; yanındakilerin elleri silah tutuyor mu diye görebilmek için de onları ana yoldan değil, ara yollardan götürdü; sonunda Üç Karaağaç çeşmesi denen yere geldiler, çeşmenin üzerinde üç muazzam ve görkemli karaağaç yükseliyordu. Hoş giyimli üç güzel genç hanım çeşmenin başındaydı, ağaca da bir cüce çıkmıştı. Florestan önden ilerleyerek onları selamladı; bir beyefendiydi ve bir soylu gibi eğitilmişti. İçlerinden biri, Tanrı yardımcınız olsun, saygıdeğer şövalye, dedi; eğer ki yakışıklı olduğunuz kadar cesursanız, Tanrı size her türlü özelliğin iyisini vermiş. Hanımefendi, diye cevap verdi, eğer ki güzelliğime meftun olduysanız, sınındığı takdirde cesaretim sizi daha da memnun edecektir. Cevabınızı beğendim, dedi genç kız; gösterin bakalım, cesaretiniz beni buradan götürmeye yeter mi? – Emriniz olur, dedi Florestan, pek çabamı gerektirmez; sizin memnuniyetiniz içinse, dileğinize uyarım. – Sonra silahtarlarından genç kızı, karaağaçlardan birine bağlı olan bir ata götürmelerini istedi; o sırada ağaca tünemiş olan cüce bağırmaya başladı: Yetiş şövalyem, yetiş! Hanımını kaçırıyorlar! Bu sözlerin üzerine dev bir atın üzerinde zırhlı bir şövalye vadi tarafından geldi ve Florestan'a şöyle haykırdı: Ey şövalye! O hanıma el sürmenizi kim söyledi? Bu hanım size ait olamaz, dedi Florestan, zira onu buradan götürmemi kendisi istedi.

II. CILT, III. KİTAP, 6. BÖLÜMDEN (Dilsiz Hanım): *Yılanlar Şövalyeleri'nin Galya yolculuğu ve bu sırada Büyücü Arcalaus'un*

hain gücüyle sınanmaları; buradan kurtulduktan sonra tekrar yolculuklarını sürdürmeleri; ayrıca Don Galaor ve Norandel'in serüven aramaya çıkmaları ve başlarına gelenler.

Bazı günler Kral Perion istirahat etmek için ormana çekiliyor, rüzgâr yumuşayınca denize çıkacaklarını, yakında Galya'da olacaklarını düşünüyordu; ancak rüzgâr tersine dönmüş ve denizi kabartmıştı, bu yüzden beş gün sonra fırtına yüzünden Büyük Britanya'nın ücra bir kıyısına çekildiler; orada şartlar aynen devam ederken adamları içme suyu topladılar ve nerede olduklarını öğrenmek için yanlarına üç silahtar alıp içeri doğru ilerlediler; ama Gandolin'e ünlü olduğu için kadirganda beklemesini söylediler. Dereyi takip edip sonunda bir düzlüğe ulaştılar; biraz daha ilerleyince karşlarına bir pınar çıktı, orada genç bir hanım atına su içiriyordu. Kıyafetleri çok güzeldi; elbiselerinin üzerine altın düğmeli kırmızı bir pelerin geçirmişti, düğme deliklerine de altın sırmalar işlenmişti. Yanında iki silahtar ve iki nedime vardı; eğlence için doğanlar ve köpekler getirmişlerdi. Gelenlerin zırhlarından Yılanlar Şövalyeleri olduklarını anlayınca neşelenerek onlara doğru geldi; nazik bir şekilde onları selamladı ve dilsiz olduğunu işaret etti; bu kadının güzelliğini ve nezaketini gören şövalyeler pek üzüldü. Genç hanım, altın miğferli şövalyeye gitti ve ona sarıldı; elini bile öpecekti; sonra o gece misafir olmaları için işaretler yaparak onları davet etti, ama işaretini anlamayan şövalyeler silahtarından açıklamasını istediler. İyi niyetini anlayınca, saatin de geç olduğunu fark edip hiç şüphe etmeden onunla birlikte yola çıktılar ve güzel bir şatoya vardılar; bu şatonun sahibi olduğuna göre zengin bir hanım olmalıydı. İçeri girdiklerinde hizmetkârlar onları karşıladı; birçok nedime ve genç hizmetçi de bu dilsiz kadıncağızı hanımları olarak selamlıyordu. Atlarını götürdükten sonra, onları yerden yirmi kübit [yaklaşık on metre] yükseklikte görkemli bir odaya getirdiler; sonra zırhlarını çıkarıp ipekten giysiler giydirdiler; bir süre dilsiz hanım ve diğerleriyle sohbet ettikten sonra sofraya oturdular ve karınlarını doyurdular. Genç kızlar daha sonra odalarına çekildi; fakat hemen sonra ellerinde mumlar ve telli çalgılarla geldiler ve misa-

firleri eğlendirdiler; uyku saati geldiğinde tekrar odalarına çekildiler. Dilsiz hanım odaya üç güzel ve sağlam yatağın kurulmasını emretmişti; sonra zırhlarını başuçlarına astılar ve yorgun savaşçılar gibi uyudular.

Bu odanın büyük kurnazlıkla inşa edildiğini belirteyim şimdi: odanın zemini duvara gömme değildi; aynı bir üzüm cenderesi gibi, ahşap bir iskeleye demirden vidalarla tutturulmuştu, bu yüzden demir bir manivela yardımıyla oda yükselip alçalabiliyordu. Sabahleyin uyandıklarında yirmi kübit indirilmişlerdi; ışıksız odada, yukarıdaki insanların seslerini fark ederek hayretler içinde yataklarından fırladılar ve el yordamıyla kapıya ve pencerelere doğru ilerlediler; ancak bulduklarında ve ellerini uzattıklarında şatonun duvarını hissettiler ve o an, ihane te uğramış olduklarını anladılar. Bu sırada yukarıdaki bir pencerede bir şövalye görüldü; iri ve heybetli bir adamdı ve mahzun bir yüzü vardı. Sakalı ve saçları siyahtan çok beyazdı; matem kıyafeti giymişti ve sağ elinde dirseğine kadar uzanan beyaz bir kumaş parçası vardı. Güzel misafir edildiniz, diye seslendi sonra, bana ettiğiniz kötülüğün dengi merhamet göreceksiniz benden; yani ölümünüz acı ve dayanılmaz olacak, yine de hain Kral Lisvarte'la savaştığımızda yaptıklarınızın öcünü almış olmayacağım. Ben Büyücü Arcalaus'um, adımları ezberleyin; beni daha önce hiç görmediyseniz, şimdi kim olduğumu öğrenin. Bana edilen kötülüğü asla cevapsız bırakmadım, bir sefer dışında; onu da bir gün sizi düşürdüğüm yere düşürecek, kestiği elimin karşılığında iki elini de alacağım. Dilsiz hanım şimdi yanındaydı; Amadis'i göstererek dedi ki: Amcacığım, genç olanları altın tolgalı olandır. Arcalaus'un eline düştükleri için korku içindeydiler; genç hanımın konuşması da onları şaşırtmıştı. Bu genç hanım Ardan Canileo'nun kızı Dinarda idi; her türlü kötülükte ustaydı bu kız, Amadis'in ölümünü planlamak için bu topraklara gelmiş ve bunun için dilsiz numarası yapmıştı.

Vladimir Nabokov, 1951 yılında Harvard Üniversitesi'ne misafir öğretim üyesi olarak geldiğinde, *Don Quijote* üzerine altı ders vermiştir. Yıllar sonra "Zalim ve kaba, eski püskü bir kitap olan *Don Quijote*'yi Memorial Hall binasında, muhafazakâr meslektaşlarım dehşet ve utançla seyredelerken paramparça edişimi keyifle hatırlıyorum" diye yâd ettiği bu derslerde Nabokov, romanın tatlı ve taşlamalı bir güldürü olduğuna dair yerleşik düşünceyi tamamen reddeder. Aksine, *Don Quijote*'nin "en acımasız ve insanlıkdışı kitaplardan biri" olduğunu söyler. Paramparça ettiği bu kitabı bir "zulüm aksiklopedisi" olarak yeniden inşa ederken, kataloglama görevinde Cervantes'in hayatını, 16. yüzyıl İspanyası'nı, romanın edebiyattaki yankılarını ve yazarın geçmiş edebiyattan faydalandığı her bir unsuru da mercek altına alır.

Don Quijote Derstleri bu klasiği okuyacakların başucunda bulundurmaları gereken bir kılavuz, Nabokov severler için de usta bir eleştirmen ile bir edebiyat devinin destansı bir karşılaşması.

